

เทียนพรรษา : รูปแบบการจัดการเพื่อสร้างร่วมมือในการสืบสาน
ประเพณีแห่เทียนพรรษาของชุมชน จังหวัดอุบลราชธานี

วิทยานิพนธ์
ของ
บุษบา กิติจันทรโรภาส

เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์
ตุลาคม 2554
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

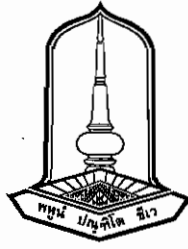

เทียนพรรษา : รูปแบบการจัดการเพื่อสร้างร่วมมือในการสืบสาน
ประเพณีแห่เทียนพรรษาของชุมชน จังหวัดอุบลราชธานี

วิทยานิพนธ์
ของ
บุษบา กิตติจันทโรภาส

เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์
ตุลาคม 2554
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณาวิทยานิพนธ์ของนางนุชบา กิตติจันทโรภาส
แล้วเห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....

(อาจารย์ ดร.กล้า สมตระกูล)

ประธานกรรมการ

(กรรมการบัณฑิตศึกษาประจำคณะ)

.....

(ผศ.ดร.ทรงคุณ จันทอร)

กรรมการ

(ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์)

.....

(อาจารย์ ดร.มาริสา โกเสยะโยธิน)

กรรมการ

(กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์)

.....

(อาจารย์ ดร.ปรารภ แก้วเศษ)

กรรมการ

(อาจารย์บัณฑิตศึกษาประจำคณะ)

.....

(อาจารย์ ดร.ไพรัช ถิตย์ผาด)

กรรมการ

(ผู้ทรงคุณวุฒิ)

มหาวิทยาลัยอนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

.....

(ผศ.ดร.ทรงคุณ จันทอร)

คณบดีคณะวัฒนธรรมศาสตร์

.....

(รศ.ดร.ไพฑูรย์ สุขศรีงาม)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยงบประมาณรายได้
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ปีการศึกษา 2554

ประกาศคุณูปการ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จสมบูรณ์ได้ด้วยความกรุณา และความช่วยเหลืออย่างดียิ่งจากผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทรงคุณ จันทจร ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ อาจารย์ ดร.มาริสา โกเศษโยธิน กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ อาจารย์ ดร.กล้า สมตระกูล ประธานกรรมการสอบ อาจารย์ ดร.ไพรัช ถิตย์ผาด กรรมการสอบ และอาจารย์ ดร.ปรารภ แก้วเศษ ผู้ทรงคุณวุฒิ ที่ได้กรุณาแนะนำให้คำปรึกษาเป็นอย่างดี

ขอขอบพระคุณ ผู้รู้ ผู้ปฏิบัติ เรื่องเทียนพรรษา ทั้งในประเภทเทียนโบราณมัตถมติดลสาย ประเภทแกะสลัก และติดพิมพ์ ตลอดจนผู้เกี่ยวข้องกับงานแห่งเทียนพรรษาของชุมชนในคุ้มวัดต่าง ๆ ทั้งภาคส่วนราชการ และภาคส่วนเอกชนในจังหวัดอุบลราชธานีที่กรุณาให้ข้อมูลการทำวิจัยในครั้งนี้ และขอขอบคุณมหาวิทยาลัยมหาสารคามที่กรุณาให้เงินทุนอุดหนุนงานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร. ชำนาญ รอดเหตุภัย ที่กรุณาให้คำปรึกษาด้วยดีตลอดมา กราบขอบพระคุณ พระครูวินัยธร ดร.มานพ กนฺตสีโล (ปาละพันธ์) ที่ได้ช่วยเหลือและแนะนำให้คำปรึกษา ขอกราบขอบพระคุณ คุณวินัส เอี่ยมสะอาด ที่กรุณาช่วยเหลือให้ข้อมูลเกี่ยวกับภาพ ข้อมูลเทียนพรรษาดลจดจนการให้คำปรึกษา ข้อเสนอแนะและกรุณาประสานงานในพื้นที่ ให้ความสะดวกในการทำวิจัย และที่สำคัญที่สุดขอขอบพระคุณ ผู้อำนวยการสำนักพัฒนาพลังงานแสงอาทิตย์ กรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน กระทรวงพลังงาน คุณประพนธ์ กิตติจันทโรภาส ที่กรุณาสนับสนุนให้คำปรึกษา และเป็นกำลังใจที่ดีที่สุดตลอดมา

คุณค่าและประโยชน์ของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ผู้วิจัยขอน้อมบูชาบิดา มารดา และครู อาจารย์ ที่ให้การศึกษาอบรมสั่งสอนให้มีสติปัญญาและคุณธรรมอันเป็นเครื่องชี้นำความสำเร็จในชีวิตตลอดไป

บุษบา กิตติจันทโรภาส

ชื่อเรื่อง เขียนพรรษา : รูปแบบการจัดการเพื่อสร้างร่วมมือในการสืบสาน
 ประเพณีแห่เทียนพรรษาของชุมชน จังหวัดอุบลราชธานี

ผู้วิจัย นางบุษบา กิตติจันทโรภาส

กรรมการควบคุม ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทรงคุณ จันทจร และอาจารย์ ดร.มารีสา โกเศยะโยธิน

ปริญญา ปร.ค. สาขาวิชา วัฒนธรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ปีที่พิมพ์ 2554

บทคัดย่อ

ในช่วงเทศกาลเข้าพรรษาของทุกปี จังหวัดอุบลราชธานี จัดให้มีการแห่เทียนเป็นประเพณีที่ยิ่งใหญ่ระดับชาติ มีการแห่และการประกวดแข่งขัน ทั้งด้านความงามและความคิด การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีความมุ่งหมาย 1) ศึกษาประวัติความเป็นมาของประเพณีแห่เทียนพรรษาของจังหวัดอุบลราชธานี 2) ศึกษาสภาพการเปลี่ยนแปลงของประเพณีแห่เทียนพรรษาและปัญหาความร่วมมือของชุมชนในการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษาจังหวัดอุบลราชธานี และ 3) สร้างรูปแบบการจัดการความร่วมมือของชุมชนในการการสืบสานของประเพณีแห่เทียนพรรษา จังหวัดอุบลราชธานี เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต แบบสนทนากลุ่ม และแบบประชุมเชิงปฏิบัติการ มีการเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสารและข้อมูลภาคสนาม ข้อมูลภาคสนามได้จากการสัมภาษณ์ การสังเกต การสนทนากลุ่ม และการประชุมเชิงปฏิบัติการ จากผู้รู้ 30 คน ผู้ปฏิบัติ 120 คน และ ผู้ให้ข้อมูลทั่วไป 120 คน ในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี ระหว่างเดือน มีนาคม 2553 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ 2554 นำข้อมูลที่ได้มาตรวจสอบความถูกต้องด้วยวิธีการแบบสามเส้า (Triangulation Technique) และนำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า ประเพณีการแห่เทียนพรรษาของจังหวัดอุบลราชธานีมีประวัติความเป็นมายาวนานกว่าหนึ่งร้อยปี ด้วยความเชื่อที่ว่าแสงแห่งเทียนนั้นเปรียบเสมือนแสงแห่งปัญญา ในอดีตเมื่อถึงเทศกาลเข้าพรรษา ชาวบ้านจะพากันนำเทียนไปถวายแด่พระสงฆ์ โดยชาวบ้านต้องทำเทียนขึ้นใช้เอง ด้วยการนำขี้ผึ้งจากรังผึ้งมาละลายให้เหลว แล้วนำเส้นฝ้ายที่จะใช้ทำเป็นไส้เทียนไปชุบลงในขี้ผึ้งที่กำลังหลอมเหลว จากนั้นรอเวลาให้ขี้ผึ้งเย็นตัวลงพอที่จะใช้มือปั้นให้เป็นแท่งเทียนที่ฝืนแล้วจะนำมาตัดให้ได้ความยาวตามต้องการ และพร้อมสำหรับการนำไปถวายแด่พระสงฆ์ ในปัจจุบันประชาชนก็ยังคงมีความเชื่อเช่นเดียวกับอดีตที่ผ่านมา แต่มีการทำทำเทียนขนาดใหญ่ และมีการแกะสลักต้นเทียนด้วยความวิจิตรพิสดาร และมีขบวนแห่ที่ยิ่งใหญ่และอลังการ ทั้งยังได้จัดแสดง

เป็นเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา ทำให้เป็นที่ตื่นตาตื่นใจแก่ผู้ชม ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ เป็นอย่างยิ่ง

สภาพการเปลี่ยนแปลงของประเพณีแห่เทียนพรรษาของชาวอุบลราชธานี พบว่า มีการนำเทคโนโลยี เข้ามาประกอบในการประดิษฐ์ตกแต่งต้นเทียน เพื่อหวังชัยชนะในการประกวด นอกจากนี้ยังมีการคิดค้น ในการประดิษฐ์ทำรำ ชุดเครื่องแต่งกาย และดนตรีประกอบขบวนแห่ ส่วนปัญหาที่พบที่มีผู้วิจารณ์ คือ เป็นการสิ้นเปลืองเงินจำเป็น

ด้านการสร้างรูปแบบการจัดการเพื่อให้เกิดความร่วมมือ ของชุมชน พบว่า ทางรัฐบาล ได้ให้อิสระแก่แต่ละชุมชน ในการสร้างรูปแบบที่จะก่อให้เกิดความร่วมมือของสมาชิกในแต่ละชุมชน ในด้านต่าง ๆ เช่น ความตระหนักในความสำคัญของวัฒนธรรม การสืบทอดภูมิปัญญาด้านศิลปะการ ทำเทียนพรรษา การแห่เทียนโดยใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้าน คือดนตรี การแต่งกาย การฟ้อน และการลำเข้ามาเป็นส่วนประกอบหลัก ตลอดจนการสร้างเครือข่ายของกลุ่มทำเทียนพรรษา และการเผยแพร่องค์ความรู้ด้านพุทธศาสนาแก่ประชาชน

โดยสรุป ประเพณีแห่เทียนพรรษาของชาวอุบลราชธานี เป็นประเพณีที่ให้ความรู้ ความบันเทิง ตลอดจนความสามัคคีของคนในชาติ สมควรที่หน่วยงานของรัฐจะให้การสนับสนุน และชี้นำในลักษณะที่เป็นประหยัดและยั่งยืน สืบไป

TITLE A Cooperative Management Pattern for Encouraging Continuation of the
Traditional Candle Procession Festival in Communities of Ubon Ratchathani
Province

AUTHOR Mrs. Busaba Kittichantharophat

ADVISORS Asst. Prof. Dr. Songkoon Chantachon and Dr. Marisa Koseyayothin

DEGREE Ph.D. **MAJOR** Cultural Science

UNIVERSITY Maha Sarakham University **DATE** 2011

ABSTRACT

During every Lent season, Ubon Ratchathani province hold the grand candle festival at a national level. There are procession and competition on aesthetics and ideas.

This qualitative study aimed at: examining the history of candle festival of Ubon Ratchathani province; 2) investigating the changing conditions of the candle festival and the problems on the co-operation of the communities in the transmission of the candle festival tradition; and 3) establishing the model of the co-operation management of the communities in candle festival transmission of Ubon Ratchathani province. The research tools consisted of an interview form, an observation form, a group discussion form, and a seminar workshop form. Written documents and fieldwork data were collected. The field work data were obtained through interviews, observations, group discussions, and seminar workshops. Data were checked for their accountability with the triangulation technique, analyzed according to the given objectives, and the results of the study were presented in a descriptive analysis form.

The results of the study showed that the candle festival of Ubon Ratchathani province had been practiced for more than 100 years, on the beliefs that candle lights were comparable to wisdom. In the past, when it was the time of the Lent season arrived, the people would offer the candles to the monks. The people had to make candles by themselves by bringing bee wax from the honey combs, and melting it with heat. Put the cotton thread, used for making candle core, into the melting bee wax; wait until the bee wax cool down enough for using hands to make candle into stick form. Then cut the candle sticks into certain length, and ready for presenting to the monks. Nowadays, the people's beliefs were still the same as in the old days. But the candles were in larger

sizes, and the candles were very finely carved, and the processions were grandeur and elegant. Besides, the processions were concerned about Buddhism, full of enthusiasm, among the audience---Thais and foreigners, as well.

Concerning the changing conditions of the candle festival tradition of Ubon Ratchathani people, it was found that technologies were brought in for candle decoration, aiming the winning prize of the competition. In addition, they also invented the dance movements, dance costumes, and the music for procession accompaniments. For the problems, it was found that there was a complaint about too much expenses used for the festival.

On the establishment of the model of the management to encourage the co-operation of the communities, it was found that the government gave the freedom to the people in each community in model creating resulting in the co-operation of each community members in various aspects, such as, realizing the importance of the culture, the transmission of the indigenous knowledge on the arts of candle making, candle procession by using folk indigenous knowledge on music, costumes, dancing, and lam folk singing, into main parts of the festival, as well as network establishment among the candle maker groups, and dissemination of Buddhism to the people.

In conclusion, the candle festival tradition of Ubon Ratchathani people gave both knowledge and entertainment, as well as the solidarity of the people of the country. The government organizations should support and lead the people in terms of saving and sustainability.

สารบัญ

บทที่		หน้า
1	บทนำ	1
	ภูมิหลัง	1
	ความมุ่งหมายของการวิจัย	5
	คำถามในการวิจัย	6
	ความสำคัญของการวิจัย	6
	นิยามศัพท์เฉพาะ	6
	กรอบแนวคิดในการวิจัย	8
2	เอกสารและงานที่เกี่ยวข้อง	10
	พุทธศาสนา ชุมชนอีสานและประเพณีแห่เทียนพรรษาในภาคอีสาน	10
	การสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษาของชุมชน	56
	กฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้อง	64
	บริบทของพื้นที่วิจัย	84
	แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	96
	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	119
	งานวิจัยในประเทศ	119
	งานวิจัยต่างประเทศ	122
3	วิธีดำเนินการวิจัย	125
	ขอบเขตของการวิจัย	125
	วิธีการดำเนินการวิจัย	127
4	ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	133
	ตอนที่ 1 ประวัติความเป็นมาของประเพณีแห่เทียนพรรษา	
	ของจังหวัดอุบลราชธานี	133

ตอนที่ 2 สภาพการเปลี่ยนแปลงของประเพณีแห่เทียนพรรษาและปัญหา ความร่วมมือของชุมชนในการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษา ของจังหวัดอุบลราชธานี	170
ตอนที่ 3 รูปแบบการจัดการเพื่อสร้างความร่วมมือของชุมชนในการสืบสาน ประเพณีแห่เทียนพรรษาของชุมชนจังหวัดอุบลราชธานี	201
5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	205
ความมุ่งหมายของการวิจัย	205
สรุปผล	205
อภิปรายผล	215
ข้อเสนอแนะ	220
บรรณานุกรม	221
ภาคผนวก	227
ภาคผนวก ก เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล	228
ภาคผนวก ข รายนามผู้ให้สัมภาษณ์	238
ภาคผนวก ค ภาพประกอบ	245
ประวัติย่อของผู้วิจัย	272

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 แผนภูมิกรอบแนวคิดในการวิจัย	8
2 องค์ประกอบของการจัดการความรู้	107
3 เทียนพรรษาโบราณแบบมัดรวมติดลาย พ.ศ. 2553	145
4 ด้นเทียนประเภทติดพิมพ์ โชว์กลางคืน พ.ศ. 2553	146
5 ด้นเทียนประเภทติดพิมพ์ แห่กลางวัน	146
6 ขบวนแห่เทียนพรรษาของชาวจังหวัดอุบลราชธานีในอดีต	147
7 เทียนประเภทแกะสลัก โชว์กลางคืน	148
8 ขบวนเทียนพรรษาประเภทติดพิมพ์ขนาดใหญ่ของวัดแจ้ง	151
9 ขบวนแห่เทียนพรรษาของชาวจังหวัดอุบลราชธานีในปัจจุบัน	152
10 การตกแต่งเทียนองค์ประกอบและรถแห่เทียน	152
11 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงเสด็จโรงหล่อเทียนหลวง	153
12 เทียนพระราชทานตั้งประดิษฐานหน้าศาลากลางจังหวัดอุบลราชธานี	154
13 เทียนหลวงพระราชทาน	154
14 ส่วนยอดเทียนพระราชทาน	156
15 ผ้า 1 ไจ เทียนชนวน 1 เล่ม และไม้ขีด 1 กลัก พระราชทาน	156
16 ผู้เข้าร่วมขบวนแห่เทียนพรรษา	157
17 การแต่งกายขบวนฟ้อนรำใช้ผ้าทอลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ ของชาวอุบลราชธานี“ผ้าลายล่อง”	157
18 อัฒจันทร์ที่นั่งชมขบวนแห่ในงานประเพณีแห่เทียนพรรษาปี 2553	158
19 การแต่งกายในงานประเพณีแห่เทียนพรรษา	158
20 การแต่งกายของผู้เข้าร่วมขบวนแห่เทียนพรรษาและผู้ชมขบวนแห่	159
21 การฟ้อนรำในขบวนแห่เทียนพรรษา	160
22 การฟ้อนกลองดุ่มโบราณที่อนุรักษ์และฟื้นฟูขึ้นมาใหม่หลังจากสูญหายไป เป็นการฟ้อนที่เดินถอยหลังประจำหมู่บ้านของอำเภวารินชำราบ	160
23 ชื่อศิลปิน : APOLKA EROSประเทศังการีแนวความคิด “Pillar of Love” เสาหลักของความรัก	161

24	ชื่อศิลปิน : BOGDAN SEVERIN HOJBOTA ประเทศโรมาเนีย แนวความคิด “Genesis” กำเนิด	162
25	ชื่อศิลปิน : DEDEN HENDEN DUREHMAN ประเทศอินโดนีเซีย แนวความคิด “Superheroes in the box” ยอดวีรบุรุษในกล่อง	162
26	ชื่อศิลปิน : YONG CHONG MING JOHN ประเทศมาเลเซีย แนวความคิด “The Dragon of Tasek Chini” มังกรแห่ง Tasek Chini	163
27	ชื่อศิลปิน : LILIYA POBORNIKOV ประเทศบัลแกเรียแนวความคิด “Flame1 เปลวไฟ 1	163
28	ชื่อศิลปิน : VIKTAR KOPACH ประเทศเบลารุส แนวความคิด “Patches of light of a flame” รอยต่อของแสงแห่งเปลวไฟ	164
29	ชื่อศิลปิน : WANG JIANHUA ประเทศจีน แนวความคิด “Magic Dragon” มังกรวิเศษ	164
30	ศิลปิน : TANAKA KOMEI ประเทศญี่ปุ่นแนวความคิด “Children’s eyes” มุมมองของเด็ก	165
31	ชื่อศิลปิน : GRICELDA LOPEZ PAREDES ประเทศชิลีแนวความคิด “Gift of Life” ของขวัญแห่งชีวิต	165
32	ศิลปิน : Tawatchai Homthong ประเทศไทย แนวความคิด “Miracle in Mind” ปาฏิหาริย์แห่งปัญญา	166
33	แผนที่อำเภอเมืองอุบลราชธานี	171
34	แผนที่อำเภอเดชอุดม จังหวัดอุบลราชธานี	174
35	แผนที่อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี	177
36	แผนที่อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี	179
37	รูปแบบเทียนพรรษาวัดพระธาตุหนองบัว ประเภทแกะสลักขนาดใหญ่	183
38	เทียนพรรษาของชาวมุสลิมวัดศรีประจักษ์ ประเภทติดพิมพ์ขนาดใหญ่	187
39	เทียนพรรษาของชาวมุสลิมวัดท่าวังหิน ประเภทแกะสลักขนาดใหญ่	192
40	รูปแบบเทียนพรรษาของวัดบูรพา ประเภทติดพิมพ์ขนาดใหญ่	194
41	รูปแบบการทำเทียนพรรษาวัดทุ่งศรีเมือง ประเภทติดพิมพ์ขนาดเล็ก	197
42	รูปแบบการจัดการเพื่อสร้างความร่วมมือในการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษา จังหวัดอุบลราชธานี	202

43	รูปแบบการจัดการเพื่อสร้างร่วมมือในการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษา จังหวัดอุบลราชธานี	213
44	เทียนมัดรวมติดลาย ตกแต่งประดับประดาด้วยดอกไม้ใบตองในรูปแบบ ของชาวอีสานโดยแท้	246
45	ต้นเทียนประเภทติดพิมพ์	246
46	เทียนติดพิมพ์ ปี พ.ศ. ๒๕๔๘	247
47	การออกแบบต้นเทียนพรรษาโดยนายสมคิด สอนอาจ	247
48	การร่างภาพเพื่อเตรียมทำแม่พิมพ์ลายดอกผึ้ง	248
49	แม่พิมพ์ลายดอกผึ้ง	248
50	ลายดอกแบบต่าง ๆ ใช้ประกอบส่วนต่าง ๆ ของต้นเทียน เช่น ฐานของต้นเทียน	249
51	การกรองจีผึ้งเพื่อนำเอาเศษฝุ่นจากเทียน	249
52	การพิมพ์ลายดอกผึ้งแบบต่าง ๆ เพื่อเตรียมประกอบเป็นส่วนต่าง ๆ ตามที่ช่าง ผู้ออกแบบ ได้ ออกแบบให้ (ต้นเทียนแต่ละต้นใช้ประมาณหลักแสน-หลักล้านชิ้น ที่นำดอกผึ้งมาติดพิมพ์)	250
53	การตัดลายดอกผึ้ง	251
54	กระจกหรือแผ่นหินสำหรับรองตัดดอกผึ้ง	251
55	มีดตัดลายจะใช้จักรจักรยานมาทำให้ปลายแหลมและมีคมทั้งสองด้าน เพื่อความคล่องตัวในการตัดลายดอกผึ้ง	251
56	ดอกผึ้งที่ตัดลายเตรียมประกอบต้นเทียน	252
57	ดอกผึ้งลวดลายต่าง ๆ ที่ตัดลายเรียบร้อยแล้ว เตรียมไว้ในปริมาณที่เพียงพอ เพื่อติดลายตามที่ช่างได้ออกแบบไว้ สำหรับต้นเทียนแบบติดพิมพ์	253
58	ดอกผึ้งลวดลายต่าง ๆ ที่ตัด แล้วเตรียมประกอบเป็นต้นเทียน	254
59	การติดดอกผึ้ง	255
60	การติดดอกผึ้งของ (นายประดับ ก้อนแก้ว)	255
61	ต้นเทียนประเภทติดพิมพ์ ปี พ.ศ. 2525	255
62	ส่วนฐานของต้นเทียนแบบต่าง ๆ	256
63	ส่วนลำต้นของเทียนพรรษา	256
64	ส่วนยอดของเทียนพรรษา	256
65	จีผึ้งแท้	257

66	จี๊ผึ้งเทียม หรือจี๊ผึ้งน้ำมัน หรือจี๊ผึ้งตลาด	257
67	การเตรียมดินเทียนก่อนการแกะสลัก	258
68	การแกะสลักหุ่นประกอบดิน เทียน	258
69	การตกแต่งลวดลายบนเทียนพรรษา	258
70	ลายกนกสามตัว	259
71	ลายประจายาม	259
72	ลายกนกเปลว	259
73	ลายประจายามก้ามปู	259
74	ลายเปลวรวงข้าว	259
75	ลายกนกใบเทศ	259
76	ลายกระบี่	260
77	ลายนารี	260
78	ลายคชะ	260
79	การประดับตกแต่งรถดินเทียนและลวดลายบนดินเทียน 00	261
80	เทียนพรรษานะเลิศประเภทติดพิมพ์ ปี พ.ศ. 2553	261
81	เทียนติดพิมพ์ ปี พ.ศ. 2549	262
82	เทียนแกะสลักปี พ.ศ. 2549	262
83	ขั้นตอนการหล่อดินเทียน	263
84	การหล่อดินเทียน รอแกะสลัก, และติดพิมพ์	263
85	ภาชนะดัมจี๊ผึ้ง	264
86	การดัมจี๊ผึ้ง	264
87	จี๊ผึ้งที่ดัมแล้วสำหรับแกะสลัก	265
88	จี๊ผึ้งที่ดัมแล้วสำหรับติดพิมพ์	265
89	การดัมเทียนเพื่อเตรียมทำผึ้งแผ่น	266
90	การเทจี๊ผึ้ง	266
91	จี๊ผึ้งแผ่น	267
92	จี๊ผึ้งก้อนใหญ่	267
93	เครื่องมือที่ใช้สำหรับแกะสลักดินเทียน	268
94	การติดจี๊ผึ้งแผ่นบนหุ่นประกอบดินเทียน	268

ภาพประกอบ

หน้า

95 ตัวอย่างลายแกะสลัก	269
96 การแกะสลักเทียน	269
97 ตัวอย่างลายพิมพ์เทียนพรรษากนกเปลว	270
98 การแกะสลักส่วนประกอบเทียนพรรษา	270
99 การตกแต่งต้นเทียนพรรษา	271

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

ปัจจุบันสภาพการณ์ของโลกกำลังเปลี่ยนแปลงไปในหลาย ๆ ด้าน และส่งผลกระทบต่อระบบสังคมในประเทศต่าง ๆ เช่น โครงสร้างทางสังคม ระบบเศรษฐกิจ ระบบการเมือง การปกครอง ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต ความเชื่อ ศาสนา รวมทั้งแนวคิดในการสร้างสรรค์ผลงานทางศิลปะ เพื่อสนองตอบความเชื่อ ศาสนา ประเพณี เช่น การก่อสร้างอาคาร สถาปัตยกรรม ที่เกี่ยวข้องกับการพาณิชย์กรรม การอุตสาหกรรม ที่พักอาศัย ไปจนถึงศาสนสถานต่าง ๆ โดยเฉพาะสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา งานศิลปะตกแต่งอื่น ๆ หรือการผสมผสานระหว่างธรรมชาติ กับสิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น ย่อมเป็นปัจจัยสำคัญที่สะท้อนให้เห็นพฤติกรรมของสังคม วัฒนธรรม การเมือง เศรษฐกิจและวิถีชีวิตของผู้คนในสังคม การสร้างสรรค์ทางศิลปวัฒนธรรม ย่อมสะท้อนถึงภูมิปัญญาของผู้คนในประเทศนั้น ๆ ในแต่ละท้องถิ่นจึงแปรเปลี่ยนไปตามกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลงของโลก ยุคโลกาภิวัตน์ ตามลักษณะของวัฒนธรรม สภาพแวดล้อม สิ่งทีมนุญยสร้างสรรค์ขึ้นบน โลกนับเป็นมรดกส่วนรวมของมวลมนุษยชาติ และมนุษย์ทุกเชื้อชาติต่างก็มีส่วนร่วมสร้างอารยธรรม ให้เห็นถึงความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีและเทคนิควิชาการ อย่างไรก็ตามแม้ว่าโลกจะก้าวไปข้างหน้าแต่มนุญยก็พยายามที่จะแสวงหาสิ่งที่ทรงคุณค่าอันจะเชื่อมโยงและผูกพันมนุญยต่างเชื้อชาติต่างเผ่าพันธุ์ ต่างเพศต่างวัยเข้าไว้ด้วยกันได้เป็นมรดกตกทอดที่ทำให้มนุญยเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันด้วยวัฒนธรรมประเพณี

มรดกตกทอดที่เราได้รับจากอารยธรรมในอดีต (Cultural Heritages) กำลังถูกคุกคามจากความต้องการอันเกิดขึ้นเนื่องมาจากการขยายตัวของเศรษฐกิจของมวลมนุษยชาติ แต่ในสมัยนี้ก็มี ความเจริญก้าวหน้าทางวิชาการช่วยให้มนุญยเรามีทางที่จะได้รู้จักคุ้นเคยกับสมบัติวัฒนธรรมตลอดจนทรัพยากรธรรมชาติของโลก และยังช่วยให้สมบัติและทรัพยากรเหล่านี้ได้รับการสงวนไว้ด้วย ฉะนั้นจึงเป็นไปได้ที่คนในยุคสมัยของเราจะไม่พยายามพิทักษ์รักษามรดกที่บรรพบุรุษได้สร้างสมไว้ให้ ทั้งนี้มิใช่เพื่อประโยชน์ของคนรุ่นนี้เท่านั้น แต่เพื่ออนุชนในอนาคต ที่มีค่ายิ่งในวัฒนธรรมของตน องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Educational,

Scientific and Cultural Organization หรือ ยูเนสโก UNESCO) ซึ่งเป็นองค์กรที่ดูแลด้านวัฒนธรรมของโลกจึงได้เสนอให้แต่ละประเทศได้เข้าใจถึงบทบาทและดำเนินการอนุรักษ์และหาทางแก้ไขได้อย่างถูกต้องในสิ่งที่มนุษย์ได้สร้างสรรค์ไว้ ซึ่งผลงานทางศิลปวัฒนธรรมอันเป็นสมบัติที่มีคุณค่าอย่างหนึ่งของประเทศที่ต้องอนุรักษ์ไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ประเทศไทยนับเป็นประเทศหนึ่งที่เป็นแหล่งอารยธรรมและมีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ปรากฏอยู่ในทั่วทุกภาคของประเทศ และมีความแตกต่างกันตามลักษณะภูมิศาสตร์ของพื้นที่จำนวนประชากร ศาสนา ความเชื่อการสืบทอดทางศิลปวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต ดังจะเห็นได้ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยเป็นแหล่งอารยธรรมแห่งหนึ่งที่สำคัญของประเทศไทย ที่มีวิวัฒนาการและความเจริญรุ่งเรืองของอารยธรรมและวัฒนธรรมควบคู่มาด้วยความเจริญทางด้านพระพุทธศาสนามาเป็นเวลาอันยาวนาน ประชาชนส่วนใหญ่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยนั้นนับถือศาสนาพุทธมีความเชื่อและประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี ปรากฏให้เห็นในวิถีชีวิตและการปฏิบัติหน้าที่ของคนในชุมชน ในหมู่บ้านที่มีแบบแผนวิถีชีวิต ชาวอีสานผูกพันกับพระพุทธศาสนาและความเชื่อตามบรรพบุรุษในเรื่องการนับถือผี ซึ่งนับเป็นส่วนสำคัญที่ฝังแน่นอยู่ในวิถีชีวิตของผู้คนที่อาศัยอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยและดำเนินชีวิตความเป็นอยู่ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานทางความเชื่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาเช่นเดียวกับชุมชนสายวัฒนธรรมไทย-ลาว

นอกจากนั้นศิลปวัฒนธรรมของภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยยังเป็นศิลปะที่มีเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นและมีความเป็นเอกลักษณ์แตกต่างจากภาคอื่นๆ ในประเทศไทยอย่างเห็นได้ชัดเจน เนื่องจากการอพยพย้ายถิ่นของผู้คนชาวอีสาน ประชาชนชาวอีสานส่วนใหญ่นั้นอพยพย้ายถิ่นมาจากนครเวียงจันทน์ และการรับเอาวัฒนธรรมล้านช้าง ซึ่งมีศูนย์กลางบริเวณแม่น้ำโขง วัฒนธรรมไทย-ลาว (วิโรจน์ ชีวสุทธาวร. 2548 : 1) ราวพุทธศตวรรษที่ 21-22 การอพยพย้ายถิ่นฐานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยตามสถานที่ต่าง ๆ ในบริเวณที่มีแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์และมีการสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีของตนอย่างเคร่งครัดและมีการสร้างอาคารที่เป็นศาสนสถานเพื่อใช้เป็นศูนย์รวมของชุมชนที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตและสร้างศรัทธาในพระพุทธศาสนาให้เกิดขึ้นเป็นประเพณีสืบทอดต่อเนื่อง เช่น ประเพณีฮีตสิบสอง คองสิบสี่ ประเพณีบายศรีสู่ขวัญ ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต การเกิด การตาย การบวช การแต่งงาน (สุวิทย์ จิระมณี. 2545 : 13) การรักษาวัฒนธรรมประเพณีและวิถี

ปฏิบัติเช่นนี้มักทำกันภายในวัดในชุมชนใกล้เคียงวัด, รอบ ๆ วัด เพื่ออนุรักษ์และจรรโลงไว้ซึ่งความเชื่อ ความศรัทธาในพุทธศาสนาของชุมชนชาวอีสานและพุทธศาสนิกชนในประเทศไทย

วัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยเป็นสถานที่ที่มีความสำคัญที่สุดของผู้คน ในชุมชนของหมู่บ้าน แต่ละหมู่บ้านก็จะมีการสร้างวัดประจำหมู่บ้าน อีกทั้งเป็นที่สั่งสมและสะท้อน ให้เห็นถึงขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น สะท้อนถึงคุณค่าทางศิลปกรรมพื้นบ้านที่สร้างขึ้นจากความเชื่อ ความศรัทธาทางศาสนาถูกสร้างขึ้นให้เกิดความสวยงามและเกิดประโยชน์ใช้สอยอย่าง เต็มที่แสดงออกถึงภูมิปัญญาของช่างพื้นบ้าน คนในท้องถิ่นที่แฝงไว้ด้วยคุณค่าของการอยู่ร่วมกันของ สังคมวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม วิถีชีวิตขนบธรรมเนียมประเพณียังเป็นส่วน สำคัญที่ทำให้เกิดการสร้างสรรค์ศิลปกรรมพื้นบ้านที่มีลักษณะเฉพาะที่เปลี่ยนแปลงไปตามลักษณะ วัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมอีกด้วย อย่างไรก็ตามการสร้างวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของ ประเทศไทยมีศาสนสถานที่เกี่ยวข้องในพระพุทธศาสนายังคงอยู่ภายใต้เงื่อนไขปัจจัยด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง ศาสนา สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นส่วนกำหนดทัศนคติและแนวคิดในการ ออกแบบและมีผลทำให้การสร้างผลงานทางศิลปกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อทางศาสนาพัฒนา เปลี่ยนแปลงมาโดยลำดับ ตลอดจนความสำคัญกับพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องและพิธีกรรมอื่น ๆ ในทาง พระพุทธศาสนาและชาวบ้านในแต่ละชุมชนได้ร่วมแรง ร่วมใจรวบรวมตามกำลังศรัทธาและร่วมบริจาค ทุนทรัพย์ร่วมกันสร้างสรรค์ไว้อย่างงดงาม และที่ร่วมกันสร้างถวายวัดด้วยความศรัทธาต่อ พระพุทธศาสนา ซึ่งการร่วมแรงร่วมใจกันนั้นมีลักษณะและแบบอย่างที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ตลอดจน ความเชื่อมโยงสอดคล้องประสานทางวัฒนธรรมระหว่างผู้คน ชุมชนและวัด ซึ่งแสดงออกถึงความคงอยู่ใน สภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกลมกลืนตามลักษณะทางความเชื่อ ความศรัทธาในพระพุทธศาสนา มา อย่างยาวนานและยั่งยืน

ประเพณีแห่เทียนพรรษาเป็นประเพณีที่วัดและชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของ ประเทศไทยร่วมกันสืบสานต่อเนื่องกันมา เป็นการผสมผสานความเชื่อในพระพุทธศาสนาและวิถี ชีวิตของคนในชุมชนชาวอีสานอย่างกลมกลืน โดยที่มีวัดเป็นศูนย์กลางของศาสนาและวัฒนธรรมของ ชุมชนดังกล่าว ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยซึ่งมีโครงสร้างทางสังคมที่มี ลักษณะเฉพาะแตกต่างจากชุมชนทั่วไปในสังคมไทย ชุมชนจึงมีบทบาทสำคัญในการสืบสาน ประเพณีแห่เทียนพรรษา นอกจากนั้นเทียนพรรษาก็เป็นรูปแบบศิลปกรรมอย่างหนึ่งที่สะท้อนให้เห็น ถึงศรัทธาในพระพุทธศาสนาที่ทรงคุณค่าทางด้านศิลปวัฒนธรรม ซึ่งได้แฝงคติความเชื่อและแนวคิด

ในการสร้างด้วยศรัทธาถวายเป็นพุทธบูชาเป็นผลมาจากความศรัทธาของชาวจังหวัดอุบลราชธานี
 เกี่ยวกับความศรัทธาของชุมชนในอดีตและความคิดของคนในอดีตนั่นเองที่เห็นคุณค่าทาง
 ศิลปวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบของการแกะสลักเทียนพรรษา การคิดพิมพ์เทียนพรรษา และการ
 นำเทียนมามัดรวมกันแบบโบราณ แล้วนำมาตกแต่งให้เกิดความสวยงามยิ่งขึ้นนั้น ย่อมแสดงให้เห็น
 ถึงความมุ่งมั่นศรัทธาของชาวอุบลราชธานีที่มีชีวิตจิตใจงดงามของบุคคลในชุมชนที่มีความเลื่อมใส
 ศรัทธาทางพระพุทธศาสนา มีคุณค่าต่อการดำรงชีวิตที่ดีงาม มีความสุขและมีความเหมาะสมกับการ
 ใช้ประกอบพิธีกรรมอันสำคัญของพระพุทธ ศาสนา ดังนั้นวัดจึงมีความสำคัญควบคู่กันมากับ
 พัฒนาการทางด้านสังคมและมีความผูกพันระหว่างคนในสังคม เปรียบเสมือนศูนย์รวมแห่งศิลปะ
 วิทยาการต่าง ๆ โดยเฉพาะศิลปกรรมที่สร้างสรรค์ด้วยแรงศรัทธาที่อุทิศแด่พระพุทธศาสนาที่สร้าง
 ขึ้นจากรุ่นสู่รุ่นสั่งสม อบรมให้เข้าใจในวิถีชีวิต มีการตกแต่งที่เข้าใจในวิถีธรรม มีความเหมาะสม
 พอติดบนพื้นฐาน 3 ประการ คือ รูปทรง (Forms) แต่เดิมที่เน้นความเรียบง่ายหนักแน่น การตกแต่ง
 (Ornaments) ที่ตั้งอยู่บนความสมถะไร้ความฟุ้งเฟ้อ การออกแบบ (Design & detail) มีสื่อทักษะแห่ง
 ความจริงใจ จึงถือได้ว่าเป็น ภูมิปัญญาการทำต้นเทียนพรรษา ที่ใกล้ชิดกับชีวิตและสะท้อนภาพในอดีต
 ของชุมชนชาวอีสานที่ชัดเจนที่สุด

จังหวัดอุบลราชธานี นับเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวแห่งหนึ่งของประเทศ ทรัพยากรการ
 ท่องเที่ยวมีหลากหลาย ทั้งที่เป็นสถานที่ วัดและกิจกรรมที่สืบเนื่องจากวัฒนธรรมประเพณีสิ่งหนึ่ง
 ในจำนวนนั้นได้แก่ งานประเพณีแห่เทียนพรรษา ดังที่คำขวัญของจังหวัดว่า “เมืองดอกบัวงาม แม่น้ำ
 สONGSI มีปลาแซบหลาย หาดทรายแก่งหิน ถิ่นไทยนักปราชญ์ ทวยราษฎร์ ใฝ่ธรรม งามล้ำเทียนพรรษา
 ผาแต้มก่อนประวัติศาสตร์ ฉลาดภูมิปัญญาท้องถิ่น ดินแดนอนุสาวรีย์ คนดีศรีอุบล” การสืบสาน
 ประเพณีแห่เทียนพรรษาจึงเป็นกิจกรรมสำคัญของจังหวัดอุบลราชธานีที่ทุกภาคส่วนในชุมชนมีส่วนร่วม
 ในการดำเนินการ กล่าวคือ ภาคส่วนราชการ ภาคเอกชน ชุมชนคุ้มวัด วัด และสถาบันทางการศึกษาต่าง
 ๆ ในชุมชน ต่างก็มีส่วนร่วมอย่างจริงจัง จนเกิดกิจกรรมสร้างสรรค์ประติมากรรมเทียนพรรษาทั้งใน
 ระดับชาติและระดับโลก งานแห่เทียนพรรษาของชาวอุบลราชธานี จึงเป็นกิจกรรมการทำบุญที่
 สนองตอบการนับถือศาสนาและยังประเพณีแห่เทียนพรรษาของจังหวัดมีชื่อเสียงและ เป็นทรัพยากร
 การท่องเที่ยวสำคัญของจังหวัดและของประเทศไทย แต่ในช่วงเวลาที่ผ่านมามีประเพณีแห่เทียนพรรษา
 ของจังหวัดอุบลราชธานีได้รับผลกระทบจากกระแสการเปลี่ยนแปลงของทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป
 มีการปรับเปลี่ยนวิธีการเก่าและรับเอาแบบใหม่เข้ามาแทนที่ของเดิมที่มีอยู่แล้วผลที่ปรากฏในเชิง

ประจักษ์ คือการจัดประเพณีแห่เทียนพรรษาเป็นการจัดเพื่อตอบสนองความต้องการของคนในพื้นที่มากขึ้น และละเลยประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น โดยมองเห็นมูลค่าด้านเศรษฐกิจมากกว่าคุณค่าการสืบสานทางศิลปกรรมและประติมากรรมที่เป็นการสร้างสรรค์ภูมิปัญญาของชาวอีสานอย่างแท้จริงตลอดจนความร่วมมือในการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษาของชุมชนที่เคยเหนียวแน่น จึงลดน้อยลงเป็นเพียงความร่วมมือตามแบบมีได้เกิดจากความคิด ความเชื่อการสร้างสรรค์และความต้องการในการสืบสานของคนในสังคมและชุมชนอย่างแท้จริง

ด้วยความเชื่อถือศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชาวอีสาน ความสำคัญของการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษาของจังหวัดอุบลราชธานี ลักษณะเฉพาะของชุมชนในจังหวัดที่เข้มแข็งผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ที่ทำให้ความร่วมมือในการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษาของชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานีเปลี่ยนแปลงไป แต่เนื่องจากในปัจจุบันยังไม่มีการศึกษาว่าการเปลี่ยนแปลงในสังคมปัจจุบันมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของการจัดประเพณีแห่เทียนพรรษาของจังหวัดอุบลราชธานีอย่างไร และชุมชนจะมีรูปแบบความร่วมมือกันอย่างไรในการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษาของจังหวัด ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษารูปแบบความร่วมมือของชุมชนในการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษาจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งจะเป็นทั้งการสนับสนุนการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษาของชุมชนและเป็นตัวค้นแบบของความร่วมมือในการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษาซึ่งจะเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนาและสืบสานวัฒนธรรมประเพณีในชุมชนอีสานและชุมชนอื่นทั่วไป

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของประเพณีแห่เทียนพรรษาของจังหวัดอุบลราชธานี
2. เพื่อศึกษาสภาพการเปลี่ยนแปลงของประเพณีแห่เทียนพรรษาและปัญหาความร่วมมือของชุมชนในการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษาจังหวัดอุบลราชธานี
3. เพื่อสร้างรูปแบบการจักกาและความร่วมมือของชุมชนในการสืบสานของประเพณีแห่เทียนพรรษา จังหวัดอุบลราชธานี

คำถามในการวิจัย

1. ประเพณีแห่เทียนพรรษาของจังหวัดอุบลราชธานีมีประวัติความเป็นมาอย่างไร
2. สภาพการเปลี่ยนแปลงประเพณีแห่เทียนพรรษาและปัญหาความร่วมมือของชุมชนในการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษาของจังหวัดอุบลราชธานีมีอย่างไร
3. ความร่วมมือของชุมชนในการสืบสานของประเพณีแห่เทียนพรรษาจังหวัดอุบลราชธานีมีรูปแบบอย่างไร

ความสำคัญของการวิจัย

1. ผลการวิจัยจะทำให้ทราบถึงประวัติความเป็นมาและการเปลี่ยนแปลงของประเพณีแห่เทียนพรรษา ปัญหาและรูปแบบความร่วมมือของชุมชนในการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษาของจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำไปใช้ประโยชน์ ได้แก่ กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงวัฒนธรรม และกระทรวงการท่องเที่ยว เป็นต้น
2. ประชาชน ชุมชน ทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องในจังหวัดใช้ผลการวิจัยเป็นแนวทางในการพัฒนาความร่วมมือในการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษา
3. จังหวัด หน่วยงานทั้งภาครัฐและหน่วยงานภาคเอกชน ใช้ผลการวิจัยเป็นข้อมูลในการส่งเสริมประเพณีแห่เทียนพรรษาของจังหวัด และเป็นแนวทางในการอนุรักษ์ สืบสาน ส่งเสริม เผยแพร่และพัฒนาทางวัฒนธรรมและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการสืบสานทางวัฒนธรรม

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. รูปแบบรูปแบบการจัดการ หมายถึง แบบวิธีการความร่วมมือ ของชุมชนในการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษาของจังหวัดอุบลราชธานีให้คงอยู่ ทั้งการเผยแพร่ การสืบทอด การอนุรักษ์ การส่งเสริมและการพัฒนาประเพณีแห่เทียนพรรษาของจังหวัดอุบลราชธานี
2. ประเพณีแห่เทียนพรรษา หมายถึง กิจกรรมตลอดจนส่วนต่างๆ ในขบวนแห่เทียนพรรษาของชาวจังหวัดอุบลราชธานี ที่ชุมชนในจังหวัดประกอบกิจกรรมขึ้นในระหว่างวันเข้าพรรษา

ประมาณ 1 เดือน ก่อนวันเข้าพรรษา เป็นการเตรียมกิจกรรมการตกแต่งเตรียมต้นเทียนและ ส่วนประกอบของต้นเทียนสำหรับขบวนแห่เทียนพรรษาในวันเข้าพรรษาที่กำลังจะมาถึงในวัน เข้าพรรษา วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8

3. การสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษา หมายถึง การดำเนินการเพื่อให้ประเพณีแห่เทียนพรรษา ของจังหวัดอุบลราชธานีคงอยู่ ทั้งการเผยแพร่ การสืบทอด การอนุรักษ์ การส่งเสริม และการพัฒนา

4. การสร้างความร่วมมือของชุมชน หมายถึง กิจกรรมการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการ สืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษา ทั้งการทำเทียนพรรษา การแห่เทียนพรรษาและการถวายเทียน พรรษา ตลอดจนการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ ร่วมประเมินผล และร่วมรับประโยชน์

5. ชุมชน หมายถึง พื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี ในชุมชนในเขตอำเภอเมืองอุบลราชธานี 7 ชุมชน(คุ้มวัด)และชุมชนนอกที่อำเภอ 3 อำเภอ ได้แก่ อำเภวารินชำราบ อำเภอเดชอุดม อำเภอ พิบูลมังสาหาร รวมทั้งสิ้น 10 ชุมชน และชุมชนคุ้มวัดเป้าหมาย 6 คุ้มวัด ได้แก่ ชุมชนวัดพระธาตุ หนองบัว ชุมชนวัดศรีประดู่ ชุมชนวัดบ้านนาเมือง ชุมชนวัดท่าวังหิน ชุมชนวัดบูรพา และชุมชน วัดทุ่งศรีเมือง

6. สภาพประเพณีแห่เทียนพรรษา หมายถึง วิธีการเกี่ยวกับประเพณีแห่เทียนพรรษาในอดีต และปัจจุบัน ทั้งที่เกี่ยวกับความเชื่อความคิด ประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำเทียนพรรษา การแห่เทียนพรรษา การถวายเทียนพรรษา การจัดการและการมีส่วนร่วมที่ชุมชนร่วมมือกันจัดขึ้น

7. การเปลี่ยนแปลงประเพณีแห่เทียนพรรษา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับประเพณี แห่เทียนพรรษา ทั้งที่เกี่ยวกับความเชื่อความคิด ประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำเทียนพรรษาการแห่ เทียนพรรษา การถวายเทียนพรรษา การจัดการ การที่ชุมชนมีส่วนร่วมรวมทั้งผลกระทบในด้านต่าง ๆ อันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน

8. ปัญหาความร่วมมือในการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษา หมายถึง สภาพและ แนวโน้มทางลบเกี่ยวกับความร่วมมือของชุมชนในการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษาของจังหวัด อุบลราชธานี

9. รูปแบบความร่วมมือในการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษา แบบวิธีการความร่วมมือ ของชุมชนในการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษาของจังหวัดอุบลราชธานีให้คงอยู่ ทั้งการเผยแพร่ การสืบทอด การอนุรักษ์ การส่งเสริมและการพัฒนาประเพณีแห่เทียนพรรษาของจังหวัด อุบลราชธานี

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมที่เกิดจากการพัฒนาตามกระแสโลก รวมทั้งการพัฒนาทางเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดปัญหาต่อประเพณีแห่งเทียนพรรษาของ จังหวัดอุบลราชธานี เกิดปัญหาต่อความเชื่อรวมทั้งพิธีกรรม อันทำให้เกิดผลกระทบต่อองค์ความรู้และการถ่ายทอดความรู้ รวมทั้งการสืบสาน ประเพณีแห่งเทียนพรรษาของชุมชน ซึ่งผู้วิจัยได้นำแนวคิดทฤษฎี โครงสร้าง หน้าที มาวิเคราะห์บทบาทของชุมชนและภาคส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเพณีแห่งเทียนพรรษา ใช้ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม เพื่อวิเคราะห์ประเด็นการสืบสานประเพณีรวมทั้งความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับประเพณีแห่งเทียนพรรษา การปฏิบัติรุ่นต่อรุ่น รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการแพร่กระจายหรือรับเอาวัฒนธรรมจากภายนอก ผู้วิจัยใช้ทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม วิเคราะห์ประเด็นการใช้ทรัพยากรที่เหมาะสมในการสืบสานและอนุรักษ์ วัฒนธรรมประเพณี รวมทั้งการขยายวัฒนธรรมโดยการวิเคราะห์จากพื้นที่อาณาเขตตามระบบนิเวศวิทยา การใช้ทรัพยากรชุมชนท้องถิ่นในการสืบสานวัฒนธรรม ทั้งนี้ผู้วิจัยพัฒนารูปแบบความร่วมมือโดยนำหลักของการจัดการมาใช้เป็นแนวทาง หลักการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อสร้างเป็นรูปแบบที่มียุทธศาสตร์ กิจกรรมวิธีการ การจัดการ รวมทั้งมีการประเมินผลรูปแบบ ซึ่งเป็นรูปแบบที่จะทำให้เกิดการสืบสานประเพณีแห่งเทียนพรรษาที่ยั่งยืน ในชุมชนต่อไป ดังภาพประกอบ 1

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ประวัติความเป็นมาของ ประเพณีแห่เทียนพรรษาของ ชุมชนจังหวัดอุบลราชธานี	การเปลี่ยนแปลง/ปัญหาความร่วมมือในการสืบสาน ประเพณีแห่เทียนพรรษาของ ชุมชนจังหวัดอุบลราชธานี
- พุทธศาสนาในจังหวัดอุบลราชธานี - ประวัติความเป็นมาของประเพณี - ความเชื่อ - การทำเทียน - การแห่เทียน - การสืบสานประเพณีแห่เทียน พรรษา	- ความเชื่อ - ดั้งเทียน - การแห่เทียน - การสืบสาน - การมีส่วนร่วมของชุมชน - ปัญหาความร่วมมือ

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการจัดการเพื่อสร้างความร่วมมือในการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษาของชุมชนจังหวัดอุบลราชธานี” ครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำเอกสารแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ดังนี้

1. พุทธศาสนา ชุมชนอีสานและประเพณีแห่เทียนพรรษาในภาคอีสาน
2. การสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษาของชุมชน
3. กฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้อง
4. บริบทของพื้นที่วิจัย
5. แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
 - 5.1 ทฤษฎีหลัก
 - 5.2 ทฤษฎีเสริม
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 6.1 งานวิจัยในประเทศ
 - 6.2 งานวิจัยต่างประเทศ

พุทธศาสนา ชุมชนอีสานและประเพณีแห่เทียนพรรษาในภาคอีสาน

1. การเผยแพร่พระพุทธศาสนาในประเทศไทย

พระพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศไทย มีหลักฐานที่เชื่อได้ว่า พระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ประเทศไทยก่อน พ.ศ. 500 คือ เข้าสู่ดินแดนสุวรรณภูมิ อันได้แก่ พื้นที่แหลมอินโดจีน ในปัจจุบันสันนิษฐานกันว่าแห่งแรกที่พระพุทธศาสนาเข้ามาประดิษฐาน บริเวณจังหวัดนครปฐม สุพรรณบุรี กาญจนบุรี ราชบุรี โดยเฉพาะที่จังหวัดนครปฐมพบหลักฐานทางโบราณคดีหลายอย่าง เช่น องค์พระปฐมเจดีย์ รูปธรรมจักรทำด้วยศิลา มีรูปกวางหมอบและจารึกภาษาบาลีหรือภาษามคธว่า “เชธมมา” อันเป็นหลักสำคัญของพระพุทธศาสนา และมีการจารึกหลักธรรมที่สำคัญไว้ที่สิ่งก่อสร้างเพราะในสมัยนั้นยังไม่นิยมสร้างพระพุทธรูป นิยมสร้างแต่เพียงเจดีย์ วัดพระเมรุ อยู่ทางใต้ของพระปฐมเจดีย์ เป็นซาก วัดร้าง มีความเก่าแก่ยุคเดียวกัน” เมื่อพระโสณะกับพระอุตตระนำพระพุทธศาสนา มาเผยแพร่นั้นมีการเดินทางมาพร้อม ๆ กับพ่อค้าชาวอินเดีย มาค้าขายและตั้งรกรากอยู่จำนวนมาก

ชาวอินเดียเหล่านั้น นอกจากมาเป็นพ่อค้าคบค้าแล้วยังมาเป็นครูของชาวสุวรรณภูมิอีกด้วย อารยธรรมอินเดีย จึงแทรกซึมแพร่หลายอยู่ทั่วไปในดินแดนสุวรรณภูมิ พวกแรกในสุวรรณภูมิที่ยอมรับนับถือในพระพุทธศาสนาก็คือ พวกละว้า หรือพวกมอญโบราณ เวลานั้นชนเผ่าไทยยังอยู่ในอาณาเขตระหว่างประเทศจีนกับประเทศทิเบต ตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 400 เป็นต้นมา พวกจีนมีอำนาจมากขึ้นจึงมาบุกรุกแดนไทย ไทยสู้ไม่ได้จึงถอยร่นเรื่อยมา พวกที่ไปอยู่แม่น้ำสาละวิน เรียกว่าไทยใหญ่ ส่วนพวกที่มาตั้งเมืองอยู่ที่แม่น้ำเจ้าพระยาเรียกว่า ไทยน้อย เมื่อพวกไทยน้อยถอยร่นลงมาตั้งหลักแหล่งที่ลุ่มน้ำเจ้าพระยานั้น ปรากฏว่าพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทและ มหายานได้แพร่หลายทั่วไปในดินแดนสุวรรณภูมิแล้วชาวไทยจึงได้ยอมรับพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาของตนและนับถือศาสนามาจนกระทั่งบัดนี้ สอดคล้องกับความเห็นของนักวิชาการต่อไปนี้

ศรีศักร วัลลิโภดม (2545 : 21) กล่าวว่า การพบโบราณวัตถุสถาน ซึ่งสัมพันธ์กับศาสนาพราหมณ์ เช่น ปราสาทสมโบร์ บริเวณแก่งสะพือ ศาสนาสถานที่ บ้านสงเปือยปราสาทอิฐขนาดเล็กที่ปราสาทหินพนมวัน แสดงว่าคติพราหมณ์คงแพร่หลายกระจายเนื่องอยู่กับวัฒนธรรมเจนละ รวมทั้งที่ชุมชนเมืองศรีเทพด้วย จึงพบศิลปวัตถุต่าง ๆ เช่น โคนันที ยักษิณี ศิวลึงค์ รูปฤๅษี รางน้ำมนต์ ที่เป็นบริเวณศรีเทพ ศรีนาสะ เป็นแหล่งวัฒนธรรมทวารวดีอันสัมพันธ์กับพุทธศาสนาแล้วส่งต่อเข้าอีสาน เพราะฉะนั้นจารึกหลักที่ 118 ซึ่งถือกันว่าเป็นจารึกทางพุทธศาสนาที่เก่าแก่ที่สุดที่พบในภาคอีสาน การแพร่พระพุทธศาสนาเข้าสู่เส้นทางมีแนวทางผ่านจากลพบุรีหรือนครสวรรค์เข้าสู่ศรีนาสะแล้วกระจายออกสู่ลุ่มแม่น้ำมูล-ชี ตามลำดับ จากนั้นพุทธศาสนาได้แผ่ขยาย เข้าสู่ลุ่มแม่น้ำมูล ยิ่งกว่านั้นก็คือเราพบว่ามีคำภาษามอญแบบเดียวกันกับจารึกหลักที่ 121-122 เช่น คำว่า “กยาก” พระเจ้าพระพุทธรูป สถูป ปรากฏอยู่ในจารึกจากเมืองทัพชุมพลในเขตนครสวรรค์ ซึ่งเป็นเมืองโบราณรุ่นทวารวดี เขตภาคกลาง ที่อยู่ในแวดวงของการติดต่อกับภาคอีสาน เป็นลักษณะเดียวกับที่พบอยู่บนเสาหินภาษามอญที่จังหวัดลพบุรี ซึ่งใช้คำมอญบางคำในการจารึกอีกด้วยถ้าเราเชื่อว่าภาษามอญของจารึกที่ลพบุรีก็ดีที่ทัพชุมพลนครสวรรค์ก็ดี เป็นต้นคำของคำภาษามอญในจารึกพุทธศาสนา แน่ที่สุดว่าศาสนาจะต้องส่งผ่านวัฒนธรรมพุทธศาสนา แบบทวารวดีจากลพบุรีและนครสวรรค์ เข้าสู่เขตคงพญาเย็นกลางเมืองศรีเทพ หรือศรีนาสะ นั่นเอง เพราะฉะนั้นสภาพที่ตั้งของศรีเทพในลุ่มแม่น้ำป่าสัก จึงเป็นตัวกำหนดขั้นพื้นฐานว่าเมืองนี้อยู่ในแหล่งรับการติดต่อทางวัฒนธรรมจากเขตภาคกลาง และเป็นศูนย์กลางการส่งต่อให้ชุมชนอื่น ในทำนองเดียวกันเราได้พบว่าการส่งวัฒนธรรมของขอมผ่านจังหวัดบุรีรัมย์ เข้าตามสาขาของลำน้ำมูลในช่วงระยะพุทธศตวรรษที่ 12-15 ก็น่าจะได้เข้าสู่เมืองลุ่มแม่น้ำป่าสักอันเป็นศูนย์กลางสำคัญในเวลานั้นด้วย

สุภัทรดิศ ดิศกุล (2522 : 43-46) ได้กล่าวไว้ว่า เป็นการยากที่จะเชื่อว่าอิทธิพลของศิลปวัฒนธรรมแบบทวารวดีจะเข้าสู่อีสาน ซึ่งต่างก็สร้างสัญลักษณ์คือ ธรรมจักรขนาดใหญ่ ประดิษฐานไว้ เช่น เมืองพรหมมิน ชัยจำปา ชัยบาดาล ศรีเทพ รวมทั้งพระพุทธรูปและพระโพธิสัตว์

จำหลักที่ถ้ำเขามอรัตน์ เนื่องในพระพุทธศาสนาหายานก็แสดงให้เห็นว่าการประสมประสานกับ ศิลปะแบบทวารวดี ด้วย

2. พุทธศาสนาในภาคอีสาน

ธวัช ปุณโณทก (2542 : 3176-3192) ได้เรียบเรียงข้อมูลไว้ในสารานุกรมวัฒนธรรม ไทย ภาคอีสาน เล่มที่ 9 (จัดพิมพ์เนื่องในพระราชพิธีมหามงคลพระชนมพรรษา 6 รอบ) ว่า พุทธ ศาสนาในภาคอีสาน ได้เจริญพัฒนามาหลายยุคหลายสมัย มีการเปลี่ยนรูปแบบไปตามกระแสสังคม เนื่องจากภาคอีสานนั้น มิได้เป็นศูนย์กลางทางการเมืองการปกครองโดยตรง ขอมรับอำนาจ ครอบครองจากราชธานีใกล้เคียง ซึ่งสับเปลี่ยนกันไป ดังนี้

1. สมัยพุทธศตวรรษที่ 12-15 (ร่วมสมัยทวารวดี) พบว่ามีหลักฐานทางโบราณคดี จำนวนมากที่เป็นหลักฐานของพุทธศาสนา เช่น เสาหินขนาดใหญ่ เมืองฟ้าแดดสงยาง อำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์ กระจายอยู่ทั่วไปทั้งแอ่งสกลนคร และแอ่งโคราช นอกจากนี้ยังมีศิลาจารึกอักษรปัลลวะ (หรืออักษรขอม) ใช้ภาษาสันสกฤต กล่าวถึงเรื่องราวทางพุทธศาสนาอีกด้วย

2. สมัยพุทธศตวรรษที่ 15-18 (สมัยขอมพระนคร) พบปราสาทหินขนาดใหญ่ เช่น ปราสาทหินเขาพนมรุ้ง (จังหวัดบุรีรัมย์) ปราสาทหินพิมาย (จังหวัดนครราชสีมา) และปราสาทหิน ขนาดกลางและขนาดย่อมกระจายอยู่ทั่วไปในภาคอีสาน นอกจากนี้ยังพบศิลาจารึกอักษรขอม โบราณบันทึกด้วยภาษาสันสกฤตปะปนภาษาเขมรล้วน ๆ เรื่องราวที่บันทึกในศิลาจารึกนั้นกล่าวถึง เทพเจ้าฮินดูและพิธีกรรมอันเนื่องด้วยเทวสถานและเทพเจ้าประจำเทวสถานนั้น ๆ แสดงให้เห็นว่า ในยุคสมัยดังกล่าว ศาสนาพราหมณ์ลัทธิเทวราชา ได้แพร่กระจายไปทั่วภาคอีสานอยู่ประมาณ 300-400 ปี

3. สมัยพุทธศตวรรษที่ 19-20 เป็นสมัยที่ไม่พบหลักฐานทางด้านโบราณคดี นั่นคือ ไม่มีโบราณวัตถุ โบราณสถาน และศิลาจารึกที่ได้สร้างขึ้นในสมัยดังกล่าว

4. สมัยพุทธศตวรรษที่ 20-23 (สมัยอิทธิพลอาณาจักรล้านช้าง) เป็นสมัยที่อาณาจักร ล้านช้างครอบครองดินแดนภาคอีสานทั้งหมด โดยเฉพาะในแอ่งสกลนคร และลุ่มแม่น้ำโขง พบศิลาจารึกจำนวนมากที่กษัตริย์ล้านช้างจารึกไว้ในภาคอีสานด้วยตัวอักษรตัวธรรมและอักษรไทยน้อยซึ่งเป็นอักษรที่เจริญรุ่งเรืองอยู่ในอาณาจักรล้านช้าง เนื้อหาที่บันทึกเป็นเรื่องราวพุทธศาสนาส่วนใหญ่ กล่าวถึงการอุทิศที่ดินทำนา และนาจันทน์ ถวายแก่วัดนั้น ๆ

5. สมัยพุทธศตวรรษที่ 24-25 (สมัยอิทธิพลราชธานีไทย) คือ นับตั้งแต่สมัยที่พระเจ้ากรุงธนบุรีได้ยกกองทัพเข้ายึดอาณาจักรล้านช้าง คือ หลวงพระบางเวียงจันทน์ และนครจำปาศักดิ์ (สมัยดังกล่าวอาณาจักรล้านช้างแยกกันปกครองเป็น 3 รัฐ) เมื่อ พ.ศ. 2322 และหัวเมืองอีสานทั้งหมด

6. สมัยรัชกาลที่ 5 – สมัยเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 คือนับตั้งแต่สมัย ปฏิรูปการปกครองหัวเมือง (พ.ศ. 2436-2450) ที่รัฐบาลกลางได้จัดการปกครองภาคอีสานเป็นจังหวัด

อำเภอ ลอดอำนาจเข้าเมืองท้อถิ่น โดยส่งข้าหลวงกำกับราชการประจำเมืองต่าง ๆ ไปควบคุมนโยบาย แทนเจ้าเมืองเดิม จนถึงสมัยเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย พ.ศ. 2475

พุทธศาสนาซึ่งเป็นสถาบันหลักของชาวไทยในภาคอีสานได้เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสสังคม และกระแสการเมือง การปกครอง ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวมีเอกสารประวัติศาสตร์และศิลาจารึก สามารถอธิบายการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาารูปแบบของพุทธศาสนาในภาคอีสานได้ 3 สมัย คือ

1. สมัยอิทธิพลอาณาจักรล้านช้าง คือ สมัยที่ภาคอีสานเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านช้าง

ล้านช้างพุทธศาสนาภาคอีสานสมัยอิทธิพลอาณาจักรล้านช้าง พุทธศตวรรษที่ 20-23 ในหลักฐานด้านประวัติศาสตร์ และศิลาจารึกนั้นพบว่าภาคอีสานเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านช้าง รัฐบาลไทยสมัยอยุธยาไม่มีอำนาจครอบครองภาคอีสาน จนถึงสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชกรุงศรีอยุธยาได้เริ่มมีอำนาจเหนือที่ราบสูงโคราช บริเวณเมืองนครราชสีมาและเมืองใกล้เคียง ฉะนั้นนับตั้งแต่สมัยพระเจ้าฟ้ารุ่ง มีอำนาจเหนืออาณาจักรล้านช้าง และปกครองเมืองหลวงพระบาง (หรือเมืองเชียงทอง เชียงทอง หรือเมืองขวา) ก็แผ่อำนาจปกครองหัวเมืองต่าง ๆ ตามลุ่มแม่น้ำโขงจนถึงเมืองโคตรบอง หรือโคตรบูรณ โดยเฉพาะบริเวณแอ่งสกลนครนั้น กษัตริย์ล้านช้างได้สร้างศิลาจารึกไว้จำนวนหนึ่งที่กล่าวถึงการทำนุบำรุงพุทธศาสนาในภาคอีสาน

จากการศึกษาศิลาจารึกอีสานสมัยไทย-ลาว โดยเฉพาะในช่วงสมัยอิทธิพลอาณาจักรล้านช้างนั้น พบว่าพระพุทธศาสนาในภาคอีสานบริเวณแอ่งสกลนครนั้นเจริญรุ่งเรืองมาก การที่พบศิลาจารึกอีสานสมัยไทย ลาว มีความสำคัญแก่พุทธศาสนาอย่างโดดเด่น เพราะเหตุว่าพระมหากษัตริย์แห่งล้านช้างมีความสนพระทัยในพุทธศาสนาอย่างมาก นั่นคือการอุทิศที่ดินสร้างวัดอุทิศนาจังหัน และผู้คนในเขตนาจังหัน ให้เสวยอกรบำรุงวัดแทนการเสวยอกรต่อรัฐ รวมทั้งการอุทิศคนจำนวนมากเป็นข้าพระโยมสงฆ์ (ข้าโอกาส) และในอาณาจักรล้านช้างสมัยพุทธศตวรรษที่ 21-22 นั้น พระมหากษัตริย์ได้ใช้กุศโลบายในการปกครองประชาชน หรือไพร่บ้านไทยเมืองโดยวิธีใช้สถาบันศาสนาเป็นแกนนำในการควบคุมความประพฤติของประชาชน ทรงทำนุบำรุงพระศาสนาให้พระเถระ พระภิกษุสามเณรได้ปฏิบัติธรรมโดยสะดวกตามฐานานุกรม ซึ่งพระเถระเหล่านั้นเป็นที่เคารพบูชาของประชาม ได้ทำหน้าที่ในการสั่งสอนพระธรรมตามหลักปรัชญาของพุทธศาสนา หลักธรรมเหล่านั้นได้ทำหน้าที่เป็นสัญญาประชาม ควบคุมความประพฤติชาวบ้านโดยปริยาย และหลักธรรมเหล่านั้นมีคุณค่าต่อความเชื่อของชาวพุทธมากกว่ากฎหมายของรัฐเนื่องจากชาวพุทธย่อมเชื่อว่าเป็นการแสวงหาเนื้อนาบุญอันเป็นกุศลผลบุญติดตัวไปทั้งชาตินี้และชาติหน้า ฉะนั้นชาวพุทธจึงยินดีเชื่อฟังด้วยความศรัทธาต่อหลักธรรม และพร้อมที่จะอุทิศตนเป็นผู้ปฏิบัติรับใช้พระเถระและพระศาสนา ฉะนั้นการใช้หลักธรรมในการควบคุมจริยธรรมในสังคมจึงมีประสิทธิภาพมาก ไม่มีผู้ใดละเมิด เมื่อบ้านเมืองสงบสุขไม่มีโจรผู้ร้าย ชาวบ้านย่อมทำกินสะดวกสบายได้ทรัพย์เพื่อเสวยอกรแก่รัฐในขณะที่เดียวกันรัฐมีกำลังที่จะป้องกันข้าศึกศัตรูภายนอก

ฉะนั้น ในการอุปถัมภ์พระศาสนาของพระมหากษัตริย์อาณาจักรล้านช้างในยุค นั้น ย่อมมีผลดีต่อประชาคม ศาสนาและรัฐในที่สุด ในขณะที่เดียวกันสถาบันพุทธศาสนานั้นได้รับ อภิสิทธิ์มากเนื่องจากได้ทำหน้าที่ควบคุมความประพฤติของประชาชนในสังคม อันเป็นแนวร่วมใน จุดหมายเดียวกันกับการสั่งสอนพระธรรมของศาสนา ดังนั้น สถาบันพุทธศาสนาจึงมีความมั่นคง และมีสถานภาพไม่ด้อยไปกว่าสถาบันกษัตริย์ โดยเฉพาะมีข้าโอกาส (ข้าพระโยมสงฆ์) มารับใช้ปรนนิบัติ ในการบำเพ็ญศิลาภานาของพระสงฆ์ มีที่ดินที่เก็บเกี่ยวผลประโยชน์บำรุงพระศาสนา และมีอำนาจหน้าที่เก็บภาษีอากรถวายแก่วัดเฉพาะประชากรในวัด ประชาชนที่อยู่ในเขตนาจังหันที่พระมหากษัตริย์ อุทิศให้แก่วัดนั้น ไม่ต้องเสียภาษีอากรให้แก่รัฐ แต่เสียภาษีอากรให้แก่วัดแทน ดังตัวอย่างศิลาจารึกวัด สรศักดิ์ หลักที่ 9 ก. นายสรศักดิ์ ได้ขอพระราชทานอากรจากนาจังหัน เพื่อถวายวัด ดูรายละเอียดใน จารึกสมัยสุโขทัยจะมีโภครทรัพย์อาหารอย่างบริบูรณ์ ซึ่งได้จากการเสียภาษีอากรของประชาชน ที่ทำ กินอยู่ในเขตนาจังหันซึ่งพระมหากษัตริย์อุทิศให้เป็นเขตพื้นที่อุปถัมภ์แก่วัดในการถวายนาจังหันแก่ วัดนี้ พบว่าพระมหากษัตริย์สมัยหลัง ๆ จะอุทิศนาจังหันเพิ่มเติมมักจะบอกกล่าวให้ทราบแน่ชัดว่าเขต นาจังหัน หรือที่ดินที่พระมหากษัตริย์องค์ก่อน ๆ ได้อุทิศไว้ก่อนหน้านี้แล้วอีกส่วนหนึ่งด้วย

ธวัช ปุณโณทก (2534 : 3179) ได้อธิบายต่อไปอีกกว่า เป็นที่น่าสังเกตว่าสถาบัน พุทธศาสนานั้นมีอาณาบริเวณมีอำนาจเก็บภาษีอากร มีผู้คนรับใช้เป็นเจ้าหน้าที่ และดูเหมือนว่าจะมี อำนาจบริหารกิจการภายในวัด ซึ่งทางรัฐหรือกษัตริย์ไม่เข้ามาเกี่ยวข้องจนดูเหมือนเป็นอาณาจักรเล็ก ๆ ที่ซ่อนอยู่ภายในอาณาจักรใหญ่ แต่กระนั้นก็ตามเราก็คงไม่อาจสรุปได้ว่าสถาบันพุทธศาสนา คือวัด ต่าง ๆ จะมีอภิสิทธิ์มีอำนาจทัดเทียมกับอำนาจฝ่ายอาณาจักรของรัฐทุกอาราม เพียงแต่เชื่อว่า พระ อารามที่พระมหากษัตริย์โปรดเกล้าฯ ให้สร้างปฏิสังขรณ์ หรือได้ประกาศกัลปนาโดยสร้างศิลาจารึก ไว้ นั่นจะเป็นอารามที่มีอำนาจ หรือมีอภิสิทธิ์ และมักจะพบว่ามีพระเถระผู้ใหญ่สถิตอยู่ในอาราม เหล่านั้น (ปรากฏนามอยู่ในศิลาจารึกนั้น ๆ ด้วย) เป็นตำแหน่งผู้ดูแลกิจการของวัด ในจารึกวัดสรศักดิ์ (หลักที่ 9) เรียกว่า “นายสัณการี” ซึ่งมีหน้าที่รับสนองพระราชโองการด้วย

2. สมัยอิทธิพลราชธานีไทย คือ สมัยที่ภาคอีสานอยู่ใต้การปกครองของรัฐบาลไทย นับตั้งแต่สมัยพระเจ้ากรุงธนบุรีเป็นต้นมา พระพุทธศาสนาภาคอีสานสมัยอิทธิพลราชธานีไทย ภาค อีสานทั้งหมดตกอยู่ใต้การปกครองพระราชอาณาจักรไทย เมื่อ พ.ศ. 2322 เมื่อครั้งสมเด็จพระเจ้ากรุง ธนบุรีขยายพระราชอาณาเขตไปยังภาคอีสานและลาว ได้ส่งกองทัพ โดยมีเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก ซึ่งต่อมาทรงพระนามว่า สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ รัชกาลที่ 1 เป็นแม่ทัพในครั้งนั้น ได้ อาณาจักรล้านช้าง (หลวงพระบาง เวียงจันทน์ และนครจำปาศักดิ์) และดินแดนในภาคอีสานทั้งหมด

อาณาจักรล้านช้างเริ่มมีความขัดแย้ง และต่างชิงกันสืบราชสมบัติ หลังจากสิ้นรัช สมัยพระเจ้าสุริยวงศา (พ.ศ. 2176-2233) จนกระทั่งแยกเป็น 3 รัฐ และมีเจ้านายบางกลุ่มได้อพยพ ไปพำนักมาตั้งชุมชนในพื้นที่ภาคอีสานร่วมกับชาวท้องถิ่นเดิม ดังจะเห็นได้จาก กลุ่มพระวอพระตา

(ตั้งเมืองอุบลราชธานีและเมืองยโสธร) กลุ่มท้าวสมमित (ตั้งเมืองกาฬสินธุ์) กลุ่มจารย์แก้ว หรือเจ้าแก้วมงคล (ตั้งเมืองสุวรรณภูมิ ร้อยเอ็ด และเมืองโกสุมพิสัย) กลุ่มท้าวแล (ตั้งเมืองชัยภูมิ) เมืองดังกล่าว นั้นเริ่มเข้ามาสมัยกรุงธนบุรีและขอตั้งเป็นเมือง สมัยรัชกาลที่ 1 ในฐานะเมืองขึ้นของราชธานีไทย (ยกเว้นเมืองชัยภูมิ ที่ขอตั้งเมืองในสมัยรัชกาลที่ 2) หัวเมืองดังกล่าวได้เพิ่มชุมชนต่อมา และขอตั้งเมืองบริวารในสมัยรัชกาลที่ 2 และรัชกาลที่ 3 อีกจำนวนหนึ่ง แสดงว่าเจ้านายล้านช้างได้อพยพไพร่พลมาตั้งถิ่นฐาน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือรวมกับชาวพื้นเมืองเดิมที่เป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านช้างก่อนแล้ว ฉะนั้นขนบธรรมเนียมประเพณี รวมทั้งพุทธศาสนาก็สืบทอดโดยตรงมาจากล้านช้างนั่นเอง หากได้เปลี่ยนแปลงธรรมเนียมสงฆ์ ตามราชธานีไทยไม่ อีกทั้งเจ้านายที่เป็นหัวหน้าพาไพร่พลอพยพเข้ามานั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นเจ้าเมืองปกครองเมืองนั้น ๆ และมีอำนาจปกครองไพร่บ้านไทยเมืองตามธรรมเนียมที่ได้มาจากอาณาจักรล้านช้าง ที่เรียกว่า ระบบอาญาสี่ คือ เจ้าเมือง อุปฮาด (อุปราช) ราชวงศ์ ราชบุตร ท้าวเพี้ยตามลำดับ คณะกรรมการเมืองมีหน้าที่จัดหาทรัพย์สิน โภคทรัพย์เป็นค่าส่วยตามที่ราชธานีต้องการก็เป็นการเพียงพอแล้วและเดินทางไปส่งเครื่องราชบรรณาการ (ส่งส่วย) พร้อมกับค้ำน้ำสาบานประจำปี หรือปีละสองครั้งตามที่ราชธานีบัญชาไป ส่วนหัวเมืองภาคอีสานตอนล่างที่พระราชนัดดาเรียกว่า หัวเมืองเขมรป่าดง ได้แก่เมืองขุขันธ์ (ศรีสะเกษ) เมืองสงขละ เมืองรัตนบุรี เมืองสุรินทร์ และเมืองบุรีรัมย์ ต่างก็เป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรไทยตั้งแต่สมัยพระที่นั่งสุริยาศมรินทร์ (พระเจ้าเอกทัศ) โดยเป็นเมืองบริวารของเมืองพิมายและเมืองนครราชสีมา

3. สมัยปัจจุบัน (สมัยรัชกาลที่ 5-สมัยเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475) คือ สมัยที่พัฒนาสังคมภาคอีสานไปสู่สังคมสมัยใหม่ นั่นคือ การรวบรวมเป็นรัฐประชาชาติไทย (สมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์หัวเมืองในภาคอีสานมีฐานะเป็นเมืองขึ้นส่งส่วยต่อราชธานี) จัดตั้งโรงเรียนให้เรียนหนังสือไทย ยกเลิกธรรมเนียมพิธีกรรมทางพุทธศาสนาของท้องถิ่นจนถึงประกาศใช้พระราชบัญญัติปกครองคณะสงฆ์ (พระสังฆาณัติ) พ.ศ. 2475 ซึ่งจัดระบอบการปกครองคณะสงฆ์ทุกภาคเหมือนกัน พุทธศาสนาภาคอีสานสมัยรัชกาลที่ 5-สมัยเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา ประเทศไทยได้พัฒนาสังคมเข้าสู่สมัยใหม่ มีการเลิกจารีตดั้งเดิม เช่น การเลิกทาส การจัดระบบการปกครองเป็นกระทรวง ทบวง กรมและมีการจัดตั้งโรงเรียนสมัยใหม่ ซึ่งแต่เดิมนั้นคนไทยเรียนหนังสือจากวัด ไม่มีหลักสูตร เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ได้จัดตั้งโรงเรียนหลวงสำหรับราษฎร ให้บุตรหลานชาวบ้านได้เล่าเรียนตามหลักสูตรสมัยใหม่ที่โรงเรียนวัดมหรณพารามเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2427 และได้ตั้งกรมศึกษาธิการมีหน้าที่จัดการศึกษาระบบโรงเรียนใน พ.ศ. 2430 และสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่งเสนาบดีกรมศึกษาธิการ ท่านได้พยายามที่จะขยายโรงเรียนสมัยใหม่ไปสู่ภูมิภาค ในครั้งนั้นมณฑลอุบลราชธานี ซึ่งมีพระเถระได้ไปศึกษาหนังสือไทยที่กรุงเทพฯ จำนวนหนึ่ง มาเรียนอักษรไทยรวมไป

จนถึงกลุ่มบุตรลูกหลานชาวบ้าน เจ้านายพระภิกษุสามเณร นิยมเรียนโรงเรียนหนังสือไทยและขยายไปทั่วทุกหัวเมืองการตื่นตัวของพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่เล่าเรียนหนังสือไทยในสมัยนั้น เป็นปัจจัยสำคัญในการเปลี่ยนแปลงธรรมเนียมสงฆ์ท้องถิ่นประกอบกับเจ้านายข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ได้ถูกส่งไปจากราชธานีไปปกครองตามหัวเมืองภาคตะวันออกเฉียงเหนือมากขึ้น และได้นำธรรมเนียมสงฆ์ส่วนกลางไปปฏิบัติกันแทนทั่วไป ตามทัศนะที่เห็นว่าเป็นเรื่องทันสมัย เหมาะสมกับยุคสมัย นอกจากนี้ทางราชการก็จะสนับสนุนพระสงฆ์ที่เรียนรู้หนังสือไทย ได้รับการแต่งตั้งสมณศักดิ์ในระดับสูง ๆ ได้รับความเคารพนับถือจากข้าราชการชั้นผู้ใหญ่และชาวบ้านโดยทั่วไป ฉะนั้นธรรมเนียมสงฆ์ของท้องถิ่นเดิมจึงถูกละเลยไปโดยปริยาย ครั้งเมื่อพระราชมุนี (อ้วน ติสฺโส ภายหลังได้รับสมณศักดิ์เป็นสมเด็จพระมหาวิรวัชร์) เป็นเจ้าคณะมณฑลอุบลราชธานีและได้พยายามเสนอให้ พระยาวิเศษหนาท (บัว บุนนาค) ผู้ตั้งสมุหเทศาภิบาลมณฑลอุบลราชธานี ได้ประกาศยกเลิกธรรมเนียมสมณศักดิ์ท้องถิ่น เมื่อ พ.ศ. 2456 ดังกล่าวแล้ว ฉะนั้นพระสงฆ์ในภาคอีสานจึงยอมรับการเปลี่ยนธรรมเนียมสงฆ์ตามระบบสงฆ์ส่วนกลางแบบค่อยเป็นค่อยไปเสมอมา จนถึง พ.ศ. 2475 สมเด็จพระสังฆราช โดยมติของสังฆมณฑลได้ตราสังฆาณัติและระเบียบพระคณาธิการ ประกาศใช้เมื่อ พ.ศ. 2475 (ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ทั่วประเทศให้อยู่ในระบบเดียวกัน)

3. พุทธศาสนาในจังหวัดอุบลราชธานี

พระพุทธศาสนาได้มีการเผยแพร่สู่เมืองอุบลราชธานีเมื่อใดนั้นไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจน ทราบแต่ว่าชุมชนดั้งเดิมมีการนับถือศาสนามาก่อนแล้ว คือ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และศาสนาพุทธ ผสมผสานกับความเชื่อเรื่องภูตผีและวิญญาณ พระปฐมวราชสุริยวงศ์ เจ้าเมืองคนแรกได้สร้าง “วัดหลวง” ไว้เมื่อ พ.ศ. 2334 เพื่อเป็นศูนย์กลางการประกอบศาสนกิจและดูแลปกครอง คณะสงฆ์พระพรหมวราชสุริยวงศ์ (ท้าวทิดพรหม) เจ้าเมืองคนที่สองได้สร้าง “วัดป่าหลวงมณีโชติศรีสวัสดิ์” หรือ “วัดมหาวัน” เพื่อเป็นสำนักวิปัสสนากรรมฐานเมื่อ พ.ศ. 2335 ต่อมาท่านเจ้าหอแก้ว พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระอริยวงศาจารย์ (อู่) ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่ไปดำรงตำแหน่งหลักคำเมืองอุบลราชธานี สถิตที่วัดป่าน้อย (วัดมณีวนาราม) เพื่อดูแลกิจการสงฆ์ พระอริยวงศาจารย์ได้ปรับปรุงจัดตั้งสำนักเรียนและทำนุบำรุงกิจการพระศาสนาเจริญได้ตามสมควร

พ.ศ. 2395 พระพรหมราชวงศา (กุทอง) ได้อาราธนาพระพันธุโล (ดี) และพระเทวธัมม (ม้าว) พระภิกษุชาวอุบลราชธานีราชธานีให้สร้างวัดเป็นสำนักที่อยู่เป็นหลักฐานขึ้นในเมืองอุบลราชธานีพระพันธุโล จึงร่วมกับพระพรหมราชวงศา สร้างวัดขึ้นแห่งหนึ่ง ณ ริมฝั่งแม่น้ำมูลระหว่างเมืองกับบ้านบึงกะแซว เมื่อ พ.ศ. 2393 แล้วเสร็จ พ.ศ. 2396 ได้รับพระราชทานนามว่า “วัดสุปฏิญนารามวรวิหาร” เป็นวัดฝ่ายธรรมยุติกนิกาย วัดแรกในเมืองอุบลราชธานี

หลังจากนั้น อาญาสี่ของเมืองได้สร้างวัดเพิ่มขึ้นอีก คือ อุบาสด (โท) สร้างวัดศรีทอง (วัดศรีอุบลรัตนาราม) เป็นวัดที่ 2 ราชบุตร (สุ่ย) สร้าง “วัดสุทัศนาราม” เป็นวัดที่ 3 พระพรหมเทวานุเคราะห์วงศ์ (เจ้าหน่อคำ) เจ้าเมืองอุบลราชธานี ได้สร้าง “วัดชัยมงคล” เป็นวัดที่ 4 นอกจากนั้นยังได้สร้างวัดนอกเมืองอีกหลายแห่ง เช่น วัดสระแก้ว เมืองพิบูลมังสาหารและวัดหอก่อง เมืองมหาชนะชัย รวมเป็น 6 วัด ภายหลังพระพันธุโลถึงแก่กรรมภาพ พระเทวธัมมิ (ม้าว) ได้รับพระราชทานเป็นพระอุปฌาย์ต่อมาได้สร้างวัดเพิ่มอีก 5 แห่ง ระยะเวลาที่มีภิกษุและสามเณรจากหัวเมืองข้างเคียงและที่อาศัยอยู่ห่างไกล อาทิ เมืองอุดรธานี ได้มาบวชเรียนในเมืองอุบลราชธานี ทำให้การปกครองของคณะสงฆ์มิได้แยกเป็นธรรมยุติและมหานิกายดังเช่นปัจจุบันต่างมีความสามัคคีปรองดองกัน

การสถาปนาเมืองอุบล พ.ศ. 2335 พระประทุมสุรราช (ท้าวคำผง) ได้พาพรรคพวกไพร่พลตั้งอยู่ที่ ตำบลห้วยแระเม (บริเวณบ้าน ท่าบ่อ ในปัจจุบัน) ด้วยความปกติสุขเป็นเวลานานหลายปี จนกระทั่ง พ.ศ. 2334 (จุลศักราช 1153 คีรีศก) อ้ายเชียงแก้ว ซึ่งตั้งบ้านอยู่ที่ตำบลเขาโจง แขวงเมืองโขง คิดการกบฏ พาพรรคพวกไพร่พลเข้ายึดนครจำปาศักดิ์ พระเจ้าองค์หลวง (ไชยกุมาร) เจ้าเมืองซึ่งกำลังป่วยอยู่ก็มี อาการป่วยทรุดหนัก และถึงแก่พิราลัย อ้ายเชียงแก้วจึงยึดเมือง นครจำปาศักดิ์ไว้ได้ ความทราบถึงพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช จึงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยานครราชสีมา (ทองอิน) เมื่อครั้งเป็น พระพรหม ยกกระบัตร์ ยกกองทัพเมืองนครราชสีมา มาปราบกบฏอ้ายเชียงแก้ว อย่างไรก็ดีขณะที่กองทัพนครราชสีมา ยกมาไม่ถึงนั้น พระประทุมสุรราช (ท้าวคำผง) และท้าวฝ่ายหน้า ผู้นำที่ตั้งอยู่บ้านสิงห์ท่า (เมืองยโสธร) ได้ยกกำลังไปรบอ้ายเชียงแก้วแตกพ่ายไป อ้ายเชียงแก้วถูกจับได้และถูกประหารชีวิต เมื่อกองทัพ เมืองนครราชสีมาเข้ามาถึงเมืองจำปาศักดิ์ เหตุการณ์ก็สงบเรียบร้อยแล้ว จึงพากันยกกองทัพไปตีพวกข่า “ชาติกระเสงสวาง จะรายระแดร์” ซึ่งตั้งอยู่ฝั่งตะวันออกแม่น้ำโขง จับพวกข่าเป็นเชลยได้เป็นจำนวนมาก จากความดีความชอบในการปราบปรามกบฏอ้ายเชียงแก้วนี้เอง พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช จึงได้โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ท้าวฝ่ายหน้าเป็นพระวิไชยราชขัตติยวงศา ครองนครจำปาศักดิ์ และโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้พระประทุม วรราชสุริยวงศ์ ครองเมืองอุบลราชธานี พร้อมกับยกฐานะบ้านห้วยแระเมขึ้นเป็นเมืองอุบลราชธานี เมื่อวันจันทร์ แรม 13 ค่ำ เดือน 8 จุลศักราช 1154 (พ.ศ. 2335) ดังปรากฏในพระสุพรรณบัตรตั้งเจ้าประเทศราชในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ว่า “ด้วยพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้า ผู้ผ่านพิภพกรุงเทพ महानครศรีอยุธยา มีพระราชโองการ โปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ตั้งให้ พระประทุม เป็นพระประทุมวรราช สุริยวงศ์ ครองเมือง อุบลราชธานี ศรีวนาโดยประเทศราช เสกให้ ณ 2 แรม 13 ค่ำ เดือน 8 จุลศักราช 1154 ปีฉวดาศก”

เจ้าเมืองอุบลราชธานีในอดีต ที่พระมหากษัตริย์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งมีจำนวนทั้งสิ้น 4 ท่าน ดังนี้

1. พระปฐมวราชสุริยวงศ์ (พ.ศ. 2335-2338) นามเดิม ท้าวคำผิง บุตรเจ้าพระตาเป็นบุคคลสำคัญในการสร้างบ้านแปงเมืองอุบล โปรดให้สร้างคู ประตุมือง หอโสมเจ้านายต่าง ๆ สร้างวัดหลวงและเสนาสนะ อาทิ สิม อาสาม หอระฆัง พระพุทธรูป สิ่งก่อสร้าง ล้วนเลียนแบบศิลปะแบบหลวงพระบาง

2. พระพรหมวราชสุริยวงศ์ (พ.ศ. 2338-2388) นามเดิม พรหม น้องชายพระปฐม (คำผิง) เป็นบุตรชายคนเล็กของเจ้าพระตา เป็นผู้ก่อสร้างวัดป่าหลวง (วัดป่าหลวงมณีโชติ) นำไพร่พลผู้ศรัทธาสร้างพระพุทธรูป องค์ใหญ่ก่ออิฐถือปูน เป็นที่เคารพสักการะของชาวอุบลราชธานี มีชื่อว่า พระเจ้าใหญ่อินทร์แปลง ปัจจุบัน เป็นพระประธานในวิหารวัดมหายานาราม

3. พระพรหมราชวงศ์ (พ.ศ. 2388-2409) นามเดิม กุทอง สุวรรณภูมิ บุตรพระพรหม (ทิดพรหม) ในสมัยของท่านธรรมยุติกนิกาย แพร่หลายในเมืองอุบลราชธานี เพื่อสนองพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงโปรดให้สร้างวัดสุปฏิหาราม และบรรดาอุปฮาด ราชวงศ์ ราชบุตร ร่วมกัน สร้างวัดศรีทอง (ศรีอุบลรัตนาราม) วัดสุทัศน์ ซึ่งเหตุการณ์สำคัญในสมัยนี้คือการเข้าร่วมสงคราม ขับไล่ญวน

4. เจ้าพรหมเทวานุเคราะห์วงศ์ (พ.ศ. 2409-2425) เจ้าพรหมเทวา (เจ้าหน่อคำ) เป็นพี่ชายเจ้าจอมมารดา ค้างคำในรัชกาลที่ 4 เจ้าราชวงศ์ จำปาศักดิ์ บุตรเจ้าเสือหลานเจ้าอนุวงศ์ ในสมัยของท่านได้สร้างวัดไชยมงคล ซึ่งเป็นวัดธรรมยุตที่สี่ ในจังหวัดอุบลราชธานี สิ่งที่พึงสังเกต คือความขัดแย้งระหว่างเจ้าเมืองอุปฮาด ราชวงศ์ รุนแรง เนื่องจากฝ่ายเจ้านายอุบลราชธานี ไม่พอใจที่โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เจ้าหน่อคำเป็นเจ้าเมือง ในสมัยนั้นจึงเกิดการทะเลาะวิวาทขัดแย้งกันกลั่นแกล้งกันอยู่เสมอ ท้ายที่สุด ราวปี พ.ศ. 2412 เกิดกรณีเมืองไชยแ่ง ได้เกิดความบาดหมาง ทวีความรุนแรง ต่างฝ่ายต่างกล่าวโทษซึ่งกันและกัน เจ้าพรหมกล่าวหาว่า อุปฮาด ราชวงศ์ ราชบุตร ขัดขวางไม่ให้เก็บเงินส่วยจากรั้ว ข้างฝ่ายอุปฮาด ราชวงศ์ ราชบุตร ก็กล่าวหาว่า เจ้าพรหมถือราษฎรบังหลวง ทั้งสองฝ่ายจึงลงมาสู้ความกันที่กรุงเทพมหานคร จนพากันถึงแก่กรรม ต่างฝ่ายต่างสูญเสียทรัพย์สินส่วนตัวเป็นจำนวนมาก พ.ศ. 2418 เกิดศึกฮ่อ เจ้าพรหมเทวาถูกเกณฑ์ไปราชการทัพฮ่อ หลังศึกฮ่อได้ชัยชนะพระพุทธรูป 2 องค์ คือ พระทองทิพย์ และพระทองประดิษฐานที่วัดศรีทอง และวัดไชยมงคล พ.ศ. 2422 กราบบังคมทูลขอตั้งบ้านท่าขัณฑ์ เป็นเมืองขานุมารมณฑล บ้านพระเหลาเป็นเมืองพนานิคมให้เมืองทั้งสองขึ้นกับเมืองอุบลราชธานี

การแต่งตั้งเจ้าเมืองสมัยโบราณ พบหลักฐาน เอกสารการแต่งตั้งเจ้าเมืององค์ที่ 3 คือ พระพรหมราชวงศ์ (กุทอง) กล่าวถึงเครื่องยศที่ทางกรุงเทพมหานคร พระราชทานแก่เจ้าเมืองอุบลราชธานี ประกอบด้วย

พานถมเครื่องในทองคำ	1 ลำรับ
คนโททองคำ	1 ใบ

กระโถนถม	1 ใบ
ลูกประคำทองคำ	1 สาย
กระบี่บังลม	1 อัน
เสื้อหมวกคุ้มปี	1 ชุด
สัปทนปัสตุ	1 ชุด
ปืนคาบศิลาคอยลาย	1 กระบอก
เสื้อเข็มขาบรวีเสื้อ	1 ตัว
ส่วนไทยปีกทอง	1 ชุด
ผ้าปู	1 ผืน

มีพระบรมราชโองการให้เจ้าเมืองปกครองราษฎรอย่าเบียดเบียน ช่มเหงไพร่บ้าน
พลเมือง ปฏิสังขรณ์วัดวาอาราม ทำนุบำรุงพระสงฆ์ สามเณรให้ปฏิบัติเล่าเรียนคันถธุระ วิปัสสนาธุระ
กำชับกำชา ไพร่บ้านพลเมือง อย่าให้สูบฝิ่น ซ้อฝิ่น กินฝิ่น ให้กระทำพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยาปีละ 2 ครั้ง

เมื่อพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากรเสด็จมาดำรงตำแหน่งข้าหลวง
ใหญ่สำเร็จราชการหัวเมืองลาวกาวเมื่อ พ.ศ. 2434 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ พระอริยกิจ
(อ่อน ชัมมรักจิโต) ออกมาเป็นเจ้าคณะใหญ่เมืองอุบลราชธานีเป็นรูปแรก สำนักอยู่ที่วัดศรีทอง
และ พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจันโท) (เมื่อครั้งดำรงสมณศักดิ์เป็นพระครูวิจิตรธรรมภาณี)
เป็นเจ้าคณะเมืองนครจำปาศักดิ์ กิจการที่ท่านเจ้าพระครูอริยกิจได้ปฏิบัติคือ การควบคุมคณะสงฆ์
ทั่วไปในหัวเมืองมณฑลลาวกาว ส่วนแขวงเมืองอุบลนั้น ท่านได้วางระเบียบการปกครองคณะสงฆ์
จัดการเป็นหมวดหมู่ทำบัญชีสงฆ์ส่งกระทรวงและห้ามลัทธิธรรมนิยมบางประการที่ขัดต่อระเบียบ
แห่งพระธรรมวินัย ส่วนการศึกษาปริยัติธรรมนั้น ท่านได้ตั้งการส่งสอนมีกุลบุตรเข้ามาเล่าเรียนเป็น
จำนวนไม่น้อยเมื่อท่านมรณภาพลงกรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ ข้าหลวงต่างพระองค์ ได้ทูลขอ
พระสมณศักดิ์ที่สามารถทางพระปริยัติธรรมมาปกครองคณะสงฆ์มณฑลอีสาน เพราะเห็นว่ามณฑล
อีสานควรจัดรูปการปกครองคณะสงฆ์ได้แล้ว สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส
โปรดให้พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจันโท) (เมื่อครั้งเป็นดำรงสมณศักดิ์เป็นพระญาณรักจิต)
มาดำรงตำแหน่งเจ้าคณะมณฑลอีสาน ต่อมาในปี พ.ศ. 2447 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระญาณ
รักจิตครองวัดบรมนิวาสและให้พระศาสนดิลก (อ้วน ดิสโส) ครั้งยังเป็นเปรียญ ทำหน้าที่แทนเจ้า
คณะมณฑลอยู่ 1 ปี แล้วจึงทรงโปรดฯ ให้ดำรงตำแหน่งคณะมณฑลอีสาน พระศาสนดิลกได้ปรับปรุง
งานด้านการศาสนาให้เป็นระเบียบหลายประการด้วยกัน

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา การปกครองคณะสงฆ์ได้มีพระราชบัญญัติ
แก้ไขเพิ่มเติมให้เปลี่ยนแปลงเป็นแบบมหาเถรสมาคม และได้ปรับปรุงแก้ไขอีก 2 ครั้ง ในปี

พ.ศ. 2484 และ 2505 กิจการพระพุทธศาสนาในจังหวัดอุบลราชธานีได้เจริญรุ่งเรืองขึ้นโดยลำดับ จนกระทั่งทุกวันนี้ จังหวัดอุบลราชธานีจัดให้มีการทำนุบำรุงศาสนาทุกศาสนา ส่งเสริมการบริหาร พระสังฆการ และส่งเสริมการจัดการศึกษาในการศาสนา ปัจจุบันจังหวัดอุบลราชธานีมีวัดและ สำนักสงฆ์ในพุทธศาสนากระจายอยู่ทั่วไป มีวัด จำนวน 1,417 แห่ง และสำนักสงฆ์ 678 แห่งและมีวัด ที่สำคัญ ๆ อีกหลายวัด เช่น

วัดหลวง สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2334 โดยพระปฐมวรราชสุริยวงศ์ (คำผง) อยู่ใกล้ กับโสมหลวงในอดีต มีความสำคัญถือเป็นสถานที่ถือน้ำพิพัฒน์สัตยา สถาปัตยกรรมเป็นแบบ สถาปัตยกรรมที่หลวงพระบาง พระมหाराชครูท่านหอแก้วเป็นหลักคำรูปแบบ

วัดสุปฏิญนารามวรวิหาร เป็นพระอารามหลวงชั้นตรีชนิดวรวิหาร เป็นวัดธรรม ยุติ วัดแรกในเมืองอุบลราชธานี สร้างเมื่อ พ.ศ. 2396 สมัยพระพรหมราชวงศา (พระอุปราชภูทอง) เป็นเจ้าเมือง (ตรงกับสมัยรัชกาลที่ 4) พระอุโบสถวัดสุปฏิญนารามวรวิหารหลังปัจจุบัน สร้างเมื่อ พ.ศ. 2459 แล้วเสร็จ เมื่อ พ.ศ. 2473 หลวงสถิตนิมานการ (ชวน สุปียพันธุ์) เป็นผู้ออกแบบก่อสร้างที่ ผสมผสานระหว่างศิลปะตะวันออกและศิลปะตะวันตกอย่างงดงาม รูปแบบสถาปัตยกรรมจำแนกได้ 3 ส่วน คือ หลังคาแบบไทย ส่วนกลางแบบยุโรป (เยอรมัน) และส่วนฐานเป็นแบบขอมโบราณ ลักษณะโดดเด่น อีกประการหนึ่งคือ ตัวอาคารไม่มีโครงเหล็ก ไม่มีหน้าต่างแต่เป็นประตูโดยรอบ เป็นโบราณที่งดงามแห่งหนึ่งของจังหวัดอุบลราชธานี

วัดศรีอุบลรัตนาราม เดิมชื่อ “วัดศรีทอง” เป็นวัดธรรมยุติกายวัดหนึ่งใน จังหวัดอุบลราชธานี สร้างเมื่อ พ.ศ. 2396 หลังจากสร้างวัดสุปฏิญนารามวรวิหารแล้ว 2 ปี สถานที่ดั้งเดิม เป็นสวนของท่านอุปฮาด (โท) (ต้นตระกูล ณ อุบล) บิดาของพระอุบลเดชประชารักษ์ (เลื่อน ณ อุบล) กรมการเมืองอุบลราชธานี ในอดีตวัดนี้เป็นสถานที่ประกอบพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยาของบรรดาเหล่า ข้าราชการในสมัยการปกครองระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เป็นวัดที่ประกอบพิธีทำน้ำมนต์เกษก ในสมัยรัชการที่ 6, 7 และ 9 ภายในวัดมีโบราณวัตถุมีค่าหลายอย่าง คือ พระแก้วบุษราคัม, พระทิพย เนตร เป็นต้น

4. ชุมชนอีสานอดีต-ปัจจุบัน

4.1 ชุมชนอีสานในอดีต

ธวัช ปุณโณทก (2534 : 34514) จากการศึกษาเชิงสำรวจทางด้านศิลปจารึกของ ยอร์ช เซเดส์ ที่ปรากฏอยู่ในภาคอีสานประกอบด้วยซากโบราณสถานร่วมสมัย ที่พบอยู่ในบริเวณ ใกล้เคียงกับศิลปจารึกเหล่านั้น อาจแบ่งกลุ่มตามอายุสมัยได้โดยเทียบเคียงกับการศึกษาศิลปจารึก และ โบราณสถานในบริเวณภาคกลางของไทย ได้ 3 กลุ่ม ดังนี้

4.1.1 ยุคร่วมสมัยทวารวดี ชุมชนอีสานยุคสมัยพุทธศตวรรษที่ 12-16 มีซาก โบราณสถานที่เกี่ยวเนื่องด้วยพุทธศาสนา เช่น ใบเสมาหินขนาดใหญ่ (ลวดลายแกนstup และชาดก)

และจารึกสั้น ๆ จารึกด้วยอักษรปัลลวะ (อักษรคุณธ์ หรืออักษรอินเดียใต้) ภาษาสันสกฤต อาจจะมีคำภาษามอญโบราณปะปนอยู่บ้าง

4.1.2 ยุควัฒนธรรมขอมสมัยพระนคร มีโบราณสถานแบบขอม เช่น ปราสาทหิน ต่าง ๆ และศิลาจารึกอักษรขอมโบราณ ซึ่งพัฒนารูปแบบมาจากอักษรปัลลวะ ที่ใช้อยู่ก่อนหน้านี้ คือ ในยุคร่วมสมัยทวารวดี

4.1.3 ยุคสมัยวัฒนธรรมไทย-ลาว จะพบศิลาจารึกที่บันทึกด้วยอักษรตัวธรรม และอักษรไทยน้อยภาษาถิ่นอีสาน และโบราณสถานแบบพุทธศาสนา เช่น พระธาตุทรงบัวเหลี่ยม คติพุทธศาสนาแบบเถรวาท (หินยานแบบลังกาวงศ์)

4.2 ชุมชนอีสานในพุทธศตวรรษที่ 12-16 (ยุคร่วมสมัยทวารวดี)

ในดินแดนภาคอีสานของไทยคือบริเวณลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลาง แม่น้ำมูลและแม่น้ำชี ได้พบร่องรอยอารยธรรมอินเดียที่มีรูปแบบศิลปกรรมเช่นเดียวกับอาณาจักรทวารวดี ในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำป่าสัก และแม่น้ำบางปะกง ศิลปะแบบทวารวดีที่กระจายอยู่ทั่วไปในภาคอีสานนี้มีอายุร่วมสมัยกับศิลปกรรมในบริเวณภาคกลางของประเทศไทย นักโบราณคดีมีความเห็นว่าได้มีการสืบทอดวัฒนธรรมจากอาณาจักรทวารวดี ในภาคกลางสู่ภาคอีสาน ในเรื่องนี้

ธวัช ปุณโณทก (2534 : 3145) เสนอแนวคิดที่ว่า ทั้งภาคอีสานและภาคกลางต่างก็รับวัฒนธรรมอินเดียโดยตรงในสมัยเดียวกันหรือในเวลาใกล้เคียงกัน รูปแบบศิลปกรรมจึงร่วมสมัยกันในการรับวัฒนธรรมอินเดียโดยผ่านทางปากแม่น้ำโขงผ่านเข้าสู่ดินแดนตอนใน ฉะนั้นในดินแดนบริเวณปากน้ำโขง ในยุคเดียวกันนี้ยังพบตัวอักษรแบบปัลลวะจำนวนมาก ซึ่งตัวอักษรปัลลวะนี้เป็นอักษรที่ใช้ร่วมกันในดินแดนเอเชียอาคเนย์ กล่าวคือพบทั้งในประเทศพม่า กัมพูชา ฉวนตองใต้ (อาณาจักรจามปา) และภาคใต้ ภาคกลาง ภาคอีสานของไทย ศิลปกรรมที่ได้รับอิทธิพลจากอินเดีย ในภาคอีสานยุคต้นนี้เป็นศิลปกรรม อันเนื่องด้วยพุทธศาสนา ได้แก่ โบสถ์ขนาดใหญ่หินทรายแดง ที่เมืองฟ้าแดดสงยาง จังหวัดกาฬสินธุ์ และวัดกุดโง้ง อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ และกระจายอยู่ทั่วไปทั้งแอ่งสกลนคร และแอ่งโคราช ฉะนั้นจึงแสดงให้เห็นว่าในภูมิภาคอีสานนั้นเป็นดินแดนพุทธศาสนา ก่อนที่จะรับอิทธิพลของวัฒนธรรมขอมสมัยพระนคร

ศิลาจารึกในภาคอีสานก่อนพุทธศตวรรษที่ 16 พบว่าตัวอักษรที่ใช้ในการจารึกนั้น เป็นตัวอักษรแบบปัลลวะ (หรือเรียกว่าอักษรคุณธ์) ใช้ภาษาสันสกฤตจารึกเป็นส่วนใหญ่ เรื่องราวกล่าวถึงศาสนาพุทธ แต่ในบางท้องถิ่น เช่น บริเวณปากแม่น้ำมูล อิทธิพลของฮินดูหรือของพราหมณ์ เริ่มเข้ามาก่อนและรูปแบบของตัวอักษรปัลลวะในบริเวณปากน้ำมูล (จังหวัดอุบลราชธานี) เริ่มคลี่คลายเป็นอักษรอินเดียก่อนบริเวณอื่น ๆ คือ ปลายพุทธศตวรรษที่ 15 เป็นต้นมา แต่ในบริเวณเมืองฟ้าแดดสงยาง จังหวัดกาฬสินธุ์ ไม่พบอิทธิพลของฮินดู และพบว่าในปี พ.ศ. 1411 บริเวณลุ่มแม่น้ำมูลตอนบน คือ บ้านเสมาและปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา ยังมีอาณาจักรที่นับถือศาสนาพุทธ

เชื่อว่า “อาณาจักรศรีจนาสะ” หรือ “จนาสะ” จารึกได้กล่าวว่าเป็นดินแดนที่อยู่นอกอาณาจักรกัมพูชา ดังความตอนหนึ่งในจารึกบ่ออีกา “กมวูเท” (กรมศิลปากร. 2508 : 221-224) ได้รับแล้วซึ่งดินแดน อันถูกละทิ้งอยู่นอกกัมพูเทศ ท่านมีนามว่า อังศเทพเป็นผู้มีความคิดใคร่ครวญอย่างดียิ่ง เป็นบุรุษอัน ประเสริฐสุดในตระกูล)

จารึกบ่ออีกายังได้กล่าวถึงพระราชแห่งศรีจนาสะได้อุทิศสัตว์ สิ่งของ ถวายแก่พระภิกษุ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าอาณาจักรศรีจนาสะที่อยู่นอกอิทธิพลของขอม ยังนับถือศาสนา พุทธอยู่ และมี การสืบสันตติวงศ์เป็นดินแดนเอกราชจนถึงพุทธศตวรรษที่ 15 และศิลาจารึกที่พบใน บริเวณไม่ห่างไกลนัก คือ จารึกบนเสาหินของอำเภอปรางค์ชัย จังหวัดนครราชสีมา 2 หลัก (หลักที่ 121 และหลักที่ 122) เป็นเรื่องราวของพุทธศาสนา จากการศึกษารูปแบบของตัวอักษรแล้ว เห็นว่าเป็น อักษรยุคเดียวกับจารึกบ่ออีกา (หลักที่ 118) แสดงว่าในบริเวณเมืองโคราชเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักร ศรีจนาสะ ซึ่งน่าจะเริ่มต้นเป็นอาณาจักรมั่นคงก่อนพุทธศตวรรษที่ 15 และมีศูนย์กลางการปกครองอยู่ ในบริเวณ จังหวัดนครราชสีมาแน่นอน

ธวัช ปุณโณทก (2542 : 3146) ศิลาจารึกอีกหลักหนึ่งที่กล่าวถึงเรื่องราว อาณาจักรศรีจนาสะ คือ หลักที่ 117 พบที่จังหวัดอุทัยฯ ลงศักราชตรงกับ พ.ศ. 1480 ให้อารยะเอียด เกี่ยวกับราชวงศ์ของกษัตริย์ศรีจนาสะมากขึ้น นักโบราณคดีมีความเห็นว่า ที่ตั้งศูนย์กลางการปกครอง ของอาณาจักรศรีจนาสะน่าจะอยู่บนที่ราบสูงโคราชมากกว่าบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่ง ศาสตราจารย์ยอร์ชเซเดสให้ความเห็นว่า “ดังนั้นใน พ.ศ. 1480 คือราว 300 ปี ภายหลังศิลาจารึกขอม ในนามของพระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 (พ.ศ.1465-1568) แห่งเมืองพระนครในประเทศกัมพูชา ดินแดนใน แถบกรุงศรีอยุธยาที่ตกเป็นของขอม แต่ลักษณะขอมก็ได้เข้ามาแทนที่บางส่วนแล้ว เป็นการแผ้วถาง ทางในการที่พระราชแห่งเมืองพระนครในประเทศกัมพูชาจะได้รวมอาณาจักรในเวลาต่อมา”

ศรีศักร วัลลิโภดม (2521 : 30-53) ได้อธิบายไว้ใน “อีสานระหว่างศตวรรษที่ 12-16” มรดกอีสาน, ประวัติศาสตร์และโบราณคดี ว่ามีความเห็นตรงกันว่า ศิลาจารึกในสมัยเดียวกัน นี้ ที่พบบริเวณปากแม่น้ำมูล 2 หลัก ในอำเภอโขงเจียม และอำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี รูปแบบตัวอักษรเป็นแบบเดียวกัน คือ อักษร ปัลลวะภาษาสันสกฤต ล้วนกล่าวถึงเจ้าชายจิตรเสน โอรสพระเจ้าศรีวรมัน และเป็นพระอนุชาของพระเจ้าศรีภวรมัน ศิลาจารึกหน้าวัดสุปัฏนาราม อำเภอ เมือง จังหวัดอุบลราชธานีอีก 3 หลัก ซึ่งได้นำมาจากบริเวณแก่งสะพือ อำเภอพิบูลมังสาหาร หลักหนึ่ง มีอักษรเทวนาครีปนอยู่ตอนล่าง เป็นศิลาจารึกที่สร้างสมัยใกล้เคียงกัน ส่วนศิลาจารึก (อบ. 4) ของเจ้าชายจิตรเสนมีความเกี่ยวกับศิลาจารึกปากน้ำมูล (อบ. 1 และ อบ.2) ศิลาจารึกที่พบอยู่จำนวน เล็กน้อย ในบริเวณลุ่มแม่น้ำชีตอนบน เช่น บริเวณเมืองฟ้าแดดสงยาง (อำเภอกมลาไสย จังหวัด กาฬสินธุ์) และจารึกหลังพระพิมพ์ อำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม รวมทั้งซากโบราณสถานเมือง จำปาศรี (อำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม) แสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมพุทธศาสนา และเป็น

ศิลปกรรมที่เกี่ยวข้องศาสนาพุทธ เช่น ใบเสมาหินทรายขนาดใหญ่และภาพจำหลัก เรื่อง ชาตกในใบเสมาเท่านั้น แต่กระนั้นก็ตามนักโบราณคดีเชื่อว่าอิทธิพลของขอมสมัยอาณาจักรเจนละยังแผ่เข้ามาไม่ถึงบริเวณลุ่มแม่น้ำชี ก่อนพุทธศตวรรษที่ 16 ซึ่งอาจจะเป็นเมืองอิสระเช่นเดียวกับอาณาจักรศรีจนาศะดังกล่าวก็ได้ หรืออาจจะเป็นชุมชนขนาดเล็กที่ไม่ใหญ่นักที่เป็นพุทธศาสนิกชน ลักษณะชุมชนพุทธศาสนาได้แพร่กระจายตามลุ่มแม่น้ำชีจนถึงจังหวัดชัยภูมิ ซึ่งมีวัฒนธรรมร่วมกัน

4.3 ชุมชนอีสานสมัยพุทธศตวรรษที่ 16-18 (ยุคอิทธิพลขอมสมัยพระนคร)

ศิลาจารึกที่พบในภูมิภาคอีสานในสมัยหลังต่อมา มีรูปแบบของตัวอักษรคลี่คลายไปจากรูปแบบอักษรปัลลวะ เรียกว่า อักษรอินเดียกลาย หรือ อักษรขอมโบราณ หรือ อักษรขอมสมัยพระนคร การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นพร้อม ๆ กันกับรูปแบบทางศิลปกรรม ขอมสมัยพระนครที่แพร่เข้ามาบริเวณลุ่มแม่น้ำมูล เรียกว่า “ศิลปะแบบลพบุรี” ได้เข้ามาเจริญรุ่งเรืองแทนที่ศิลปกรรมแบบทวารวดี ลักษณะดังกล่าวนี้เป็นปรากฏการณ์ในภูมิภาคอีสานสมัยพุทธศตวรรษที่ 16-18 ซึ่งมีลักษณะร่วมกับภาคกลาง

ธวัช ปุณโณทก (2542 : 3146) รูปแบบอักษรขอมสมัยพระนครที่พบในภาคอีสานมีอายุรุ่นแรก ได้แก่ จารึกเมืองเสมา อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา ลงศักราช พ.ศ. 1514 และศิลาจารึกที่สมัยใกล้เคียงกันที่ปราสาทหินเขาพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ พ.ศ. 1532 จารึกอุบลมุง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี พ.ศ. 1536 จารึกปราสาทหินพนมวัน อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา พ.ศ. 1544 จารึกปราสาทหินพิมาย 2 หลัก (หลักที่ 59 ลงศักราช พ.ศ. 1579) จารึกสระกำแพงใหญ่ จังหวัดศรีสะเกษ พ.ศ. 1585 ฯลฯ นอกจากนี้ยังพบที่อื่น ๆ อีกจำนวนมาก จากการศึกษารูปแบบของตัวอักษรขอมโบราณในภาคอีสานแล้วเห็นว่ารูปแบบของตัวอักษรได้คลี่คลายมาจากตัวอักษรอินเดียที่เคยใช้อยู่ในละแวกนี้มาก่อน คือ อักษรปัลลวะและยังเห็นขั้นตอนของการวิวัฒนาการรูปแบบของตัวอักษรอย่างค่อยเป็นค่อยไปตามลำดับขั้น

4.4 พุทธศตวรรษที่ 19-20 ยุคปลอดจารึกในภาคอีสาน

ธวัช ปุณโณทก (2542 : 3150) หลังจากสิ้นอิทธิพลของอักษรขอมโบราณแล้วในภาคอีสานไม่พบศิลาจารึกอยู่กว่า 200 ปี กล่าวคือ เมื่อสิ้นรัชกาลพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 (พ.ศ.1724 - 1762) อาณาจักรขอมสมัยพระนครก็เสื่อมลงอย่างรวดเร็ว เป็นผลมาจาก การทำสงครามขยายอาณาเขตและมีการสร้างปราสาทหินจำนวนมาก การเกณฑ์แรงงานเพื่อสร้างปราสาทหินและขยายอาณาเขตนี้ เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ขอมเสื่อมอำนาจลงในเวลาต่อมา หลังจากอำนาจขอมเสื่อมลง ธวัช ปุณโณทก ได้เสนอแนวคิดต่อว่า ศิลาจารึกอักษรขอมโบราณที่มีอายุล่าสุดในภาคอีสาน ได้แก่ ศิลาจารึกของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 (พ.ศ.1724-1762) แสดงให้เห็นว่าไม่มีการสร้างศาสนสถาน หรือศิลาจารึกแบบขอมในภาคอีสานอีกเลย หลังรัชสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 สันนิษฐานได้ 2 ประการ คือ 1) เมื่อสิ้นอำนาจขอม หัวหน้าชุมชนในท้องถิ่น (เจ้าเมือง) ไม่สร้างศาสนสถานแบบขอมอีก 2) ในภูมิภาค

อีสานได้รับผลกระทบจากการเกณฑ์แรงงานในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 จนไม่สามารถรวมกันเป็นบ้านเป็นเมืองเมืองได้ คงมีลักษณะเป็นชุมชนขนาดเล็ก เป็นกลุ่มเล็ก ๆ จึงไม่ได้สืบทอดวัฒนธรรมแบบขอมโบราณต่อมา กลุ่มวัฒนธรรมและชุมชนที่เข้ามาแทนที่ คือ กลุ่มไทย-ลาว ซึ่งรวมตัวเป็นบ้านเมืองในสมัยพระเจ้าฟ้ารุ่ง (พ.ศ. 1896) วัฒนธรรมไทย-ลาว เริ่มก่อตัวมั่นคงอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำโขงตอนบน และค่อยแพร่กระจายมาสู่ที่ราบสูงตอนกลาง กลุ่มคนไทย-ลาว เข้ามาตั้งภูมิลำเนาร่วมกับชุมชนเดิมและได้นำเอาวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำโขงมาด้วย ฉะนั้นชาวพื้นเมืองเดิมซึ่งเป็นชุมชนเล็ก ๆ จึงยอมรับวัฒนธรรมใหม่แบบค่อยผสมกลมกลืนกัน

การจัดตั้งชุมชนกลุ่มวัฒนธรรมไทย-ลาว ปรากฏชัดเจนในราวพุทธศตวรรษที่ 19 บริเวณลุ่มแม่น้ำโขงตอนเหนือ และลุ่มแม่น้ำอุ (เมืองแกน และเมืองเชียงคองเชียงทอง) กลุ่มวัฒนธรรมไทย-ลาว อาจจะรวมกลุ่มเป็นเมือง เป็นนครรัฐก่อนหน้านี้ แต่ไม่พบหลักฐานที่พอเชื่อได้นอกจากตำนานเล่าสืบทอดกันมา ฉะนั้นนักประวัติศาสตร์จึงยอมรับการตั้งชุมชนของกลุ่มวัฒนธรรมไทย-ลาว ในสมัยเดียวกับสมัยสุโขทัยเพราะมีการกล่าวถึงชุมชนแถบลุ่มแม่น้ำโขงตอนเหนือในศิลาจารึกหลักที่ 1 เช่น

“... ทั้งมาลาวแลไทยเมืองได้หล้าฟ้า...ไทชาวของชาวอุมาออก” หรือ“... เท้าฝั่งของ (โขง) เถิงเวียงจันเวียงคำเป็นที่แล้ว...” หรือ “...พื้นฝั่งของ (โขง) เมืองชาวเป็นที่แล้ว ...” (กรมศิลปากร. 2526 : 52-59) และศิลาจารึกสมัยพระเจ้าลิไท ได้กล่าวถึงชุมชนกลุ่มวัฒนธรรมไทย-ลาว ได้รวมตัวเป็นอาณาจักร ซึ่งต่อมาเรารู้จักในนามอาณาจักรล้านช้าง ดังนี้

รัชสมัยพระเจ้าฟ้ารุ่ง (พ.ศ. 1896-1916) มีการขยายอาณาเขตของอาณาจักรล้านช้างได้กว้างขวาง และเจริญรุ่งเรืองถึงขีดสุดในเวลาต่อมาคือรัชสมัยพระเจ้าสามแสนไทย (พ.ศ.1916-1959) พงศาวดารล้านช้าง กล่าวว่าอาณาเขตของล้านช้างได้ครอบคลุมในภาคอีสาน บริเวณที่ราบสูงโคราช จากนั้นได้ขยายอิทธิพลทางการเมืองการปกครองแพร่กระจายชุมชนในบริเวณแอ่งสกลนครจนถึงบริเวณพระธาตุพนม จังหวัดหนองคาย และจังหวัดอุดรธานี

การที่กลุ่มวัฒนธรรมไทย-ลาว เข้ามามีอำนาจเหนือแอ่งสกลนคร โดยแพร่อำนาจการเมืองและเคลื่อนย้ายผู้คนเข้ามาในดินแดนที่แอ่งสกลนครในสมัยเริ่มต้นของอาณาจักรล้านช้างเป็นปัจจัยสำคัญให้วัฒนธรรมไทย-ลาว เข้ามาแทนที่วัฒนธรรมขอมสมัยพระนคร ซึ่งมีขอบเขตตั้งแต่จังหวัดเลย (เมืองหล่ม เมืองเลย ปากเหือง เชียงคาน ค่านซ้าย) จังหวัดหนองคาย (เมืองเวียงคุก เมืองปากห้วยหลวง) จังหวัดอุดรธานี บริเวณอำเภอบ้านผือ ชนจังหวัดหนองบัวลำภู จังหวัดสกลนคร และนครพนม (เมืองโคตรบอง) ซึ่งเป็นหัวเมืองที่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขงมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้น และเส้นทางติดต่อกันในสมัยอยุธยานั้นคงใช้เส้นทางผ่านเมืองนครไทย (อำเภอนครไทย) จังหวัดพิษณุโลกไปสู่เมืองค่านซ้าย และลงเรือตามลำน้ำเหืองเป็นลำน้ำเล็ก ๆ ไหลลงสาขาน้ำโขงบริเวณอำเภอค่านซ้าย เช่น ในรัชสมัยพระไชยเชษฐาธิราชแห่งล้านช้างได้สร้างความสัมพันธ์ไมตรีกับอยุธยา

รัชสมัยพระเจ้าจักรพรรดิ เพื่อต่อต้านอำนาจพม่าที่กำลังแผ่เข้ามา ในอาณาจักรล้านนา เชียงใหม่ ก็ใช้เส้นทางติดต่อผ่านอาณาจักรไทย และอาณาจักรล้านช้าง เช่นกัน ในเรื่องนี้ ชีวชัย บุญมาธรรม (มปป. :34) มีความเห็นตรงกันว่า ชุมชนวัฒนธรรมไทย-ลาวในพุทธศตวรรษที่ 21 เป็นช่วงการเคลื่อนย้ายของผู้คนจากอาณาจักรล้านช้างเข้ามาในภาคอีสานและเป็นกลุ่มที่ยังมิได้สูญหายไปไหนทั้งยังเป็นบรรพบุรุษของคนอีสานในปัจจุบัน ในการเคลื่อนย้ายในระยะแรก ๆ ราวพุทธศตวรรษที่ 20-22 มีหลายกลุ่มซึ่งเป็นกลุ่มย่อย ๆ กระจายกันตั้งถิ่นฐานเป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ ต่อมาเมื่ออพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในตอนกลางของภาคเป็นกลุ่มใหญ่และปรากฏผู้นำอย่างชัดเจนเริ่มในพุทธศตวรรษที่ 23 เป็นต้นมา 3 กลุ่ม คือ กลุ่มเจ้าหัวครูสีดา วัดโพนเสม็ดกลุ่มพระดาพระวอ และกลุ่มเจ้าฟ้าขาวโสมพะมิตร กลุ่มที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานและเป็นบรรพบุรุษที่อยู่ในลุ่มน้ำชีตอนกลาง ได้แก่ เมืองร้อยเอ็ด มหาสารคาม เป็นกลุ่มที่แยกมาจากกลุ่มนครจำปาศักดิ์โดยมีเจ้าหัวครูสีดา วัดโพนเสม็ด ส่วนเมืองกาฬสินธุ์เป็นกลุ่มที่อพยพเข้ามาภายหลัง โดยมีหัวหน้าเจ้าฟ้าขาวโสมพะมิตร

กลุ่มเจ้าหัวครูสีดาวัดโพนเสม็ด เป็นผู้นำคนอพยพหลบหนีภัย เนื่องจากเกิดจลาจลในราชสำนักเวียงจันทน์ เมื่อสิ้นรัชสมัยพระเจ้าสุริยวงศา ประมาณ ปี พ.ศ. 2233 ได้อพยพลงมาตามลำน้ำโขง และได้ตั้งถิ่นฐานอย่างมั่นคงที่เมืองจำปาศักดิ์ ราว พ.ศ. 2252 ต่อมาเจ้าหัวครูสีดา วัดโพนเสม็ดได้เพิ่มบทบาททางการเมืองและการปกครองต่อชนพื้นถิ่นและได้อันเชิญเจ้าหน่อกล้วยศรีขึ้นครองเมืองจำปาศักดิ์เมื่อปี พ.ศ. 2256 หลังจากนั้น ได้จัดส่งเจ้านายและศิษย์ครูใจของท่าน พร้อมผู้คนและบริวารออกไปตั้งเมืองต่าง ๆ ที่ขึ้นกับนครจำปาศักดิ์ ต่อมาชุมชนเหล่านั้นได้เติบโตขึ้นเป็น “เมือง” เช่น ได้โปรดฯ ให้ท้าวจารย์แก้ว หรือเจ้าแก้วมงคล กุมไพรพลนามพันคนเศษมาตั้งเมืองรักษาอยู่บ้านท่ง (หรือทุ่ง) ต่อมาเห็นว่าเมืองทุ่งตั้งอยู่ในทำเลใกล้ฝั่งน้ำเซ (เสียว) ถูกล้ำน้ำเซตลิ่งพังทุกปีจึงย้ายไปตั้งที่ดงท้าวสารและเรียกชื่อใหม่ว่า เมืองสุวรรณภูมิ และจากกลุ่มสุวรรณภูมินี้เองเป็นบรรพบุรุษของต้นตระกูลของชาวอีสานส่วนใหญ่โดยเฉพาะชาวสุวรรณภูมิร้อยเอ็ด มหาสารคาม ขอนแก่น ซึ่งได้แยกไปตั้งเมืองใหม่ในภายหลังเดิมบ้านท่ง (เมืองสุวรรณภูมิ) ขึ้นอยู่กับนครจำปาศักดิ์ และต่อมาได้ขอขึ้นกับกรุงศรีอยุธยาในปลายรัชสมัยของพระที่นั่งสุริยามรินทร์จากนั้นบ้านท่งจึงเป็นขาดจากนครจำปาศักดิ์

การขยายวัฒนธรรมไทย-ลาวเข้าสู่ดินแดนแอ่งโคราช

การขยายชุมชนวัฒนธรรมไทย-ลาว มาทางตอนใต้ เริ่มนับตั้งแต่ รัชสมัยพระครูโพนเสม็ดไม่พอใจความวุ่นวายทางการเมืองของล้านช้าง (เวียงจันทน์) จึงพาสมักรพรรคพวกประมาณ 3,000 คนเศษ พร้อมทั้งได้เชิญหน่อกล้วยศรีไปด้วย เมื่อ พ.ศ. 2231 (จังหวัดส. 1050) อพยพลงมาตามแม่น้ำโขงในที่สุดตั้งมั่นอยู่ใกล้บริเวณเมืองจำปาศักดิ์ ซึ่งเป็นเขตการปกครองของ ชาวท้องถิ่นและในขณะเดียวกันพระครูโพนเสม็ดได้เผยแพร่พุทธศาสนาแก่ชาวพื้นเมือง มีส่วนให้บ้านเมืองสงบร่มเย็น เป็นที่เคารพของชาวพื้นเมืองอย่างมาก โดยเฉพาะหัวหน้าปกครอง คือนาง

เพา นางแพงซึ่งได้อาศัยความสามารถของพระครูโพนเสม็ดช่วยเหลือห้ามปรามโดยทางธรรม ไม่ให้ประชาชนกำเริบเป็นหมูโจรและก่อจลาจลได้สำเร็จ เป็นการเคลื่อนย้ายกระจายชุมชนเข้าสู่ดินแดนแอ่งโคราชในระยะต่อมากำหนดเขตแดนของนครจำปาศักดิ์ ตั้งแต่ “ทิศเหนือตั้งแต่ งามสามตัน อันสามขวย หลักทอคอยอดยาง (มักเชื่อกันว่า หลักเสมานินขนาดใหญ่ว่า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นหลักทอคอยอดยาง) ทิศตะวันออกติดเขาบรรทัดต่อแดนญวน ทิศใต้ไม่ปรากฏ ทิศตะวันตกต่อเขตแขวงเมืองพิมายปาก ลำน้ำมูล (ห้วยชะยุ้ง ลำน้ำแบ่งเขตจังหวัดอุบลราชธานีและจังหวัดศรีสะเกษปัจจุบัน)” หม่อมอมรวงศ์วิจิตร “พงศาวดารหัวเมืองมณฑลอีสาน” การเจริญเติบโตของเมืองนครจำปาศักดิ์และความวุ่นวายช่วงชิงอำนาจของเจ้านายเวียงจันทน์ เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้แหล่งบริเวณที่ราบเชิงเขาแดงพระยากลาง และเทือกเขาเพชรบูรณ์ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นที่พระยาภักดีชุมพล เจ้าเมืองชัยภูมิ หลังจากนั้นชุมชนกลุ่มไทย-ลาว ก็ได้แยกย้ายกระจายไปอยู่พื้นที่ภาคอีสานในดินแดนแห่งโคราช ส่วนในบริเวณลุ่มน้ำมูลนั้น (ตอนใต้ของแอ่งโคราช) ได้มีชนพื้นเมืองตั้งชุมชนทั่วไปและอยู่ได้บังคับไทยสมัยอยุธยาตอนปลายบ้าง

การขยายอำนาจส่วนกลางเข้าสู่ภาคอีสาน

ครั้งถึงรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์แห่งกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระนารายณ์คงมีพระราชประสงค์ที่จะแผ่อิทธิพลของกรุงศรีอยุธยาขึ้นมาทางที่ราบสูงมากขึ้น จึงได้สร้างเมืองและกำแพงเมืองโคราชขึ้นใหม่ และได้ส่งข้าราชการชั้นผู้ใหญ่คือพระยายมราช (สังข์) มาปกครอง ในสมัยนั้นคงไม่กว้างมากนัก จึงปรากฏรายชื่อเมืองในทำเนียบ เมืองขึ้นของเมืองโคราชเพียง 5 เมืองมาตั้งภูมิลำเนา) เมืองพิมาย เมืองเปาะ (บุรีรัมย์) และเมืองนางรอง

ไพฑูรย์ มิกุล (2436 : 24) ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 มีพระประสงค์จะตั้งเมืองขึ้นนอกให้เป็นกำลังของเมืองนครราชสีมาอยู่ระหว่างประเทศราชเวียงจันทน์ และนครจำปาศักดิ์ จึงโปรดเกล้าฯ ให้ท้าวพระยาในท้องที่ไปตั้งภูมิลำเนาในท้องที่ ที่สมควรจะบำรุงให้เกิดประโยชน์ได้ ใครพาสักรพรรคพวกไปตั้งอยู่เป็นหลักแหล่ง จนเป็นชุมชน เกิดขึ้น ณ ที่ใด ก็โปรดเกล้าฯ ให้ท้าวหน้าเป็นเจ้าพระยา หรือเป็นพระที่เจ้าเมืองมีอาณาเขตปกครอง และทรงตั้งราชวงศ์ราชบุตรตามธรรมเนียมการปกครองแบบวัฒนธรรม-ลาว และให้ส่งส่วยสิ่งของอันหาได้ในท้องที่นั้นแก่ราชธานี ในครั้งนั้นพวกราษฎรที่หนีเข้าป่า หรือหนีไปอยู่บริเวณฝั่งแม่น้ำโขง เมื่อครั้งตีเมืองเวียงจันทน์ (พ.ศ. 2321-22) ได้กลับเข้ามาตั้งหัวเมืองในภาคอีสานต่อมา ในสมัยรัชกาลที่ 2 ถึงรัชกาลที่ 4 ที่ท้าวพระยาในท้องที่พยายามแยกตัว และเสนอตั้งเมืองใหม่ขึ้นมา โดยขอขึ้นตรงกับกรุงเทพฯ บ้าง หรือขอขึ้นกับเมืองแม่บ้าง ดังปรากฏในสมัยรัชกาลที่ 3 หลักจากกรณีกบฏเจ้าอนุวงศ์ (พ.ศ. 2370-71) มีการเคลื่อนย้ายชุมชนในภาคอีสานครั้งใหญ่ทั้งส่วนที่อยู่ในแอ่งโคราชและแอ่งสกลนคร

หลังจากปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์แล้วทรงโปรดเกล้าฯ ให้พระสุนทรราชวงศา (ท้าวฝ่ายเจ้าเมืองยโสธรดูแลหัวเมืองฝั่งโขง (ที่เป็นเมืองนครพนม และสกลนครเดิม) ในครั้งนั้นมีการ

เกลี้ยกล่อมได้ประชาชนในฝั่งลาวตั้งแต่เมืองมหาชัยกองแก้ว เมืองพิน เมืองนอง เมืองตะโพน เมืองคำเกิด คำม่วน และหัวเมืองฝั่งแม่น้ำโขง เข้ามาอยู่ในพระบรมโพธิสมภารจำนวนมาก ส่วนใหญ่มาตั้งภูมิลำเนาอยู่บริเวณแอ่งสกลนคร (เมืองนครพนมสกลนคร) และได้ยกให้เป็นเมืองขึ้นใหม่ โดยแต่งตั้งท้าวเพี้ยหัวหน้าชุมชนนั้น ๆ เป็นเจ้าเมือง ขึ้นตรงต่อราชธานีไทย จึงพบว่าในเขตจังหวัดสกลนครและนครพนมปัจจุบัน มีชนหลายกลุ่มภาษา (ซึ่งส่วนใหญ่เป็นภาษาถิ่นไทยนั่นเอง เช่น ช้อ ผู้ไทย แสก กะเลิง กะโส ฯลฯ มีภาษาต่าง ๆ ไม่มาก) กลุ่มที่อพยพมาจากฝั่งตะวันออกของแม่น้ำโขงนี้บางส่วนก็เข้ามาอยู่กับเมืองกาฬสินธุ์ก็มี เช่น บ้านท่าขอนยาง (จังหวัดมหาสารคาม) เมืองกุสินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

เดิม วิชาญพนกิจ (2542 : 31) ดังนั้น การตั้งหัวเมืองในภาคอีสาน จะพบว่าหลังกรณีกบฏเจ้าอนุวงศ์คือสมัยรัชกาลที่ 3 และรัชกาลที่ 4 ได้มีการตั้งหัวเมืองอีสานจำนวนมาก เนื่องมาจากการอพยพประชาชนฝั่งตะวันออกของแม่น้ำโขงในครั้งนั้นประการหนึ่งและการแยกย้ายชุมชนที่แน่นหนาไปตั้งบ้านแปลงเมืองในทำเลใหม่อีกประการหนึ่ง ครั้งสมัยรัชกาลที่ 5 ได้มีการรวมหัวเมืองอีสานเป็นรัฐประชาชาติไทยแต่นั้นมา

อภิศักดิ์ โสมอินทร์ (2521 : 307-315) กล่าวว่าเมืองสำคัญในภาคอีสานมีมาก่อนสมัยประวัติศาสตร์แล้ว ต่อมายุคหลังบางเมืองก็กลายเป็นเมืองร้างไปเป็นเวลานาน ต่อมาหลังเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 พ.ศ. 2310 เมืองต่าง ๆ จึงได้รับการบูรณะขึ้นอีก และในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้นมีเมืองเกิดขึ้นใหม่ในภาคนี้หลายเมือง ทั้งนี้เพราะกษัตริย์ในราชวงศ์จักรีทุกพระองค์มีพระทัยแน่วแน่ที่จะบูรณะปฏิสังขรณ์เมืองต่าง ๆ ขึ้นใหม่ และบำรุงให้เจริญยิ่ง ๆ ขึ้น จนอาจกล่าวได้ว่า การสถาปนาภาคอีสานขึ้นเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักร และแบ่งลักษณะการเกิดเมืองออกได้ ดังนี้

1. เมืองซึ่งเกิดขึ้นพร้อมกับการตั้งนครจำปาศักดิ์ โดยเจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูร ทรงส่งญาติวงศ์หรือขุนนางมารวบรวมผู้คนตั้งขึ้นเป็นเมืองแล้วให้เมืองเหล่านี้ขึ้นกับนครจำปาศักดิ์ ได้แก่เมืองร้อยเอ็ด เมืองสุวรรณภูมิ เมืองเหล่านี้รวมทั้งนครจำปาศักดิ์ ตกเป็นของไทยในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี

2. เมืองที่เกิดขึ้นจากการปราบเวียงจันทน์ในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรีเมื่อปราบเมืองเวียงจันทน์ชนะแล้ว ได้โปรดให้กวาดต้อนผู้คนจากฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงมาอยู่ฝั่งขวาจำนวนหนึ่ง และเมื่อจำนวนคนเพิ่มขึ้นทางกรุงเทพฯ ก็สนับสนุนให้ตั้งเป็นเมือง ดังจะเห็นได้จากการที่รัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ได้โปรดยกท้องที่ทั้งหลายแห่งขึ้นเป็นเมือง เช่น เมืองอุบล เมืองกาฬสินธุ์

3. เมืองที่เกิดขึ้นจากการปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์ แห่งเวียงจันทน์ในรัชกาลที่ 3 มีหลายเมืองที่เคยขึ้นกับเวียงจันทน์ก็มาขึ้นกับไทย และเมื่อมีการกวาดต้อนผู้คนจากฝั่งซ้ายมาฝั่งขวาของแม่น้ำโขง ได้มีการตั้งเมืองใหม่ขุดเมืองเก่าหลายเมือง โดยเฉพาะในกลุ่มน้ำชีและกลุ่มน้ำโขง จนถึงรัชกาลที่ 4 ก็ยังโปรดให้ตั้งเมืองใหม่ขึ้นอีกหลายเมือง

4. เมืองขึ้นเกิดจากขุนนางท้าวเพี้ยหรือหัวหน້ารายฐรขตั้งเป็นเมือง เนื่องจากไม่พอใจเจ้าเมืองที่ตนสังกัดอยู่หรืออยากจะเป็นใหญ่เสียเองรวบรวมผู้คนของตนเองไปตั้งเมืองใหม่หรืออพยพไปอาศัยหมู่บ้านเล็ก ๆ ขยายขึ้นเป็นเมือง แล้วขอทางกรุงเทพฯ ตั้งเป็นเมืองขึ้นต่อกรุงเทพฯ หรือมิฉะนั้นก็ได้รับความร่วมมือสนับสนุนจากเมืองใหญ่อื่น ๆ เป็นผู้ขอพระราชทานตั้งเป็นเมืองให้ เมื่อได้เป็นเมืองแล้วก็ขึ้นกับเมืองใหญ่ที่สนับสนุนนั้น เมืองประเภทนี้เกิดขึ้นมากในอีสาน

เมืองในภาคอีสานประสบกับการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอีกครั้งหนึ่งในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากเหตุสองประการ คือ การปฏิรูปการปกครองทั่วราชอาณาจักร ทำให้เมืองบางเมืองขยายใหญ่ขึ้นกลายเป็นหัวเมืองใหญ่ เนื่องจากเป็นที่ตั้งที่ทำการของข้าหลวงที่ส่งไปจากกรุงเทพฯ สาเหตุประการที่สองได้แก่การสูญเสียดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงให้แก่ฝรั่งเศสสองครั้งทำให้ต้องมีการจัดรูปการแบ่งเขตปกครองในบางส่วนของภาคอีสานเสียใหม่

เมืองสำคัญของภาคอีสานในสมัยโบราณ ส่วนมากจะอยู่ตามลุ่มน้ำซึ่งแยกออกได้ดังนี้

1. เมืองในกลุ่มน้ำมูลตอนต้น ได้แก่ ในท้องที่จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดชัยภูมิ จังหวัดบุรีรัมย์
2. เมืองในกลุ่มน้ำมูลตอนล่าง ได้แก่ ในท้องที่จังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดศรีสะเกษ
3. เมืองในกลุ่มน้ำชี ได้แก่ ในท้องที่จังหวัดขอนแก่น จังหวัดมหาสารคาม จังหวัดร้อยเอ็ด จังหวัดกาฬสินธุ์
4. เมืองในกลุ่มแม่น้ำโขง ได้แก่ ในท้องที่จังหวัดเลย จังหวัดหนองคาย จังหวัดอุดรธานี จังหวัดสกลนคร จังหวัดนครพนม

4.5 ชุมชนอีสานในปัจจุบัน

4.5.1 ลักษณะภูมิประเทศของภาคอีสาน

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หรือภาคอีสาน มีพื้นที่ประมาณ 170,226 ตารางกิโลเมตร หรือ 1 ใน 3 ของพื้นที่ทั้งประเทศ ตั้งอยู่บนที่ราบสูงโคราช ภูมิประเทศ ทั้งภาคยกตัวสูงเป็นขอบแยกตัวออกจากภาคกลางอย่างชัดเจน ประกอบด้วยเทือกเขาสูงทางทิศตะวันตกและทิศใต้ เทือกเขาทิศตะวันตกมีความสูงเฉลี่ย 500-1,000 เมตร เหนือระดับน้ำทะเล มียอดเขาที่สูงที่สุดในภาคอีสานคือ ยอดภูหลวง มีความสูง 1,571 เมตร และภูกระดึงสูง 1,325 เมตร เป็นแหล่งต้นน้ำของแม่น้ำหลายสาย ได้แก่ แม่น้ำพอง แม่น้ำเลย แม่น้ำพรม แม่น้ำชี และลำตะคอง ทางด้านทิศใต้มีเทือกเขาอันกำแพง และเทือกเขาพนมดงรัก กั้นระหว่างภาคอีสานของไทยกับกัมพูชา และลาวมีความสูงเฉลี่ย 400-700 เมตร ยอดเขาเขี้ยวเป็นยอดเขาที่สูงที่สุดอยู่ทางตอนใต้ สูงประมาณ 1,292 เมตร ส่วน

ตอนกลางของภาคมีเทือกเขาภูพานทอดตัวจากเหนือลงสู่ทิศใต้ แบ่งภาคอีสานออกเป็น 2 ส่วน คือ
 แอ่งโคราช คือ บริเวณแถบลุ่มแม่น้ำชี และแม่น้ำมูล มีพื้นที่ 3 ใน 4 ของภาคอีสานทั้งหมด
 แอ่งสกลนคร คือ บริเวณตอนเหนือของเทือกเขาภูพานและบริเวณที่ราบลุ่มน้ำโขง

ภาคอีสานแบ่งตามลักษณะภูมิประเทศของไทยได้เป็น 6 เขต ดังนี้ คือ

1. เขตภูเขาและที่ราบระหว่างภูเขาภาคเหนือภูมิประเทศส่วนใหญ่ของ
 เขตนี้มีลักษณะเป็นทิวเขา ภูเขา หุบและแอ่งแผ่นดิน ระหว่างภูเขา มีความสูงชัน บริเวณที่สูงเหล่านี้
 นับเป็นแหล่ง กำเนิดของแม่น้ำลำธารหลายสาย ที่ไหลลงสู่แม่น้ำโขงทางด้านเหนือ ลงสู่แม่น้ำ
 เจ้าพระยาทางด้านใต้และลงสู่ลุ่มน้ำสาละวิน ทางตะวันตก หุบเขาและแอ่งแผ่นดินที่แม่น้ำเหล่านี้ไหล
 ผ่านจะเกิดที่ราบดินตะกอนที่แม่น้ำไหลพามาทับถม เป็นบริเวณที่อุดมสมบูรณ์ที่เหมาะสมในการ
 เพาะปลูกและการตั้งถิ่นฐานทำให้กลายเป็นแหล่งชุมชนสำคัญของภาค

2. เขตที่ราบภาคกลาง ที่ราบภาคกลาง ได้แก่ บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำ
 ตอนกลางและตอนล่างทั้งหมด ซึ่งประกอบด้วยแม่น้ำเจ้าพระยาและสาขาที่ไหลมาจากที่สูงโดยรอบ
 แล้วไหลลงสู่อ่าวไทยที่ราบภาคกลางเป็นที่ราบดินตะกอนที่หนาและกว้างขวางมากที่สุดของประเทศ
 สันนิษฐานว่าพื้นที่ส่วนใหญ่ของที่ราบภาคกลางในอดีตเคยอยู่ใต้ระดับน้ำทะเลต่อมาระดับน้ำทะเล
 ลดต่ำลง ประกอบกับพื้นดินยกสูงขึ้น รวมทั้งการกระทำของแม่น้ำหลายสาย ซึ่งมีทั้งการกัดเซาะ สึก
 กร่อนและทับถม พอกพูนจึงทำให้บริเวณนี้กลายเป็นที่ราบอันกว้างใหญ่และเป็นแหล่งเกษตรกรรม
 สำคัญของประเทศ

3. เขตภูเขาสูงภาคตะวันตก ลักษณะของภูมิประเทศส่วนใหญ่จะเป็นทิว
 เขา หุบเขา แต่ไม่มีที่ราบระหว่างภูเขาเหมือนทางภาคเหนือและที่ราบไม่กว้างขวางเหมือนภาคกลาง
 ภูมิประเทศของเขตนี้ประกอบด้วย ทิวเขาที่ยาวต่อเนื่องมาจากทิวเขาทางภาคเหนือลงไปจนถึงทิวเขา
 ในคาบสมุทรมลายูได้เป็นทิวเขาสลับหุบเขาแคบ ๆ มีลำน้ำไหลขนานตามแนวของทิวเขาจากบริเวณ
 ตะวันตกเฉียงเหนือมายังตะวันออกเฉียงใต้

4. เขตภูเขาและที่ราบชายฝั่งภาคตะวันออก ลักษณะภูมิประเทศจะเป็นที่
 ราบลุ่มแม่น้ำทางตอนเหนือ เป็นทิวเขาและที่ราบลูกฟูกทางตอนกลางและมีที่ราบ ชายฝั่งทะเลทางใต้
 โดยมีแม่น้ำสายสั้น ๆ ไหลจากทิศเหนือไปทางใต้ลงสู่อ่าวไทย ชายฝั่งทะเลของเขตนี้ เป็นชายฝั่งที่มี
 ลักษณะเว้าแหว่งและเต็มไปด้วยเกาะเป็นเกาะที่ปกคลุมด้วยป่าไม้และหาดทรายสวยงาม

5. เขตที่ราบสูงภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภูมิประเทศทางภาค
 ตะวันออกเฉียงเหนือมีลักษณะแยก จากภาคเหนือและภาคกลางอย่างเด่นชัด ทั้งนี้เพราะ การยกตัวของ
 แผ่นดิน ด้านตะวันตก และด้านใต้ ทำให้เกิดขอบสูงชันตามแนวเทือกเขาเพชรบูรณ์ด้านตะวันตกส่วน
 ทางด้านใต้ ก็เป็นขอบสูงชันตามแนวทิวเขา สันกำแพง และพนมดงรัก บริเวณตอนกลางของเขตนี้มี
 ลักษณะ เป็นแอ่งคล้าย ๆ กันกระทะ เรียกว่า แอ่งโคราช มีแม่น้ำชี และแม่น้ำมูลไหลผ่านยังมีที่ราบ

โล่งอยู่หลายแห่ง เช่น พุงกลาร้องไห้ พุงหมาหิว โดยมีแนวทิวเขาภูพานทอดโค้งยาวออกไปทาง ตะวันออกเฉียงเหนือของภาค ถัดเลยจากแนวทิวเขาภูพานไปทางเหนือมีแอ่งทรุดต่ำ ของแผ่นดิน เรียกว่า แอ่งสกลนคร ส่งผลให้พื้นที่หลายแห่งได้กลายเป็นหนองน้ำ เช่น หนองหาน จังหวัด สกลนคร หนองประจักษ์ จังหวัด อุดรธานี หนองญาติ จังหวัดนครพนม เป็นต้น พื้นที่ราบสูงจะ ยกตัวสูงทางบริเวณตะวันตกและทางใต้ และลาดเอียงไปทางตะวันออกเฉียงใต้ลงสู่แม่น้ำโขง แม่น้ำ สำคัญไหลผ่านเขตที่ราบสูงภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือ แม่น้ำชี แม่น้ำมูลและสาขาใหญ่น้อย ซึ่ง ไหลจากบริเวณตะวันตกลงสู่ลำน้ำโขง ทางตะวันออก

6. เขตภูเขาและที่ราบชายฝั่งคาบสมุทรภาคใต้ ภูมิประเทศเขตนี้มีลักษณะ เป็นคาบ สมุทรแคบและยาว ถูกขนาบด้วยทะเลทั้งสองด้าน คือ อ่าวไทยทางด้านตะวันออก และทะเล อันดามัน ทางด้านตะวันตก

4.5.2 สภาพพื้นที่ของภาคอีสาน

พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว (2534 : 387-398) ได้เขียนบทความ เมืองในภาคอีสาน ไว้ใน หนังสือ อีสาน เนื่องในโอกาสครบรอบ 50 ปี ของสมาคมชาวอีสาน ว่า ภาคอีสานมีพื้นที่ 105.5 ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ 33 ของพื้นที่ทั้งประเทศ มีประชากรประมาณ 18 ล้านคน คิดเป็น ร้อยละ 35 ของประชากรทั้งประเทศ ลักษณะพื้นที่เป็นที่ราบสูงกว้างใหญ่สูงกว่าระดับน้ำทะเลประมาณ 100-200 เมตร ลักษณะพื้นที่เป็นที่โดยทั่วไปเป็นลูกคลื่นและเอียงลาดจากทิศตะวันออกโดยมีแม่น้ำโขงเป็นเส้น กั้นพรมแดนระหว่างสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว กับราชอาณาจักรไทย พื้นที่ประมาณ 2 ใน 3 ภายในภาคเป็นพื้นที่เขตลุ่มแม่น้ำมูลแม่น้ำชี อันเป็นแม่น้ำที่สำคัญของภาค ซึ่งมีต้นกำเนิดจาก เทือกเขาแดงพญาเย็น จังหวัดนครราชสีมา และเทือกเขาเพชรบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ แม่น้ำมูลและแม่น้ำชี ไหลลงสู่แม่น้ำโขงที่จังหวัดอุบลราชธานี พื้นที่ที่เหลืออีก 1 ใน 3 ซึ่งอยู่ทางตอนเหนือของภาค ได้แก่ จังหวัดเลย อุดรธานี หนองคาย นครพนม มุกดาหาร และสกลนคร อันมีเทือกเขา ภูพานเป็นแนวยาว จากจังหวัดเลยถึงมุกดาหาร และสกลนคร พื้นที่ดังกล่าวเอียงลาดลงสู่แม่น้ำโขงเช่นเดียวกัน

พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว (2534 : 415-466) พื้นที่อีสานตอนบนแบ่งตามลักษณะ ภูมิศาสตร์นับตั้งแต่พื้นที่ของจังหวัดเลย อุดรธานี หนองคาย สกลนคร นครพนม และมุกดาหาร ลักษณะเป็นพื้นที่ราบ การเพาะปลูกจะได้ผลดีมากในพื้นที่ตามริมลำน้ำและในพื้นที่ที่เป็นหุบเขา อากาศชุ่มชื้น พื้นดินอุดมสมบูรณ์ ประชาชนนิยมเข้าไปเพาะปลูกและประกอบอาชีพทางการเกษตร ในฤดูฝน ทางตอนเหนือของภาคอีสานนี้ได้รับอิทธิพลจากพายุโซนร้อนที่ก่อตัวจากมหาสมุทร แปซิฟิก ผ่านประเทศเวียดนาม ลาว ในฤดูหนาวอากาศหนาวจัด พายุโซนหนาวทำให้อากาศแห้งแล้ง เร็วกว่าปกติ ทำให้ผลผลิตการเกษตรต่ำ และในฤดูร้อนอากาศค่อนข้างร้อนจัด พื้นที่แห้ง อันเป็นผล ต่อเนื่องจากความแห้งแล้งของอากาศในฤดูหนาวต่อฤดูแล้ง ส่งผลให้ประชาชนส่วนใหญ่โดยเฉพาะ

อย่างยิ่งในชนบทยากจนบางพื้นที่ต้องย้ายถิ่นที่อยู่ชั่วคราว เพื่อไปประกอบอาชีพอื่นมาจุนเจือครอบครัว

พื้นที่อีสานตอนกลาง พื้นที่อีสานตอนกลางแบ่งตามลักษณะภูมิประเทศที่มีลำน้ำไหลไปทางทิศตะวันออกลงสู่แม่น้ำโขง ได้แก่ จังหวัดชัยภูมิ ขอนแก่น กาฬสินธุ์ มหาสารคาม ร้อยเอ็ด และโสธร มีลำน้ำชีซึ่งมีต้นน้ำอยู่ในพื้นที่ของจังหวัดชัยภูมิ เรียกว่า ลำน้ำชีบน ส่วนลำน้ำพองในพื้นที่ของจังหวัดขอนแก่น มีอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ผลิตพลังงานไฟฟ้า เขื่อนอุบลรัตน์ และเขื่อนลำปาวที่จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นเขื่อนหลักของอีสานตอนกลาง ในฤดูฝนได้รับอิทธิพลจากพายุโซนร้อน เช่นเดียวกันแต่ไม่รุนแรงเท่า ทำให้ผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำลง และในฤดูแล้งก็ร้อนจัด

พื้นที่อีสานตอนล่าง พื้นที่อีสานตอนล่างนับตั้งแต่พื้นที่จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งเป็นพื้นที่ป่าภูเขาแหล่งต้นน้ำลำธาร ในพื้นที่ตอนล่างของจังหวัดนครราชสีมาทอดยาวไปทางทิศตะวันออกตามบริเวณชายแดนติดต่อกับกัมพูชาในพื้นที่ของจังหวัดสุรินทร์ ศรีสะเกษ และอุบลราชธานีเป็นแหล่งกำเนิดของลำน้ำเล็ก ๆ หลายสาย ไหลรวมกันเป็นลำน้ำไหลสู่ลำน้ำโขงที่อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี พื้นที่อีสานกลาง มีแหล่งเก็บกักน้ำขนาดใหญ่ ได้แก่ เขื่อนลำนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์และเขื่อนสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี โครงการอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ ที่ยังดำเนินการอยู่คือ เขื่อนลำนามูล บนพื้นที่ของจังหวัดนครราชสีมา ในฤดูฝนอิทธิพลจากพายุโซนร้อนพัดพาดผ่านจากทิศตะวันออกสู่ทิศตะวันตก และอิทธิพลของความชุ่มชื้นของป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์กว่าพื้นที่อื่นของภาค แต่การขาดแหล่งเก็บน้ำที่มีประสิทธิภาพ ผลผลิตทางการเกษตรที่ได้รับจึงลดต่ำลง ในฤดูหนาวและฤดูแล้ง ประชาชนจะประกอบอาชีพเกษตรกรรมเฉพาะในฤดูฝนเท่านั้น

สภาพแหล่งน้ำ

สภาพแหล่งน้ำผิวดิน ซึ่งปริมาณของน้ำของแหล่งน้ำทั้ง 2 ประเภทนี้จะมามากหรือน้อยขึ้นอยู่กับปริมาณน้ำฝนที่ตกเป็นหลัก ภาคอีสานมีฝนตกในช่วงเดือนพฤษภาคม-ตุลาคม ทุกปี และจะมีฝนตกหนักในช่วงเดือนสิงหาคม-กันยายน เนื่องจากดีเปรสชันและไต้ฝุ่นจากทะเลจีนใต้เป็นผลให้พื้นที่ภาคอีสานตอนเหนือและตอนใต้ ได้แก่ จังหวัดหนองคาย อุบลราชธานี ศรีสะเกษ สุรินทร์ อุดรธานี สกลนคร เลย และบางส่วนของบุรีรัมย์ มีปริมาณฝนตกอยู่ในเกณฑ์ดีและมีผลต่อการเพาะปลูกข้าวและพืชไร่โดยทั่วไป ส่วนตอนกลางของภาคและบางส่วนของตอนเหนือและใต้ ที่มีบริเวณติดต่อกับตอนกลางของภาคและบางส่วนของตอนเหนือและใต้ ที่มีบริเวณติดต่อกับตอนกลางของภาค ได้แก่ จังหวัดขอนแก่น มหาสารคาม กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด และบางส่วนของจังหวัดอุดรธานี เลย ชัยภูมิ นครราชสีมา และบางส่วนของจังหวัดบุรีรัมย์ ตกอยู่ในท้องที่มีปริมาณฝนตกน้อย และทั้งช่วงตอนต้นฤดูกลางจนถึงกลางฤดูเพาะปลูกเป็นประจำเกือบทุกปี

แม่น้ำและลำน้ำที่สำคัญในภูมิภาคนี้ คือ แม่น้ำมูล และแม่น้ำชีซึ่งมีต้นน้ำเกิดจากเทือกเขาดงพญาเย็นที่ท้องที่จังหวัดนครราชสีมาและเทือกเขาเพชรบูรณ์ท้องที่จังหวัดชัยภูมิ ไหลผ่านบริเวณพื้นที่ตอนกลางและตอนล่างของภาคแล้วไปบรรจบกันที่อำเภอเมืองอุบลราชธานี และไหลลงแม่น้ำโขงที่อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี แม่น้ำดังกล่าวมีลำน้ำที่สำคัญ ๆ เช่น แม่น้ำมูล คือ ลำตะคอง ลำน้ำมูลบน ลำปลายมาศ ห้วยสำราญ ห้วยขยุง ลำโดมน้อย ลำโดมใหญ่และลำน้ำที่สำคัญ ๆ ของแม่น้ำชี ได้แก่ ลำชีบน ลำน้ำพอง ลำปาว ลำเซบก ลำเซบาย สำหรับตอนเหนือของภาคมีแม่น้ำ และลำน้ำสำคัญ ๆ ได้แก่ ลำน้ำเลย ลำน้ำเหือง ลำน้ำหมัน ในจังหวัดเลย แม่น้ำสงคราม และลำห้วยหลวง ในจังหวัดอุดรธานี ลำน้ำอูน ห้วยปลาหาง ลำน้ำพุงในจังหวัดสกลนคร แม่น้ำและลำน้ำดังกล่าวไหลลงแม่น้ำโขง

สภาพป่าไม้

สภาพป่าไม้ในภูมิภาคนี้ ประกอบด้วยป่าดงดิบ ป่าเบญจพรรณ ป่าเต็งรัง ป่าไผ่ และสวนป่าในปี 2519 มีพื้นที่ป่าไม้ 25.93 ล้านไร่ หรือประมาณร้อยละ 24.57 ของภาค ต่อมาในปี 2528 มีพื้นที่ป่าไม้เหลือเพียง 15.14 ล้านไร่ ของพื้นที่ทั้งหมด ภาคอีสานมีป่าไม้ 14.8 ล้านไร่ พ.ศ. 2532 เหลือ 14.7 ล้านไร่ ปัจจุบันพื้นที่ป่าไม้ในภูมิภาคนี้มีจำนวนน้อยมาก บางจังหวัดเกือบจะไม่มีป่าเหลืออยู่อีกเลย เช่น จังหวัดมหาสารคาม ร้อยเอ็ด และบุรีรัมย์ ส่วนจังหวัดอื่น ๆ ที่มีป่าไม้เหลืออยู่บ้างก็ไม่เพียงพอต่อการรักษาสภาพอากาศโดยทั่วไป

สภาพเศรษฐกิจของภาคอีสาน

โครงสร้างการผลิตของภาคอีสาน ร้อยละ 39.1 เป็นการผลิตทางด้านการเกษตรโดยเฉพาะส่วนใหญ่เป็นการกสิกรรม การปศุสัตว์ การประมงและป่าไม้ การผลิตนอกภาคเกษตรที่สำคัญ ได้แก่ การค้าส่ง การค้าปลีก ส่วนสาขาการผลิตอื่น ๆ ที่เหลือ ได้แก่ เหมืองแร่ การคมนาคมขนส่ง การก่อสร้าง ไฟฟ้า และประปา ธนาคาร และการประกันภัย ที่อยู่อาศัย

ด้านการเกษตร ส่วนใหญ่เป็นการกสิกรรม มีพืชหลักที่สำคัญเพียง 5 ชนิด คือ ข้าว มันสำปะหลัง ข้าวโพด อ้อย และปอ ปัญหาของภาคอีสานในด้านการเกษตรก็คือ พื้นที่การเกษตรส่วนใหญ่ยังต้องอาศัยน้ำฝนเป็นสำคัญ แต่ภาวการณ์ตกร้อนของฝนในภาคนี้มีความไม่แน่นอน โดยจะไปตกหนักตอนปลายฤดูเพาะปลูกเป็นระยะสั้น ๆ เป็นประจำเกือบทุกปี ทำให้ผลผลิตทางการเกษตรที่ได้มีปริมาณไม่แน่นอน และส่งผลกระทบต่อผลผลิตและรายได้ส่วนรวม นอกจากปัญหาเรื่องน้ำซึ่งต้องอาศัยน้ำฝนเป็นส่วนใหญ่แล้วยังมีปัญหาดินขาดความอุดมสมบูรณ์และดินเค็ม ปัญหาเกษตรกรขาดความรู้ในการทำการเกษตรที่ถูกต้อง ขาดเงินทุนที่จะพัฒนาที่ดินของตนเอง ปัญหาเหล่านี้ทำให้ผลผลิตต่อไร่อยู่ในเกณฑ์ต่ำ ประชากรส่วนใหญ่ที่มีอาชีพการเกษตรตกอยู่ในฐานะยากจน และมีรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปีต่ำกว่าภาคอื่น ๆ ของประเทศ

ภาคอีสาน ประกอบด้วยพื้นที่ของ 19 จังหวัด หนองคาย นครพนม มุกดาหาร สกลนคร อุดรธานี เลย ขอนแก่น หนองบัวลำภู ชัยภูมิ มหาสารคาม กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด ยโสธร อุบลราชธานี อำนาจเจริญ ศรีสะเกษ สุรินทร์ บุรีรัมย์ และนครราชสีมา มีภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นแอ่งที่ราบขนาดใหญ่ ซึ่งมีทิวเขากั้นเป็นขอบเขตอยู่ทางด้านทิศตะวันตกและทิศใต้ และตะแคงลาดไปทางทิศตะวันออกสู่แม่น้ำโขง นักภูมิศาสตร์เรียกชื่อลักษณะภูมิประเทศของภาคนี้โดยรวม ๆ ว่า ที่ราบสูงโคราช ที่ราบที่สำคัญมี 2 แห่ง คือ ที่ราบที่ราบแอ่งโคราชและที่ราบแอ่งสกลนคร

ที่ราบแอ่งโคราช เป็นบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำมูล-ชี ทางด้านทิศใต้ของทิวเขา ภูพานครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 3 ส่วน 4 ของภาคอีสานทั้งหมด เป็นที่ราบที่มีเนื้อที่กว้างขวางมากที่สุดของประเทศ ความสูงโดยเฉลี่ยของแอ่งที่ราบนี้มีประมาณ 120-170 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง แม่น้ำมูล-ชี เป็นระบบของแม่น้ำ ครอบคลุมพื้นที่กว้างใหญ่ มีแควต่าง ๆ เป็นจำนวนมากที่ให้น้ำแก่แม่น้ำสายนี้ ได้แก่ ลำคันธุ แม่ น้ำพรม แม่ น้ำเชิญ แม่ น้ำพอง ลำปาว ซึ่งไหลไปลงแม่น้ำชีและลำพระเพลิง ลำตะคอง ลำเชียงไกร ลำพลับพลา แม่น้ำยัง ลำเซบาย ลำเซบก ลำปายมาศ ลำชีห้วยทับทัน ลำโดมใหญ่ ลำโดมน้อย ซึ่งไหลไปลงแม่น้ำมูล แม่น้ำชียาว 765 กิโลเมตร และแม่น้ำมูลยาว 750 กิโลเมตร แม่น้ำชีไหลมาจากทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือของแอ่งโคราช ส่วนแม่น้ำจากลำน้ำมูลไหลต่อไปลงแม่น้ำโขงที่อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี ที่ราบสูงโคราชในภาคอีสานมีลักษณะภูมิประเทศซึ่งแบ่งออกเป็น 5 ส่วนใหญ่ ๆ คือ

1. ทิวเขาเพชรบูรณ์ และทิวเขาดงพญาเย็น
2. ทิวเขาสันกำแพง
3. ทิวเขาภูพาน
4. ที่ราบแอ่งโคราช
5. ที่ราบแอ่งสกลนคร

ที่ราบแอ่งสกลนคร เป็นบริเวณที่ราบซึ่งอยู่ระหว่างด้านทิศเหนือของทิวเขาภูพานกับแม่น้ำโขง มีความสูงโดยเฉลี่ย 140-180 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง แม่น้ำที่ไหลอยู่ในแอ่งที่ราบนี้ ส่วนใหญ่เป็นสายสั้น ๆ ที่มีขนาดใหญ่ที่สุด คือ แม่น้ำสงคราม นอกจากนั้นก็มีห้วยหลวง ห้วยสวาย แม่น้ำเลย และแม่น้ำเหือง ทุกสายไหลลงสู่แม่น้ำโขง ลักษณะภูมิประเทศที่พบอยู่โดยทั่วไปในบริเวณแอ่งที่ราบภาคอีสานมีอยู่ 2 อย่าง คือ ภูมิประเทศแบบโคกสลับแอ่ง และภูมิประเทศแบบที่ราบลุ่มน้ำ

ภูมิประเทศแบบโคกสลับแอ่ง เป็นลักษณะภูมิประเทศที่ปรากฏเป็นบริเวณกว้างขวางในภาคอีสาน คือ มีเนินดินเดี่ยวๆ ซึ่งอาจมีน้ำขังอยู่หรือไม่มีก็ได้ หากมีน้ำขังอยู่ก็กลายเป็นหนองหรือบึงขนาดต่างๆ การเกิดภูมิประเทศเป็นโคกสลับแอ่งนี้นอกจากการผุพังทำลาย

ของหินอันเนื่องมาจากลมฟ้าอากาศและการกัดเซาะของแม่น้ำแล้ว ยังเนื่องมาจากสาเหตุสำคัญอีกประการหนึ่งคือ การชะละลายของเกลือหินใต้พื้นผิวดินโดยการกระทำของน้ำใต้ดิน ซึ่งเป็นสาเหตุให้เกิดการยุบตัวของพื้นดินลงไปใต้อ่างจากการสำรวจทางธรณีวิทยาพบว่า ในแอ่งโคราช และแอ่งสกลนคร มีชั้นเกลือหินรวม 3 ชั้น แทรกกลับอยู่ก้นหินทราย และหินชนิดอื่นๆบางแห่งเกลือหินอยู่ลึกไปราว 700-800 เมตร แต่บางแห่งก็อยู่ในระดับลึกเพียง 30-40 เมตร ซึ่งเป็นระดับที่น้ำใต้ดินสามารถละลายเกลือออกไปได้ การทำงานของน้ำใต้ดินในอดีตที่ผ่านมาเป็นเวลานาน ทำให้เกลือหินใต้ดินถูกชะละลายเป็นบริเวณกว้างพื้นดินจึงเกิดการยุบตัวเป็นแอ่งตามรูปร่างต่างๆ ส่วนบริเวณที่ไม่ยุบหรือมีเกลือไปอัดดันให้พื้นดินปูดสูงขึ้นก็กลายเป็นเนิน

ในบริเวณใกล้เคียงกัน

ภูมิประเทศแบบที่ราบลุ่มน้ำ เป็นบริเวณที่ราบลุ่มซึ่งเกิดจากการกัดเซาะและทับถมของแม่น้ำชี-มูลในแอ่งโคราชและแม่น้ำสงคราม และลำห้วยอื่นๆในแอ่งสกลนคร ในแอ่งโคราชมีบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำชี ในเขตจังหวัดขอนแก่น มหาสารคาม ร้อยเอ็ด และที่ราบลุ่มแม่น้ำมูล ในเขตจังหวัดนครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษและอุบลราชธานี ที่ราบลุ่มน้ำดังกล่าวประกอบด้วยที่ราบน้ำท่วมถึง และลานตะพักลำน้ำ บริเวณที่ราบลุ่มน้ำในแอ่งโคราชครอบคลุมเนื้อที่ค่อนข้างกว้างขวาง เนื่องจากพื้นที่มีลักษณะเป็นแอ่งกระทะ บริเวณตอนกลางแอ่งในที่ลุ่มและราบเรียบ แม่น้ำไหลโค้งไปมา ทำให้เกิดลักษณะภูมิประเทศสำคัญ 2 ประการ คือประการแรกเกิดมีหนอง บึง ขนาดเล็กที่เรียกว่า กุด หรือ บึงไค้ง เป็นจำนวนมากตาม ลำน้ำชี และลำน้ำมูลในเขตจังหวัดมหาสารคาม ร้อยเอ็ด และอุบลราชธานี เกิดจากแม่น้ำลัดทางเดิน ตัดส่วนของลำน้ำที่โค้งมากนั้นออกไป ประการที่สองบริเวณที่ราบน้ำท่วมถึงมีอยู่เป็นบริเวณกว้างขวางมาก ซึ่งเป็นที่ราบลุ่มน้ำตอนที่แม่น้ำชีและแม่น้ำมูลไหลบรรจบกัน ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 2.1 ล้านไร่ หรือ 3,372 ตารางกิโลเมตร ในเขตคาบเกี่ยว 5 จังหวัด คือ มหาสารคาม ร้อยเอ็ด สุรินทร์ ยโสธร และศรีสะเกษ

ศรีศักร วัลลิโภดม (2534 : 121- 42) ที่กล่าวถึงอีสานในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ สมัยก่อนประวัติศาสตร์ สมัยทวารวดี และลพบุรี มาตามลำดับว่าบรรดานักโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์ แบ่งภาคอีสานตามลักษณะภูมิประเทศออกเป็น 2 เขตใหญ่ๆคือ แอ่งสกลนคร ทางเหนือ และแอ่งโคราช ทางใต้ โดยมีทิวเขาภูพานเป็นสัดกั้นและแบ่งแยกออกจากกันและพบว่าบรรดาชุมชนมีรูปแบบวัฒนธรรมเหมือนกัน ที่เรียกว่า วัฒนธรรมบ้านเชียงนั้น กระจายอยู่ตามบริเวณลุ่มน้ำสงครามตอนบน ตั้งแต่เขตอำเภอมือง อำเภอนองหาน จังหวัดอุดรธานี เรื่อยไปจนถึงอำเภอสว่างแดนดิน อำเภอพังโคน อำเภอวาริชภูมิ อำเภอพรรณานิคม และอำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร ส่วนบริเวณลุ่มน้ำสงครามตอนล่างที่อยู่ใกล้กับแม่น้ำโขงนั้น ไม่ปรากฏพบชุมชนก่อนประวัติศาสตร์เลย

แอ่งสกลนคร เป็นบริเวณที่มีพัฒนาการของชุมชนมนุษย์ในระยะเวลาที่เกิดเป็นสังคมหมู่บ้านเก่าแก่ที่สุด การขุดค้นทางโบราณคดีที่บ้านเชียง แสดงให้เห็นพัฒนาการทางเทคโนโลยีที่เก่าแก่ที่สุดแห่งหนึ่งในโลกที่สามารถหลอมโลหะสัมฤทธิ์ขึ้นใช้มาทำเป็นเครื่องมือ เครื่องใช้ และเครื่องประดับ โดยกำหนดอายุของการมีวัตถุสัมฤทธิ์ขึ้นใช้ ประมาณ 3,600 ปีก่อนคริสตกาล หรือประมาณ 5,600 ปี มาแล้ว มีการขุดค้นทางโบราณคดีในเขตบ้านนาดีและโนนนกทา อำเภอกุเวียง นอกจากนั้นยังสำรวจพบกลุ่มชุมชนอีก 2 กลุ่ม ในแอ่งโคราชกลุ่มหนึ่งอยู่บริเวณลุ่มน้ำมูลตอนบนในเขตจังหวัดนครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ ที่มีการกระจายตัวค่อนข้างหนาแน่น อยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มทุ่งสัมฤทธิ์ในเขตอำเภอโนนสูงและอำเภอยางชุมน้อย เรียกว่ากลุ่มทุ่งสัมฤทธิ์ แหล่งโบราณคดีสำคัญที่แสดงชั้นดินที่อยู่อาศัยมาแต่ระยะแรกเริ่มเท่าที่พบขณะนี้คือ ที่บ้านปราสาท ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งอยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มตอนล่างของแม่น้ำมูล-ชี คือทางตะวันออกของกลุ่มทุ่งสัมฤทธิ์กลุ่มนี้เป็นกลุ่มใหญ่ที่แผ่กว้างกินบริเวณเขตจังหวัดบุรีรัมย์ มหาสารคาม ร้อยเอ็ด สุรินทร์ ศรีสะเกษ ยโสธร และอุบลราชธานี มีลักษณะที่แตกต่างไปจากกลุ่มทุ่งสัมฤทธิ์ คือ เครื่องปั้นดินเผา ที่พบตามผิวดินหรือตามชั้นดินตอนบนๆ ที่เข้ามาเป็นของในสมัยประวัติศาสตร์ ชุมชนโบราณนี้ นักโบราณคดีบางท่านเรียกชื่อตามลักษณะรูปแบบของภาชนะดินเผา

ที่มีความคล้ายคลึงกันว่า กลุ่มร้อยเอ็ด โดยยึดเอาบริเวณจังหวัดร้อยเอ็ดเป็นหลัก

ศรีศักร วัลลิโภดม (2533 : 178-208) กล่าวว่า การร่วมมือกันสร้างคูน้ำคันน้ำสระน้ำ เพื่อการเก็บน้ำไว้ใช้ในการอุปโภค บริโภค การเพิ่มปริมาณในการถลุงเหล็ก (Intensification of iron making) การเพิ่มการผลิตเกลือ (Intensification of salt making) และ การแลกเปลี่ยนสิ่งของจำเป็นระหว่างชุมชนทั้งภายในและภายนอกจึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง การขุดคูน้ำล้อมรอบชุมชนก็ดีและการถลุงเหล็กก็ดีเป็นของที่สัมพันธ์กัน ทั้งสองอย่างนี้มีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองในพัฒนาการของชุมชนโบราณในแอ่งโคราช แต่ชุมชนเหล่านั้นก็ไม่อาจตั้งอยู่อย่างโดดเดี่ยวแบบเลี้ยงตัวเองได้ ต้องอาศัยการร่วมมือระหว่างกันในบรรดาผู้ที่อยู่กลุ่มเดียวกัน ในขณะที่เดียวกันก็ต้องติดต่อแลกเปลี่ยนสิ่งของจำเป็นกับชุมชนกลุ่มอื่นในท้องถิ่นอื่นหรือภูมิภาคอื่นด้วยแหล่งทำเกลืออยู่ใกล้กับชุมชนโบราณขนาดใหญ่ที่มีคูน้ำและคันดินล้อมรอบ ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า เมืองนครจำปาศัณฑ์ในเขตบ้านตาเฒ่า และบริเวณบ่อกะดินในเขตอำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น ก็เป็นแหล่งทำเกลือขนาดใหญ่อยู่ใกล้กับโนนฟ้าระงิม และเมืองเพี้ยอันเป็นแหล่งชุมชนที่มีมาแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์จนถึงสมัยทวารวดี-ลพบุรี พัฒนาการของชุมชนดังกล่าวนี้สืบเนื่องเรื่อยมาจนถึงสมัยทวารวดี-ลพบุรี

5. จังหวัดอุบลราชธานี

5.1 ประวัติศาสตร์อุบลราชธานี

มงคลนาม อุบลราชธานี มีมานานตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีเป็นราชธานี โดยที่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ได้โปรดเกล้าฯ พระราชทานเมื่อปี พ.ศ. 2323 (ก่อนสถาปนา กรุงเทพฯ 2 ปี) ในสมัยกรุงเทพฯ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชโปรดเกล้าฯ ให้ยกฐานะบ้านห้วยแระเม ขึ้นเป็นเมืองเรียกว่า เมืองอุบลราชธานี เมื่อปี พ.ศ. 2335 มีปรากฏหลักฐานในพระสุพรรณบัฏ คือ หลังการสถาปนากรุงเทพฯ 10 ปี ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดเกล้าฯ พระเจ้าน้องยาเธอ พลตรีกรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์เป็นข้าหลวงต่างพระองค์ ดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการมณฑลฯ ประทับที่เมืองอุบลราชธานี สร้างสรรค์ความเจริญให้แก่เมืองอุบลราชธานีเป็นอนเอนกอนันต์ ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา อุบลราชธานีจึงเป็นศูนย์กลางการปกครอง การบริหาร การเก็บภาษีอากร และกิจการบ้านเมืองด้านอื่น ๆ ของภาคอีสานตอนใต้ อุบลราชธานี ได้ชื่อว่าเป็นจังหวัดใหญ่และสำคัญมากของภาคอีสาน เป็นเมืองเก่าที่เจริญด้วยศิลปวัฒนธรรมขนบธรรมเนียม ประเพณีอันดีงามมานานนับร้อยปี และได้รับการยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของดินไทยดี มงคลนาม อุบลราชธานี ตามตัวอักษรมีความหมายว่า ราชธานีแห่งดอกบัว กล่าวคือ อุบล มีความหมายว่า ดอกบัว ซึ่งเป็นดอกพฤษภชาติที่มีคติธรรมทางพุทธศาสนา คนนิยมใช้ไหว้พระ อุบลราชธานี มีวัดวาอารามที่มีความวิจิตรงดงามด้วยศิลปะด้านสถาปัตยกรรมและประติมากรรม อันทรงคุณค่าเป็นจำนวนมาก ราชธานี หมายถึง เมืองของกษัตริย์ เป็นสร้อยนามของจังหวัดที่มีเพียงจังหวัดเดียวในประเทศไทย อุบลราชธานี จึงมีฐานะเป็นเมืองของกษัตริย์เป็นดินแดนแห่งดอกบัวงาม เป็นที่เชิดชูพระบวรพุทธศาสนา

ในส่วนที่เกี่ยวกับประวัติการศึกษา อุบลราชธานี ได้ชื่อว่าเป็น เมืองนักปราชญ์มาแต่โบราณ มีหลักฐานว่า ประชาชนเริ่มมีการเรียนการสอนให้อ่านออกเขียนได้ มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2434 ก่อนที่จะมีการสถาปนากระทรวงศึกษาธิการ 1 ปี ซึ่งแสดงให้เห็นว่าชาวอุบลราชธานีมีวิถีชีวิตที่แสดงลักษณะตื่นตัวทางการศึกษามาเป็นเวลานาน

วัฒนธรรมประเพณีของชาวอุบลราชธานี

พุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย มีประชาชนกว่าร้อยละ 90 นับถือ และพุทธศาสนามีอิทธิพลในลักษณะที่เป็นแก่นแกนทางวัฒนธรรมของคนไทยโดยทั่วไปเป็นอย่างมาก

อาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลักของประชาชนชาวไทย มีประชากรกว่าร้อยละ 60 ที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ถึงแม้จะมีการประกอบอาชีพอื่น ๆ ก็ผูกพันกับการเกษตร

ดังนั้น พุทธศาสนาและการเกษตรกรรมจึงมีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่ของคนไทยโดยทั่วไป รวมทั้งคนไทยอีสานด้วย

อย่างไรก็ตาม ความเป็นอยู่ของคนไทยอีสานมีความแตกต่างจากความเป็นอยู่ของคนไทยภาคอื่นอยู่หลายประการ ที่มีลักษณะเด่นเป็นพิเศษเฉพาะ คือ เป็นเอกลักษณ์ของชาวอีสาน ได้แก่ การยึดถือในสิ่งที่เรียกว่า ฮีตสิบสอง คองสิบสี่

ฮีต เป็นภาษาถิ่นของคนไทยในภาคอีสาน ตรงกับภาษาไทยกลางว่า จารีต หมายถึง ประเพณีที่ยึดถือโดยเคร่งครัด คำว่า ฮีตสิบสอง หมายถึง ประเพณีที่ชาวอีสานยึดถือโดยเคร่งครัด 12 ประการ ดังจะได้กล่าวต่อไป

คอง เป็นภาษาไทยอีสาน ตรงกับภาษาไทยกลางว่า ครอง หมายถึง ระบบการปกครอง ได้แก่ ตัวบทกฎหมาย 14 ข้อ ที่พระเจ้าแผ่นดินจะต้องปฏิบัติต่อไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน ตลอดจนแนวปฏิบัติอีก 14 ข้อ ที่ราษฎรจะต้องปฏิบัติต่อราษฎรด้วยกัน

ธีระ รุญเจริญ, อุดม บัวศรี และประสิทธิ์ คุณรัตน์ (2545 : 45-46) อธิบายความหมายของประเพณี ฮีตสิบสอง ของชาวอีสานไว้ ดังนี้

ฮีต เป็นคำย่อของ จารีต เพราะชาวอีสานใช้ตัว ฮ แทนตัว ร ฮีตสิบสองก็คือ จารีตที่ปฏิบัติกันแต่ละเดือนตรงกับทางภาคกลางว่า ประเพณี 12 เดือน นั่นเอง โดยในสมัยโบราณเขาถือเอาเดือนอ้าย (บางที่เรียกว่า เดือนเจียง) เป็นการเริ่มต้นปีใหม่แล้ววนไปเรื่อย ๆ จนถึงเดือน 12 อันเป็นเดือนสุดท้าย ในแต่ละเดือนจะมีประเพณีประจำเดือน ซึ่งคล้ายกับทางภาคกลางบ้างและแตกต่างกันบ้าง ประเพณีเหล่านั้น ส่วนใหญ่เป็นเรื่องพุทธศาสนา มีประเพณีเกี่ยวกับอาชีพบ้าง แต่ก็พยายามดึงเข้าพุทธศาสนาเพื่อให้โอกาสได้ทำบุญด้วย

6. การตั้งถิ่นฐานลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมประเพณีอีสาน

6.1 การตั้งถิ่นฐาน

กองโบราณคดี (2522 : 7) การศึกษาสภาพแวดล้อมทั่ว ๆ ไป และสภาพของชุมชน ตลอดจนประเพณีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เด่น ๆ ของท้องถิ่นที่จะส่งผลต่อแนวคิดพื้นฐานในการสร้างสรรค์งานศิลปกรรม-ประติมากรรมของชุมชนเรียกว่า “เขียนพรรยาของชาวจังหวัดอุบลราชธานี” เพื่อช่วยเสริมแนวคิดในการศึกษาและวิเคราะห์ถึงรูปแบบการอนุรักษ์ พื้นฟู เขียนพรรยาของชาวจังหวัดอุบลราชธานี การส่งเสริมคุณค่า โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นที่ทราบว่าคุณดินแดนภาคอีสานหรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบสูง ทั้งนี้เพราะการแยกตัวของแผ่นดินทั้งสองด้าน กล่าวคือ ทางด้านตะวันตกและด้านทิศใต้ เป็นพรมแดนตามแนวเทือกเขาเพชรบูรณ์เป็นแนวยาวต่อไปยังแนวเทือกเขาฉกพญาเย็น ลักษณะพื้นที่คล้ายแอ่งกระทะเอียงลาดลงสู่ตอนกลาง จากนั้นที่ราบทั้งหมดจะเอียงลงสู่ตะวันออก โดยสังเกตได้จากแนวลำน้ำที่ไหลไปด้านตะวันออกสู่แม่น้ำโขง ภาคอีสานแบ่งตามลักษณะภูมิศาสตร์ออกได้ 2 แอ่ง คือ แอ่งสกลนครอยู่ตอนเหนือ มีเทือกเขาภูพานกั้นกับแอ่งโคราชที่อยู่ด้านล่าง มีอาณาเขตกว้างใหญ่ตั้งแต่บริเวณอีสานใต้แถบลุ่มแม่น้ำมูล ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ

มหาสารคาม กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด และยโสธร จึงกำหนดขึ้นเพื่อทำการศึกษารูปแบบการอนุรักษ์ฟื้นฟู เทียนพรรษาของจังหวัดอุบลราชธานีเพื่อการส่งเสริมคุณค่าโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนได้แก่บริเวณ จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดขอนแก่น จังหวัดร้อยเอ็ด ดังจะเห็นได้ว่าในบริเวณพื้นที่นี้มีผู้สนใจ ทำการศึกษาได้ตรวจพบร่องรอยแหล่งเมืองโบราณในท้องที่ภาคอีสานกระจายอยู่ทั่วไป และมีความ หนาแน่นในบริเวณลุ่มแม่น้ำชีกับลุ่มน้ำมูลถึง ร้อยละ 93.32

ศรีศักร วัลลิโภคม (2511 : 11) พบในลักษณะ เดียวกันว่าซากโบราณสถานที่มีความ หนาแน่นในบริเวณลุ่มน้ำชีและลุ่มน้ำมูล ห่อหุ้ม มีร่องรอยของเมืองโบราณน้อยกว่า 200 แห่ง มีบางเมืองตั้งอยู่ใกล้แม่น้ำในปัจจุบันบางเมืองอยู่ร่องรอยลำนํ้าเก่าหรือบริเวณหนองน้ำใหญ่ จาก หลักฐานทางโบราณคดีและการขุดค้น รวมทั้งผลของการศึกษาร่องรอยเมืองโบราณตลอดจน โบราณวัตถุสถานที่ปรากฏเป็นที่ยืนยันว่ามีร่องรอยที่อยู่อาศัยของชุมชนโบราณเหล่านี้มีมาตั้งแต่อายุ เก่าไปจนถึงสมัยก่อนประวัติศาสตร์จนถึงยุคประวัติศาสตร์ ดังปรากฏในวัฒนธรรมทวารวดีราวพุทธ ศตวรรษ 12-16 ในดินแดนแถบลุ่มแม่น้ำชีตอนกลางปรากฏโบราณวัตถุสถานที่เนื่องใน พระพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ มีลักษณะรูปแบบและคติการทำสมาธิเน้นหนักไปทางทวารวดีแบบ พื้นเมือง มีทั้งสถูปภาพพระพุทธรูปเจ้าและชาคหลายชิ้น เช่น เสาหินที่พบที่บ้านเสมา อำเภอกมลาไสย ตลอดจนซากโบราณสถานเมืองกันทรวิชัยเมืองจำปาศรี จังหวัดมหาสารคาม สอดคล้องกับความเห็น ของสุวิทย์ จิระมณี (2545 : 16) ที่กล่าวว่า ในลุ่มน้ำชีตอนกลาง แม้ว่าในสมัยต่อมาจะพบ โบราณวัตถุสถานที่ปรากฏอยู่บ้างก็เพียงอิทธิพลของขอมเข้ามาในพื้นที่แถบนี้ปรากฏโบราณวัตถุสถานที่ อยู่ทั่วไปเช่นเดียวกับบริเวณทางใต้ที่พบการก่อสร้างศาสนสถาน อยู่ในช่วงสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 เช่น ธรรมศาลา กู่บ้านแดง กู่คันธารรัตน์ในท้องที่จังหวัดมหาสารคาม หรือปรากฏอยู่ทั่วไป

ต่อมาเมื่อมีการปกครองหัวเมืองระบบเทศาภิบาล หัวเมืองอีสานได้ปรับปรุงการ ปกครองหลายอย่าง เช่น การจัดระเบียบการปกครองโดยรวมขึ้นเป็นเมืองอำเภอ ตำบลหมู่บ้านหลัง ร. ศ. 112 มาจนถึง พ.ศ. 2475 อิทธิพลอารยธรรมยุคใหม่ก็เข้ามาถึงทำให้ศิลปสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเริ่ม เปลี่ยนแปลงไปในที่สุด ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชุมชน เนื่องจากประวัติชุมชนของบรรพบุรุษ ส่วนใหญ่เป็นการเคลื่อนย้ายผู้คนจากแหล่งหนึ่งเข้ามาตั้งหลักแหล่งใหม่ ซึ่งได้อพยพเคลื่อนย้ายมี หลายรุ่นหลายครั้ง เมื่อประสบปัญหาทางธรรมชาติ เช่น ความแห้งแล้ง น้ำท่วม หรือเกิดโรคระบาด จนเห็นว่าแหล่งอื่นที่มีความอุดมสมบูรณ์และเหมาะสมกว่าแหล่งเดิม ก็เคลื่อนย้ายออกไป ด้วยเหตุนี้ จึงมีบ้านเมืองร้างอยู่ทั่วไปในภาคอีสาน บางแห่งมีศาสนสถานปรากฏอยู่ เมื่อชุมชนกลุ่มไทยอพยพ เข้ามาเห็นว่าเป็นชัยภูมิที่เหมาะสมดี ก็จะตั้งชุมชนขึ้นใหม่ บางครั้งมีการดัดแปลง โบราณสถาน หรือไม่กี่ตกแต่งโบราณสถานเดิมให้เข้ากับคตินิยมตามความเชื่อของตน ในการตั้งถิ่นฐานของชุมชน เกิดจากการรวมตัวกันในพื้นที่ที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ที่สำคัญต้องใกล้แหล่งน้ำ มากที่สุด ชุมชนแบ่งออกได้สองลักษณะ คือ ชุมชนระดับเมืองและชุมชนในชนบท

สุวิทย์ จิระมณี (2545 : 22-23) กล่าวว่า ประวัติความเป็นมาและสภาพการตั้งถิ่นฐานของชุมชนบริเวณภาคอีสาน ถึงแม้ว่าจะมีหลักฐานหลายอย่างบ่งบอกถึงอารยธรรมที่เคยรุ่งเรืองมาในอดีต ซึ่งชุมชนที่เป็นพระภิกษุ และสานุศิษย์ของเจ้าหัวครูวัดโพนเสม็ดหลายคน ที่ผ่านการบวชเรียนมาแล้ว เช่น “จารย์ แก้ว” เป็นเมืองแม่ของชุมชนในแถบนี้ ซึ่งบรรดาผู้นำเคยอยู่ในการปกครองของอาณาจักรล้านช้างมาเป็นเวลานาน จึงได้สืบทอดวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ เช่น ภาษา ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศิลปกรรม ประติมากรรมและสถาปัตยกรรมแบบล้านช้างสืบต่อมา หากแต่ได้ดัดแปลงให้เหมาะสมกับสภาพบ้านเมืองของตน เมื่อราชสำนักกรุงเทพฯ ได้ขยายอิทธิพลเข้ามาก็ได้ยกฐานะชุมชนที่เข้ามาใหม่ให้เป็นเมืองและให้ใช้ธรรมเนียมการปกครองที่มีผู้นำท้องถิ่นเป็นคนพื้นเมืองอยู่เช่นเดิม

6.2 วัฒนธรรมและประเพณี

จารุบุตร เรื่องสุวรรณ (2519 : 150) บรรพบุรุษของชาวอีสานได้สืบทอดประเพณีและวัฒนธรรมล้านช้างมีแนวปฏิบัติและรักษาขนบธรรมเนียมอย่างเคร่งครัด ประเพณีของท้องถิ่นอีสานมีอยู่หลายอย่าง เช่น ประเพณีบายศรีสู่ขวัญ ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต การเกิด งานบวช การแต่งงาน (กินดอง) และประเพณีเกี่ยวกับการตาย เป็นต้น ประเพณีที่สำคัญและรู้จักกันดี คือ ฮีตสิบสอง คองสิบสี่ ที่ยึดแนวปฏิบัติและความเชื่อว่าถ้าได้ปฏิบัติตามจะทำให้บ้านเมืองมีความเจริญรุ่งเรืองและเป็นสุข

นอกจากนี้ยังมีการร่วมมือในการสร้างถาวรวัตถุในวัด ชาวอีสาน ถือเป็นประเพณีอย่างหนึ่ง เช่น ช่วยกันสร้างวัด สิม กุฏิ ที่ยังไม่สร้างก็จะพากันสร้างขึ้น และอาคารหลังเดิมชำรุดทรุดโทรมก็จะช่วยกันซ่อมแซมให้มีสภาพดีขึ้น ในขนบธรรมเนียมประเพณีอันเป็นแนวทางปฏิบัติของชาวอีสานกำหนดไว้ในรูปข้อห้าม (ชะล่า) ที่ไม่ควรประพฤติดต่อกันยกย่องต่อภิกษุสงฆ์ต่อภิกษุสงฆ์ต่อภิกษุสงฆ์ อันเป็นสิ่งที่ควรเคารพบูชา งานบุญมหาชาติ ขึ้นมาเข้าวัด ชะล่า อย่างก่อนเจ้าหัว เว้าหยอก เจ้าหัว เข้าวัดเสียดัง ชะล่า

ประเพณี “ฮีตสิบสอง คองสิบสี่”

จารุบุตร เรื่องสุวรรณ (2519 : 5) สิ่งที่ยึดปฏิบัติติดต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษก็คือ “ฮีต สิบสอง คองสิบสี่” คำว่าฮีตก็คือ จารีต ประเพณี คองหรือคองเป็นข้อปฏิบัติคู่กันไปกับฮีต จารีตประเพณี ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชาติของท้องถิ่น ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในความเป็นชาติของตน ทำให้เกิดความรักชาติรักถิ่น มีส่วนช่วยให้ชาติดำรงความเป็นชาติของตนอย่างมั่นคงสืบมา ฮีตสิบสองเป็นประเพณีทำบุญเป็นประจำทุก ๆ เดือนในรอบปี ในพิธีกรรมต่าง ๆ นั้น จะมีการทำบุญเลี้ยงพระร่วมอยู่ด้วยเสมอและผลที่ได้รับก็คือทุกคนได้มีเวลาเข้าวัดใกล้ชิดกับหลักธรรมทางศาสนา ส่วนคองหรือครลองธรรม 14 ประการใช้ในการปฏิบัติ “ฮีตวัดคองสงฆ์” ของพระสงฆ์ที่ควรปฏิบัติต่อพระสงฆ์และศาสนาสถาน ได้แก่วัดวาอารามอันเป็นสถานที่สำคัญทางพุทธศาสนาและ

ถือเป็นประเพณี เช่น ทำบุญถวายภัตตาหารแก่ภิกษุสงฆ์ ทั้งในวันสำคัญทางพุทธศาสนาและวันอื่น ๆ
ทั่วไป คือ เมื่อข้าวหรือผลไม้ผลิตดอกออกผลให้นำไปทำบุญก่อนแล้วจึงบริโภคได้ในวันศีล (วันพระ)
วันอุโบสถ ให้จัดดอกไม้รูปเทียนไปถวายแก่ภิกษุสงฆ์ในวันพระ และวันสำคัญทางพุทธศาสนา ห้าม
เสพกามคุณ ให้ความสำคัญแก่ภิกษุสงฆ์และสามเณร ถือว่าเป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์แม้กระทั่งเงาของภิกษุ
สามเณรก็ห้ามเหยียบย่ำ และนอกจากนี้ให้สำรวมกิริยาที่เหมาะสม เช่น เวลาตักบาตรห้ามใส่รองเท้า
และเมื่อเห็นภิกษุเดินผ่านมาให้นั่งลงพนมมือไหว้ ก่อนเจรจา

ประจักษ์ ธรรมานุสรณ์ (2536 : 87-93) อิตติปิฏกสอง ที่นิยมปฏิบัติกัน
โดยทั่วไป มีดังต่อไปนี้

1. บุญเดือนอ้าย-บุญเข้ากรรม จัดทำในเดือนอ้าย มูลเหตุเนื่องจากมี
พระภิกษุรูปหนึ่งล่องเรือไปตามแม่น้ำคงคาได้เอามือไปจับใบตะไคร่น้ำขาดเป็นอาบติแต่มีได้แสดง
อาบติ เพราะไม่มีพระภิกษุรับแสดง ครั้นมรณภาพจึงไปเกิดเป็นนาคชื่อ เอรดปัต ต่อมาพระภิกษุจึงมี
พิธีเข้ากรรมเพื่อหาทางออกอาบติ พิธีทำบุญเข้ากรรม จัดทำโดยพระภิกษุผู้ต้องอาบติสังฆาติเสส คือ
อาบติขนาดกลางต้องปฏิบัติภูฐานวิธี คือ ระเบียบเป็นเครื่องออกอาบติ ให้พระสงฆ์เข้าไปอยู่ในเขตที่
จังหวัด ทรมาณกายและชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ ถือเป็นการแทนคุณมารดาที่ต้องอยู่กรรม (อยู่ไฟ) ด้วย
การเข้ากรรมทำอยู่เก้าราตรีจึง “อัฟกาน” คือออกจากกรรม โดยมีพระสงฆ์ 20 รูป เป็นผู้สวดอัฟกาน
คือ สวดระงับอาบัติภิกษุที่ออกจากกรรมแล้ว ถือว่าเป็นผู้หมดมลทินบริสุทธิ์ผุดผ่อง ชาวบ้านที่ทำบุญ
ถวายทานแด่พระสงฆ์ระหว่างเข้ากรรมถือว่าได้กุศลแรง

2. บุญเดือนยี่-บุญคุณลาน นิยมทำในเดือนยี่ เป็นการทำบุญขวัญข้าว
เมื่อนวดข้าวเสร็จและกองไว้ในลาน มูลเหตุเนื่องมาจากผู้ทำนาได้ข้าวมาก่อนชนข้าวขึ้นยุ้งฉางก็
ทำบุญเพื่อเป็นสิริ มงคล มูลเหตุดั้งเดิมครั้งพุทธศาสนาของพระกัสสปะ ชายสองคนพี่น้องต่างมี
อาชีพทำนา คนน้องถวายแด่พระสงฆ์ตั้งแต่ข้าวออกรวงเป็นนํ้านมจนถึงเก็บเกี่ยวขึ้นยุ้งฉาง เป็น
ระยะถึง 9 ครั้ง ได้เกิดมาเป็นพระอัญญาโกณฑัญญะ ปฐมสาวกสำเร็จเป็นพระอรหันต์ ส่วนคนพี่ได้
ได้ทำบุญครั้งเดียว เฉพาะทำนวดข้าวเสร็จแล้ว จึงได้เกิดมาเป็นสุภททปริพาชก สำเร็จเป็น
อนาคามีผล เป็นอริยสงฆ์องค์สุดท้ายในสมัยพุทธกาล เนื่องจากอานิสงส์การให้ข้าวเป็นทานน้อยกว่า
น้องชาย ชาวอีสานทราบอานิสงส์การทำบุญดังกล่าวจึงนิยมทำบุญลานคุณ

3. บุญเดือนสาม-บุญข้าวจี นิยมทำกันในเดือนสาม ข้าวจีคือ ข้าว
เหนียวหนึ่งให้สุกแล้วทำเป็นก้อนโตประมาณเท่าไข่เป็ด ทาเกลือและนวดให้เหนียว เสียบไม้ย่างไฟให้
เกรียม ทาไข่ไก่หรือไข่เป็ดแล้วย่างให้สุกอีกครั้ง บางแห่งอาจใส่นํ้าอ้อยบิกไว้ข้าวในด้วย มูลเหตุครั้ง
พุทธกาล นางปุลณทาสีทำขนมแป้งจีถวายแด่พระพุทธเจ้าและพระอานนท์ พร้อมฟังพระธรรม
เทศนา ที่พระพุทธเจ้าแสดงธรรม นางเกิดปิติยินดีได้บรรลุนิพพานด้วยอานิสงส์ดังกล่าวชาว
อีสานจึงนิยมทำข้าวจีถวายพระสงฆ์ภายหลังการทำนาเสร็จ และนำข้าวขึ้นยุ้งฉางเรียบร้อยแล้ว พิธีทำ

ข้าวจี เมื่อเตรียมอุปกรณ์การทำข้าวจีเรียบร้อยแล้ว ชาวบ้านอาจไปรวมกันทำที่วัดหรือต่างคนต่างทำจากบ้าน แล้วนำไปถวายพระภิกษุสามเณรที่วัด มีการไหว้พระรับศีล พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ ตักบาตรด้วยข้าวจี กล่าวคำถวายข้าวจีแล้วยกไปถวายพร้อมกับภัตตาหารอื่น พระฉันเสร็จแล้วมีการฟังเทศน์ฉลองข้าวจีและรับพรเป็นเสร็จพิธี

4. บุญเดือนสี่-บุญพะเหวด หรือบุญมหาชาติ ส่วนมากนิยมทำในเดือนสี่ มูลเหตุเมื่อพระมัลลยขึ้นไปกราบไหว้พระธาตุกุสแก้วจุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ได้พบพระศรีอริยเมตตรัยคำรัสตังกับพระมัลลยว่า ถ้าหากมนุษย์ประสงค์จะพบพระศาสดาของพระองค์ให้เว้นการทำบาปหนักต่าง ๆ และอุทิศทำฟังเรื่องราวพระเวสสันดรชาดกให้จบในวันเดียวกัน เมื่อฟังแล้วให้นำไปปฏิบัติ มนุษย์ได้ทราบเรื่องราวดังกล่าวจึงจัดทำบุญขึ้น พิธีทำบุญพะเหวด เมื่อกำหนดวันทำบุญแล้ว ชาวบ้านจะเตรียมอาหารและที่พักสำหรับภิกษุสามเณรและผู้มาร่วมงานจากหมู่บ้านใกล้เคียงไว้ให้พร้อม เตรียมเครื่องบูชาไว้ล่วงหน้า ได้แก่ หมาก พลู เมี่ยง เทียน ธูป ปิ่น ดาบ ข้าวตอก ดอกไม้ เป็นต้น อย่างละพัน นอกจากนี้มีเครื่องประดับและบูชาอื่น ๆ วันแรกซึ่งเป็นวันรวมหรือวันโฮม ตอนเช้ามีการนิมนต์พระอุปคุต มาประดิษฐานที่หอศาลาโรงธรรมตั้งแต่ตอนเช้ามีด ตอนบ่ายมีพิธีอัญเชิญและแห่พระเวสสันดรและพระนางมัทรีหมั้นพระมัลลยแสน จบแล้วมีการคบงันพอจวนสว่างมีการประกาศข่าวเทวคาและอาราธนา พระเทศน์สังกาส หลังจากเทศน์สังกาส อาราธนาพระเทศน์มหาชาติ พระจะเทศน์มหาชาติตลอดวัน ขึ้นต้นจากกัณฑ์ทศพรจนถึงกัณฑ์ เมื่อจบมีการเทศน์ฉลองพระเวสสันดรอีกครั้งหนึ่ง กว่าจะเทศน์จบทุกกัณฑ์ก็มีดคำพอดี เมื่อจบแล้วก็จัดขันดอกไม้ธูปเทียน กล่าวคำการวาระพระรัตนตรัยจบเป็นเสร็จพิธี

5. บุญเดือนห้า-บุญสงกรานต์ คำว่า “สงกรานต์” แปลว่า ผ่านหรือเคลื่อนย้ายเข้าไป หมายถึงพระอาทิตย์ผ่านหรือเคลื่อนย้ายเข้าไปในจักรราศีหนึ่ง ก็เรียกว่า สงกรานต์ ปีหนึ่งมี 12 ราศี ราศีละเดือน แคว้น และเวลาที่พระอาทิตย์ยกขึ้นราศีเมษเราเรียกเป็นพิเศษว่า มหาสงกรานต์ เพราะถือว่าเป็นวันและเวลาปีใหม่ตามคติโบราณ แต่ว่าโดยทั่วไปเรียกว่า วันสงกรานต์ เท่านั้น ก็เป็นที่เข้าใจกัน มูลเหตุที่มีบุญสงกรานต์ มีเรื่องเล่าว่า กบิลพรหมจากพรหมโลกมาถามปัญหาระบบบาล 3 ข้อ คือ วันหนึ่ง ๆ เวลาเช้า เวลาเที่ยง เวลาเย็นราศีอยู่ที่ไหน ถ้าระบบบาลตอบได้จะตัดศีรษะตนบูชา แต่ถ้าระบบบาลตอบไม่ได้จะตัดศีรษะระบบบาลเสีย โดยผลัดให้เจ็ดวัน ในชั้นแรก ระบบบาลตอบไม่ได้ ในวันถ้วนหก ระบบบาลเดินเข้าไปในป่า เผอิญแอบได้ยินนกอินทรีขึงสองตัวเมียพูดคำตอบสลับกันฟังว่า ตอนเช้าศรีอยู่หน้า คนจึงเอาน้ำล้างหน้าตอนเช้า ตอนกลางวันหรือเที่ยงศรีอยู่ที่อก คนจึงเอาน้ำอบน้ำหอมประพรมหน้าอกตอนกลางวัน และตอนเย็นศรีอยู่ที่เท้า คนจึงเอาน้ำล้างเท้าในตอนเย็น ระบบบาลมีความสามารถรู้ภาษานกจึงจำคำตอบไว้ ถึงเจ็ดวันถ้วน กบิลพรหมทวงปัญหาระบบบาลตอบได้ตามที่ได้ยินนกพูดกัน กบิลพรหมจึงตัดศีรษะตนบูชาตามสัญญา แต่ศีรษะกบิลพรหมศักดิ์สิทธิ์ หากตกใส่ดินไฟจะไหม้ ตกใส่อากาศฝนจะแล้ง และถ้าทิ้งในมหาสมุทรน้ำจะแห้ง

กบิลพรหมจึงให้ธิดาทั้งเจ็ดซึ่งมีชื่อว่า พุษยะ โครราศ รากษส มณฑา กิริณี กิมิทา และมโหทร เอาพานมารองรับศีรษะของตนไว้ แล้วแห่ประตักยนิธรอบเข้าพระสุเมรุเป็นเวลา 60 นาที จึงนำศีรษะกบิลพรหมไปประดิษฐานไว้ที่มณฑปในถ้ำคันธุลี เขาไกรลาส ครบหนึ่งปี ธิดาทั้งเจ็ดจะผลัดเปลี่ยนมาอันเชิญศีรษะของกบิลพรหมแห่รอบเขาพระสุเมรุครั้งหนึ่ง พิธีแห่เศียรกบิลพรหมนี้ทำให้เกิดพิธีตรุษสงกรานต์ขึ้น

พิธีทำบุญสงกรานต์ บุญสงกรานต์นิยมทำในเดือนห้า โดยเริ่มตั้งแต่วันที่ 13 เมษายน ถึงวันที่ 15 เมษายน เป็นวันสงกรานต์ วันที่ 14 เมษายน เป็นวันเนา และวันที่ 15 เมษายน คือวันสุดท้ายเป็นวันเถลิงศก ชาวอีสานโบราณถือเป็นวันขึ้นปีใหม่ วันแรกมีพิธีสงฆ์ พระพุทธรูปที่วัด โดยตอนเช้าทางวัดเตรียมจัดพระพุทธรูปไว้ ณ ที่จะสงฆ์ ในตอนบ่ายประชาชนจึงนำน้ำอบน้ำหอม และดอกไม้ไปที่วัด เมื่อพร้อมแล้วมีการกล่าวคำบูชาดอกไม้และอธิษฐานขอสงฆ์ จึงทำการสงฆ์พระพุทธรูปโดยใช้ช่อดอกไม้จุ่มน้ำอบ น้ำหอม สดัดใส่องค์พระพุทธรูป ภายหลังสงฆ์พระพุทธรูปแล้ว ตอนกลางคืนอาจมีการคบงันที่วัด ส่วนตามละแวกหมู่บ้านจะมีการเล่นต่าง ๆ และมีการสาดน้ำซึ่งกันและกันตลอด 3 วัน วันที่ 13-15 เมษายน บางแห่งตอนเช้าทำบุญตักบาตร ตอนบ่ายมีการแขวนธงยาว และก่อพระเจดีย์ทรายที่วัด นอกนี้มีการสงฆ์พระสงฆ์และผู้หลักผู้ใหญ่หรือผู้เฒ่าผู้แก่ มีพิธีบายศรีสู่ขวัญพระพุทธรูปและพระสงฆ์ มีการแห่ดอกไม้ด้วย บางวัดยังอัญเชิญพระพุทธรูป 4 องค์ ไปไว้ที่หอสงฆ์เพื่อให้ประชาชนสงฆ์ในวันถัดไปจากวันสงกรานต์อีกด้วย โดยมีการสงฆ์ทุกวันจนกว่าจะแห่ดอกไม้เสร็จ หรืออย่างช้าไม่เกินวันเพ็ญเดือนหก

6. บุญเดือนหก-บุญบั้งไฟ นิยมทำกันในเดือนหก ทำบุญบั้งไฟ

หรือบุญบั้งไฟ เป็นการทำบุญเพื่อบูชาพญาแถน (แถน ตรงกับภาษาจีนว่า เทียน แปลว่า ท้องฟ้า) ชาวอีสานเชื่อว่าพญาแถนเป็นผู้มีฤทธิ์ เป็นผู้บันดาลให้ฝนตกลงมาสู่โลกมนุษย์ ถ้าไม่บูชาด้วยบั้งไฟแล้ว ฝนก็จะไม่ตก ดังนั้น การทำบุญบั้งไฟจึงมีจุดประสงค์ใหญ่อยู่ที่การขอฝนจากพญาแถนและยังมีมูลเหตุจัดทำบุญบั้งไฟขึ้นเพื่อบูชาอารักษ์หลักเมือง เป็นประเพณีขอฝน เพื่อให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล เมื่อทำบุญบั้งไฟแล้วเชื่อว่าฟ้าฝนจะอุดมสมบูรณ์ ข้าวปลาอาหารจะบริบูรณ์ และประชาชนในละแวกนั้นจะอยู่เย็นเป็นสุขเพราะมีข้าวปลาอาหารบริบูรณ์และปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ

พิธีทำบุญบั้งไฟ หมู่บ้านและวัดเจ้าภาพจะเตรียมทำบุญบั้งไฟ

เตรียมที่พักและสุราอาหารไว้ต้อนรับผู้มาร่วมงาน มีการบอกบุญไปยังวัดและหมู่บ้านใกล้เคียงให้ทำบั้งไฟและเชิญคนมาร่วมงาน บางแห่งมีการประกวดบั้งไฟและขบวนแห่ด้วย ในงานวันแรกชาวบ้านในหมู่บ้านที่ได้รับเชิญและพระภิกษุสามเณรที่ได้รับนิมนต์จะมาร่วมงานพร้อมบั้งไฟ วันแรกจะมีการแห่บั้งไฟประกวดบั้งไฟและขบวนแห่ และแสดงการเล่นต่าง ๆ เช่น การแข่ง จะมีการเล่นหรือฟ้อนรำทั้งกลางวันและกลางคืน ในงานนี้มักมีพิธีบวงสรวงและบางที่มีพิธีสดสงฆ์ หรือเกราภิเษกแด่พระภิกษุสามเณรที่เห็นว่าเป็นผู้ทรงคุณธรรมเพื่อเลื่อนสมณศักดิ์ตามประเพณี

7. บุญเดือนเจ็ด-บุญช่าชะ บุญช่าชะนิยมทำกันในเดือนเจ็ด จัดทำขึ้นเพื่อชำระล้างสิ่งที่เป็นเสนียดจัญไรต่าง ๆ ออกจากหมู่บ้าน ตำบล เชื่อว่าจะทำให้ประชาชนหายจากเหตุเภทภัยต่าง ๆ และอยู่เย็นเป็นสุข มูลเหตุที่มีการทำบุญช่าชะมีเรื่องเล่าว่า ครั้งพุทธกาลที่เมืองไพศาลีเกิดพายุพิภพภัยเพราะฝนแล้ง ผู้คนอดอยากล้มตายมากมาย ชาวเมืองจึงอาราธนาพระพุทธเจ้าให้เสด็จไปประทับเหตุเภทภัย พระพุทธเจ้าเสด็จไปโปรดโดยให้พระอานนท์เรียกคทาแล้วไปสวดมนต์ในเมือง พร้อมนำบาตรน้ำมนต์ของพระองค์ไปประพรหมจนทั่วเมืองทำให้ฝนตก ผู้คนอยู่เย็นเป็นสุข จึงทำให้เกิดประเพณีทำบุญช่าชะตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

พิธีทำบุญช่าชะ ชาวบ้านจัดทำปะรำขึ้นในบริเวณหมู่บ้านแห่งใดแห่งหนึ่งมีต้นกล้วยผูกเสาปะรำ 4 มุม จำอาสนสงฆ์เตรียมเรื่องบูชาพระรัตนตรัย ด้ายสายสิญจน์ น้ำพระพุทธมนต์ ฝ้ายผูกแขน เครื่องไทยทาน กรวดทราย หลักไม้ไผ่ 8 หลัก ตอนเย็นนิมนต์พระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์ ตอนเช้าถวายภัตตาหาร ทำพิธีอยู่ 3 คืน เช้าวันสุดท้ายถวายสังฆทาน เสร็จพระสงฆ์ประพรหมน้ำพระพุทธมนต์แล้วคนเฒ่าคนแก่ผูกแขนให้ชาวบ้าน หว่านกรวดทรายทั่วละแวกบ้านเอา หลัก 8 หลักไปตอกไว้ในทิศทั้ง 8 ของหมู่บ้าน วงด้ายสายสิญจน์รอบหมู่บ้านและชาวบ้านนำปฏิภูมิต่าง ๆ เช่น ขยะมูลฝอย ภาชนะชำรุด และสิ่งที่จะทำให้เกิดความสกปรก ไปทิ้งนอกหมู่บ้าน ทำการเผาหรือฝังบริเวณหมู่บ้านสะอาดเรียบร้อยเป็นเสร็จพิธี

8. บุญเดือนแปด-บุญเข้าพรรษา พระภิกษุสามเณรอยู่ประจำวัดใดวัดหนึ่งตลอด 3 เดือน ตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 ถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ห้ามมิให้พระภิกษุสามเณรไปค้างคืนที่อื่นนอก จากไปด้วยสัตตาคหณิยะคือการไปค้างคืนนอกวัด ในระหว่างอยู่จำพรรษาเมื่อมีเหตุจำเป็น ได้แก่

8.1 สหธรรมิก (ผู้มีธรรมอันร่วมกัน) หรือมารดา บิดาป่วย ไปเพื่อรักษาพยาบาล

8.2 สหธรรมิกกระสันจะสึก ไปเพื่อระงับ

8.3 มีกิจสงฆ์เกิดขึ้น เช่น วิหารชำรุด ไปเพื่อปฏิสังขรณ์

8.4 ทายกบำเพ็ญกุศล ส่งมานิมนต์ ไปเพื่อบำรุงศรัทธา

แม้ธุระอื่นนอกจากนี้ที่เป็นกิจจะลักษณะ อนุโลมตามนี้ก็ไปค้างคืนที่อื่นได้ และการไปในกรณีดังกล่าวต้องกลับมาภายใน 7 วัน หมายความว่าไปได้ไม่เกิน 7 วัน มูลเหตุมีการเข้าพรรษาเนื่องจากสมัยพุทธกาล เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จประทับอยู่เวฬุวัน กลันทกานิวาปสถาน ณ เมืองราชคฤห์ มีพระภิกษุพวกหนึ่งเรียกว่า “ฉัพพัคคีย์” ได้เที่ยวไปทุกฤดูกาล ไม่หยุดพักเลยโดยเฉพาะฤดูฝน อาจไปเหยียบย่ำข้าวกล้า และเหยียบระเบิดใบ ตลอดสัตว์เล็ก เป็นอันตรายประชาชนทั่วไปพากันคิดเคียด พระพุทธเจ้าจึงทรงอนุญาตให้พระภิกษุสามเณรจำพรรษาตามกำหนดเวลาดังกล่าว

พิธีทำบุญเข้าพรรษา ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 ชาวบ้านมีการถวายภัตตาหารเช้าหรือเพลพร้อมเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่จำเป็นแก่พระสงฆ์ เช่น ไตรจีวร ตั้งเตียง ยารักษาโรค เป็นต้น โดยเฉพาะเครื่องให้แสงสว่าง เช่น เทียน ตะเกียง น้ำมัน เป็นต้น ถือเป็นสิ่งสำคัญ เชื่อว่าถวายแล้วทำให้ตาพิพย์และสติปัญญาดี นอกจากนี้มีการถวายดินเทียน ซึ่งหล่อเป็นเล่ม หรือแท่งขนาดใหญ่ตบแต่งอย่างสวยงาม และผ้าอาบน้ำฝน ตลอดจนบริวารอื่น ๆ ล้วนเป็นสิ่งของที่ศรัทธาผู้ถวายแด่พระสงฆ์ มีการสวดมนต์และฟังเทศน์ด้วยในโอกาสวันเข้าพรรษา

9. บุญเดือนเก้า-บุญข้าวประดับดิน นิยมทำกันในวันแรม 14 ค่ำ เดือน 9 เป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่เปรตหรือญาติมิตรที่ตายไปแล้ว ข้าวประดับดิน ได้แก่ ข้าวและอาหารคาวหวาน พร้อมหมากพลูบุหรี่ยี่ห้อหรือใส่กระถางไปวางไว้ตามลานวัด วังหรือแขวงไว้ตามต้นไม้บริเวณวัด เพื่ออุทิศแก่เปรตหรือมิตรที่ล่วงลับมารับเอาสิ่งของเหล่านี้ มูลเหตุที่มีการทำกับข้าวประดับดินมีเรื่องเล่าว่า ครั้งพุทธกาลญาติของพระเจ้าพิมพิสารภิกษุของสงฆ์ ตายแล้วไปเกิดเป็นเปรตเมื่อพระเจ้าพิมพิสารไปถวายทานแด่พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์แล้ว มิได้อุทิศส่วนกุศลไปให้ถึงเวลากลางคืนจึงพากันมาส่งเสียงรบกวนเพื่อขอส่วนบุญ เจ้าพิมพิสารจึงไปทูลถามสาเหตุจากพระพุทธเจ้า ๆ ทรงแจ้งเหตุให้ทราบ เมื่อพระเจ้าพิมพิสารทรงทราบจึงถวายสังฆทานและอุทิศส่วนกุศลไปให้ ตั้งแต่นั้นเปรตมิได้มารบกวนอีก

พิธีทำบุญข้าวประดับดิน พอถึงวันแรม 13 ค่ำ เดือน 9 ชาวบ้านเตรียมอาหารคาวหวานตลอดผลไม้ หมากพลู บุหรี่ ห่อด้วยใบตองหรือใส่กระถาง รุ่งเช้าในวันแรม 14 ค่ำ เวลาประมาณ 4-6 นาฬิกา นำห่อหรือกระถางที่เตรียมไว้ไปวางหรือแขวนไว้ที่ใดที่หนึ่งในบริเวณวัดพร้อมจุดเทียนและบอกกล่าวให้เปรตมารับเอาอาหารและผลบุญ ต่อจากนั้นก็นำอาหารและสิ่งของที่เตรียมไว้ไปทำบุญตักบาตร การวางสิ่งของเพื่ออุทิศให้เปรตหรือผู้ล่วงลับไปแล้วบางท้องถิ่นอาจทำภายหลังถวายภัตตาหารพระภิกษุสามเณรแล้วก็มี เป็นเสร็จพิธีทำบุญข้าวประดับดิน

10. บุญเดือนสิบ-บุญข้าวสาก บุญข้าวสาก หรือสลากภัต นิยมทำกันวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 เป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตายหรือเปรต ผู้เป็นญาติและรักใคร่นับถือ มีเรื่องเล่าว่าบุตรภุมพีสู้หนึ่งเมื่อพ่อสิ้นชีวิต แม่หาภรรยาให้คนหนึ่งแต่ไม่มีบุตรด้วยกัน แม่จึงหาหญิงอื่นให้เป็นภรรยาอีกคน ต่อมาเมียน้อยมีลูก เมียหลวงอิจฉาจึงคิดฆ่าเมียน้อยและลูก ก่อนตายเมียน้อยคิดอาฆาตเมียหลวง ชาติต่อมาทั้งสองเกิดเป็นสัตว์ชนิดต่าง ๆ และอาฆาตเข่นฆ่ากันเรื่อยมาจนชาติสุดท้าย ฝ่ายหนึ่งเป็นคน อีกฝ่ายหนึ่งเกิดเป็นยักษ์ยักษ์จองเวรได้มากินลูกของผู้เป็นคนที่ทั้งสองครั้ง พอเกิดลูกคนที่สามยักษ์ยักษ์จะตามมากินอีก หญิงคนนั้นพร้อมลูกและสามีจึงหนีไปพึ่งพระพุทธเจ้า ณ เขตวันมหาวิหาร พระพุทธเจ้าได้เทศนาให้ทั้งสองเลิกจองเวรกัน และโปรดให้นางยักษ์หนีไปอยู่ตามหัวไร่ปลายนา นางยักษ์ยักษ์มีความรู้เกณฑ์เกี่ยวกับฝนและน้ำดี ชาวเมื่อนับถือมากจึงได้นำอาหารไปส่งอย่างบริบูรณ์ นางยักษ์ยักษ์จึงนำอาหารเหล่านั้นไปถวายเป็นสลากภัตแด่พระสงฆ์วันละ 8 ที่เป็นประจำ

ชาวอีสานจึงถือเป็นประเพณี ถวายสลากภัตหรือบุญข้าวสากสืบต่อกันมา และในวันบุญข้าวสาก ชาวบ้านจะนำอาหารไปเลี้ยงนางยักษ์ณี หรือผีเสื่อนา ณ บริเวณนาของตน แต่เปลี่ยนเรียก นางยักษ์ณี ว่า “ตาแฮก”

พิธีทำบุญข้าวสาก ชาวบ้านจะเตรียมอาหารชนิดต่าง ๆ ใส่ภาชนะ หรือห่อใบตองหรือใส่ ชลอมไว้แต่เช้ามีด วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 ตอนเช้าจะนำภัตตาหารไปถวายภิกษุ สามเณรครั้งหนึ่งก่อน พอตอนสายจวบเพลจึงนำอาหารซึ่งใส่ภาชนะหรือห่อด้วยใบตองหรือใส่ชลอม ไปวัดอีกครั้งหนึ่ง เพื่อนำไปถวายพระภิกษุสามเณร โดยเขียนชื่อภิกษุสามเณรใส่ในภาชนะและพากัน จับสลากกัน ใครจับได้ชื่อภิกษุสามเณรรูปใดก็นำข้าวสาก (สลากภัต) ไปถวายรูปนั้น หรืออาจเขียนชื่อ เจ้าของข้าวสากเป็นสลากนำมาปนกันในภาชนะ และมีผู้จับสลากขึ้นมาอ่านชื่อเจ้าของข้าวสากทีละใบ พออ่านจบผู้เจ้าของสลากจะนำข้าวสากของตนไปถวายพระภิกษุสามเณร นอกนี้ชาวบ้านยังนำเอาห่อ หรือข้าวสากไปวางไว้ตามบริเวณวัด พร้อมจุดเทียนและกล่าวให้ญาติมิตรที่ล่วงลับไปมารับเอาอาหาร และผลบุญ มีการฟังเทศน์ฉลองข้าวสากและกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ล่วงลับไปแล้ว นอกจากนี้ ชาวบ้านจะนำอาหารไปเลี้ยง “ตาแฮก” ณ ที่นาของตนด้วยเป็นเสร็จพิธีทำบุญข้าวสาก

11. บุญเดือนสิบเอ็ด-บุญออกพรรษา บุญออกพรรษาจัดทำในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 มูลเหตุที่จะมีบุญออกพรรษา เนื่องจากพระภิกษุสามเณร ได้มารวมกันอยู่ประจำที่วัด โดยไปค้างคืนที่อื่นไม่ได้ นอกจากเหตุจำเป็นบางอย่างดังกล่าวแล้วเป็นเวลา 3 เดือนพอดี ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 พระสงฆ์จะมาร่วมกันทำพิธีออกวัสสปวารณา คือ การเปิดโอกาสให้มีการว่ากล่าว ตักเตือนกันได้ทั้งภายหลังนั้น พระภิกษุสามเณรส่วนมากจะแยกย้ายกันไปอยู่ ณ ที่ต่าง ๆ ตามใจชอบ และบางรูปอาจจะลาสิกขาบท โอกาสที่พระภิกษุจะอยู่รวมกันที่วัดมาก ๆ เช่นนี้ ย่อมหาได้ยาก ชาวบ้านจึงถือเป็นวันสำคัญถือโอกาสทำบุญที่วัดเป็นพิเศษ และในช่วงระยะเวลาออกพรรษาวัดบ้าน หมดภารกิจในการทำไร่ทำนา และอากาศสดชื่นดี จึงถือโอกาสทำบุญโดยพร้อมเพรียงกัน

พิธีทำบุญออกพรรษา ตอนเช้าวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 มีการตักบาตร หรือตักบาตรเทโวถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ บางแห่งมีการกวนข้าวทิพย์ถวายรับศีลสวดมนต์ทำวัตร เช้า ฟังเทศน์ถวายผ้าจำนำพรรษา ตอนค่ำมีการจุดประทีปโคมไฟ บริเวณวัดและหน้าบ้านบางแห่งมีการคบงันกันที่วัดและจุดประทัดเสียงดังตามด้วย นอกจากนี้บางท้องถิ่นจะมีการถวายต้นผาสาด เฝ็งหรือปราสาทผึ้งล่องเรือไฟ เพื่อเป็นการบูชาและเคารพแม่น้ำคงคาและสักการะพระพุทธรูปที่นาม ทานที และการสรงเสื่อ (แข่งเรือ) เพื่อความสนุกสนานและร่วมสามัคคีกัน

12. บุญเดือนสิบสอง-บุญกฐิน-งานลอยกระทง บุญกฐิน เป็นบุญถวาย ผ้าไตรจีวรแด่พระสงฆ์ที่จำพรรษาซึ่งจำพรรษาแล้ว เริ่มแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ถึงวันขึ้น 15 เดือน 12 เป็นเวลา 1 เดือนเต็มพอดี มูลเหตุการกระทำบุญกฐินมีเรื่องเล่าว่า พระภิกษุชาวเมืองปาฐา 30 รูป จะไปเฝ้าพระ พุทธเจ้าที่พระเชตวันมหาวิหาร แต่จวนใกล้กำหนดเข้าพรรษาเสียก่อน จึงหยุด จำพรรษาที่

เมืองสาเกตพ้อออกพรรษาแล้วก็รีบพากันไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ทั้ง ๆ ที่สบงจิรวังเปี่ยมปอนเประเปื่อน
เนื่อง จากเดินทางไกลและฝนตก สบงจิรวังจึงเปียกน้ำเปื่อนโคลน จะหาที่ผัดเปลี่ยนก็ไม่มี
พระพุทธเจ้าเห็นความลำบากของพระภิกษุเหล่านี้จึงมีพุทธบัญญัติให้พระสงฆ์แสวงหาผ้าและรับผ้า
กฐินได้ตามกำหนดดังกล่าว เป็นประเพณีกฐินสืบต่อมา

พิธีทำบุญทอดกฐิน เจ้าภาพจะมีการจองวัดและกำหนดวันทอด
ล่วงหน้า เตรียมผ้าไตรจีวรพร้อมอัฐบริวารตลอดบริวารต่าง ๆ ละเครื่องไทยทาน มีการบอกบุญแก่
ญาติมิตรพี่น้องให้ทราบก่อนจะนำกฐินไปทอดมักมีการคั้งวัน วันรุ่งขึ้นก็เคลื่อนขบวนกฐินไปถึงวัด
จะมีการแห่เวียนทักษิณรอบวัดหรือโบสถ์ 3 รอบ จึงนำผ้ากฐินและเครื่องประกอบไปถวายพระที่
โบสถ์หรือศาลาการเปรียญ

ชาวอีสานมีจิตใจยึดมั่นในพุทธศาสนาในเรื่องของบุญกุศล และมีความ
เชื่อว่าบุญอะไรไม่สำคัญเท่ากับการดูแลปรนนิบัติ บำเพ็ญตนเป็นทาส วัดเป็นหลักของพุทธ
ศาสนาความสำนึกของชาวอีสาน เมื่อตั้งบ้านเมืองแล้วก็พร้อมใจกันสร้างวัดวาอาราม เพื่อบวช
ลูกหลานในพุทธศาสนาอันเป็นขนบธรรมเนียมประเพณี เรียกว่า ฮีตวัด วัดจึงเป็นส่วนสำคัญของ
หมู่บ้านซึ่งจะพบอยู่ทั่วไป บางหมู่บ้านวัดถึง 2 หรือ 3 วัดในชุมชนขนาดใหญ่มีประชากรหนาแน่น
บทบาทของพระมีส่วนช่วยให้เกิดความ สัมพันธ์กับชุมชนที่ต้องมาพึ่งในการประกอบพิธีในงานบุญ
และพิธีกรรมที่เกี่ยวกับชีวิต ทั้งยามทุกข์และยามสุข ตั้งแต่ เกิดจนตาย นอกจากนี้พบว่า พิธีพราหมณ์
และลัทธิผีเรื่องวิญญาณแทรกอยู่ในพระพุทธศาสนาของชาวบ้านหลายแห่ง ผสมผสานเข้ากับ
พิธีกรรมทางพุทธศาสนาอย่างกลมกลืน ซึ่งปรากฏให้เห็นในวรรณกรรมอีสานเรื่องพระยาคลังลาภ
และนอกจากนี้พระไม่ตัดขาดจากชีวิตประจำวันของชาวบ้าน ตรงกันข้ามกับมาร่วมในการพัฒนา
ชุมชนหลายด้านเปรียบเสมือนผู้นำของชุมชน วัดนอกจากจะเป็นสถานที่เล่าเรียน อบรมด้านพระวินัย
พระธรรม บาลี การฝึกฝนด้านอาชีพในทางศิลปวิทยา เช่น งานก่อสร้าง ช่างไม้ ช่างแกะสลัก ประยุกต์

จะเห็นได้ว่าความสำคัญของวัดและบทบาทของพระต่างก็มีความสัมพันธ์ประสานชีวิต
ของชาวบ้านอย่างแนบแน่น จึงเป็นธรรมดาที่ชาวบ้านย่อมถือว่าวัดเป็นหลักของพุทธศาสนามีความ
ศักดิ์สิทธิ์ เป็นศูนย์กลางที่ชาวบ้านทำบุญประกอบกิจกรรมต่าง ๆ

7. ประเพณีแห่เทียนพรรษาในภาคอีสาน

7.1 ประเพณีแห่เทียนพรรษาในประเทศไทย

ประเพณีแห่เทียนพรรษาหรือที่เรียกว่าหรือบุญเข้าพรรษา มีที่มาที่จะกล่าวถึง
4 หัวข้อ คือ มูลเหตุการเข้าพรรษา กำหนดวันเข้าพรรษา และกิจกรรมในการเข้าพรรษา ดังนี้

7.1.1 มูลเหตุการณ์เข้าพรรษา ในสมัยตอนต้นพุทธกาลพระพุทธเจ้ายังมีได้มีพุทธ
บัญญัติให้ภิกษุอยู่จำพรรษา ภิกษุทั้งหลายจึงเที่ยวสัญจรไปตามท้องทุ่งนา อันเป็นที่เพาะปลูกพืชพันธุ์
ธัญญาหารของชาวบ้านและเป็นภาระแก่ญาติโยม ที่จะติดตามอุปถัมภ์ ประกอบกับการเดินทางลำบาก

และมีเหตุอื่น ซึ่งปรากฏตามคัมภีร์ว่า ชาวบ้านพากันกล่าวตำหนิติเตียนภิกษุในสมัยนั้นว่า “บรรดาพระภิกษุสงฆ์ พากันจาริกไปตามท้องนา เขี่ยขี้เข้าขี้มูลและทำสัตว์ล้มตายเสียหาย ไม่สมควร แม้แต่สมณพราหมณ์เหล่าอื่น เมื่อถึงฤดูก็พากันหยุดจาริก แต่ภิกษุสงฆ์ไม่หยุดจาริกแล้วเที่ยวไป” เมื่อพระพุทธเจ้าได้สดับ ถึงคำกล่าวติเตียนอันนี้ จึงทรงบัญชาให้มีการประชุมสงฆ์ แล้วบัญญัติพระวินัย ให้พระสงฆ์อยู่จำพรรษาตลอดเวลา 3 เดือน ในฤดูฝน จึงได้เกิดประเพณีเข้าพรรษาขึ้นตั้งแต่นั้นมา การเข้าพรรษามีความมุ่งหมายที่สำคัญ ดังนี้

- 1) เพื่อให้ภิกษุสามเณรได้มีเวลาศึกษาเล่าเรียนและปฏิบัติศาสนกิจได้เต็มที่
- 2) เพื่อเปิดโอกาสให้ทายกทายิกา ได้นำเพิ่บุญกุศลตลอดเวลาเข้าพรรษา
- 3) เพื่อให้ภิกษุสงฆ์หยุดจาริกและมีเวลาเทศนาสั่งสอนชาวบ้านและ

ประชาชนทั่วไป

- 4) เพื่อปฏิบัติตามพุทธบัญญัติให้มีการเข้าพรรษา

7.1.2 กำหนดวันเข้าพรรษา คำว่า พรรษาทั่วไปแปลว่า ปี หมายถึง ระยะเวลาครบรอบ 12 เดือน หรือระยะเวลาที่โลกโคจรรอบดวงอาทิตย์ครั้งหนึ่ง แต่ในที่นี้แปลว่า ฤดูฝน

คำว่า พรรษา ก็คือ เข้าฤดูฝน คือ ถึงเวลาที่จะต้องหยุดการเดินทางในฤดูฝน เพื่อพักอยู่ที่ใดที่หนึ่ง โดยไม่ไปแรมคืนที่อื่น ด้วยเหตุนี้จึงมีคำเกิดขึ้นอีกคำหนึ่ง คือ คำว่า จำพรรษา

คำว่า จำพรรษา ก็คืออยู่วัด 3 เดือนในฤดูฝน หมายความว่า พระสงฆ์จะต้องอยู่ในวัดที่ตนอธิษฐานพรรษา ตลอด 3 เดือน ในฤดูฝน จะไปแรมคืนที่อื่นไม่ได้ เว้นแต่มีเหตุจำเป็น

คำว่า วันเข้าพรรษา ก็คือวันที่พระสงฆ์ทำพิธีอธิษฐานพรรษา ซึ่งเป็นวันแรกของการจำพรรษานั้นเอง

กาลเวลาที่นิยมนับว่าเป็นฤดูฝน มีกำหนด 4 เดือน คือ ตั้งแต่แรม 1 ค่ำ เดือน 8 จนถึงขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 แต่การจำพรรษาของพระสงฆ์มีกำหนด 3 เดือน การจำพรรษามี 2 ระยะเวลาแรกเรียกว่า ปุริมพรรษา (ปุ-ริม-มะ-พัน-สา) แปลว่า พรรษาแรกหรือพรรษาดัน เริ่มตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 จนถึงขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ระยะเวลาหลังเรียกว่า ปัจฉิมพรรษา (ปัด-ฉิม-มะ-พัน-สา) เริ่มตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือน 9 จนถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12

วันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 เป็นวันเข้าปุริมพรรษา วันแรม 1 ค่ำ เดือน 9 เป็นวันเข้าปัจฉิมพรรษา ถ้าปีใดมีอธิกมาส คือ เพิ่มเดือน 8 เข้ามาอีกเดือนหนึ่ง เป็นแปดสองแปด (แปดสองหน) ในปีนั้นให้ถือวันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 หลัง เป็นวันเข้าปุริมพรรษา การที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตวันเข้าพรรษาไว้ 2 วัน คือ วันเข้าปุริมพรรษา และวันเข้าปัจฉิมพรรษา ทั้งนี้เพื่อกำหนดว่าถ้าพระสงฆ์จะจำพรรษาในวันเข้าปุริมพรรษาไม่ทัน ด้วยเหตุจำเป็นอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็จะสามารเคลื่อนไปจำพรรษาในวันเข้าปัจฉิมพรรษาได้

ด้วยความเชื่อสำคัญประการหนึ่งของการเข้าพรรษา คือ เป็นการให้ภิกษุสามเณรได้มีเวลาศึกษาเล่าเรียนและปฏิบัติศาสนกิจได้เต็มที่ ในการศึกษาเล่าเรียนอย่างเต็มที่จำเป็นต้องศึกษา ทั้งในเวลากลางวันและกลางคืน การศึกษาเวลากลางวัน ไม่มีปัญหาในเรื่องแสงสว่างแต่อย่างใด แต่การศึกษาเวลากลางคืนมักมีปัญหาในเรื่องแสงสว่าง ครั้นจะอาศัยแสงสว่างจากกองไฟ พระภิกษุสามเณรก็จะมีปัญหาเกี่ยวกับการใส่พื้นเข้ากองไฟ และบางครั้งควันไฟก็อาจจะรบกวนและทำลายสมาธิของผู้ศึกษาเล่าเรียนได้ วิธีหนึ่งที่ผู้ศึกษาเล่าเรียนจะได้รับความสะดวกสบายก็คือ อาศัยแสงไฟจากได้ (ภาษาอีสาน เรียก กะบอง) แต่ได้หรือกะบองก็มักมีปัญหาเกี่ยวกับควันและกลิ่น ซึ่งทำให้ผู้ศึกษาเล่าเรียนเสียสมาธิได้ อีกอย่างหนึ่งการลูกไหม้ของได้ อาจไม่ต่อเนื่องและสม่ำเสมอ ผู้ใช้ได้จำเป็นต้องเขี่ยได้ที่ไหม้แล้วออกบ่อย ๆ ซึ่งทำให้ผู้ศึกษาเล่าเรียนพะวักพะวนได้เหมือนกัน ดังนั้นแสงไฟจากกองไฟหรือได้ จึงสู้แสงไฟจากดวงเทียนไม่ได้ เพราะดวงเทียนลูกไหม้ต่อเนื่องและสม่ำเสมอ ทั้งกลิ่นและควันไม่แรงเหมือนใช้อย่างอื่น พระภิกษุสามเณรจึงนิยมจุดเทียนอ่านเขียนและเรียนหนังสือในเวลากลางคืน ด้วยเหตุดังกล่าว พุทธศาสนิกชนจึงนิยมนำเทียนไปถวายวัดในเทศกาลพรรษา เพื่อพระสงฆ์จะได้ใช้จุดให้เกิดแสงสว่างในเวลากลางคืนและจะได้ศึกษาพระธรรมวินัย อ่านหนังสือเจ็ดตำนาน เพื่อจะได้นำความรู้มาอบรมสั่งสอนพุทธศาสนิกชน ความนิยมดังกล่าวคงจะมีมาแต่โบราณกาล แต่จะมีมาตั้งแต่เมื่อใด ยังหาหลักฐานยืนยันไม่ได้ แต่พอสันนิษฐานได้ว่า ตั้งแต่ผู้คนรู้จักนำขี้ผึ้งมาพั้นกับเส้นด้าย เพื่อให้เป็นเล่มเทียน ที่เรียกว่าเทียนขี้ผึ้ง หรือเทียนผึ้ง ส่วนการนำเทียนไขไปถวายวัดนั้น เป็นความนิยมที่เกิดขึ้นภายหลังเมื่อผู้คนรู้จักวิธีทำเทียนไขแล้ว แม้กระนั้นก็ตามการนำเทียนผึ้ง และเทียนไขไปถวายวัดก็ได้รับความนิยมพอ ๆ กัน

ความสัมพันธ์ระหว่างขี้ผึ้งกับพุทธศาสนานั้น ผึ้งมีความสัมพันธ์กับพระพุทธองค์ ตั้งแต่เมื่อครั้งพุทธกาล ดังมีเรื่องเล่าที่ปรากฏในหนังสือ พระธัมมปัทมสูตรภาค 1 ในเรื่องลำดับที่ 5 คือ เรื่องพระภิกษุชาวเมืองโกสัมพี ซึ่งมีความตอนหนึ่ง กล่าวถึงวานรถวายรวงน้ำผึ้ง ความว่า เมื่อช้างปารีโลยกะ อุปัฏฐากพระศาสดา มีวานรตนหนึ่งเห็นการกระทำนั้นและคิดอยากจะทำอะไรถวายพระศาสดาเจ้าบ้าง วานรตัวนั้นจึงเที่ยวไป วันหนึ่งวานรเห็นรวงผึ้งที่กิ่งไม้ แต่หาตัวผึ้งไม่มี จึงหักเอากิ่งไม้ที่มีรวงผึ้งนั้น แล้วนำรวงผึ้งทั้งกิ่งไม้ไปสู่สำนักพระศาสดา พระศาสดาทรงรับไว้ วานรเฝ้าอยู่ เพื่อจะได้ทราบว่าพระศาสดาจะบริโภคหรือไม่ พระศาสดาทรงรับไว้แล้วนั่งเฉยอยู่ วานรเกิดความสงสัยจึงจับปลายกิ่งไม้พลิกพิจารณา ดูเห็นตัวอ่อนของผึ้ง จึงค่อย ๆ นำตัวอ่อนออกเสีย แล้วถวายใหม่ พระศาสดาทรงบริโภค วานรนั้นมีใจยินดีกระโดดโลดเต้นตามประสาไปตามกิ่งไม้ จนพลัดตกลงมาที่ปลายกิ่งไม้อันหนึ่ง ทำให้วานรถึงแก่ความตาย แต่อานิสงส์ที่ได้ทำไว้ คือเป็นผู้हारขี้ผึ้งมาถวายพระพุทธเจ้าผู้ทรงศีล จึงได้ไปเกิดในวิมานทอง สูง 30 โยชน์ ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มีนางอัปสรพันหนึ่งเป็นบริวาร

จากเรื่องที่ปรากฏในสมัยพุทธกาลที่กล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่า ในสมัยที่พระพุทธองค์ยังทรงพระชนม์อยู่นั้น มนุษย์เพียงแต่รู้จักบริโภคน้ำผึ้ง แต่ยังคงไม่รู้จักนำผึ้งมาใช้ให้เป็นประโยชน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนำมาทำเป็นเทียนขี้ผึ้ง แต่อย่างไรก็ตาม การให้แสงสว่างเป็นทาน นับว่ามีประโยชน์ ทั้งการให้แสงสว่างที่เป็นแสงสว่างจริง ๆ และการให้แสงสว่างทางด้านปัญญา เนื่องจากเป็นเรื่องที่เล่าสืบกันมาว่า พระอนรุทธะ เป็นสาวกของพระพุทธเจ้า เป็นผู้มีความเฉลียวฉลาด รู้ธรรม รู้พระธรรมวินัยแตกฉาน จนเป็นที่เลื่องลือ เกี่ยวกับเรื่องนี้ พระพุทธเจ้าตรัสว่า ในชาติปางก่อน พระอนรุทธะเคยได้ให้แสงสว่างเป็นทาน จึงมีปัญญาเฉลียวฉลาดด้วยความเชื่อเกี่ยวกับการให้แสงสว่างเป็นทาน ทั้งการให้แสงสว่างจริง ๆ และแสงสว่างทางปัญญา เป็นมูลเหตุอันหนึ่งที่ทำให้ผู้วิจัยเฝ้าใจศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับการทำเทียนพรรษาในตอนต้นที่มีผู้เข้าใจถึงประโยชน์ของการให้แสงสว่างเป็นทาน โดยเริ่มแรกรู้จักทำเทียนขี้ผึ้งไปถวายวัด แล้วต่อมาสามารถทำเทียนไขได้ แต่ก็ยังไม่พอที่ได้แสดงศรัทธาเพียงเท่านั้น จึงคิดทำเทียนที่ใหญ่ขึ้นในลักษณะเป็นพุ่มเทียน ซึ่งก็ยังไม่เป็นที่พอใจ จึงได้คิดทำต้นเทียนขนาดใหญ่แล้วนำไปถวายวัดในเทศกาลเข้าพรรษา และในการนำไปถวายวัด มีการแห่เป็นขบวน เรียกว่า การแห่เทียนพรรษา

การทำเทียนพรรษา และการแห่เทียนพรรษานิยมทำกันหลายจังหวัด ที่ทำกันเป็นงานใหญ่โต มีเพียงบางจังหวัดเท่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่โดดเด่นและยิ่งใหญ่ในระดับประเทศเลยก็มีที่ จังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดบุรีรัมย์ และอำเภอประโคนชัย ในภาคเหนือก็มีที่เชียงราย ภาคกลางที่สุพรรณบุรี ภาคใต้ที่ภูเก็ต เป็นต้น

7.1.3 กิจกรรมในการเข้าพรรษา กิจกรรมในการเข้าพรรษาแบ่งออกได้เป็น 2 ส่วน คือ กิจกรรมของพระสงฆ์ และกิจกรรมของพุทธศาสนิกชน

1) กิจกรรมของพระสงฆ์ ในวันเข้าพรรษา พระสงฆ์สามเณรถือว่าเป็น วันสำคัญวันหนึ่ง เป็นวันเริ่มต้นศึกษาธรรมวินัยอย่างจริงจัง ผู้ที่เป็นพระนวกะ (พระบวชใหม่) ที่นิยบบวช 3 เดือน ก็จะได้ตั้งใจศึกษาธรรมวินัย และประพฤติปฏิบัติธรรมอย่างเต็มที่ ในวันนั้นพระภิกษุทั้งหมดในวัด (เว้นสามเณร) จะได้ลงอุโบสถ ประกอบพิธีสังฆกรรมอธิษฐานพรรษา คือ การให้ คำปฏิญาณต่อกันและกันว่าจะอยู่จำพรรษาภายในวัด ไม่ไปค้างคืนที่ไหนตลอด 3 เดือน เมื่อพ้นกำหนด 3 เดือนแล้ว จึงไปค้างคืนที่อื่นได้ วันนี้พระสงฆ์จึงถือว่าเป็นกิจสำคัญ ที่พระสงฆ์ทุกรูปจะขาดเสียมิได้ ถ้าหากพระรูปใดไม่อธิษฐานพรรษา ก็จะได้ไม่พรรษา ไม่ได้อธิษฐานสงฆ์พรรษา ไม่มีสิทธิ จะนับพรรษาในปีนั้น ไม่มีสิทธิจะรับกฐินด้วย

อนึ่ง พระภิกษุที่อธิษฐานพรรษา ไม่ไปแรมคืนที่อื่นตลอดเวลา 3 เดือนแล้ว ถ้ามีกิจจำเป็นพิเศษ ก็อาจไปแรมคืนที่อื่นได้ โดยวิธีขอสัตตาคหะคือการขออนุญาตไปแรมคืนที่อื่นได้ไม่เกินคราวละ 7 วัน (สัตตาคหะ แปลว่าเจ็ดวัน) ซึ่งมีพุทธบัญญัติกล่าวถึงสาเหตุที่ไปได้ดังนี้ คือ

(1) กิจนิมนต์ของทายกทายิกา

- (2) สหธรรมิกกระสันอยากสึกไปเพื่อระงับเหตุ
- (3) ไปเพื่อควบคุมนวัตรมกก่อสร้าง
- (4) บิดามารดาถึงแก่กรรม

2) กิจกรรมของพุทธศาสนิกชน กิจกรรมที่เป็นส่วนของพุทธศาสนิกชนชาวไทยโดยทั่วไป ส่วนมากจะคล้ายคลึงกันทุกภาค เพราะถือเป็นโอกาสที่จะได้บำเพ็ญกุศลเป็นพิเศษเพิ่มเติมจากที่ได้บำเพ็ญเป็นประจำ เริ่มตั้งแต่เมื่อใกล้จะถึงวันเข้าพรรษา ต่างก็ช่วยกันตกแต่งซ่อมแซมเสนาสนะ เพื่อให้พระสงฆ์ได้อยู่เป็นสุข อาจนำลูกหลานญาติมิตร ไปประชุมที่วัดหรือไปทำบุญที่วัด โดยนำผ้าอาบน้ำฝนหรือผ้าจ่านำพรรษา ตลอดจนข้าวของเครื่องไทยทานต่าง ๆ ไปถวายภิกษุสามเณร สิ่งที่ยกม้นำไปถวาย ได้แก่ สบู่ ยาสีฟัน น้ำตาล น้ำมัน ไม้ขีดไฟ บุหรี่ พุ่มเทียน และอื่น ๆ ตามศรัทธา ในตอนเช้านิยมไปทำบุญตักบาตรที่วัดด้วยข้าวหม้อแกงหม้อ และขนบที่นิยมนำไปทำบุญในวันเข้าพรรษา คือ ขนมนเทียน สำหรับพุ่มเทียนเข้าพรรษานั้น สมัยก่อนคนไทยนิยมนำเทียนที่ทำเป็นรูปเอกริกใหญ่โตมาก

นอกจากนี้ พุทธศาสนิกชนบางพวกนิยมอธิษฐานว่าจะรักษาศุโบสถศีลตลอด 3 เดือน บางพวกอธิษฐานว่า จะฟังเทศน์ทุกวันมิให้ขาดตลอด 3 เดือน บางพวกอธิษฐานว่า จะเว้นสิ่งที่ควรเว้น ประพฤติสิ่งที่ควรประพฤติ เช่น พวกที่ดื่มสุรา บางคนถึงดื่มน้ำสุราตลอดพรรษา โดยตั้งใจเองก็มี เข้าไปปฏิญาณต่อหน้าพระก็มี เมื่อพุทธศาสนิกชนไปทำบุญที่วัด สิ่งที่จะขาดเสียมิได้ คือ ดอกไม้รูปเทียน ซึ่งเป็นเครื่องบูชาพระ เทียนเป็นสัญลักษณ์ของความสว่าง อันหมายถึง การเกิดดวงปัญญา การนำเทียนไปถวายพระที่วัด ขึ้นอยู่กับกำลังศรัทธา อาจจะเป็นขนาดเล็กธรรมดา หรือทำเป็นพุ่มเทียนสำหรับผู้มีศรัทธามาก หรือทำเป็นต้นเทียนขนาดใหญ่สำหรับผู้ที่มีศรัทธาแก่กล้า ในกรณีหลังนี้จำเป็นต้องร่วมแรงร่วมใจกันหลายคน มีการลงทุนด้านแรงงาน กำลังทรัพย์ และเวลา

7.1.4 ประเพณีแห่เทียนพรรษาจังหวัดอุบลราชธานี

สุวิทย์ จิระมณี (2545 : 2) อธิบายว่าจังหวัดอุบลราชธานี เป็นจังหวัดหนึ่งที่นิยมจัดงานประเพณีแห่เทียนพรรษาให้เป็นงานเอกริกใหญ่โต ทั้งนี้เนื่องจากเป็นความนิยมของประชาชนในจังหวัด ประกอบกับการส่งเสริมของทางราชการ ที่จะฟื้นฟูและรักษาไว้ซึ่งประเพณีนี้ให้เป็นที่เชิดหน้าชูตาของชาวอุบลราชธานีและประจักษ์แก่สายตาของชาวโลก ดังนั้น ทุก ๆ ปีจะเห็นได้เมื่อถึงเทศกาลเข้าพรรษาจะมีการประกอบพิธีแห่เทียนพรรษากันอย่างเอกริกเอกริก วัดต่าง ๆ ในเขตอำเภอเมือง เช่น 1) ชุมชนวัดมหาวนาราม (วัดป่าใหญ่) 2) ชุมชนวัดฉนวนาราม (วัดป่าน้อย) 3) ชุมชนวัดหนองปลาปาก 4) ชุมชนวัดศรีอุบลรัตนาราม 5) ชุมชนวัดพลแพน 6) ชุมชนวัดสุปฏิณาราม 7) ชุมชนวัดไชยมงคล 8) ชุมชนวัดพระธาตุหนองบัว 9) ชุมชนวัดศรีประคู้ 10) ชุมชนวัดบ้านนาเมือง 11) ชุมชนวัดท่าวังหิน 12) ชุมชนวัดบุรพา 13) ชุมชนวัดทุ่งศรีเมือง 14) ชุมชนวัดชัยวนาราม อำเภอวารินชำราบ เช่น 1) ชุมชนวัดผาสุการาม 2) ชุมชนโรงเรียนวารินชำราบ 3) ชุมชนบ้าน

คำปูน และอำเภอใกล้เคียงเช่น อำเภอพิบูลมังสาหาร อำเภอเมืองใน อำเภอเดชอุดมเช่นชุมชนวัดเมืองเดช อำเภอตระการพืชผลหรือแม้แต่อำเภอศรีเมืองใหม่ ที่อยู่ห่างไกลต่างพากันประดิษฐ์ประดอยตกแต่งต้นเทียนส่งเข้าประกวดอย่างพร้อมเพรียงเป็นที่น่าสนใจ ชาวจังหวัดอุบลราชธานีทั้งทางภาคส่วนของรัฐ ถือว่าการแห่เทียนพรรษาเป็นประเพณีสำคัญเป็นพิเศษ ถือเป็นโอกาสหนึ่งที่จะได้สร้างกุศลผลบุญ ทั้งถือเป็นการฟื้นฟู และสืบต่อวัฒนธรรมอันดีงามให้มั่นคงต่อไป อีกทั้งถือว่าเป็นสิ่งที่ส่งเสริมและปลูกฝังความกลมเกลียวก้ำวหน้าของบ้านเมืองอีกด้วย

การทำต้นเทียน การจัดขบวนแห่เทียนของจังหวัดอุบลราชธานีได้วิวัฒนาการมาเป็นลำดับ ความวิจิตรพิสดารตระการตา และความมหัศจรรย์มีเพิ่มขึ้นทุกปี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปีหลัง ๆ นี้ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้มองเห็นความสำคัญและให้การสนับสนุนให้ทุนและรางวัลโดยจัดให้ทุก ๆ ปี งานประเพณีแห่เทียนพรรษา ซึ่งแต่เดิมเป็นเพียงงานประจำปีของจังหวัดอุบลราชธานี จึงกลายเป็นงานระดับประเทศและโด่งดังในระดับโลก ความมุ่งหมายของการจัดทำเทียนพรรษาจังหวัดอุบลราชธานี มีความเชื่อประการหนึ่งที่สืบเนื่องกันมาแต่โบราณว่า หากใครนำเทียนไปถวายวัด เมื่อเกิดชาติใหม่ ผู้นั้นจะได้เสวยสุขในสวรรค์ คนโบราณโดยเฉพาะในภาคอีสานเชื่อในคำบอกเล่าที่มีต่อกันมาว่า อาณิสสของการถวายเทียนนั้นหากมิได้ไปเกิดในสรวงสวรรค์ แต่เกิดในมนุษย์โลก ผู้นั้นจะมีความเฉลียวฉลาดมีสติปัญญาไหวพริบเลอเลิศ ประดุจแสงเทียนอันสว่างไสว เปรียบเช่นพระอรุณทศในสมัยพุทธกาล ความมุ่งหมายที่สำคัญในการจัดทำเทียนพรรษา โดยเฉพาะในสมัยก่อน มีดังที่กล่าวแล้วข้างต้น แต่ความมุ่งหมายในการทำเทียนพรรษาจังหวัดอุบลราชธานี ได้ขยายขอบเขตมากขึ้นซึ่งพอจะประมวลได้ ดังต่อไปนี้

- 1) เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา และสังฆบูชา
- 2) เพื่อแสดงถึงเอกลักษณ์ของจังหวัดอุบลราชธานี
- 3) เพื่อเป็นการรักษานับธรรมเนียมประเพณีและเป็นการสนับสนุนเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมอันดีงามนี้ไว้
- 4) เพื่อเป็นศูนย์รวมพลังในด้านจิตใจ ในการแสดงออกถึงความพร้อมเพียงความสามัคคี ความศรัทธา ตลอดจนการเสียสละ
- 5) เพื่อจัดให้เป็นสิ่งที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศให้มาชมเทียนพรรษา เป็นการนำรายได้มาสู่จังหวัดอีกด้วย

ศรีศักร วัลลิโภดม (2511 : 11) ผู้วิจัยเลือกพื้นที่ที่ทำการศึกษารูปแบบการจัดการเพื่อสร้างความร่วมมือในการสืบสาน ประเพณีแห่เทียนพรรษา เพื่อส่งเสริมอนุรักษ์ ฟื้นฟูคุณค่าโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นพื้นที่ในภาคอีสาน คือจังหวัดอุบลราชธานี เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางด้านพระพุทธศาสนา และมีชุมชนดั้งเดิมแหล่งเมืองมานาน และเป็นแหล่งเมืองโบราณในท้องที่ภาคอีสานกระจายอยู่โดยทั่วไป จากหลักฐานทางโบราณคดีและการค้นคว้า

โบราณวัตถุสถานในภาคอีสาน ภาพถ่ายทางอากาศ เป็นสิ่งยืนยันว่ามีร่องรอยที่อยู่อาศัยของชุมชนในสมัยโบราณกระจายอยู่ทั่วไปซึ่งแสดงว่าเคยเป็นบ้านเมือง มีประชาชนอาศัยอยู่อย่างหนาแน่นมาก่อน และในแต่ละพื้นที่ต่างก็มีวัฒนธรรมหลายแบบหลายสมัยเข้ามาผสมผสานปนเปกันอยู่ จากการศึกษา ค้นคว้าเรื่องสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอีสานในวัฒนธรรม ไทย-ลาว พบหลักฐานว่าบางแห่งมีศาสนสถาน อยู่เมื่อมีการอพยพย้ายถิ่นเข้ามามีการตั้งชุมชนใหม่และมีการปลูกสร้างศาสนสถานหรือไม่ก็ตกแต่งศาสนสถานเดิมให้เข้าคติดตามความเชื่อของตน ในการตั้งถิ่นฐานของชุมชนนั้นพิจารณาถึงอาณาบริเวณที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์มากที่สุดซึ่งเอกสารข้อมูลสนับสนุนความสำคัญของพื้นที่ในขอบเขตที่กำหนดดังนี้

ธวัช ปุณโณทก (2542 : 3140-3157) ได้เขียนข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนอีสาน ก่อนสมัยประวัติศาสตร์ ไว้ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่มที่ 9 ว่าในภูมิภาคอีสานนักโบราณคดีได้ค้นพบหลักฐานอารยธรรมสมัยก่อนประวัติศาสตร์จำนวนมาก นับตั้งแต่ขวานหินและลายเขียนสีตามผนังถ้ำ เช่น ภาพเขียนสีวัวแดง ภาพคนสีแดงที่ภูพระบาท อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี ภาพปลาและภาพฝ่ามือแดงที่ผาแต้ม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี และภาพเขียนลายเรขาคณิต ตามผนังถ้ำในบริเวณจังหวัดเลย ภาพคนเขาจันทร์งาม จังหวัดนครราชสีมา การที่เราพบภาพเขียนสีตามผนังถ้ำ และขวานหินเหล่านั้นเป็นหลักฐานชี้ให้เห็นว่าในภูมิภาคอีสานนั้นมีชุมชนโบราณ สมัยยุคหินอยู่กระจัดกระจายทั่วภูมิภาค ซึ่งในยุคอารยธรรมสมัยหินนั้น มนุษย์ร่วมกันเป็นกลุ่มเล็กๆ เร่ร่อน ไม่ตั้งชุมชนถาวร เป็นสังคมล่าสัตว์ ในสมัยหลังต่อมาเราพบหลักฐานการตั้งชุมชนเผ่าพันธุ์ รวมกลุ่มกันอย่างเป็นระบบ มีพิธีกรรม รู้จักทำเครื่องใช้ที่ประดิษฐ์ ปลูกพืชแทนการหาแสวงหา ซึ่งเป็นสังคมเกษตรกรรม เช่น วัฒนธรรมบ้านเชียง

7.2 ประติมากรรมเทียนพรรษา

งานประติมากรรมพื้นถิ่นเป็นงานที่เกิดจากภูมิปัญญาชาวบ้าน สร้างสรรค์และสืบทอดวัฒนธรรมท้องถิ่น บางครั้งอาจถูกมองว่าขาดความงาม ด้านสุนทรียภาพ เมื่อเทียบกับศิลปกรรมของช่างหลวงที่มีรูปแบบความงามตามระเบียบแบบแผน แต่งงานสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมของชาวอีสานมีความงดงามตามแบบฉบับของตนเอง ตามลักษณะของศิลปะพื้นฐาน (Folk Arts)

ประติมากรรม เทียนพรรษาของจังหวัดอุบลราชธานี เป็นศิลปะแบบพื้นถิ่นในภาคอีสาน ตามความเชื่อทางศาสนา ซึ่งชาวบ้านในแต่ละชุมชนได้ร่วมแรงร่วมใจรวบรวมกำลังศรัทธาและทุนทรัพย์ร่วมกันสร้างสรรค์ไว้มีลักษณะและแบบอย่างที่เป็นเอกลักษณ์ ความสอดคล้องกับประโยชน์ใช้สอย อีกทั้งยังมีความสำคัญและคุณค่าทางด้านจิตใจ ตลอดจนความเชื่อมโยงสอดคล้องประสานทางวัฒนธรรมระหว่างผู้คน ชุมชนและวัด แสดงออกถึงการคงอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกลมกลืน สงบและสันโดษตามลักษณะทางพุทธศาสนา

ในการศึกษาเพื่อหาแนวทางอนุรักษ์เทียนพรรษาซึ่งเป็นแบบแผนและภูมิปัญญาของ ศิลปะ ของโบราณ ส่วนใหญ่มีความคล้ายคลึงกัน แต่ก็มีแตกต่างออกไปในการวิเคราะห์คุณค่า เฉพาะบางอย่าง ดังนั้นในการพิจารณาคูณค่าดังจะ ได้กล่าวต่อไปนี้ จึงได้ใช้หลักเกณฑ์การพิจารณา คูณค่าของเทียนพรรษา จังหวัดอุบลราชธานี และปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมโดยเฉพาะกับคูลค่าของงาน ศิลปะพื้นถิ่น ผู้วิจัยได้นำมาใช้เป็นแนวทางพิจารณาคูณค่างานแกะสลักและดัดพิมพ์เทียนพรรษาตาม แนวทาง ของสิราภรณ์ สีนันทวงศ์ เพื่อเป็นแนวทางการศึกษาวิจัยศึกษาในครั้งนี้

7.3 เทียนพรรษากับองค์ประกอบทางวัฒนธรรม

อุบลราชธานีเป็นจังหวัดที่มีวัดมากเป็นอันดับสองของประเทศไทย วัดจึงเป็นศูนย์ รวมใจของคนไทยส่วนใหญ่เป็นชาวพุทธ แม้สังคมจะเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา แต่วัดก็ยังเป็น ศูนย์รวมจิตใจที่สำคัญอย่างหนึ่งของชาวอุบลฯ ทุกระดับ ชาวชน ประชาชนจะเข้าวัดมากเป็นพิเศษ ในช่วงเทศกาลเข้าพรรษา ใครว่างจากหน้าที่การงานก็มา ขำราชการเกษียณแล้วก็มา บางครอบครัวก็ มาทั้งครอบครัว ซึ่งการมีส่วนร่วมของครอบครัว เกิดความสมัครสมานสามัคคีของคณะช่างด้วยกันมี จิตใจอ่อนโยน เศรษฐกิจในชุมชน ชุมชนเกิดรายได้ ความสามัคคีของชุมชน ความภาคภูมิใจ ชุมชน มักมีส่วนร่วม เกิดเป็นอาชีพ มีความเป็นอยู่ที่ดี มีความมั่นคง ได้รับการเคารพนับถือและมีชื่อเสียงเป็น ที่รู้จักทั่วไป จนเกิดเป็นค่านิยมและประเพณีวัฒนธรรมการทำเทียนพรรษาจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่ง ประกอบด้วย

- 7.3.1 การถวายเป็นพุทธบูชา
- 7.3.2 บูชาพระรัตนตรัย ถวายพระภิกษุสงฆ์
- 7.3.3 การสืบทอดขนบธรรมเนียมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา
- 7.3.4 ประเพณีบุญเดือนแปด
- 7.3.5 การเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมอันดีงาม
- 7.3.6 การส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 7.3.7 การมีส่วนร่วม
- 7.3.8 ความสามัคคี
- 7.3.9 ความเสียสละ
- 7.3.10 ความภาคภูมิใจ
- 7.3.11 ความเป็นเอกลักษณ์
- 7.3.12 การส่งเสริมการท่องเที่ยว
- 7.3.13 การสร้างอาชีพและรายได้

ดังนั้น การดำรงอยู่ของประเพณีการแห่เทียนพรรษา คงไม่ใช่เฉพาะความยิ่งใหญ่
อลังการ ความสวยงามของต้นเทียนเท่านั้น แต่ละต้นนั้นมีความหมาย และเป็นสัญลักษณ์ ความสมัคร
สมานสามัคคี ความเลื่อมใสศรัทธา ต่อพระพุทธศาสนาของชาวไทยทุกคน แม้ทุกวันนี้ แสงเปลว
เทียนจะมีใช้สิ่งจำเป็นสำหรับการปฏิบัติของสงฆ์ในแต่ละวัดแล้วก็ตาม เนื่องจากมีแสงไฟฟ้าเข้ามา
แทนที่ แต่ว่าความสว่างไสวและความศรัทธาในพระพุทธศาสนา นั้นต้องอาศัยความศรัทธา และ
ปัญญา พุทธศาสนิกชน จำเป็นยังต้องมีอยู่ตลอดไป

7.4 คุณค่าของเทียนพรรษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

คุณค่าของงานแกะสลักและติดพิมพ์เทียนพรรษา จังหวัดอุบลราชธานี ตามแนวทาง
ของ สิริภรณ์ สิทินันท์วงศ์ ดังต่อไปนี้

คุณค่าด้านทางวัฒนธรรม

7.4.1 คุณค่าในฐานะที่เป็นบันทึกหลักฐานทางประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม
ประติมากรรม และจิตรกรรม เป็นสิ่งช่วยให้คนในปัจจุบันสามารถเชื่อมโยงปัจจุบันกับเหตุการณ์ใน
ประวัติศาสตร์ได้อย่างเป็นรูปธรรม สะท้อนให้เห็นถึงความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงของคนกลุ่มต่าง ๆ หรือ
เกี่ยวเนื่องกับเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์ หรือบุคคลสำคัญในอดีต

7.4.2 คุณค่าทางด้านประติมากรรมพื้นถิ่น คุณค่าของประติมากรรมพื้นถิ่น
เกิดจากภูมิปัญญาของช่างในท้องถิ่นที่สร้างสรรค์ผลงานอย่างเป็นตัวของตัวเอง สนองความต้องการ
ในการใช้สอยประโยชน์และพื้นที่โดยตรงไปตรงมา อาจแบ่งคุณค่าประติมากรรมพื้นถิ่นได้เป็น 3
อย่าง คือ คุณค่าที่ตัวประติมากรรมเอง, คุณค่าของการคงอยู่ในสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น, คุณค่าใน
การคงอยู่ในสภาพแวดล้อมธรรมชาติเฉพาะท้องถิ่น คุณค่าของเทียนพรรษาจังหวัดอุบลราชธานี งาน
ศิลปะพื้นถิ่น งานศิลปะพื้นบ้าน ซึ่งเทียนพรรษา ทั้งประเภทแกะสลักและติดพิมพ์เป็นประติมากรรม
พื้นถิ่นของอีสานที่แสดงออกให้เห็นถึงคุณค่าของตัวประติมากรรมเองด้วยการออกแบบและ
สร้างสรรค์ที่ลงตัว เน้นการใช้งานตามเนื้อหาที่ต้องการมีขนาดสัดส่วนที่พอเหมาะ ขนาด (Scale) งาน
ประติมากรรมเทียนพรรษาอุบลราชธานีสามารถสัมผัสได้ถึงความอ่อนน้อมถ่อมตน (Small, Humble
and Polite) และมีลักษณะเฉพาะที่เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น ซึ่งงานประติมากรรมเทียนพรรษา
อุบลราชธานี สะท้อนถึงความเข้าใจ ความนอบน้อม ต่อการคงอยู่ มีการออกแบบให้สอดคล้อง
พ้องกับสภาพแวดล้อม ตอบสนองต่อการใช้สอยและประกอบกิจกรรมพิธีกรรมทางศาสนาทาง
ความเชื่อ ประเพณี 12 เดือนของชาวอีสาน การเลือกใช้วัสดุที่นำมาตกแต่งรถขบวนแห่ต้นเทียนก็เป็น
วัสดุที่นำมาจากในท้องถิ่นที่เป็นมงคลและเหมาะสมต่อลักษณะการใช้งานอีกทั้งสนองตอบลักษณะ
อากาศแบบร้อนแห้งแล้ง สามารถหาได้ง่ายในพื้นที่ เทียนพรรษาและวัสดุที่นำมาตกแต่งขบวนแห่
ตลอดจนวิธีการตกแต่งนับเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นวัฒนธรรมที่เป็นเปรียบเสมือนบันทึกทาง
ภูมิปัญญาและประวัติศาสตร์สังคมในอดีต

7.4.3 คุณค่าทางวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมและสุนทรียะ ของสังคมแต่ละสังคมเป็นต้นว่า ขนบธรรมเนียมประเพณี คติความเชื่อของแต่ละแห่ง ซึ่งแตกต่างกันออกไป สะท้อนให้เห็นวิถีการดำเนินชีวิตและการสืบทอดทางวัฒนธรรม ซึ่งเห็นได้ชัดจากการแสดงงานประติมากรรม เทียนพรรษา ซึ่งได้สรุปความเชื่อความศรัทธาของชาวอีสานที่สะท้อนความเรียบง่าย สมถะ จริงใจ ไม่ต่างกับพื้นฐานทางวัฒนธรรมของชาวอีสาน และวิถีในการดำเนินชีวิตในแง่ของกายภาพ ความงาม และสุนทรียภาพที่ปรากฏในเทียนพรรษาของชาวจังหวัดอุบลราชธานี นับเป็นแบบบ้านที่แสดงถึงวัฒนธรรมท้องถิ่น มองมุมและความนิยมแบบของชาวบ้าน ซึ่งเป็นคุณค่าของวัฒนธรรมที่ปรากฏในชาวอีสาน นอกจากต้นเทียนพรรษาของชาวจังหวัดอุบลราชธานีจะนำเสนอความงามทางกายภาพแล้ว ยังสะท้อนความงดงามทางวัฒนธรรมของการร่วมแรงร่วมใจของชุมชนตามกำลังศรัทธาในการสร้างหรือลงมือทำในงานบุญทุกชุมชน ตำบล หมู่บ้าน อำเภอ ทุกภาคส่วนต่างก็เต็มใจสร้างสรรค์ทำนุบำรุงพระศาสนา ซึ่งนับเป็นคุณค่าทางวัฒนธรรมท้องถิ่นที่หาได้ยากยิ่งในปัจจุบัน

คุณค่าด้านสุนทรียภาพ

1. คุณค่าทางศิลปกรรม ช่างฝีมือท้องถิ่น ผลงานทางด้านศิลปกรรมจะเกี่ยวเนื่องกันกับงานประติมากรรมเทียนพรรษาของชาวจังหวัดอุบลราชธานี มีการสร้างสรรค์ในหลากหลายลักษณะงานศิลปกรรมของชาวอีสานไม่ได้มีแบบแผนชัดเจนและไม่จำเป็นต้องตามแบบอย่างของบรรพบุรุษอย่างเคร่งครัด สามารถสร้างสรรค์ในรูปแบบต่าง ๆ ขึ้นอยู่กับฝีมือช่างแต่ละหมู่บ้าน ซึ่งช่างฝีมือเหล่านี้จะทำให้งานศิลปกรรมของช่างฝีมือท้องถิ่นอีสานให้ความรู้สึกที่แตกต่างกันออกไป เป็นลักษณะเฉพาะที่ไม่เหมือนกัน เช่น

2. คุณค่าด้านความงามและเป็นเอกลักษณ์ เป็นคุณค่าที่ประเมินด้วยสายตา และรับรู้ทางความรู้สึกส่วนบุคคล สิ่งหนึ่งที่ปรากฏในงานประติมากรรม เทียนพรรษา จังหวัดอุบลราชธานี เป็นศิลปะพื้นบ้าน ที่มีความงดงาม และลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่นที่ไม่เหมือนใคร ดังได้กล่าวมาแล้วว่างานแต่ละชิ้นเกิดจากจินตนาการและฝีมือช่างแต่ละคน แต่ละหมู่บ้าน ดังนั้นนอกเหนือ จากลักษณะเฉพาะของงานพื้นบ้านอีสานที่มีความจริงใจ ตรงไปตรงมาในการใช้วัสดุแล้วเอกลักษณ์เฉพาะอย่างที่ปรากฏออกมาจึงอยู่ที่ความแปลกและการออกแบบลวดลาย มีลักษณะพิเศษเป็นของตนเอง เป็นความงามที่เป็นเอกลักษณ์อย่างผลงานแบบชาวบ้านเป็นความงามที่เกิดขึ้นบนความจริงใจปรากฏในงานศิลปกรรม ตั้งแต่ความลงตัวของสัดส่วน และขนาด ความสัมพันธ์กับธรรมชาติ และสภาพแวดล้อม การใช้วัสดุ การแสดงเนื้อแท้ของวัสดุตอบสนองลักษณะการใช้งานและเป็นตัวของตัวเอง เป็นต้น

คุณค่าด้านวิทยาการและการศึกษา

ความเป็นของแท้ดั้งเดิมมีความสำคัญที่จะให้ชนรุ่นหลังได้ทำการศึกษา ตั้งแต่เริ่มสร้างเทียนพรรษาที่คงสภาพเดิมของรูปแบบวิธีการ องค์ประกอบการตกแต่งต้นเทียนพรรษา ประโยชน์ใช้สอย และการตกแต่งต่าง ๆ ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนั้นก็ได้ให้ความรู้แก่เราในด้านใดด้านหนึ่ง ซึ่งความเป็นของแท้ดั้งเดิม

คุณค่าด้านสังคม

ความผูกพันต่อชุมชนและท้องถิ่น เป็นคุณค่าทางด้านจิตใจที่ไม่สามารถวัดได้ด้วยเครื่องมือใดใด จากกิจกรรมตามประเพณีที่เกิดขึ้นสร้างความผูกพันทางใจให้กับชุมชน ทั้งความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างคนในชุมชนและความผูกพันกับพระพุทธศาสนาอย่างแยกไม่ออกที่ค่อยๆ ซึมซับสะสมผ่านกาลเวลาโดยอาศัยศรัทธาในพระพุทธศาสนาประกอบกับกิจกรรม การแห่เทียนพรรษาเสมือนจุดเชื่อมโยงระหว่างกันซึ่งแสดงออกให้เห็นทางจิตสำนึก การกระทำการดูแลรักษา นอกจากการเข้าวัด ทำบุญส่วนตัว จะเห็นว่ามีงานประเพณีที่รวมกันอย่างต่อเนื่องกัน มีให้เห็นกันอยู่เสมอ ๆ ตลอด 12 เดือน ตั้งแต่ครั้งอดีต วัดเป็นเครื่องหมายของความดีที่คนนับถือ ศรัทธา ตั้งแต่ครั้งอดีต และตั้งใจช่วยกันทำนุบำรุงรักษาด้วยความเชื่อที่ว่าจะได้ดี ได้บุญ และได้พบความสุข ความสบายในชาติหน้า วัดกลายเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางใจ เป็นที่พึ่งยามเกิดทุกข์ เป็นที่หวังถึงความสงบ ความสบายของจิตใจ กลายเป็นศูนย์รวมทางใจของชุมชน ดังนั้น ความเชื่อและความศรัทธาต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้คนอีสานมีความผูกพันอย่างแนบแน่นกับวัดและพระพุทธศาสนา เทียนพรรษา ตลอดจนสิ่งก่อสร้างและโบราณวัตถุ สถานที่พบภายในวัด เป็นสิ่งสะท้อนถึงการร่วมแรงร่วมใจ ร่วมกำลังทุนทรัพย์และศรัทธาของชาวบ้าน ที่สร้างศรัทธาและความเชื่อ ความผูกพันที่เกิดจากประวัติศาสตร์ในอดีตของท้องถิ่นที่บรรพบุรุษทำให้ต้องการบำรุงรักษาไว้ ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณี

การสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษาของชุมชน

1. ค่านิยม วัฒนธรรม และประเพณี

นักวิชาการ และนักการศึกษาให้ความหมายเกี่ยวกับค่านิยม วัฒนธรรม และประเพณีไว้อย่างกว้างขวาง ดังนี้

ค่านิยม หมายถึง ทศณะของคนหรือสังคมที่มีต่อสิ่งของความคิด และเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับความปรารถนา คุณค่าและความถูกต้องของสังคมนั้น เช่น ชาวอเมริกันถือว่า “ประชาธิปไตย” มีค่าสูงสุดควรแก่การนิยมนครรักษาไว้ด้วยชีวิต อเมริกันรักอิสระ เสรีภาพ และความก้าวหน้าในการทำงาน เป็นต้น ส่วนค่านิยมของคนไทยหรือคนตะวันออกโดยทั่วไปนั้น แตกต่าง

จากค่านิยมในอเมริกันหรือคนตะวันตก เช่น คนไทยถือว่าความสงบสุขทางจิตใจและการทำบุญให้ทานเป็นสิ่งที่พึงปรารถนา การเคารพเชื่อฟังบิดามารดาและการกตัญญูรู้คุณเป็นสิ่งที่ควรยกย่อง

ค่านิยม หมายถึง สิ่งที่บุคคลพอใจหรือเห็นว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่า แล้วยอมรับไว้เป็นความเชื่อหรือความรู้สึกนึกคิดของตนเอง ค่านิยมจะฝังอยู่ในตัวบุคคลในรูปของความเชื่อตลอดไป จนกว่าจะพบกับค่านิยมใหม่ ซึ่งตนพอใจกว่าก็จะยอมรับไว้ เมื่อบุคคลประสบกับการเลือกหรือเผชิญกับเหตุการณ์และต้องตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่งเข้า จะนำค่านิยมมาประกอบการตัดสินใจทุกครั้งไป ค่านิยมจึงเป็นเสมือนพื้นฐานแห่งการประพฤติ ปฏิบัติของบุคคลโดยตรง

ค่านิยม คือ ความคิด (Idea) ในสิ่งที่ควรจะเป็นหรือสิ่งที่ถูกต้องพึงปฏิบัติ มีความสำคัญและคนสนใจ เป็นสิ่งที่คนปรารถนาจะได้ หรือจะเป็นและมีความสุขที่จะได้เป็นเจ้าของ

ค่านิยม หมายถึง ความเชื่อว่าอะไรดี ไม่ดี อะไรควร ไม่ควร เช่น เราเชื่อว่าการขโมยทรัพย์สินของผู้อื่น การฆ่าสัตว์ตัดชีวิต เป็นสิ่งที่ไม่ดี ความกล้าหาญ ความซื่อสัตย์ เป็นสิ่งทุกที่ดี

ประเภทของค่านิยม โดยทั่วไปว่ามี 2 ประเภท คือ ค่านิยมส่วนบุคคลและค่านิยมของสังคม

1. ค่านิยมส่วนบุคคล ค่านิยมส่วนบุคคลเป็นการตัดสินใจเลือกในสิ่งหรือสถานการณ์ที่ตนต้องการหรือพอใจนั้น ถือว่า เป็นค่านิยม (Value) ของบุคคลนั้น เช่น นายแดง อยากเป็นคนขยันขันแข็งเอาการเอางาน นายแดงก็จะปฏิบัติตามพื้นฐานของความคิดของตนเอง เพราะฉะนั้น นายแดงจะมีค่านิยมของความขยันขันแข็งและแสดงความเป็นคนขยันออกมา

2. ค่านิยมของสังคม นักวิชาการได้แสดงทัศนะไว้ต่าง ๆ กันดังนี้ ค่านิยมของสังคม คือ การรวมค่านิยมของคนส่วนใหญ่ในสังคม กล่าวคือ สมาชิกของสังคมส่วนใหญ่นิยมส่งหรืออยากจะทำปฏิบัติในสถานการณ์นั้น ๆ อย่างไร สิ่งหรือสถานการณ์นั้น ๆ ก็กลายเป็นค่านิยมของสังคมนั้น ขอยกตัวอย่าง เช่น ในสถานการณ์ที่ผิวเผินดัดกัน สมาชิกส่วนใหญ่ของสังคมอยากสอดคล้องสอดคล้องเห็นถึงความเดือดร้อนของคนอื่นจึงได้ไปมุงดู การมุงดูก็เป็นค่านิยมของสังคมนั้น

ความหมายของวัฒนธรรม

คำว่า “วัฒนธรรม” ได้ถูกกำหนดไว้ในพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2485 ไว้ว่า วัฒนธรรม หมายถึง ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบ ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีงามของประชาชน

เสถียรโกเศศ (2505 : 4) ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมไว้ว่า วัฒนธรรม หมายถึง วิถีชีวิตของสังคม คนในส่วนรวมของสังคมจะคิดเห็นอย่างไร มีความเชื่ออย่างไรก็แสดงออกให้ปรากฏเห็นเป็นรูปภาษา ประเพณี กิจกรรม การเล่น การศาสนา เป็นต้น ตลอดจนเป็นสิ่งที่ต่าง ๆ ที่คนในส่วนรวมสร้างขึ้น เช่น สิ่งจำเป็นแก่วิถีชีวิตและการครองชีพ มีเรื่องปัจจัยสี่ เครื่องมือเครื่องใช้ เหล่านี้ เป็นต้น

ประเภทของวัฒนธรรม ในทัศนะทางวิชาการ วัฒนธรรมอาจแยกออกให้เป็น 2 ประเภท คือ วัฒนธรรมด้านวัตถุ (Material culture) และวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ (Non-material culture) สำหรับพระราชบัญญัติวัฒนธรรม พ.ศ. 2485 ได้แบ่งวัฒนธรรมเป็น 4 ประเภท คือ

1. คติธรรม คือ วัฒนธรรมเกี่ยวกับหลักการดำเนินชีวิต จิตใจ และศาสนา
2. เนติธรรม คือ วัฒนธรรมทางกฎหมายและระเบียบประเพณีที่ยอมรับทางสังคม
3. วัตถุธรรม คือ วัฒนธรรมทางวัตถุ เช่น โต๊ะ เก้าอี้ วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น
4. สหธรรม คือ วัฒนธรรมทางสังคมที่ทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่าง

ความสุข เช่น มารยาทในด้านต่าง ๆ การแต่งกายตามกาลเทศะ การแสดงความเคารพต่อกัน

ความหมายของประเพณี

คำว่า “ประเพณี” ในความหมายของราชบัณฑิตยสถาน คือ นิสัยสังคมหรือความประพฤติของสังคมที่กระทำซ้ำ ๆ อยู่บ่อย ๆ จนเกิดความเคยชิน ประเพณีอาจแบ่งออกเป็นประเภท ๆ เป็นประเพณีเกี่ยวกับชีวิตในครอบครัว เช่น ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด บวชเรียน แต่งงานและตาย และอีกประเภทหนึ่ง คือ ประเพณีเนื่องด้วยเทศกาล ตรุษ สารท เช่น ประเพณีสงกรานต์ เข้าพรรษา ออกพรรษา ลอยกระทง และเทศน์มหาชาติ เป็นต้น

เสฐียร โกเศศ (2505 : 25) อธิบายไว้ว่า “ประเพณีไทย” หมายถึง นิสัยของสังคมชาวไทยซึ่งได้รับมรดกทอดกันมาแต่เก่าก่อน เรียกว่า “ประเพณีเดิมหรือประเพณีปรัมปรา” คือ เป็นประเพณีที่สืบทอดกันมา ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Tradition ซึ่งในแต่ละท้องถิ่นจะมีประเพณีลักษณะทั้งเหมือนกันและต่างกันเพราะมีเหตุ 3 ประการ คือ สิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม และสังคม ประเพณี ซึ่งใช้คำว่า Tradition บางครั้งอาจใช้คำว่า Custom แทนกันได้ ประเพณีถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม ประเพณีจึงมีการเปลี่ยนแปลงมิได้หยุดนิ่ง การเปลี่ยนแปลงทำให้ประเพณีคงอยู่ให้เหมือนคนเรา แม้จะเปลี่ยนไปเรื่อยทั้งในร่างกายและจิตใจอยู่ตลอดเวลา ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย แต่เราก็คงเป็นเราอยู่เสมอไม่มีเปลี่ยนแปลงเป็นคนอื่น

สรุปได้ว่า ในความหมายของคำนิยาม วัฒนธรรมและประเพณี ในส่วนที่ผู้วิจัยได้นำเสนอในครั้งนี้ หมายความว่า คำนิยาม วัฒนธรรม และประเพณีการแห่เทียนเข้าพรรษาของจังหวัดอุบลราชธานีที่ได้มีการถ่ายทอดสืบทอดกันมาเป็นเวลาอันยาวนาน จากคนรุ่นหนึ่งจนถึงในปัจจุบัน และต่อไปในอนาคต

2. การสืบสานวัฒนธรรม

การสืบสานเป็น “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ก่อให้เกิด “ภูมิพลเมือง” สร้างชุมชนให้เข้มแข็ง ประชาคมเป็นปึกแผ่นมั่นคง แก้ไขปัญหาสำคัญของชาติได้ในการร่วมเป็น “ภูมิพลเมืองคน”

ดังนั้น ประเพณีแห่เทียนพรรษาของชาวอุบลราชธานีเป็นทุนทางสังคม ที่บรรพบุรุษสั่งสมนับร้อยปี มีจิตวิญญาณและเป็นเอกลักษณ์ของอุบลราชธานี การนำงานประเพณีแห่เทียน

พระราชูสาถลเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวนั้น จำเป็นต้องยึดมั่นแก่นแท้ของเทียนพระรษาเป็นลิ่งสำคัญ แล้วผสมผสานภูมิปัญญาดั้งเดิมให้กลมกลืนกันอย่างลงตัวไม่ขัดเจนในลักษณะ “อนุรักษ์ของเดิม ก่อนส่งเสริมของใหม่” จึงเป็นหน้าที่ของลูกหลานชาวเมืองอุบลราชธานีที่ดองอนุรักษ์สืบสานให้ ประเพณีแท้เทียนพระรษาขึ้นยงอยู่อุบลราชธานีตลอดไปเนื่องจากประเพณีแท้เทียนพระรษาเกิดจาก “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” สืบสานเป็น “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ก่อให้เกิด “ภูมิพลังเมือง” สร้างชุมชนให้เข้มแข็ง ประชาคมเป็นปึกแผ่นมั่นคง แก้ไขปัญหาสำคัญของชาติได้โดยการร่วมเป็น “ภูมิพลังแผ่นดิน”

นิคม มุสิกกะคามะ (2535 : 8-16) ได้เขียนบทความเสนอแนวทางการปฏิบัติในการสงวนรักษาโบราณสถานตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 25 04 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.2535 ไว้ 6 ประการ ในการพัฒนาโครงการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรม (General Principle) ดังนี้

1. ด้านวิชาการ (Academic Aspect) ประกอบด้วย การทำความเข้าใจในคุณค่าของประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม และความมุ่งหมายของมรดกทางวัฒนธรรมสำหรับมนุษย์ในปัจจุบัน โดยวิธีการศึกษาทางวิชาการ
2. ด้านกฎหมาย (Legal Aspect) นักอนุรักษ์จะต้องทำความเข้าใจให้ชัดเจนต่อข้อปฏิบัติที่บัญญัติไว้ในกฎหมายของประเทศว่า มีอำนาจในการดำเนินงานมากน้อยแค่ไหนในการปฏิบัติงานแต่ละขั้นตอน
3. ด้านมาตรฐานระหว่างประเทศ (International Aspect) นักอนุรักษ์จะต้องทำความเข้าใจให้ชัดเจนในด้านความคิด หลักการเกี่ยวกับการสงวนรักษา การบูรณะและการนำเสนอ มรดกทางวัฒนธรรม โดยการศึกษาอนุสัญญา ข้อเสนอแนะซึ่งสรุปแนวปฏิบัติโดยองค์การระหว่างประเทศ เช่น UNESCO และ ICOMOS เป็นต้น
4. ด้านนโยบายและยุทธศาสตร์ของประเทศ (Policy and Strategy Aspect) นโยบายกลยุทธศาสตร์ของประเทศ ได้กำหนดแนวทางไว้เช่นไร มีมาตรการอะไรบ้าง
5. ด้านสังคม-วัฒนธรรม (Solo-Cultural Aspect) เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับมรดกทางวัฒนธรรมในอดีตกับประเพณีและสังคมปัจจุบัน ซึ่งมรดกทางวัฒนธรรมในอดีตไม่ว่ามรดกที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ย่อมส่งเสริมและเกื้อกูลวิถีชีวิตต่อชาวพื้นเมืองและบริเวณใกล้เคียงในการรักษาเอกลักษณ์ของสังคม
6. ด้านสภาพแวดล้อม (Environmental Aspect) คำว่า สภาพแวดล้อม หมายถึง การเรียนรู้ข้อผิดพลาดจากอดีตเพื่อนำมาใช้ในการวางแผนอย่างระมัดระวังต่อแผนปฏิบัติการ เพื่อมิให้เกิดการปฏิบัติการที่ผิดพลาดซ้ำซาก และไม่เป็นการทำลายระบบนิเวศวิทยา และสิ่งที่มีชีวิตรวมทั้งเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาสังคม-เศรษฐกิจ ในอันที่จะทำให้ประชาชนมีชีวิตดีขึ้น

การอนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปกรรมท้องถิ่นประเพณีแห่งถิ่นพรรณาจังหวัดอุบลราชธานี เพื่อส่งเสริมคุณค่าด้านวัฒนธรรมเป็นการส่งเสริมคุณค่าด้านศิลปกรรมท้องถิ่น เป็นการทำให้ศิลปกรรมท้องถิ่นมีความเจริญงอกงาม ทั้งองค์ประกอบทางด้านเนื้อหา รูปแบบและวิธีการ ควบคู่ไปกับการดำรงชีวิตของคนในสังคมอย่างกลมกลืนและเหมาะสมกับยุคสมัย จากผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงสภาวะแวดล้อมทางกายภาพของชุมชน การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมในชุมชน และการรับอิทธิพลสมัยใหม่จากภายนอกก่อให้เกิดการติดต่อกว้างขวางกับท้องถิ่นหรือภูมิภาคอื่น ส่งผลทำให้ผู้เกี่ยวข้องกับศิลปกรรมท้องถิ่น บางส่วนเกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม รสนิยม แตกต่างกันไปมากกว่าอดีตที่ผ่านมา เช่น ผู้อุปโลก บริโภค ผู้สร้างหรือช่าง การเลือกสรรวัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือ วัสดุและการตลาด การปรับตัวเข้ากับสิ่งใหม่บางครั้งเป็นเหตุให้เกิดการสูญเสียเอกลักษณ์ทางศิลปกรรมของท้องถิ่นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้นการแสวงหาวิธีการและแนวทางการอนุรักษ์ฟื้นฟูสภาพ การส่งเสริมคุณค่าศิลปกรรมท้องถิ่นไปในทิศทางที่เหมาะสมจึงเป็นการดำเนินงาน การวางแผนงานเป็นขั้นตอน มีเจ้าหน้าที่นักวิชาการที่มีความรู้ความสามารถทางสังคมวัฒนธรรมมีผู้เชี่ยวชาญแต่ละสาขาเฉพาะทางศึกษาวิเคราะห์ สังเคราะห์องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องเลือกสรรว่าศิลปกรรมหมวดใดหรือประเภทใด มีความเหมาะสมต่อการอนุรักษ์ พัฒนา เพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับวิถีแห่งการดำรงชีวิตของกลุ่มชนอย่างยั่งยืน ผู้วิจัยได้ใช้หลักการอนุรักษ์และการฟื้นฟูสภาพของโบราณสถานของ กรมศิลปากรเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้

วัฒนธรรมและประเพณีของชาวจังหวัดอุบลราชธานี

วิถีชีวิต ชาวอุบลราชธานีส่วนใหญ่มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่บนพื้นฐานความเชื่อทางพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์ ผี วิญญาณ และธรรมชาติอย่างผสมผสานกลมกลืนเช่นเดียวกับ ชาวอีสานทั่วไป ประเพณีวัฒนธรรมที่ปรากฏ ทั้งในส่วนที่เป็นความคิด พิธีกรรมและวัตถุ ลัทธิความเชื่อส่วนใหญ่ยังเป็นไปตามฮีตและคองดั้งเดิม ซึ่งมีฮีตคองอย่างเหนียวแน่น ซึ่งเป็นจุดเด่นของชาวอุบลราชธานีโดยส่วนรวม ความยิ่งใหญ่ของจังหวัดอุบลราชธานีในอดีต และปัจจุบัน มิได้อยู่ที่ความมั่นคงทางด้านทรัพยากรและเศรษฐกิจ แต่หากอยู่ที่รากฐานทางวัฒนธรรมที่มั่นคง ที่มีคุณค่ามหาศาลสำหรับชาวอุบลราชธานีที่จะต้องช่วยกันทำนุบำรุง ส่งเสริมและพัฒนาให้เกิดประโยชน์ต่อลูกหลานชาวอุบลราชธานีสืบไป

บรรพบุรุษของชาวอีสานได้สืบทอดประเพณีและวัฒนธรรมล้านช้าง มีแนวปฏิบัติและรักษานบธรรมเนียม อย่างเคร่งครัด ประเพณีของท้องถิ่นอีสานมีอยู่หลายอย่าง เช่น ประเพณีบายศรีสู่ขวัญ ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต การเกิด งานบวช การแต่งงาน (กินดอง) และประเพณีเกี่ยวกับการตาย เป็นต้น ประเพณีที่สำคัญและรู้จักกันดี คือ ฮีตสิบสองคองสิบสี่ (19 กรกฎาคม 2552 : พ่อบำเพ็ญ ณ อุบล) ที่ยึดแนวปฏิบัติและความเชื่อว่าถ้าได้ปฏิบัติตามจะทำให้บ้านเมืองมีความ

เจริญรุ่งเรืองและเป็นสุข นอกจากนั้นยังมีการร่วมมือในการสร้างถาวรวัตถุในวัด ชาวอีสาน ถือเป็นประเพณีอย่างหนึ่ง เช่น ช่วยกันสร้างวัด สิม กุฏิ ที่ยังไม่สร้างก็จะพากันสร้างขึ้น และอาคารหลังเดิมชำรุดทรุดโทรมก็จะช่วยกันซ่อมแซมให้มีสภาพดีขึ้น ในขนบธรรมเนียมประเพณีอันเป็นแนวทางปฏิบัติของชาวอีสานกำหนดไว้ในรูปข้อห้าม (ชะล้า) ที่ไม่ควรประพฤติดอกิกขุสงฆ์ต่อกิกขุสงฆ์ต่อวัดวาอาราม อันเป็นสิ่งที่ควรเคารพบูชา

ประเพณี “ฮิตสิบสอง คองสิบสี่”

สิ่งที่ถือปฏิบัติติดต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษก็คือ “ฮิตสิบสอง คองสิบสี่” คำว่า ฮิต ก็คือ จาริต ประเพณี คลองหรือคองเป็นข้อปฏิบัติคู่กันไปกับฮิต จาริตประเพณี ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชาติของท้องถิ่น ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในความเป็นชาติของตน ทำให้เกิดความรักชาติรักถิ่น มีส่วนช่วยให้ชาติดำรงความเป็นชาติของตนอย่างมั่นคงสืบมา ฮิตสิบสองเป็นประเพณีทำบุญเป็นประจำทุก ๆ เดือนในรอบปี ในพิธีกรรมต่าง ๆ นั้น จะมีการทำบุญเลี้ยงพระร่วมอยู่ด้วยเสมอและผลที่ได้รับก็คือทุกคนได้มีเวลาเข้าวัดใกล้ชิดกับหลักธรรมทางศาสนา ส่วนคลอง หรือครรลองธรรม 14 ประการใช้ในการปฏิบัติ “ฮิตวัดคลองสงฆ์” ของฆราวาสที่ควรปฏิบัติต่อพระสงฆ์และศาสนสถาน ได้แก่กวดาวารามอันเป็นสถานที่สำคัญทางพุทธศาสนาและถือเป็นประเพณี เช่น ทำบุญถวายภัตตาหารแก่ภิกษุสงฆ์ ทั้งในวันสำคัญทางพุทธศาสนาและวันอื่น ๆ ทัวไป คือ เมื่อข้าวหรือผลไม้ผลิตดอกออกผลให้นำไปทำบุญก่อนแล้วจึงบริโภคได้ในวันศีล (วันพระ) วันอุโบสถ ให้จัดดอกไม้รูปเทียนไปถวายแก่ภิกษุสงฆ์ในวันพระ และวันสำคัญทางพุทธศาสนา ห้ามเสพกามคุณ ให้ความสำคัญแก่ภิกษุสงฆ์และสามเณร ถือว่าเป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์แม้กระทั่งเงาของภิกษุสามเณรก็ห้ามเหยียบย่ำ และนอกจากนี้ให้สำรวมกิริยาที่เหมาะสม เช่น เวลาตักบาตรห้ามใส่รองเท้าและเมื่อเห็นภิกษุเดินผ่านมาให้หั้นลงพนมมือไหววก่อนเจรจา

2. การจัดงานแห่เทียนพรรษาจากอดีต ถึงปัจจุบัน

งานประเพณีแห่เทียนพรรษา เป็นประเพณีทางพุทธศาสนา ของชาวอุบลฯ ซึ่งมีความเจริญในพุทธศาสนา วัฒนธรรม และประเพณีมาเป็นเวลายาวนาน ถือเป็นงานบุญที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของจังหวัดอุบลราชธานี โดยได้กำหนดจัดงานขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 8 และแรม 1 ค่ำเดือน 8 หรือวันอาสาฬหบูชาและวันเข้าพรรษา จัดให้มีขึ้นทุกปี

จากการสอบถามผู้เฒ่าผู้แก่ ได้กล่าวว่า ชาวอุบลราชธานี ได้ทำต้นเทียนประกวดประชันความวิจิตรบรรจงกัน ตั้งแต่ พ.ศ.2470 จนเมื่อปี พ.ศ.2520 จังหวัดอุบลราชธานี ได้จัดงานสัปดาห์ประเพณีแห่เทียนพรรษา ให้เป็นงานประเพณีที่ยิ่งใหญ่และมโหฬาร สถานที่จัดงานคือ บริเวณทุ่งศรีเมืองและศาลาจตุรมุข มีการประกวดต้นเทียน 2 ประเภท คือ ประเภทติดพิมพ์ และประเภทแกะสลัก โดยขบวนแห่จากคุ้มวัดต่างๆ พร้อมนางฟ้าประจำต้นเทียน จะเคลื่อนขบวนจาก หน้าวัดศรีอุบลรัตนนา

ราม ไปตามถนน มาสิ้นสุดขบวนที่ทุ่งศรีเมือง และการแสดงสมโภชต้นเทียน แลเป็นแสงไฟต้องลำเทียนงามอร่ามไปทั้งงาน

ตั้งแต่ปี พ.ศ.2542 เป็นต้นมา งานประเพณีแห่เทียนพรรษาจังหวัดอุบลราชธานี มีชื่องานแต่ละปี ดังนี้

ปี พ.ศ. 2542 มีชื่องานว่า "งานแห่เทียนพรรษา เฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษา มหาราชา" เนื่องจากเป็นปีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นที่มาของ "เทียนเฉลิมพระเกียรติฯ" ที่ทุ่งศรีเมือง

ปี พ.ศ. 2543 มีชื่องานว่า "หลอมบุญบูชา ถวายไถ่แก้วมินทร์" มีความหมายว่า การหล่อเทียนพรรษาของชาวอุบลฯ เพื่อบำเพ็ญกุศลร่วมกัน การหล่อหลอมจิตศรัทธาให้เป็นหนึ่งเดียว เปรียบประดุจการหลอมบุญบูชา เพื่อน้อมเกล้าฯ ถวายแด่องค์พระมหากษัตริย์

ปี พ.ศ. 2544 มีชื่องานว่า "งามล้ำเทียนพรรษา ภูมิปัญญาชาวอุบลฯ" เนื่องจากเทียนพรรษาได้วิวัฒนาการไปจาก "ภูมิปัญญาดั้งเดิม" จนแทบจะจำเค้าโครงแต่โบราณไม่ได้ จึงได้มีการหันกลับมาทบทวนการจัดงานแห่เทียนพรรษา ตามภูมิปัญญาของชาวอุบลฯ ตั้งแต่เดิมมา

ปี พ.ศ. 2545 มีชื่องานว่า "โรจน์เรือง เมืองศิลป์" ด้วยเหตุที่ ททท.ได้เลือกงานแห่เทียนพรรษาจังหวัดอุบลราชธานี เป็นงานที่โดดเด่นที่สุดของประเทศในเดือนกรกฎาคม ตามโครงการ "เที่ยวทั่วไทย ไปได้ทุกเดือน" จึงจัดให้มีกิจกรรมการท่องเที่ยวตลอดเดือน อาทิ ได้เชิญช่างศิลป์นานาชาติประมาณ 15 ประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา นิวซีแลนด์ จีน ญี่ปุ่น มาร่วมแข่งขันการแกะสลักจิ๋วตามสไตล์งานศิลปะแต่ละชาติ มีนักท่องเที่ยวจากทั่วโลก มาชมงานตลอดทั้งเดือนกรกฎาคม 2545 ชื่องาน "โรจน์เรือง เมืองศิลป์" เป็นคำย่อมาจากคำเต็มที่ว่า "อุบลฯ เมืองนักปราชญ์ รุ่งโรจน์ ศาสตร์ เรื่องรองศิลป์ ถิ่นไทยดี"

ปี พ.ศ. 2546 มีชื่องานว่า "สืบศาสตร์ สานศิลป์" เนื่องจากงานประเพณีแห่เทียนพรรษาเป็นการ "สืบทอดศาสนาและสืบสานงานศิลปะ" ดังคำกล่าวที่ว่า "เทียนพรรษา คือ ภูมิศิลปะแห่งศรัทธา" เพื่อความกระชับ จึงใช้ชื่อว่า "สืบศาสตร์ สานศิลป์" แต่โดยเหตุที่มีผู้ให้ความเห็นเพิ่มเติมว่า คำว่า "ศาสตร์" มีความหมายกว้างกว่า ชื่องานจึงเป็น "สืบศาสตร์ สานศิลป์" ด้วยเหตุนี้

ปี พ.ศ. 2547 มีชื่องานว่า "ทวยราษฎร์ไฝธรรม งามล้ำเทียนพรรษา เทิดไท้ 72 พรรษา มหาราชนิ" เนื่องจากเป็นปีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พระแม่-แม่พระ ของแผ่นดิน

ปี พ.ศ. 2548 มีชื่องานว่า "น้อมรำลึก 50 ปี พระบารมีแผ่คลุมเกล้าฯ ชาวอุบลฯ" เนื่องจากเมื่อวันที่ 16-17 พฤศจิกายน 2498 ล้นเกล้าทั้งสองพระองค์ ได้เสด็จเยือนอุบลราชธานี ยังความปลาบปลื้มปิติแก่ชาวอุบลฯ เป็นล้นพ้น เพราะตั้งแต่สร้างบ้านเมืองมาเกือบ 200 ปี ยังไม่เคยมีพระมหากษัตริย์พระองค์ใดเสด็จเยี่ยม หรือทรงใกล้ชิดกับราษฎรอย่างไม่ถือพระองค์เช่นนี้ ชาวอุบลฯ

ทุกหมู่เหล่า ต่างพร้อมน้อมรำลึกด้วยสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าล้นกระหม่อม พระบารมีแผ่คลุมเกล้าฯ ชาวอุบลฯ ปีติล้นพ้น ตลอดระยะเวลา 50 ปี ที่ผ่านมาและตลอดไป

ปี พ.ศ. 2549 มีชื่องานว่า "60 ปี พระบารมีแผ่ไพศาล งามตระการเทียนพรรษา เทิดราชัน" เพื่อแสดงความจงรักภักดี ต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในวโรกาสทรงครองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี

ปี พ.ศ. 2550 มีชื่องานว่า "สู่เมืองเมืองธรรม เลิศล้ำ เทียนพรรษา ปวงประชาพอเพียง" เนื่องจากเป็นปีมหามงคล เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระชนมพรรษา 80 พรรษา 5 ธันวาคม 2550 เพื่อแสดงออกถึงความจงรักภักดี และสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณที่มีต่อพสกนิกรปวงชนชาวไทย และการน้อมนำแนวพระราชดำริมาใช้ดำรงชีวิต

ปี พ.ศ. 2551 มีชื่องานว่า "เมืองอุบลบุญล้ำ บุญธรรม บุญทาน สืบสานตำนานเทียน" เนื่องจากอุบลราชธานี มีสมญานามว่า "เมืองแห่งดอกบัวงาม" ซึ่งดอกบัว เป็นพฤษชาติที่มีคติธรรมทางพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง อุบลราชธานีจึงมีวัฒนธรรมประเพณี ทำบุญทุกๆ เดือน คือการยี่ดื้อ อีตลิบสองกองสิบสี่ (อีตลิบสอง คือจาริตที่ปฏิบัติแต่ละเดือน ตลอดปี จนเป็นประเพณีสืบต่อมา) ประเพณีแต่ละอย่างในอีตลิบสอง ล้วนมีแต่ชื่อ ขึ้นต้นว่าบุญ หมายถึง ประเพณีที่มุ่งการทำบุญเป็นสำคัญ อุบลราชธานีจึงมี บุญล้ำล้ำ ทั้งบุญธรรม บุญทาน อีกทั้ง งานประเพณีแห่เทียนพรรษา จังหวัดอุบลราชธานี ก็มีมาแต่โบราณ โดยเริ่มจากในสมัยแรกๆ เป็นเทียนเวียนหัว ไม้รวกติดลายวิวัฒนาการมาจนเป็น หลอมเทียน หลอมใจ หลอมบุญ สืบสานมาจนถึงปัจจุบัน จึงเป็นที่มาของชื่อ งานประเพณีแห่เทียนพรรษาอุบลราชธานี ปี 2551

ปี พ.ศ. 2552 มีชื่องานว่า "สู่เมืองเมืองธรรม บุญล้ำเทียนพรรษา ประชาพอเพียง" เนื่องจากอุบลราชธานีเป็น "อุ่อารยวัฒนธรรม อุดมอริยทรัพย์ อริยสงฆ์ รุ่งโรจน์ศาสตร์ เรื่องรองศิลป์ ถิ่นไทยดี" สู่เมืองเมืองธรรม จึงเป็นความรุ่งเรือง สว่างไสว อุดมสมบูรณ์ ในธรรมที่สำคัญยิ่ง 3 ประการ คือ พุทธธรรม อารยธรรม และธรรมชาติ ประกอบกับ การทำบุญเข้าพรรษาที่อุบลราชธานี มีชื่อเสียงมานานนับร้อยปี จึงเป็นที่รวมทำบุญเข้าพรรษาของประชาชนทั่วประเทศ รวมถึงนักท่องเที่ยวทั่วโลก ท่านที่มาทำบุญเดือนแปดที่เมืองอุบลฯ จึงเป็นการบำเพ็ญกุศล ได้รับ "บุญล้ำเทียนพรรษา" โดยทั่วหน้ากัน พร้อมกันนี้ ยังได้เสนอเน้นคำขวัญ ประชาพอเพียง ซึ่งเป็นที่ทราบกันอยู่แล้วว่า ประชาชนพลเมือง จะมีความ พอเพียง ได้ ก็ด้วยคุณธรรมความพอเพียง ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทำชีวิตให้อยู่ดีมีสุข ไม่มีความฟุ้งเฟ้อ ทะเยอทะยาน ยินดีในสิ่งที่ได้ พอใจในสิ่งที่มีเป็นที่มาของชื่องานประเพณีแห่เทียนพรรษาอุบลราชธานี ปี 2552

ปี พ.ศ. 2553 มีชื่องานว่า "สู่เมืองเมืองธรรม งามล้ำเทียนพรรษา ภูมิปัญญาชาวอุบล" เนื่องจากเมืองอุบลราชธานี มี "ธรรม" 3 ประการ คือ พุทธธรรม ชาวอุบลฯ มีความผูกพันในธรรม อารยธรรม คืออุดมด้วยอารยทรัพย์ อารยสงฆ์ และธรรมชาติ ตามถิ่นที่ตั้งเมืองอุบล คือ ดงอู่ผึ้ง

จึงเป็นความรุ่งเรือง หรือ "รุ่งเรืองเมืองธรรม" และที่ตั้งเมืองของจังหวัดอุบลราชธานี คือ ดงอู่ผึ้ง ซึ่งเป็นทรัพยากรสำคัญในการทำเทียนพรรษา รวบรวมอุดมสมบูรณ์มาก สำนักพระราชวัง ได้นำขี้ผึ้งจาก จังหวัดอุบลฯ ไปเพื่อทำเทียนพระราชทาน ประกอบกับ อุบลราชธานีมีสกุลช่างทุกสาขาวิชาช่าง ศิลปะ จึงสามารถสร้างสรรค์เทียนพรรษา ออกมาได้อย่างวิจิตรบรรจงตามจินตนาการ งามล้ำเทียน พรรษา และเนื่องจากประเพณีแห่เทียนพรรษาเกิดจาก ภูมิปัญญาชาวอุบลฯ เป็น “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” สืบสานเป็น “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ก่อให้เกิด “ภูมิพลเมือง” สร้างชุมชนให้เข้มแข็ง ประชาคมเป็น ปึกแผ่นมั่นคง แก้ไขปัญหาสำคัญของชาติได้ในการร่วมเป็น “ภูมิพลแผ่นดิน”

ปี พ.ศ. 2554 มีชื่องานว่า “รุ่งเรืองเมืองธรรม งามล้ำเทียนพรรษา ภูมิปัญญา ชาวอุบล” ใช้ชื่องานต่อเนื่องจากงานประเพณีแห่เทียนพรรษา ปี 2553 กำหนดจะจัดงานระหว่างวันที่ 1-31 กรกฎาคม 2554 ณ บริเวณสนามทุ่งศรีเมือง โดยปีนี้จะมีความพิเศษกว่าทุกปี คือ มีการจัดทำต้น เทียนพรรษาเฉลิมพระเกียรติ เป็นการนำเทียนประเภทแกะสลักและติดพิมพ์ มารวบรวมในต้นเทียน เดียวกัน โดยฝีมือช่างเทียนระดับอาจารย์ 9 ท่าน มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการเฉลิมฉลองในวโรกาส พระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระชนมายุครบ 84 พรรษา และเป็นการแสดงออกถึงความ จงรักภักดีของพสกนิกรชาวจังหวัดอุบลราชธานี

กฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้อง

1. นโยบายการสืบสานประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น

กระทรวงวัฒนธรรมมีหน้าที่กำหนดนโยบาย เป้าหมาย มาตรการ และแผนงานด้าน วัฒนธรรมของชาติมาโดยตลอด แต่การดำเนินงานที่ผ่านมาไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควรเนื่องจาก วัฒนธรรมของชาติมีความหลากหลายทำให้ระบบราชการซึ่งมีระเบียบกฎหมายที่ใช้เป็นแนวทางและ ข้อปฏิบัติราชการเหล่านี้ไม่เอื้อต่อการปฏิบัติงานด้านวัฒนธรรม การดำเนินงานขององค์กรควรเป็น อิสระ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดและการปฏิรูประบบราชการในปัจจุบันตามพระราชบัญญัติระเบียบ บริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2545 และพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวงกรม พ.ศ. 2545 มาตรา 36 บัญญัติให้กระทรวงวัฒนธรรมมีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับศิลปะ ศาสนาและวัฒนธรรม และ ราชการอื่นตามที่มีกฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกระทรวงวัฒนธรรมหรือส่วนราชการที่ สังกัดกระทรวงวัฒนธรรม โดยโครงสร้างหลักในส่วนกลางประกอบด้วย

1. สำนักงานรัฐมนตรี
2. สำนักงานปลัดกระทรวง
3. กรมศาสนา
4. กรมศิลปากร

5. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

6. สำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย

7. สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2550 : 83) ตระหนักว่าการดำเนินงานทางวัฒนธรรมจำเป็นที่จะต้องให้ประชาชนซึ่งเป็นเจ้าของวัฒนธรรมเป็นผู้ดำเนินการเอง ข้าราชการเป็นเพียงผู้ให้การสนับสนุนจึงจะเกิดผลให้เกิดความยั่งยืนในการอนุรักษ์ รักษา เผยแพร่ และดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งพระราชอาณาจักรไทยฉบับปัจจุบัน ซึ่งกำหนดไว้ในมาตรา 46 ว่า บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ย่อมมีสิทธิอนุรักษ์ หรือฟื้นฟู จารีต ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ ซึ่งกระทรวงวัฒนธรรมได้กำหนดยุทธศาสตร์ในการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมไว้ในยุทธศาสตร์ที่ 1 รักษาสืบทอดวัฒนธรรมของชาติและความหลากหลายของวัฒนธรรมท้องถิ่นให้คงอยู่มั่นคง และในยุทธศาสตร์ที่ 3 นำทุนทางวัฒนธรรมของประเทศมาสร้างคุณค่าทางสังคมและเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบ พ.ศ. 2550-2554 (2549 : 14) เรื่อง ยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศโดยให้ความสำคัญในเรื่องยุทธศาสตร์การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมให้เป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศในเรื่องการสร้าง ความมั่นคงของเศรษฐกิจชุมชนด้วยการบูรณาการผลิตบนฐานศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชนอย่างสมดุล เน้นการผลิตเพื่อการบริโภคอย่างพอเพียงภายในชุมชน สนับสนุนให้ชุมชนมีการรวมกลุ่มในรูปแบบสหกรณ์ กลุ่มอาชีพ สนับสนุนการนำภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นมาใช้ในการสร้างคุณค่าของสินค้าและบริการ และสร้างความร่วมมือกับภาคเอกชนในการลงทุนสร้างอาชีพและรายได้ที่มีการจัดสรรประโยชน์อย่างเป็นธรรมแก่ชุมชน ส่งเสริมการร่วมลงทุนระหว่างเครือข่ายองค์กรชุมชนกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรวมทั้งสร้างระบบบ่มเพาะวิสาหกิจชุมชนควบคู่กับการพัฒนาความรู้ด้านการจัดการ การตลาด และทักษะในการประกอบอาชีพ

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2550 : 82) ได้วางแผนการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมยุคใหม่ โดยเล็งเห็นว่าจำเป็นต้องกำหนดยุทธศาสตร์เป้าหมายการดำเนินงานที่ชัดเจน โดยกำหนดให้สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ มีภารกิจเกี่ยวกับการส่งเสริม บำรุงรักษา วัฒนธรรมไทยโดยการศึกษา ค้นคว้า วิจัย ฟื้นฟู พัฒนา เผยแพร่ และส่งเสริมหน่วยงานของรัฐ เอกชน และประชาชน ที่ดำเนินงานด้านวัฒนธรรม รวมทั้งดำเนินการเกี่ยวกับการประสานงาน แลกเปลี่ยนด้านวัฒนธรรม โดยมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

1. ดำเนินการตามกฎหมายว่าด้วยสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
2. ศึกษา วิจัย และเผยแพร่องค์ความรู้ทางวัฒนธรรม
3. พัฒนา ส่งเสริมคุณภาพทางวัฒนธรรมของชาติ
4. เป็นศูนย์กลางในการศึกษา รวบรวม เผยแพร่ และให้บริการสารสนเทศและ

กิจกรรมทางวัฒนธรรม

5. ส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดและเรียนรู้คุณค่าทางวัฒนธรรม
6. สนับสนุน ส่งเสริมและประสานการดำเนินงานวัฒนธรรม
7. จัดทำโครงการและแผนปฏิบัติงานส่งเสริม พัฒนา ป้องกัน และแก้ไขปัญหาทางวัฒนธรรม
8. ระดมทรัพยากรเพื่อส่งเสริมการดำเนินงานวัฒนธรรม
9. ปฏิบัติงานอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนด หรือตามที่กระทรวงหรือคณะรัฐมนตรี

มอบหมาย

2. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554)

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานกฤษฎามนตรี (2550 : 12) ได้กำหนดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 พ.ศ. 2550 - 2554 โดยกำหนดวิสัยทัศน์ประเทศไทยไว้ คือ มุ่งพัฒนาสู่ “สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน (Green and Happiness Society) คนไทยมีคุณธรรมนำความรอบรู้ รู้เท่าทันโลก ครอบครัวยั่งยืน ชุมชนเข้มแข็ง สังคมสันติสุข เศรษฐกิจมีคุณภาพ เสถียรภาพ และเป็นธรรม สิ่งแวดล้อมมีคุณภาพและทรัพยากรธรรมชาติยังยืนอยู่ภายใต้ระบบบริหารจัดการประเทศที่มีธรรมาภิบาล ดำรงไว้ซึ่งระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขและอยู่ในประชาคมโลกได้อย่างมีศักดิ์ศรี” และได้กำหนดแนวทางในการพัฒนาไว้ดังนี้ แผนพัฒนาฯ ฉบับวันที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) เป็นจุดสำคัญของการวางแผนพัฒนาประเทศและเป็นแผนปฏิรูปความคิดและคุณค่าใหม่ของสังคมไทยที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมทุกภาคส่วนในสังคม และมุ่งให้ “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” และใช้เศรษฐกิจเป็นเครื่องมือช่วยพัฒนาให้คนมีความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น พร้อมทั้งปรับเปลี่ยนวิธีการพัฒนาแบบแยกส่วนมาเป็นบูรณาการแบบองค์รวม เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างการพัฒนา เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตามในปีแรกของแผนฯ ประเทศไทยต้องประสบวิกฤตเศรษฐกิจอย่างรุนแรง และส่งผลกระทบต่อคนและสังคมเป็นอย่างมาก จึงต้องเร่งฟื้นฟูเศรษฐกิจให้มีเสถียรภาพมั่นคง และลดผลกระทบจากวิกฤตที่ก่อให้เกิดปัญหาการว่างงานและความยากจนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) ได้ัญเชิญ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาและบริหารประเทศ ความรู้ไปกับกระบวนการพัฒนาแบบ

บูรณาการเป็นองค์รวมที่มี “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” ต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 โดยให้ความสำคัญกับการแก้ปัญหาจากวิกฤตเศรษฐกิจให้ลุกลาม และสร้างฐานเศรษฐกิจภายในประเทศให้เข้มแข็งและมีภูมิคุ้มกันต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงจากภายนอก ขณะเดียวกันมุ่งการพัฒนาที่สมดุลทั้งด้านตัวคน สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนและความอยู่ดีมีสุขของคนไทย ผลการพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 สรุปได้ว่า ประสบความสำเร็จที่น่าพอใจ เศรษฐกิจของประเทศขยายตัวได้อย่างต่อเนื่องในอัตราเฉลี่ยร้อยละ 5.7 ต่อปี เสถียรภาพทางเศรษฐกิจปรับตัวสู่ความมั่นคง ความยากจนลดลง ขณะเดียวกันระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนดีขึ้นมาก อันเนื่องมาจากการดำเนินการเสริมสร้างสุขภาพอนามัย การมีหลักประกันสุขภาพที่มีการปรับปรุงทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ โดยครอบคลุมคนส่วนใหญ่ของประเทศ และการลดลงของปัญหาอาชญากรรม แต่เศรษฐกิจไทยยังไม่เข้มแข็งและอ่อนไหวต่อความผันผวนของปัจจัยภายนอก ขณะที่ยังมีปัญหาด้านคุณภาพการศึกษา ความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางรายได้ ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และความโปร่งใสในการบริหารจัดการของภาครัฐ ที่ยังต้องให้ความสำคัญในการแก้ไขอย่างต่อเนื่อง

ในระยะของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) ประเทศไทยยังคงต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในหลายบริบท ทั้งที่เป็นโอกาสและข้อจำกัดต่อการพัฒนาประเทศ จึงต้องมีการเตรียมความพร้อมของคนและระบบให้สามารถปรับตัวพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงในอนาคตและแสวงหาประโยชน์อย่างรู้เท่าทันโลกาภิวัตน์และสร้างภูมิคุ้มกันให้กับทุกภาคส่วนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

การเปลี่ยนแปลงของบริบทการพัฒนา สถานะและทิศทางการปรับตัวของประเทศไทย มีลักษณะที่สำคัญในประเด็นต่อไปนี้

1. การเปลี่ยนแปลงของบริบทการพัฒนา

ประเทศไทยยังคงเผชิญกับบริบทการเปลี่ยนแปลงของโลกในหลายด้านที่สำคัญ ซึ่งมีผลกระทบทั้งที่เป็นโอกาสและข้อจำกัดต่อการพัฒนาประเทศเป็นอย่างมาก ซึ่งแนวโน้มของบริบทการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญมี 5 บริบท ดังนี้

1.1 การรวมตัวของกลุ่มเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงในตลาดการเงินของโลก ทำให้การเคลื่อนย้ายเงินทุนสินค้าและบริการ รวมทั้งคนในระหว่างประเทศมีความคล่องตัวมากขึ้น ประกอบกับการก่อตัวของศตวรรษแห่งเอเชียที่มีจีนและอินเดียเป็นตัวจักรสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจโลกส่งผลให้ประเทศไทยต้องดำเนินนโยบายการค้าในเชิงรุก ทั้งการหาตลาดเพิ่มและการผลักดันให้ผู้ผลิตในประเทศปรับตัวให้สามารถแข่งขันได้บนฐานความรู้ ฐานทรัพยากรธรรมชาติและความเป็นไทยนอกจากนั้น ปัญหาความไม่สมดุลทางเศรษฐกิจของโลกที่สะสมมานาน และการขยายตัวของกองทุนประกันความเสี่ยงจะสร้างความผันผวนต่อระบบการเงินของโลก จึงมีความ

จำเป็นต้องยกระดับการกำกับดูแลการเคลื่อนย้ายเงินทุนระหว่างประเทศ และการเตรียมความพร้อมต่อการผันผวนของค่าเงินและอัตราดอกเบี้ยในตลาดโลก

1.2 การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีอย่างก้าวกระโดด ความก้าวหน้าอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีสารสนเทศ เทคโนโลยีชีวภาพ เทคโนโลยีวัสดุ และนาโนเทคโนโลยี สร้างความเปลี่ยนแปลงทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมทั้งในด้านโอกาสและภัยคุกคาม จึงจำเป็นต้องเตรียมพร้อมให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีดังกล่าวในอนาคต โดยจะต้องมีการบริหารจัดการองค์ความรู้อย่างเป็นระบบทั้งการพัฒนาหรือสร้างองค์ความรู้ รวมถึงการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมมาผสมผสานร่วมกับจุดแข็งในสังคมไทย อาทิ สร้างความเชื่อมโยงเทคโนโลยีกับวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อสร้างคุณค่าเพิ่มให้กับสินค้าและบริการ มีการบริหารจัดการลิขสิทธิ์และสิทธิบัตรและการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาอย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งแบ่งปันผลประโยชน์ที่เป็นธรรมกับชุมชน

1.3 การเปลี่ยนแปลงด้านสังคม ปัจจุบันประเทศที่พัฒนาแล้วหลายประเทศ กำลังเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นทั้งโอกาสและภัยคุกคามต่อประเทศไทย โดยด้านหนึ่งประเทศไทยจะมีโอกาสมากขึ้นในการขยายตลาดสินค้าเพื่อสุขภาพ และการให้บริการด้านอาหารสุขภาพ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและแพทย์พื้นบ้าน สถานที่ท่องเที่ยวและการพักผ่อนระยะยาวของผู้สูงอายุ จึงนับเป็นโอกาสในการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยและนำมาสร้างมูลค่าเพิ่ม ซึ่งจะเป็นทรัพย์สินทางปัญญาที่สร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจได้ แต่ในอีกด้านก็จะเป็นภัยคุกคามในเรื่องการเคลื่อนย้ายแรงงานที่มีฝีมือ และทักษะไปสู่ประเทศที่มีผลตอบแทนสูงกว่า ขณะเดียวกัน การแพร่ขยายของข้อมูลข่าวสารที่ไร้พรมแดนทำให้การดูแลและป้องกันเด็กและวัยรุ่นจากค่านิยมที่ไม่พึงประสงค์เป็นไปได้ยากลำบากมากขึ้น ตลอดจนปัญหาการก่อการร้าย การระบาดของโรคพันธุกรรมใหม่ๆ และการค้ายาเสพติดในหลากหลายรูปแบบ

1.4 การเคลื่อนย้ายของคนอย่างเสรี ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีการขนส่งและกระแสโลกาภิวัตน์ส่งผลให้มีการเดินทางทั้งเพื่อการท่องเที่ยวการทำธุรกิจที่ต่างๆ ทั่วโลกมากขึ้น รวมทั้งสังคมและเศรษฐกิจฐานความรู้ ทำให้ประเทศต่างๆ ตระหนักถึงความสำคัญของบุคลากรที่มีองค์ความรู้สูงต่อขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ ในขณะที่กฎระเบียบ ที่เกี่ยวกับการรวมตัวของกลุ่มเศรษฐกิจมุ่งสู่การส่งเสริมให้มีการเคลื่อนย้ายแรงงานและผู้ประกอบการเพื่อไปทำงานในต่างประเทศได้สะดวกขึ้น ดังนั้น ประเทศไทยจึงต้องคำนึงถึงมาตรการทั้งด้านการส่งเสริมคนไปทำงานต่างประเทศ การดึงดูดคนต่างชาติเข้ามาทำงานในประเทศ การดึงดูดคนต่างชาติเข้ามาทำงาน ในประเทศไทย และมาตรการรองรับผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น โดยเฉพาะปัญหาที่จะมีผลกระทบต่อความมั่นคงของคนในเชิงสุขภาพ และความปลอดภัยในชีวิตทรัพย์สิน

1.5 การเปลี่ยนแปลงด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จำนวนประชากรโลกที่มากขึ้น ได้สร้างแรงกดดันต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของโลกให้เสื่อมโทรมลง ส่งผลกระทบต่อความแปรปรวนของสภาพภูมิอากาศ และการเกิดภัยธรรมชาติบ่อยครั้งขึ้น รวมทั้งการเกิดการระบาดของแพร่เชื้อโรคที่มีรหัสพันธุกรรมใหม่ ๆ เป็นเหตุให้เกิดเป็นข้อตกลงระหว่างประเทศและสนธิสัญญาเพื่อให้มีการดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโลกในประเด็นต่าง ๆ รวมกัน อาทิ อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ อนุสัญญาว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศซึ่งชนิดพันธุ์สัตว์ป่าและพืชป่าที่ใกล้จะสูญพันธุ์ เป็นต้น นอกจากนั้นการกีดกันทางการค้าที่เชื่อมโยงประเด็นด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมก็มีมากขึ้น ประเทศไทยจึงต้องยกระดับมาตรฐานการจัดการสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้นกว่าเดิม โดยปกป้องฐานทรัพยากรเพื่อรักษาความสมดุลยั่งยืนของระบบนิเวศ ด้วยการพัฒนาระบบบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้มีประสิทธิภาพสูงสุดภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมและปรับปรุงรูปแบบการผลิตสินค้าและบริการที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมมากขึ้น ขณะเดียวกัน ต้องเพิ่มประสิทธิภาพการใช้พลังงาน และพัฒนาพลังงานทางเลือกเพื่อรองรับความต้องการใช้พลังงานในประเทศ

2. สถานะของประเทศ

ภายใต้บริบทการเปลี่ยนแปลงที่ประเทศไทยต้องเผชิญในอนาคต การทบทวนสถานะของประเทศในด้านสังคม เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการบริหารจัดการประเทศแสดงว่าประเทศไทยมีโอกาสการปรับตัวและได้รับประโยชน์จากกระแสโลกาภิวัตน์ แต่ยังคงพัฒนาโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองในหลายประการ เพื่อให้คนไทยอยู่ดีมีสุข ซึ่งสรุปสถานะของประเทศที่สำคัญได้ ดังนี้

2.1 สถานะด้านสังคมของประเทศ

ประเทศไทยอยู่ในกลุ่มประเทศที่มีการพัฒนาคนระดับกลางและมีแนวโน้มการพัฒนาคอนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยค่าดัชนีการพัฒนาคอนของประเทศไทยในปี 2548 เท่ากับ 0.778 อยู่ในลำดับ 73 จาก 177 ประเทศ ซึ่งสูงกว่าจีนและเวียดนามแต่ต่ำกว่าญี่ปุ่น เกาหลีและสิงคโปร์สำหรับการพัฒนาคุณภาพคนด้านการศึกษาขยายตัวเชิงปริมาณอย่างรวดเร็ว โดยจำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยของคนไทยเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องเป็น 8.5 ปี ในปี 2548 และมีคนไทยที่คิดเป็นทำเป็นร้อยละ 60 ของประชากร ส่วนการขยายโอกาสการเรียนรู้ตลอดชีวิตมีมากขึ้น แต่ความสามารถในการเรียนรู้โดยเชื่อมโยงนำความรู้ไปปรับใช้ของคนไทยยังอยู่ในระดับต่ำ คุณภาพการศึกษายังไม่เพียงพอในการปรับตัวทันการเปลี่ยนแปลงและเข้าสู่สังคมเศรษฐกิจฐานความรู้ จึงเป็นประเด็นที่ต้องเร่งให้ความสำคัญระยะต่อไป แม้การศึกษาของแรงงานไทยที่จบการศึกษาสูงกว่าระดับประถมศึกษาเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 39.8 ในปี 2548 แต่ประสิทธิภาพการผลิตของแรงงานไทยยังต่ำเมื่อเทียบกับประเทศมาเลเซีย เกาหลี สิงคโปร์ ได้หวัน และญี่ปุ่น ตลอดทั้งกำลังคนระดับกลางและระดับสูงยังขาดแคลน

ทั้งปริมาณและคุณภาพ และยังมีการลงทุนด้านวิจัยและพัฒนาเพียงร้อยละ 0.26 ต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยถึง 7 เท่า

ประเด็นสำคัญอีกอย่างหนึ่งคือการนำองค์ความรู้ไปใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ยังอยู่ในระดับต่ำ จึงเป็นจุดอ่อนของไทยในการสร้างองค์ความรู้ นวัตกรรม รวมทั้งการวิจัยเพื่อพัฒนาประเทศ และเป็นจุดจุดรั้งการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันต่างประเทศขณะเดียวกันคนไทยกำลังประสบปัญหาวิกฤตการณ์ที่เป็นผลกระทบจากการเลือนไหลทางวัฒนธรรมต่างชาติเข้าสู่ประเทศทั้งทางสื่อสารมวลชนและเทคโนโลยีสารสนเทศ โดยขาดการคัดกรองและเลือกรับวัฒนธรรมที่ดีงาม ทำให้คุณธรรมและจริยธรรมของคนไทยลดลง โดยเฉพาะเด็กและเยาวชน เนื่องจากวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป ทำให้สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษาและสถาบันศาสนา มีบทบาทในการอบรมเลี้ยงดู ให้ความรู้ ปลูกฝังศีลธรรมให้มีคุณภาพและจริยธรรมลดน้อยลง นำไปสู่ค่านิยมและพฤติกรรมที่เน้นวัตถุนิยมและบริโภคนิยมเพิ่มมากขึ้น ในด้านสุขภาพคนไทยได้รับผลกระทบ สุขภาพอย่างทั่วถึงร้อยละ 96.3 ในปี 2548 การเจ็บป่วยโดยรวมลดเหลือ 1,798.1 ต่อประชากรพันคน ในปี 2547 อย่างไรก็ตาม คนไทยยังเผชิญกับการเจ็บป่วยด้วยโรคที่ป้องกันได้ที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นต่อเนื่อง รวมทั้งอุบัติเหตุใหม่หรือโรคระบาดซ้ำที่เป็นผลกระทบจากกระแสโลกาภิวัตน์ ส่วนหลังประกันทางสังคมยังไม่ครอบคลุมแรงงานนอกระบบและกลุ่มผู้ด้อยโอกาสอย่างทั่วถึง และคนไทยต้องเผชิญกับความเสี่ยงในด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินสูงขึ้น

สำหรับสถานะด้านชุมชน พบว่าสังคมไทยได้ปรับตัวเข้าสู่ยุคของการเปลี่ยนแปลงจากชนบทสู่เมืองอย่างต่อเนื่อง ขณะการพัฒนาชนบทกับเมืองมีลักษณะแยกส่วนส่งผลให้เกิดความไม่สมดุลของการพัฒนาของชุมชนชนบท อย่างไรก็ตาม กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาและการจัดการกับปัญหาที่มากกระทบกับชุมชนได้ระดับหนึ่งพร้อมกับการเตรียมความพร้อมของท้องถิ่นให้สามารถปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพมากขึ้นและกลไกการปฏิบัติงานให้พร้อมรับภารกิจกระจายอำนาจโดยภาครัฐได้เสริมกระบวนการเรียนรู้เพื่อการจัดทำแผนชุมชนแล้ว 3,657 ตำบล การส่งเสริมกระบวนการประชาคมในการจัดทำแผนของส่วนท้องถิ่นและอำเภอ รวมทั้งการพัฒนาศักยภาพของผู้นำชุมชน การสร้างเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน และกระบวนการมีส่วนร่วมสร้างงานสร้างอาชีพให้แก่ชุมชนด้านวัฒนธรรม ค่านิยมที่ดีงามและภูมิปัญญาท้องถิ่นยังถูกกลืนและมีการถ่ายทอดสู่คนรุ่นใหม่ อย่างน้อยทั้งระบบคุณค่าของสังคมไทยในเรื่องจิตสาธารณะ ความเอื้ออาทรและการช่วยเหลือซึ่งกันและกันเริ่มน้อยลง ความผูกพันของชุมชนเริ่มเสื่อมถอย อย่างไรก็ตามสังคมไทยยังมีผู้นำการพัฒนา โดยเฉพาะผู้นำชุมชนและปราชญ์กระจายอยู่ทุกพื้นที่ประมาณ 1.7 ล้านคน และมีบทบาทสำคัญเป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนในการพัฒนาชุมชน ทำให้มีชุมชนต้นแบบที่มีความเข้มแข็งสามารถเป็นแบบอย่างเพื่อเรียนรู้และประยุกต์ใช้อยู่ทั่วทุกภูมิภาค ขณะเดียวกันพฤติกรรมการดำรงชีวิตและการปฏิสัมพันธ์ของคนในชุมชนเริ่มเปลี่ยนไปจากอดีต โดยกระแสวัตถุ

นิยมที่เข้าสู่ชุมชนได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน ทำให้มีความสะดวกมากขึ้น แต่มีความสุขลดลง มีรายได้ไม่พอจ่ายมีหนี้สินเพิ่มขึ้น และความสัมพันธ์ของชุมชนลดน้อยลงในลักษณะต่างคนต่างอยู่มากขึ้น

2.2 สถานะด้านเศรษฐกิจของประเทศ

เศรษฐกิจของประเทศไทยมีการเติบโตอย่างต่อเนื่องในอัตราเฉลี่ย 5.7 ต่อปี ในช่วงปี 2545-2548 และจัดอยู่ในกลุ่มประเทศที่มีรายได้ปานกลาง โดยมีขนาดทางเศรษฐกิจใหญ่เป็นลำดับที่ 20 จากจำนวน 192 ประเทศในโลก โดยยังคงมีบทบาททางการค้าระหว่างประเทศ และรักษาส่วนแบ่งการตลาดไว้ได้ในขณะที่การแข่งขันเพิ่มขึ้นสูง ตลอดทั้งการพัฒนาเศรษฐกิจฐานความรู้ของประเทศไทยปรับตัวดีขึ้น ขณะที่โครงสร้างการผลิตมีจุดแข็งที่มีฐานการผลิตที่หลากหลาย ช่วยลดความเสี่ยงจากภาวะผันผวนของวัฏจักรเศรษฐกิจและสามารถสร้างความเชื่อมโยงระหว่างการผลิตเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มได้มากขึ้น อย่างไรก็ตามเศรษฐกิจไทยมีจุดอ่อนในเชิงโครงสร้างที่ต้องพึ่งพิงการนำเข้าวัตถุดิบ ชิ้นส่วน พลังงาน เงินทุน และเทคโนโลยี ในสัดส่วนที่สูง โดยที่ผลิตภาพการยังต่ำ การผลิตอาศัยฐานทรัพยากรมากกว่าองค์ความรู้ มีการใช้ทรัพยากรเพื่อการผลิตและบริโภคอย่างสิ้นเปลือง ทำให้เกิดปัญหาสภาพแวดล้อม และผลกระทบในด้านสังคมตามมา โดยไม่ได้มีการสร้างภูมิคุ้มกันอย่างเหมาะสม

ส่วนโครงสร้างพื้นฐานด้านขนส่งและโลจิสติกส์ ยังขาดประสิทธิภาพ และการเชื่อมโยงที่เป็นระบบทำให้มีต้นทุนสูงถึงร้อยละ 16 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ อีกทั้งภาคการขนส่งยังมีสัดส่วนการใช้พลังงานเชิงพาณิชย์สูงถึงร้อยละ 38 นอกจากนี้ โครงสร้างพื้นฐานด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและสื่อสาร และน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค ยังไม่กระจายไปที่ชนบทอย่างเพียงพอและทั่วถึง ส่วนโครงสร้างพื้นฐานด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรมของไทย ต่างอยู่ในระดับตกต่ำเป็นรองต่อประเทศเพื่อนบ้านที่เป็นคู่แข่งทางการค้า

อย่างไรก็ดี ประเทศไทยมีจุดแข็งอยู่ที่การมีเสถียรภาพเศรษฐกิจในระดับที่ดีจากการดำเนินนโยบายเพื่อฟื้นฟูเสถียรภาพเศรษฐกิจของประเทศภายหลังวิกฤตเศรษฐกิจ ทำให้เสถียรภาพทางเศรษฐกิจประเทศในปัจจุบันอยู่ในเกณฑ์ดี โดย ณ สิ้นปี 2548 อัตราการว่างงานเฉลี่ยร้อยละ 2 และทุนสำรองเงินตราต่างประเทศอยู่ในระดับ 52.1 พันล้านเหรียญสหรัฐ ซึ่งนับว่าเป็นระดับที่มีความเพียงพอในการเป็นภูมิคุ้มกันความเสี่ยงจากภายนอก อย่างไรก็ตามราคานั้นเพิ่มสูงขึ้นมากตั้งแต่ปลายปี 2547 และต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน ส่งผลให้ดุลการค้า ดุลบัญชีเดินสะพัดขาดดุลเพิ่มขึ้น สะท้อนถึงปัญหาความอ่อนแอในเชิงโครงสร้างที่พึ่งพิงภายนอกมากเกินไป รวมทั้งประเทศไทยยังมิมีฐานะการออมที่ต่ำกว่าการลงทุน จึงต้องพึ่งพิงเงินทุนจากต่างประเทศทำให้ประเทศมีความเสี่ยงจากการขาดดุลบัญชีเดินสะพัดและจากการเคลื่อนย้ายเงินทุนระหว่างประเทศ จำเป็นต้องพัฒนาระบบภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจ ภายใต้อิทธิพลของบริบทโลกที่มีการเคลื่อนย้ายอย่างเสรีของคน องค์ความรู้

เทคโนโลยี เงินทุน สินค้าและบริการสำหรับการพัฒนาเพื่อเสริมสร้างความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจ และการแก้ไขปัญหาความยากจน มีส่วนช่วยให้ความยากจนลดลงตามลำดับและการกระจายรายได้ปรับตัวดีขึ้นอย่างช้าๆ ในปี 2547 มีจำนวนประชาชนที่ยังอยู่ภายใต้เส้นความยากจนซึ่งเป็นระดับรายได้ 1,242 บาทต่อเดือน จำนวน 7.34 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 11.3 ของประชากรทั้งประเทศ สำหรับการกระจายรายได้ปรับตัวดีขึ้นอย่างช้าๆ โดยค่าดัชนีจีนิ (Gini Coefficient) ของประเทศไทย เท่ากับ 0.499 ลดลงต่อเนื่องจาก 0.525 ในปี 2543 และ 0.501 ในปี 2545 แต่อย่างไรก็ตามการแก้ปัญหาการกระจายรายได้ต้องได้รับลำดับความสำคัญ เนื่องจากเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศอื่นๆ แล้ว การกระจายรายได้ต้องได้ในประเทศไทยยังมีความเท่าเทียมน้อยกว่าหลายประเทศ

2.3 สถานะด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ในอดีตทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ถูกนำมาใช้เพื่อตอบสนอง การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลัก โดยพื้นที่ป่าไม้ถูกทำลายไปถึง 67,000,000 ไร่ในช่วง 40 ปี ปัจจุบันเหลือพื้นที่ป่าร้อยละ 33 ของพื้นที่ประเทศก่อให้เกิดปัญหาน้ำท่วม น้ำแล้ง และภัยธรรมชาติ ที่บ่อยครั้งและรุนแรง ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งลดความอุดมสมบูรณ์ลงโดยปะการังลดลง จาก 20,000,000 ไร่ เหลือ 1,500,000 ไร่ อัตราจากการจับสัตว์น้ำลดลง 3 เท่า แหล่งปะการังและ ห้วยทะเลสภาพเสื่อมโทรม สำหรับทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพ ก็กำลังถูกทำลายอย่างรวดเร็ว สาเหตุมาจากการดำเนินกิจกรรมของมนุษย์ที่ทำลายถิ่นที่อยู่อาศัยของสิ่งมีชีวิตชนิดต่าง ๆ และผลต่อการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศทำให้อัตราการสูญพันธุ์ของสิ่งมีชีวิตเพิ่มขึ้นคุณภาพ สิ่งแวดล้อมมีความเสื่อมโทรมมีสาเหตุสำคัญจากการขยายตัวของจำนวนประชากรและแบบแผนการ ดำรงวิถีชีวิตที่ไม่เหมาะสม ส่งผลให้เกิดปัญหามลพิษเพิ่มขึ้น โดยคุณภาพอากาศและน้ำอยู่ในเกณฑ์ ต่ำกว่ามาตรฐาน ปริมาณขยะมูลฝอยและของเสียอันตรายมีมากขึ้นเกินศักยภาพในการกำจัดได้ทัน ขณะที่การนำสารอันตรายที่ใช้ในการผลิตมีมากขึ้น โดยขาดกลไกการจัดการทั้งการควบคุม กระบวนการผลิต การจัดเก็บ การขนส่ง ทำให้เกิดการแพร่กระจายในสิ่งแวดล้อมและปนเปื้อนใน ห่วงโซ่อาหาร นอกจากนี้การใช้เครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์และกฎหมายที่เกี่ยวข้องยังมีอยู่จำกัด รวมทั้งมีความซ้ำซ้อน มีช่องว่าง และขาดการบังคับใช้

2.4 สถานะด้านบริหารจัดการประเทศ

กระบวนการบริหารจัดการประเทศได้เริ่มเปิดโอกาสให้ภาคส่วนอื่นๆ เข้ามาร่วมกับภาครัฐมากขึ้น แต่ภาคประชาชนและภาคสาธารณะอื่นๆ ยังมีบทบาทจำกัด กล่าวคือ ภาคการเมืองกลับตัวเข้มแข็งขึ้นและมีเสถียรภาพอย่างมาก ขณะที่ยังมีการรวมศูนย์อำนาจการบริหาร จัดการทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ และระบบการตรวจสอบถ่วงดุลขาดประสิทธิภาพ ขณะที่ การปฏิรูประบบราชการนำไปสู่ความทันสมัยและมีประสิทธิภาพมากขึ้น แต่กระบวนการบริหารจัดการยังมีลักษณะปิดค่อนข้างมากและยังขาดกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ผลการประเมิน

การพัฒนาระบบราชการในด้านต่าง ๆ โดยเฉลี่ยอยู่ในระดับดีขึ้นไป และมีคะแนนภาพรวมเท่ากับ 3.82 ในปี 2547 ส่วนภาคประชาชนเริ่มมีส่วนร่วมในการพัฒนาและขยายบทบาทเพิ่มขึ้นทั้งด้านการเมืองและการพัฒนาท้องถิ่น สัดส่วนผู้ใช้สิทธิเลือกตั้งเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจนเป็นร้อยละ 72.6 ในปี 2548 สำหรับภาคเอกชนมีบทบาทในการพัฒนาประเทศเพิ่มขึ้นต่อเนื่องและมีการบริหารจัดการที่เป็นธรรมาภิบาลมากขึ้น ผลการจัดอันดับธรรมาภิบาลเอกชนของสถาบันนานาชาติเพื่อพัฒนาการจัดการ (Institute for Management Development: IMD) ปรากฏว่าประเทศไทยมีอันดับดีขึ้น จากอันดับที่ 36 ในปี 2544 เป็นอันดับที่ 30 ในปี 2549 แต่ยังไม่เพียงพอที่จะขับเคลื่อนธรรมาภิบาลในภาคธุรกิจเอกชนโดยรวม โดยเฉพาะธุรกิจนอกตลาดหลักทรัพย์

อย่างไรก็ตาม การบริหารจัดการภาครัฐดังกล่าว ยังไม่ตอบสนองต่อการเสริมสร้าง ธรรมาภิบาล โดยยังมีลักษณะรวมศูนย์อำนาจ ยังไม่เปิดโอกาสให้มิกระบวนกรมีส่วนร่วมตัดสินใจของประชาชนแม้การดำเนินงานการกระจายอำนาจมีความก้าวหน้ามากขึ้น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังไม่เข้มแข็งและขาดอิสระ ในการจัดเก็บรายได้ให้เพียงพอต่อการพึ่งตนเอง นอกจากนี้ กระบวนการยุติธรรมและกฎหมายปรับตัวไม่ทันการเปลี่ยนแปลงจึงไม่สามารถสร้างความเป็นธรรมกับทุกภาคี ขณะ ที่กลไกตรวจสอบการใช้อำนาจของรัฐยังขาดประสิทธิภาพ และกลไกตรวจสอบถ่วงดุลนอกภาครัฐ ยังมีบทบาทจำกัด ขาดการทำงานเป็นเครือข่ายที่จะก่อให้เกิดพลังงานร่วมในการตรวจสอบอย่างมีประสิทธิภาพ แม้ความโปร่งใสในการบริหารจัดการภาครัฐมีแนวโน้มต่อเนื่อง โดยดัชนีชี้วัดภาพลักษณ์คอร์รัปชัน จัดทำโดยองค์กรเพื่อความโปร่งใสนานาชาติเพิ่มสูงขึ้น เป็น 3.8 จากคะแนนเต็ม 10 คะแนน ในปี 2548 ซึ่งยังอยู่ในระดับค่อนข้างต่ำ ทั้งวัฒนธรรมอุปถัมภ์ที่ฝังรากลึก ยังคงเป็นอุปสรรคขัดขวางการเสริมสร้างธรรมาภิบาลในสังคมไทย ประกอบกับการขาดคุณภาพและจิตสำนึกสาธารณะ จึงทำให้ไม่สามารถแยกแยะผลประโยชน์ส่วนตัวออกจากผลประโยชน์สาธารณะก่อให้เกิดปัญหาความไม่เป็นธรรมและการทุจริตประพฤติมิชอบที่ซับซ้อนมากขึ้น

3. วิสัยทัศน์และพันธกิจ

3.1 วิสัยทัศน์ประเทศไทย

มุ่งพัฒนาสู่ “สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน” (Green and Happiness Society) คนไทยมีคุณธรรมนำความรอบรู้ รู้เท่าทันโลก ครอบครัวยั่งยืน ชุมชนเข้มแข็ง สังคมสันติสุข เศรษฐกิจมีคุณภาพ เสถียรภาพ และเป็นธรรม สิ่งแวดล้อมมีคุณภาพและทรัพยากรธรรมชาติที่ยั่งยืน อยู่ภายใต้ระบบบริหารจัดการประเทศที่มีธรรมาภิบาล ดำรงไว้ซึ่งระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขและอยู่ในประชาคมโลกได้อย่างมีศักดิ์ศรี

3.2 พันธกิจ

เพื่อให้การพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 มุ่งสู่ “สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน” ภายใต้แนวปฏิบัติของ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” เห็นมีการกำหนดพันธกิจของการพัฒนาประเทศ ดังนี้

3.2.1 พัฒนาคณะให้มีคุณภาพ คุณธรรม นำความรอบรู้อย่างเท่าทัน มีสุขภาวะที่ดี อยู่ในครอบครัวที่อบอุ่น ชุมชนที่เข้มแข็งพึ่งตนเองได้ มีความมั่นคงในการดำรงชีวิต อย่างมีศักดิ์ศรีภายใต้คุณภาพของความหลากหลายทางวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

3.2.2 เสริมสร้างเศรษฐกิจให้มีคุณภาพ เสถียรภาพและเป็นธรรม มุ่งปรับโครงสร้างเศรษฐกิจของประเทศให้สามารถแข่งขันได้ มีภูมิคุ้มกันความเสี่ยงจากความผันผวนของสภาพแวดล้อม ในยุคโลกาภิวัตน์ บนพื้นฐานการบริหารเศรษฐกิจส่วนรวมอย่างมีประสิทธิภาพ มีระดับการออมที่พอเพียง มีการปรับโครงสร้างการผลิตและบริการบนฐานความรู้และนวัตกรรมใช้จุดแข็งของความหลากหลายทางชีวภาพและเอกลักษณ์ความเป็นไทย ควบคู่กับการเชื่อมโยงกับต่างประเทศ และการพัฒนาปัจจัยสนับสนุนด้านโครงสร้างพื้นฐาน และโลจิสติกส์ พลังงาน กฎกติกา และกลไกสนับสนุนการแข่งขันและการกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม

3.2.3 ดำรงความหลากหลายทางชีวภาพ และสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากร ธรรมชาติและคุณภาพสิ่งแวดล้อม สร้างความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนเป็นธรรม และมีการสร้างสรรค์คุณค่า สนับสนุนให้ชุมชนมีความรู้และสร้างภูมิคุ้มกันเพื่อคุ้มครองฐานทรัพยากร คุ้มครองสิทธิและส่งเสริมบทบาทของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากร ปรับแบบแผน การผลิตและการบริโภคที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ตลอดจนรักษาผลประโยชน์ของชาติจากข้อตกลงตามพันธกรณีระหว่างประเทศ

3.2.4 พัฒนาระบบบริหารจัดการประเทศให้เกิดธรรมาภิบาลภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข มุ่งสร้างกลไกและกฎระเบียบที่เอื้อต่อการกระจายผลประโยชน์จากการพัฒนาสู่ทุกภาคี ควบคู่กับการเสริมสร้างความโปร่งใส สุจริต ยุติธรรม รับผิดชอบต่อสาธารณะ มีการกระจายอำนาจและกระบวนการที่ทุกภาคส่วนร่วมในการตัดสินใจสู่ความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจสังคมและการใช้ทรัพยากร

4. วัตถุประสงค์และเป้าหมายหลัก

เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทการเปลี่ยนแปลงที่ประเทศไทยจะต้องปรับตัวในอนาคต และเพื่อก้าวไปสู่วิสัยทัศน์การพัฒนาประเทศที่พึงปรารถนาในระยะยาว การพัฒนาประเทศในระยะ 5 ปีของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 จึงกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายหลักของการพัฒนาไว้ดังนี้

4.1 วัตถุประสงค์

4.1.1 เพื่อโอกาสการเรียนรู้คู่คุณธรรม จริยธรรมอย่างต่อเนื่องที่ขับเคลื่อนด้วยการเชื่อมโยงบทบาทครอบครัว สถาบัน ศาสนาและสถาบันการศึกษา เสริมสร้างสุขภาพสมดุลระหว่างการส่งเสริม การป้องกัน การรักษา และการฟื้นฟูสมรรถภาพ สร้างความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

4.1.2 เพื่อเพิ่มศักยภาพของชุมชน เชื่อมโยงเป็นเครือข่ายเป็นรากฐานการพัฒนาเป็นเศรษฐกิจ คุณภาพชีวิต และอนุรักษ์ฟื้นฟู ใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน นำไปสู่การพึ่งตนเองและลดปัญหาความยากจนอย่างบูรณาการ

4.1.3 เพื่อปรับโครงสร้างการผลิตสู่การเพิ่มคุณค่า (Value Creation) ของสินค้าและบริการบนฐานความรู้และนวัตกรรม รวมทั้งสนับสนุนให้เกิดความเชื่อมโยงระหว่างสาขาการผลิตเพื่อให้มูลค่าการผลิตสูง

4.1.4 เพื่อสร้างภูมิคุ้มกัน (Safety Net) และระบบบริหารความเสี่ยงให้กับภาคการเงิน การคลัง พลังงาน ตลาดปัจจัยการผลิต ตลาดแรงงานการผลิตและการลงทุน

4.1.5 เพื่อสร้างระบบการแข่งขันด้านการค้าและการลงทุนให้เป็นธรรม และคำนึงถึงผลประโยชน์ของประเทศรวมทั้งสร้างกลไกในการกระจายผลประโยชน์จากการพัฒนาสู่ประชาชนในทุกภาคส่วนอย่างเป็นธรรม

4.1.6 เพื่อเสริมสร้างความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและคุณค่าความหลากหลายทางชีวภาพ ควบคู่กับการรักษาสิ่งแวดล้อมให้เป็นฐานที่มั่นคงของการพัฒนาประเทศและการดำเนินชีวิตของคนไทยทั้งในรุ่นปัจจุบันและอนาคต รวมทั้งสร้างกลไกในการรักษาผลประโยชน์ของชาติอย่างเป็นธรรมและอย่างยั่งยืน

4.1.7 เพื่อเสริมสร้างธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการประเทศสู่ภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชนและภาคประชาชน และขยายบทบาทขีดความสามารถขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควบคู่กับการสร้างกลไกและกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัฒนธรรมประชาธิปไตยให้เกิดผลในทางปฏิบัติต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติความสุข

4.2 เป้าหมาย

เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ดังกล่าว แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 ได้กำหนดเป้าหมายการพัฒนาของแผนพัฒนาฯ ฉบับ 10 ดังนี้

4.2.1 เป้าหมายการพัฒนาคุณภาพบุคคล ให้คนไทยทุกคนได้รับการพัฒนาทั้งทางกายและทางจิตใจ ความรู้ ความสามารถ ทักษะการประกอบอาชีพ และมีความมั่นคงในการดำรงชีวิต ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างศักยภาพให้กับตนเองที่จะนำไปสู่ความเข้มแข็งของครอบครัว ชุมชน และสังคมไทย โดยเพิ่มจำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยของคนไทยเป็น 10 ปี

พัฒนากำลังแรงงานระดับกลางที่มีคุณภาพเพิ่มเป็นร้อยละ 60 ปี ของกำลังแรงงานทั้งหมด และเพิ่มสัดส่วนด้านบุคลากรด้านวิจัยและพัฒนาเป็น 10 คนต่อประชากร 10,000 คน พร้อมทั้งลดปัญหาอาชญากรรมลดร้อยละ 10 และกำหนดให้อายุคาดหมายเฉลี่ยของคนไทยสูงขึ้น 80 ปี ควบคู่กับลดอัตราเพิ่มของการเจ็บป่วยด้วยโรคที่ป้องกันได้ 5 อันดับแรก คือ โรคหัวใจ ความดันโลหิตสูง เบาหวาน หลอดเลือดสมอง นำไปสู่การเพิ่มผลิตภาพแรงงานและลดรายจ่ายด้านสุขภาพของบุคคลลงในระยะยาว

4.2.2 เป้าหมายการพัฒนาชุมชนและแก้ปัญหาความยากจน พัฒนาให้ทุกชุมชนมีแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วม และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนำแผนชุมชนไปใช้ประกอบการจัดสรรงบประมาณ ปัญหาอาชญากรรม ยาเสพติด และขยายโอกาสการเข้าถึงแหล่งทุนการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ อยู่ภายใต้เส้นความยากจนลงเหลือร้อยละ 4 ภายในปี 2554

4.2.3 เป้าหมายด้านเศรษฐกิจ ปรับโครงสร้างเศรษฐกิจให้มีความสมดุลและยั่งยืน โดยให้สัดส่วนภาคสัดส่วนภาคเศรษฐกิจในประเทศต่อภาคการค้าระหว่างประเทศเพิ่มขึ้นร้อยละ 75 ภายในปี 2554 สัดส่วนภาคการผลิตเกษตรและอุตสาหกรรมเกษตรเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 15 ภายในปี 2554 อัตราเงินเฟ้อทั่วไปเฉลี่ยร้อยละ 3.0-3.5 ต่อปี สัดส่วนหนี้สาธารณะต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ ไม่เกินร้อยละ 50 ความยืดหยุ่นการใช้พลังงานการใช้พลังงานเฉลี่ยไม่เกิน 1:1 ในระยะของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 เพิ่มสัดส่วนการใช้พลังงานหมุนเวียนเป็นร้อยละ 8 รวมทั้งลดสัดส่วนการใช้พลังงานต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งลดการใช้น้ำมันในภาคการขนส่งให้เหลือร้อยละ 30 การใช้พลังงานทั้งหมด รายได้ของกลุ่มที่มีรายได้ของกลุ่มที่มีรายได้สูงสุดร้อยละ 20 แรกมีสัดส่วนไม่เกิน 10 เท่าของรายได้ของกลุ่มที่มีรายได้ต่ำสุดร้อยละ 20 ภายในปี 2554 และสัดส่วนผลผลิตของรัฐวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมต่อผลผลิตมวลรวมในประเทศ ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 40 ในระยะของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10

4.2.4 เป้าหมายการสร้างควมมั่นคงของฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม รักษาความอุดมสมบูรณ์ของฐานทรัพยากรและความหลากหลายทางชีวภาพโดยให้มีพื้นที่ป่าไม้ไม่น้อยกว่าร้อยละ 33 และต้องเป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์ไม่น้อยกว่าร้อยละ 18 ของพื้นที่ประเทศ รักษาพื้นที่ทำการเกษตรในเขตชลประทานไว้ไม่น้อยกว่า 31,000,000 ไร่ และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมให้อยู่ในระดับที่เหมาะสมต่อการดำรงคุณภาพชีวิตที่ดีและไม่เป็นภัยคุกคามต่อระบบนิเวศ โดยรักษาคุณภาพน้ำในลุ่มน้ำต่างๆ และแหล่งน้ำโดยเฉพาะฝุนละอองขนาดเล็ก (PM) ต้องค่าเฉลี่ย 24 ชั่วโมงไม่เกิน 120 มก./ลบ.ม อัตราการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ต่อประชากรลดร้อยละ 5 จากปี 2546 คือไม่เกิน 3.5 ตัน/คน/ปี ควบคุมอัตราการจัดการอย่างถูกต้องร้อยละ 80 ของปริมาณของเสียอัตราทั้งหมด รวมทั้งให้มีระบบฐานข้อมูลความหลากหลายทางชีวภาพที่สมบูรณ์ระดับประเทศ 1 ระบบ

4.2.5 เป้าหมายด้านธรรมาภิบาล มุ่งให้ธรรมาภิบาลของประเทศดีขึ้น มีคะแนนภาพลักษณ์ของความโปร่งใสอยู่ที่ 5.0 ภายในปี 2554 ระบบราชการมีขนาดที่เหมาะสม และมีการดำเนินงานที่คุ้มค่าเพิ่มขึ้นร้อยละ 10 ภายในปี 2554 ธรรมาภิบาลในภาครัฐกิจเอกชนเพิ่มขึ้น ท้องถิ่นมีขีดความสามารถในการจัดเก็บรายได้อิสระในการพึ่งตนเองมากขึ้นและภาคประชาชนมีความเข้มแข็ง รู้สิทธิ หน้าที่ และมีส่วนร่วมมากขึ้นในการตัดสินใจและรับผิดชอบในการบริหารจัดการประเทศ รวมทั้งให้มีการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตยและธรรมาภิบาลในบริบทไทย เพิ่มขึ้นในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10

5. ยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ

ภายใต้บริบทการเปลี่ยนแปลงในกระแสโลกาภิวัตน์ที่ปรับเปลี่ยนเร็วและสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้นจำเป็นต้องกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศที่เหมาะสม โดยเสริมสร้างความแข็งแกร่งของโครงสร้างของระบบต่างๆ ภายในประเทศให้มีศักยภาพ แข่งขันได้ในกระแสโลกาภิวัตน์ และสร้างฐานความรู้ให้เป็นภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้อย่างรู้เท่าทัน ควบคู่ไปกับการกระจายการพัฒนาที่เป็นธรรม และเสริมสร้างความเท่าเทียมกันของกลุ่มคนไทยในสังคม และความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น พร้อมทั้งฟื้นฟูและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและคุณภาพสิ่งแวดล้อมให้คงความสมบูรณ์เป็นรากฐานการพัฒนาที่มั่นคง และเป็นรากฐานการดำรงวิถีชีวิตของชุมชนและสังคมไทย ตลอดจนการเสริมสร้างธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการประเทศทุกระดับ อันจะนำไปสู่การพัฒนาประเทศที่มั่นคงและยั่งยืน สามารถดำรงอยู่ในประชาคมโลก ได้อย่างมีเกียรติภูมิ และศักดิ์ศรี โดยมียุทธศาสตร์การพัฒนาที่สำคัญในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 ดังนี้

5.1 ยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพคนและสังคมไทยสู่สังคมแห่งภูมิปัญญา และการเรียนรู้ ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนให้มีคุณธรรมนำความรู้ เกิดภูมิคุ้มกัน โดยพัฒนาจิตใจควบคู่กับการพัฒนาการเรียนรู้ของคนทุกกลุ่มทุกวัยตลอดชีวิต เริ่มตั้งแต่วัยเด็กให้มีความรู้พื้นฐานเข้มแข็ง มีทักษะชีวิตพัฒนาสมรรถนะ ทักษะของกำลังแรงงานให้สอดคล้องกับความต้องการ พร้อมก้าวสู่โลกของการทำงานและการแข่งขันอย่างมีคุณภาพ สร้างและพัฒนากำลังคนให้เป็นเลิศโดยเฉพาะในการสร้างสรรค์นวัตกรรมและองค์ความรู้ ส่งเสริมให้คนไทยเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต จัดการองค์ความรู้ทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นและองค์ความรู้สมัยใหม่ตั้งแต่ระดับชุมชนถึงประเทศ สามารถนำไปใช้การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

5.1.1 การเสริมสร้างสุขภาวะคนไทยให้มีสุขภาพแข็งแรงทั้งกายและใจ และอยู่ในสภาพแวดล้อมที่น่าอยู่ เน้นการพัฒนาระบบสุขภาพอย่างครบวงจรมุ่งการดูแลสุขภาพเชิงป้องกัน การฟื้นฟูสภาพร่างกายและจิตใจ เสริมสร้างคนไทยให้มีความมั่นคงทางอาหารและการบริโภคอาหารที่ปลอดภัย ลด ละ เลิกพฤติกรรมเสี่ยงต่อสุขภาพ

5.1.2 การเสริมสร้างคนไทยให้อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติสุข มุ่งเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีของคนในสังคมบนฐานของความเป็นเหตุเป็นผล ดำรงชีวิตอย่างมั่นคงทั้งในระดับครอบครัวและชุมชนพัฒนาระบบการคุ้มครองทางเศรษฐกิจและสังคมไทยที่หลากหลายและครอบคลุมทั่วถึง สร้างโอกาสในการเข้าถึงแหล่งทุน ส่งเสริมการดำรงชีวิตที่มีความปลอดภัย น่ายุบนพื้นฐานของความยุติธรรมในสังคมเสริมสร้างกระบวนการยุติธรรมแบบบูรณาการและการบังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจังควบคู่กับการเสริมสร้างจิตสำนึกด้านสิทธิและหน้าที่ของพลเมือง และความตระหนักถึงคุณค่าและเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เพื่อลดความขัดแย้ง

5.2 ยุทธศาสตร์การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมให้เป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศ ให้ความสำคัญกับ

5.2.1 การบริหารจัดการกระบวนการชุมชนเข้มแข็ง ด้วยการส่งเสริมการรวมตัว ร่วมคิดร่วมทำในรูปแบบที่หลากหลาย และจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องตามความพร้อมของชุมชน มีกระบวนการ จัดการองค์ความรู้และระบบการเรียนรู้ของชุมชนอย่างเป็นขั้นตอน มีเครือข่ายการเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกชุมชน มีกระบวนการเสริมสร้างศักยภาพชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้สามารถพัฒนาต่อยอดให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนในการนำไปสู่การพึ่งตนเอง รวมทั้งการสร้างภูมิคุ้มกันให้ชุมชนพร้อมเผชิญการเปลี่ยนแปลง

5.2.2 การสร้างความมั่นคงของเศรษฐกิจชุมชน ด้วยการบูรณาการกระบวนการผลิตบนฐานศักยภาพ และความเข้มแข็งของชุมชนอย่างสมดุล เน้นการผลิตเพื่อบริโภคอย่างพอเพียงภายในชุมชน สนับสนุนให้ชุมชนมีการรวมกลุ่มเป็นรูปสหกรณ์ กลุ่มอาชีพ สนับสนุนการนำภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นมาใช้ในการสร้างสรรค์คุณค่าของสินค้าและบริการและสร้างความร่วมมือกับภาค เอกชนในการลงทุนสร้างอาชีพและรายได้ที่มีการจัดสรรประโยชน์อย่างเป็นธรรมแก่ชุมชน ส่งเสริมการร่วมลงทุนระหว่างเครือข่ายองค์กรชุมชนกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งสร้างระบบบ่มเพาะวิสาหกิจชุมชนควบคู่กับการพัฒนาความรู้ด้านการจัดการ การตลาด และทักษะในการประกอบอาชีพ

5.2.3 การเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในการอยู่ร่วมกันกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสันติและเกื้อกูล ด้วยการส่งเสริมสิทธิชุมชนและกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการสงวนอนุรักษ์ ฟื้นฟู พัฒนา ใช้ประโยชน์และเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการ รวมทั้งการสร้างกลไกในการป้องกันคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น

5.3 ยุทธศาสตร์การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจให้สมดุลและยั่งยืน ให้ความสำคัญ

5.3.1 การปรับโครงสร้างการผลิตเพื่อเพิ่มผลิตภาพและคุณค่าสินค้าและบริการบนฐานความรู้และความเป็นไทยโดยปรับโครงสร้างภาคเกษตรภาคอุตสาหกรรม และภาคบริการที่ใช้กระบวนการพัฒนาคลัสเตอร์และห่วงโซ่อุปทาน รวมทั้งเครือข่ายชุมชนบนรากฐานความรู้สมัยใหม่ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมไทย และความหลากหลายทางชีวภาพเพื่อสร้างสินค้าที่มีคุณภาพและมูลค่าสูง มีตราสินค้าเป็นที่ยอมรับของตลาด รวมทั้งสร้างบรรยากาศการลงทุนที่ดี เพื่อดึงดูดการลงทุนจากต่างประเทศและส่งเสริมการลงทุนไทยต่างประเทศตลอดจนการบริหารองค์ความรู้อย่างเป็นระบบ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและระบบโลจิสติกส์ การปฏิรูปองค์กร การปรับปรุงกฎระเบียบ และพัฒนาระบบมาตรฐานในด้านต่างๆรวมทั้งการดำเนินนโยบายด้านการค้าระหว่างประเทศให้สนับสนุนการปรับโครงสร้างการผลิต และการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ

5.3.2 การสร้างภูมิคุ้มกันของระบบเศรษฐกิจ โดยการบริหารเศรษฐกิจส่วนร่วมอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจให้มั่นคงและสนับสนุนการปรับโครงสร้างการผลิตโดยการระดมทุนไปสู่ภาคการผลิตที่มีประสิทธิภาพ พัฒนารัฐวิสาหกิจให้มีการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ บนหลักการบริหารจัดการที่ดี เพื่อให้การใช้ทรัพยากรเกิดประสิทธิภาพและสวัสดิการสูงสุดแก่ประเทศการส่งเสริมการออมอย่างเป็นระบบเพื่อเป็นแหล่งระดมทุนและเป็นหลักประกันในชีวิตของประชาชนและการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้พลังงานและการพัฒนาแหล่งพลังงานทางเลือกเพื่อลดการพึ่งพิงการนำเข้าพลังงานและประหยัดเงินตราต่างประเทศ

5.3.3 การสนับสนุนให้เกิดการแข่งขันที่เป็นธรรมและการกระจายผลประโยชน์จากการพัฒนาเป็นธรรม โดยส่งเสริมการแข่งขันการประกอบธุรกิจในระบบอย่างเสรีเป็นธรรม และป้องกันการผูกขาด กระจายการพัฒนาโครงสร้างอย่างพื้นฐานไปสู่ภูมิภาคอย่างสมดุลและเป็นธรรม ให้ประชาชนเข้าถึงบริการได้อย่างทั่วถึง เพียงพอ และสอดคล้องกับความต้องการของพื้นที่ เพิ่มประสิทธิภาพความครอบคลุมของการให้บริการของระบบเงินรากฐานให้สามารถสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพชุมชนและเศรษฐกิจฐานราก ด้วยการพัฒนาองค์กรการเงินชุมชนให้เข้มแข็ง รวมทั้งดำเนินนโยบายการคลังเพื่อส่งเสริมการกระจายรายได้ โดยกระจายอำนาจการจัดเก็บภาษี การจัดทำงบประมาณและการเบิกจ่าย และการก่อหนี้ภายใต้กรอบการวินัยทางการคลังสู่ท้องถิ่น

5.4 ยุทธศาสตร์การพัฒนามนรากฐานความหลากหลายทางชีวภาพและการสร้างความมั่นคงของรากฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ให้มีความสำคัญกับ

5.4.1 การรักษาฐานทรัพยากรและความสมดุลของระบบนิเวศเพื่อรักษาสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการประโยชน์ โดยการพัฒนาระบบรากฐานข้อมูลและสร้างองค์ความรู้ส่งเสริมสิทธิชุมชนและการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร ตลอดจนพัฒนาระบบการจัดการร่วมเพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ โดยให้ความสำคัญกับการกำหนดเขต และการจัดการเชิง

พื้นที่ภายใต้การจัดทำข้อตกลงกับชุมชนท้องถิ่นในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติหลักได้แก่ ดิน น้ำ ป่า ไม้ ทรัพยากรทะเลและชายฝั่ง ทรัพยากรแร่ รวมถึงการมีมาตรการหยุดใช้ทรัพยากรที่สำคัญที่ถูกทำลายสูงไปชั่วคราว และการสร้างกลไกแก้ปัญหาคความขัดแย้งอย่างสันติวิธี รวมทั้งพัฒนาระบบการจัดการและป้องกันภัยพิบัติ

5.4.2 การสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและพัฒนาที่ยั่งยืน โดยการปรับแบบแผนการผลิตและพฤติกรรมผู้บริโภคไปสู่การผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืน เพื่อลดผลกระทบต่อฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยกำหนดนโยบายสาธารณะและใช้กลไกทางเศรษฐศาสตร์ด้านการเงินและการคลัง รวมทั้งการสร้างตลาดสินค้าและบริการที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการเพื่อลดมลพิษ และควบคุมกิจกรรมที่จะส่งผลกระทบต่อทางสังคมและสุขภาพในโครงการพัฒนาของรัฐ หรือที่รัฐอนุมัติให้เอกชนได้ดำเนินการ ควบคู่กับยกระดับขีดความสามารถขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนในการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม ตลอดจนมีกลไกกำหนดจุดยืนต่อพหุกรณีและข้อตกลงระหว่างประเทศด้านสิ่งแวดล้อม

5.4.3 การพัฒนาคุณค่าทางหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางสำคัญ เริ่มจากการจัดการองค์ความรู้และสร้างภูมิคุ้มกัน การคุ้มครองทรัพยากรหลากหลายทางชีวภาพจากการคุกคามภายนอก โดยเฉพาะจากการพันธกรณีระหว่างประเทศสร้างระบบคุ้มครองหลากหลายทางชีวภาพในการสร้างความมั่นคงของภาคเศรษฐกิจท้องถิ่นและชุมชน รวมทั้งพัฒนาขีดความสามารถและสร้างนวัตกรรมจากทรัพยากรชีวภาพที่เป็นเอกลักษณ์ของประเทศ

5.5 ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการประเทศ มุ่งเสริมสร้างความเป็นธรรมในสังคมอย่างยั่งยืน โดยให้ความสำคัญกับ

5.5.1 การเสริมสร้าง และการพัฒนาวัฒนธรรมประชาธิปไตยและธรรมาภิบาลให้เป็นส่วนหนึ่งของวิถีการดำเนินชีวิตในสังคมไทย โดยสร้างกระบวนการเรียนรู้ ปลุกฝังจิตสำนึก ค่านิยมวัฒนธรรมประชาธิปไตยและธรรมาภิบาลแก่เยาวชน และประชาชนทุกระดับ อย่างต่อเนื่องจริงจัง พร้อมทั้งพัฒนาภาวะความเป็นผู้นำประชาธิปไตยที่มีคุณธรรม จริยธรรม และธรรมาภิบาล ในสังคมทุกระดับเพื่อให้เป็นแบบอย่างที่ดีในสังคม ตลอดจนวางรากฐานกระบวนการประชาธิปไตยโดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง และเพิ่มประสิทธิภาพกลไกและกระบวนการตรวจสอบการใช้อำนาจอรัฐและการเมืองให้เข้มแข็งและเป็นอิสระมากขึ้น

5.5.2 เสริมสร้างความเข้มแข็งของภาคประชาชนให้สามารถเข้าร่วมในการบริหารจัดการประเทศ โดยส่งเสริมให้ประชาชนรวมตัวและรวมกลุ่มสร้างเครือข่ายการทำงานร่วมกันให้เข้มแข็งส่งเสริมให้เข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่างเท่าเทียมกันและร่วมในกระบวนการ

บริหารจัดการประเทศให้เกิดความเป็นธรรมและความโปร่งใสในการพัฒนาประเทศ เสริมสร้างความเข้มแข็ง และสร้างเครือข่ายการทำงานของกลไกตรวจสอบภาคประชาชน เพื่อติดตามตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐได้อย่างเข้มแข็งมีประสิทธิภาพ

5.5.3 สร้างภาคราชการที่มีประสิทธิภาพและมีธรรมาภิบาล เน้นการบริการแทนการกำกับควบคุม และทำงานร่วมกับหุ้นส่วนการพัฒนา เน้นการพัฒนาประสิทธิภาพและความคุ้มค่าในการปฏิบัติการกิจด้วยการปรับบทบาทโครงสร้างและกลไกการบริหารภาครัฐและรัฐวิสาหกิจให้มีประสิทธิภาพ ทันสมัย ลดการบังคับควบคุม คำนึงถึงความต้องการของประชาชนและทำงานร่วมกับหุ้นส่วนการพัฒนา เพิ่มบทบาทภาคเอกชนในกิจการของรัฐและรัฐวิสาหกิจเพื่อประสิทธิภาพและคุณภาพการให้บริการสาธารณะ และลดการระดมทุนของภาครัฐ ตลอดจนการพัฒนากลไกการกำกับดูแลที่เข้มแข็งเพื่อให้เกิดการแข่งขันที่เป็นธรรม โปร่งใส โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ของประเทศและคุ้มครองผู้ใช้บริการ โดยคำนึงถึงควบคู่ไปกับการปลูกฝังจิตสำนึกข้าราชการให้เห็นความสำคัญและยึดมั่นในหลักธรรมาภิบาล และยึด/ปฏิบัติตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารอย่างเคร่งครัด

5.5.4 การกระจายอำนาจการบริหารจัดการประเทศสู่ภูมิภาค ท้องถิ่น และชุมชนเพิ่มขึ้นต่อเนื่อง โดยพัฒนาศักยภาพ และกระจายอำนาจการตัดสินใจให้ท้องถิ่นมีบทบาทสามารถรับผิดชอบในการบริหารจัดการบริการสาธารณะ ตลอดจนแก้ไขปัญหาที่ตอบสนองตามความต้องการของประชาชนในพื้นที่และสามารถสร้างความเจริญทางเศรษฐกิจและสังคมให้แก่ท้องถิ่นอย่างแท้จริง พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง

5.5.5 ส่งเสริมภาคธุรกิจเอกชนให้เกิดความเข้มแข็ง สุจริต และมีธรรมาภิบาล โดยมีมาตรการส่งเสริมและสร้างแรงจูงใจให้ธุรกิจเอกชนทั้งที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ และธุรกิจเอกชนทั่วไป “บรรษัทภิบาล” เพิ่มมากขึ้น สร้างจิตสำนึกในการประกอบธุรกิจอย่างซื่อสัตย์ ยุติธรรมต่อผู้บริโภค และเป็นธรรมกับธุรกิจคู่แข่ง พร้อมทั้งยึดมั่นในความรับผิดชอบต่อสังคม แบ่งปันผลประโยชน์คืนสู่สาธารณะ ตลอดจนสนับสนุนสถาบันวิชาชีพธุรกิจประเภทต่างๆ ให้มีบทบาทในการสร้างธรรมาภิบาลแก่ภาคธุรกิจมากขึ้น

5.5.6 การปฏิรูปกฎหมาย กฎระเบียบ และขั้นตอน กระบวนการเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเพื่อสร้างความสมดุลในการจัดสรรประโยชน์จากการพัฒนา ด้วยการเปิดโอกาสให้ภาคีและกลุ่มต่างๆ มีส่วนร่วมในการเสนอแนะและตรากฎหมายเพื่อประสานประโยชน์ของภาคส่วนรัฐต่างๆ ให้เสมอภาคและความสมดุล โดยการปฏิรูปกฎหมายเพื่อความสามารถเป็นธรรมทางเศรษฐกิจ ลดการใช้ดุลพินิจของข้าราชการและเจ้าหน้าที่ รวมทั้งสร้างความเข้มแข็งของกลไกการบังคับใช้กฎหมายโดยเฉพาะกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการประกอบธุรกิจ เพื่อสร้างความเป็นธรรมต่อผู้ประกอบการขนาดเล็กและผู้ประกอบการใหม่

5.5.7 การรักษาและเสริมสร้างความมั่นคงเพื่อสนับสนุนการบริหารจัดการประเทศสู่ดุลยภาพและความยั่งยืน โดยการพัฒนาศักยภาพ บทบาท และภารกิจของหน่วยงานด้านการป้องกันประเทศความมั่นคง และการรักษาความสงบเรียบร้อย ให้มีประสิทธิภาพมีความพร้อมในการป้องกันประเทศและสนองต่อภัยคุกคามในทุกรูปแบบสถานการณ์ได้ฉับไว พร้อมทั้งผนึกพลังในการป้องกันและพัฒนาประเทศให้สามารถพิทักษ์รักษาเอกราช สถาบันพระมหากษัตริย์ ผลประโยชน์ของชาติ และการปกครองตามระบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รวมทั้งสามารถสร้างความมั่นคงของประชาชนและสังคมให้มีความอยู่รอดปลอดภัยโดยยึดหลักธรรมาภิบาลในทุกระดับ

6. การขับเคลื่อนยุทธศาสตร์สู่การปฏิบัติและการติดตามประเมินผล

การขับเคลื่อนยุทธศาสตร์แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 สู่การปฏิบัติต้องให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของทุกภาคีพัฒนาจากทุกภาคส่วน เพื่อสามารถผนึกพลังความร่วมมือตามบทบาทความรับผิดชอบร่วมกันขับเคลื่อนโดยนำเอาแนวทางการพัฒนาตามยุทธศาสตร์ของแผนมาแปลงไปสู่แผน ปฏิบัติการในระดับต่างๆ ที่สามารถนำไปขับเคลื่อนให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม ควบคู่ไปกับการปรับระบบการจัดสรรทรัพยากรและปรับปรุงกฎหมาย กฎระเบียบ รวมทั้งสร้างองค์ความรู้เพื่อหนุนเสริมการขับเคลื่อนให้สัมฤทธิ์ผล และมีการติดตามประเมินผลอย่างเป็นระบบ โดยมีแนวทางสำคัญ ดังนี้

6.1 เสริมสร้างบทบาทการมีส่วนร่วมของภาคีพัฒนา จัดทำแผนปฏิบัติการในระดับต่างๆ ที่บูรณาการเชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์ของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 ภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยให้ความสำคัญกับการจัดแบ่งบทบาทหลักที่ชัดเจนของภาคีพัฒนาทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนภาคสถาบันต่างๆ รวมถึงภาคชุมชนเพื่อสามารถดำเนินภารกิจร่วมมือสนับสนุนซึ่งกันและกันได้ ควบคู่ไปกับการสร้างองค์ความรู้ ความเข้าใจในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และการประยุกต์ใช้ให้กับภาคีพัฒนาทุกภาคส่วนอย่างต่อเนื่อง เพื่อมีส่วนร่วมขับเคลื่อนและจัดทำและขับเคลื่อนแผนบริหารราชการแผ่นดิน และแผนปฏิบัติในรูปแบบต่างๆ ที่ยึดโยงกับมิติของงานตามภารกิจ มิติของพื้นที่ และมิติตามวาระงานพิเศษ และใช้กลไกกระบวนการชุมชนสร้างการบูรณาการกับแผนท้องถิ่น แผนจังหวัด/กลุ่มจังหวัด และภาคไปจนถึงแผนระดับชาติ ตลอดจนมีกลไกที่ปรึกษาภาคประชาชนเพื่อร่วมขับเคลื่อนในระดับพื้นที่

6.2 กำหนดแนวทางการลงทุนที่สำคัญตามยุทธศาสตร์การพัฒนาในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 เพื่อภาคีพัฒนาสามารถนำไปขับเคลื่อนภายใต้บทบาทภารกิจของตน และสร้างการมีส่วนร่วมจากภาคส่วนต่างๆ โดยมีแนวทางการลงทุนภายใต้การพัฒนาคนและสังคม รวมทั้งความเข้มแข็งของชุมชน เน้นการพัฒนาระบบสุขภาพครบวงจร การเรียนรู้ตลอดชีวิต การพัฒนาคุณภาพการวิจัยและพัฒนาศักยภาพของชุมชนอย่างต่อเนื่อง การสร้างหลักประกันสังคมให้ผู้

อยู่ภายใต้เศรษฐกิจนอกระบบการแก้ปัญหาความยากจนอย่างบูรณาการ ภายใต้การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจจะให้ความสำคัญการปฏิรูประบบการออม การรวมกลุ่ม การปฏิรูประบบนวัตกรรม การลดต้นทุนการขนส่ง และโลจิสติกส์ การลงทุนเพื่อสร้างโอกาสการเข้าถึงบริหารพื้นฐานที่สมดุลเป็นธรรม และสร้างความมั่นคงด้านพลังงานภายใต้การพัฒนามาตรฐานความหลากหลายทางชีวภาพ และความมั่นคงของฐานทรัพยากรสิ่งแวดล้อม จะให้ความสำคัญกับการพัฒนาระบบฐานข้อมูลสารสนเทศ ภูมิศาสตร์ การพัฒนาแหล่งน้ำการควบคุมและบรรเทาอุทกภัย การลงทุนในการสร้าง ขยาย และการปรับปรุงระบบบำบัดน้ำเสียและกำจัดขยะมูลฝอย การใช้เทคโนโลยีสะอาดการปรับเปลี่ยนมาใช้เครื่องยนต์และพลังงานที่สะอาด การสร้างระบบจัดการรากฐานข้อมูลและสร้างศูนย์ข้อมูลระดับชาติ ด้านทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพภายใต้การเสริมสร้างธรรมาภิบาลจะให้ความสำคัญกับการรณรงค์ปลูกจิตสำนึกธรรมาภิบาล ค่านิยมวัฒนธรรม ประชาธิปไตย วัฒนธรรมสันติวิธีแก่ประชาชนทุกระดับ ทุกภาคส่วน และทุกสถาบัน การเปิดโอกาสให้ภาคประชาชนได้เข้าร่วมคิด ตัดสินใจ ดำเนินการ รับผิดชอบ และร่วมตรวจสอบในกระบวนการบริหารจัดการประเทศ และการสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาวัฒนธรรมประชาธิปไตย และวัฒนธรรมธรรมาภิบาล

6.3 เร่งปรับปรุงและพัฒนากฎหมายเพื่อสนับสนุนการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ให้เกิดผลในทางปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพ ภายใต้กรอบการปรับปรุงกฎหมายที่เอื้อต่อการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี การปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจ การเสริมสร้างศักยภาพการแข่งขันของประเทศ การแก้ไขปัญหาความยากจน การป้องกันการทุจริต การกระจายผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจอย่างทั่วถึง ตลอดจนการมีภูมิคุ้มกันต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในยุคโลกาภิวัตน์ และเร่งรัดการพัฒนาบุคลากรทางกฎหมายให้มีความรู้ความสามารถทันต่อความจำเป็นของทางราชการและการเปลี่ยนแปลงของโลก โดยมีกฎหมาย ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ทรัพยากรฯ และการบริหารจัดการที่ต้องเร่งผลักดันการออกกฎหมาย การปรับปรุงแก้ไข และการประกาศใช้ รวมทั้งการยกร่างขึ้นใหม่

6.4 ศึกษาวิจัยสร้างองค์ความรู้และกระบวนการเรียนรู้เพื่อหนุนเสริมการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 คู่การปฏิบัติ โดยให้ความสำคัญกับการศึกษาวิจัยสร้างองค์ความรู้ที่จะช่วยสร้างกระบวนการเรียนรู้และการเผยแพร่ขยายผลให้เกิดประโยชน์ทั้งในระดับการปฏิบัติและระดับนโยบายได้ต่อไป โดยมีประเด็นสารงานวิจัยหลักๆ ตามประเด็นยุทธศาสตร์ทั้ง 5 ยุทธศาสตร์ของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10

6.5 พัฒนาระบบการติดตามประเมินผลและสร้างดัชนีชี้วัดความสำเร็จของการพัฒนาในทุกระดับ โดยการพัฒนาทุกระดับระบบติดตามตรวจสอบและประเมินผลการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ที่มีผลสัมฤทธิ์ของการปฏิบัติงาน ให้มีมาตรฐานและมีวิธีวัดผลงานที่ชัดเจน สามารถตรวจสอบและเปรียบเทียบผลระหว่างหน่วยงานได้ รวมทั้งความสนับสนุนให้ทุกส่วน

ราชการพัฒนาระบบการตรวจสอบและประเมินผลการบริหารจัดการที่ดีของภาครัฐ ที่มุ่งความคุ้มค่า ความโปร่งใส และการตอบสนองความต้องการที่หลากหลายของประชาชน ตลอดจนการสนับสนุน การพัฒนาดัชนีชี้วัดผลสำเร็จของการพัฒนาตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 ทั้งในระดับภาครวม และ ระดับยุทธศาสตร์ รวมทั้งพัฒนาดัชนีชี้วัดผลกระทบขั้นสุดท้ายของการพัฒนาที่มุ่งสู่สังคมอยู่เย็นเป็น สุขร่วมกัน โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วม ควบคู่ไปกับการสร้างองค์ความรู้ด้านการติดตาม ประเมินผล และการเผยแพร่รายงานด้านการติดตามประเมินผลสู่สาธารณชนอย่างต่อเนื่อง

6.6 สนับสนุนการพัฒนาระบบฐานข้อมูลในทุกระดับและการเชื่อมโยง โครงข่ายข้อมูลข่าวสารระหว่างหน่วยงานกลางระดับนโยบาย ตลอดจนระดับพื้นที่และท้องถิ่น โดยสนับสนุนให้หน่วยงานระดับนโยบายด้านข้อมูลพัฒนาระบบข้อมูล ฐานข้อมูล และระบบบริหารจัดการสถิติเพื่อการวางแผนให้ตอบสนองต่อการพัฒนาตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 ส่งเสริมการ พัฒนาข้อมูลเพื่อการเฝ้าระวังและบ่งชี้ทิศทางการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์เศรษฐกิจ สังคมของ ประเทศและระดับโลก ติดตามตรวจสอบการดำเนินนโยบาย และสนับสนุนการสร้างเครือข่ายข้อมูล ร่วมกันเพื่อการวางแผนและติดตามประเมินผลในระดับจังหวัด ท้องถิ่น และชุมชน ส่งเสริมการ เชื่อมโยงโครงข่ายข้อมูลระดับจังหวัด ท้องถิ่นและชุมชนเข้ากับส่วนกลาง ให้เป็นระบบที่เข้าถึงได้ง่าย และใช้ประโยชน์ร่วมกันได้อย่างสะดวกรวดเร็ว

บริบทของพื้นที่วิจัย

1. ลักษณะภูมิประเทศของภาคอีสาน

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หรือภาคอีสาน มีพื้นที่ประมาณ 170,226 ตารางกิโลเมตร หรือ 1 ใน 3 ของพื้นที่ทั้งประเทศ ตั้งอยู่บนที่ราบสูงโคราช ภูมิประเทศ ทั้งภาคยกตัวสูงเป็นขอบแยกตัว ออกจากภาคกลางอย่างชัดเจน ประกอบด้วยเทือกเขาสูงทางทิศตะวันตกและทิศใต้ เทือกเขาทิศ ตะวันตกมีความสูงเฉลี่ย 500-1,000 เมตร เนือระดับน้ำทะเล มียอดเขาที่สูงที่สุดในภาคอีสาน คือ ยอดภูหลวง มีความสูง 1,571 เมตร และภูกระดึงสูง 1,325 เมตร เป็นแหล่งต้นน้ำของแม่น้ำหลายสาย ได้แก่ แม่น้ำพอง แม่น้ำเลย แม่น้ำพรม แม่น้ำชี และลำตะคอง ทางด้านทิศใต้มีเทือกเขาชันกำแพง และ เทือกเขาพนมดงรัก กั้นระหว่างภาคอีสานของไทยกับกัมพูชา และลาว มีความสูงเฉลี่ย 400-700 เมตร ยอดเขาเขียวเป็นยอดเขาที่สูงที่สุดอยู่ทางตอนใต้ สูงประมาณ 1,292 เมตร ส่วนตอนกลางของภาคมี เทือกเขาภูพานทอดตัวจากเหนือลงสู่ทิศใต้ แบ่งภาคอีสานออกเป็น 2 ส่วน คือ แอ่งโคราช คือ บริเวณ แถบลุ่มแม่น้ำชี และแม่น้ำมูล มีพื้นที่ 3 ใน 4 ของภาคอีสานทั้งหมดแอ่งสกลนคร คือ บริเวณตอน เหนือของเทือกเขาภูพานและบริเวณที่ราบลุ่มน้ำโขง

ภาคอีสานแบ่งตามลักษณะภูมิประเทศของไทยได้เป็น 6 เขต ดังนี้ คือ

1. เขตภูเขาและที่ราบระหว่างภูเขา ภาคเหนือภูมิประเทศส่วนใหญ่ของเขตนี้มีลักษณะเป็นทิวเขา ภูเขา หุบและแอ่งแผ่นดิน ระหว่างภูเขา มีความสูงชัน บริเวณที่สูงเหล่านี้นับเป็นแหล่งกำเนิดของแม่น้ำลำธารหลายสาย ที่ไหลลงสู่แม่น้ำโขงทางด้านเหนือ ลงสู่แม่น้ำเจ้าพระยาทางด้านใต้และลงสู่ลุ่มน้ำสาละวิน ทางตะวันตก หุบเขาและแอ่งแผ่นดินที่แม่น้ำเหล่านี้ไหลผ่านจะเกิดที่ราบดินตะกอนที่แม่น้ำไหลพามาทับถม เป็นบริเวณที่อุดมสมบูรณ์ที่เหมาะสมในการเพาะปลูกและการตั้งถิ่นฐานทำให้กลายเป็นแหล่งชุมชนสำคัญของภาค

2. เขตที่ราบภาคกลาง ที่ราบภาคกลาง ได้แก่ บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำตอนกลางและตอนล่างทั้งหมด ซึ่งประกอบด้วยแม่น้ำเจ้าพระยาและสาขาที่ไหลมาจากที่สูงโดยรอบแล้วไหลลงสู่อ่าวไทย ที่ราบภาคกลางเป็นที่ราบดินตะกอนที่หนาและกว้างขวางมากที่สุดของประเทศ สันนิษฐานว่าพื้นที่ส่วนใหญ่ของที่ราบภาคกลางในอดีตเคยอยู่ใต้ระดับน้ำทะเลต่อมาระดับน้ำทะเลลดต่ำลงประกอบกับพื้นดินยกสูงขึ้น รวมทั้งการกระทำของแม่น้ำหลายสาย ซึ่งมีทั้งการกัดเซาะ ลึกกร่อนและทับถม พอกพูนจึงทำให้บริเวณนี้กลายเป็นที่ราบอันกว้างใหญ่และเป็นแหล่งเกษตรกรรมสำคัญของประเทศ

3. เขตภูเขาสูงภาคตะวันตก ลักษณะของภูมิประเทศส่วนใหญ่จะเป็นทิวเขา หุบเขา แต่ไม่มีที่ราบระหว่างภูเขาเหมือนทางภาคเหนือและที่ราบไม่กว้างขวางเหมือนภาคกลาง ภูมิประเทศของเขตนี้ประกอบด้วย ทิวเขาที่ยาวต่อเนื่องมาจากทิวเขาทางภาคเหนือลงไปจนถึงทิวเขาในคาบสมุทรภาคใต้เป็นทิวเขาสลับหุบเขาแคบ ๆ มีลำน้ำไหลขนานตามแนวของทิวเขาจากบริเวณตะวันตกเฉียงเหนือมายังตะวันออกเฉียงใต้

4. เขตภูเขาและที่ราบชายฝั่งภาคตะวันออก ลักษณะภูมิประเทศจะเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำทางตอนเหนือ เป็นทิวเขาและที่ราบลูกฟูกทางตอนกลางและมีที่ราบ ชายฝั่งทะเลทางใต้ โดยมีแม่น้ำสายสั้น ๆ ไหลจากทิศเหนือไปทางใต้ลงสู่อ่าวไทย ชายฝั่งทะเลของเขตนี้ เป็นชายฝั่งที่มีลักษณะเว้าแหว่งและเต็มไปด้วยเกาะเป็นเกาะที่ปกคลุมด้วยป่าไม้และหาดทรายสวยงาม

5. เขตที่ราบสูงภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภูมิประเทศทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีลักษณะแยก จากภาคเหนือและภาคกลางอย่างเด่นชัด ทั้งนี้เพราะ การยกตัวของแผ่นดินด้านตะวันตก และด้านใต้ ทำให้เกิดขอบสูงชันตามแนวเทือกเขาเพชรบูรณ์ด้านตะวันตก ส่วนทางด้านใต้ก็เป็นขอบสูงชันตามแนวทิวเขาสันกำแพง และพนมดงรัก บริเวณตอนกลางของเขตนี้มีลักษณะเป็นแอ่งคล้าย ๆ กันกระทะ เรียกว่า แอ่งโคราช มีแม่น้ำชีและแม่น้ำมูลไหลผ่านยังมีที่ราบโล่งอยู่หลายแห่ง เช่น หุบภูลาร่องไห หุบมหาหิว โดยมีแนวทิวเขาภูพานทอดโค้งยาวก่อนไปทางตะวันออกเฉียงเหนือของภาค ถัดเลยจากแนวทิวเขาภูพานไปทางเหนือมีแอ่งทรุดต่ำ ของแผ่นดิน เรียกว่า แอ่งสกลนคร ส่งผลให้พื้นที่หลายแห่งได้กลายเป็นหนองน้ำ เช่น หนองหานใน จังหวัด

สกลนคร หนองประจักษ์ใน จังหวัดอุดรธานี หนองญาติในจังหวัดนครพนม เป็นต้น พื้นที่ราบสูงจะยกตัวสูงทางบริเวณตะวันตกและทางใต้ และลาดเอียงไปทางตะวันออก เอียงใต้ลงสู่แม่น้ำโขง แม่น้ำสำคัญไหลผ่านเขตที่ราบสูง ภาคตะวันออกเอียงเหนือ คือ แม่น้ำชี แม่น้ำมูลและสาขาใหญ่น้อย ซึ่งไหลจากบริเวณตะวันตก ลงสู่ลำน้ำโขง ทางตะวันออก

6. เขตภูเขาและที่ราบชายฝั่งคาบสมุทรภาคใต้ ภูมิประเทศเขตนี้มีลักษณะเป็นคาบสมุทรแคบและยาว ถูกขนาบด้วยทะเลทั้งสองด้าน คือ อ่าวไทยทางด้านทิศตะวันออก และทะเลอันดามัน ทางด้านทิศตะวันตก

2. สภาพพื้นที่ของภาคอีสาน

พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว (2534 : 387-398) ได้เขียนบทความ เมืองในภาคอีสาน ไว้ในหนังสืออีสาน เนื่องในโอกาสครบรอบ 50 ปี ของสมาคมชาวอีสาน ว่า ภาคอีสานมีพื้นที่ 105.5 ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ 33 ของพื้นที่ทั้งประเทศ มีประชากรประมาณ 18 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 35 ของประชากรทั้งประเทศ ลักษณะพื้นที่เป็นที่ราบสูงกว้างใหญ่สูงกว่าระดับน้ำทะเลประมาณ 100-200 เมตร ลักษณะพื้นที่เป็นที่โดยทั่วไปเป็นลูกคลื่นและเอียงลาดจากทิศตะวันออกโดยมีแม่น้ำโขงเป็นเส้นกั้นพรมแดนระหว่างสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว กับราชอาณาจักรไทย พื้นที่ประมาณ 2 ใน 3 ภายในภาคเป็นพื้นที่เขตลุ่มแม่น้ำมูลแม่น้ำชี อันเป็นแม่น้ำที่สำคัญของภาค ซึ่งมีต้นกำเนิดจากเทือกเขาฉกพญาเย็น จังหวัดนครราชสีมา และเทือกเขาเพชรบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ แม่น้ำมูลและแม่น้ำชีไหลลงสู่แม่น้ำโขงที่จังหวัดอุบลราชธานี พื้นที่ที่เหลืออีก 1 ใน 3 ซึ่งอยู่ทางตอนเหนือของภาค ได้แก่ จังหวัดเลย อุดรธานี หนองคาย นครพนม มุกดาหาร และสกลนคร อันมีเทือกเขาภูพานเป็นแนวยาวจากจังหวัดเลยถึงมุกดาหาร และสกลนคร พื้นที่ดังกล่าวเอียงลาดลงสู่แม่น้ำโขงเช่นเดียวกัน

พื้นที่อีสานตอนบนแบ่งตามลักษณะภูมิศาสตร์นับตั้งแต่พื้นที่ของจังหวัดเลย

อุดรธานี หนองคาย สกลนคร นครพนม และมุกดาหาร ลักษณะเป็นพื้นที่ราบ การเพาะปลูกจะได้ผลดีมากในพื้นที่ตามริมลำน้ำและในพื้นที่ที่เป็นหุบเขา อากาศชุ่มชื้น พื้นดินอุดมสมบูรณ์ ประชาชนนิยมเข้าไปเพาะปลูกและประกอบอาชีพทางการเกษตร ในฤดูฝนทางตอนเหนือของภาคอีสานนี้ได้รับอิทธิพลจากพายุโซนร้อนที่ก่อตัวจากมหาสมุทรแปซิฟิกผ่านประเทศเวียดนาม ลาว ในฤดูหนาวอากาศหนาวจัด พายุโซนหนาวทำให้อากาศแห้งแล้งเร็วกว่าปกติ ทำให้ผลผลิตการเกษตรต่ำ และในฤดูร้อนอากาศค่อนข้างร้อนจัด พื้นที่แห้ง อันเป็นผลต่อเนื่องจากความแห้งแล้งของอากาศในฤดูหนาวต่อฤดูแล้ว ส่งผลให้ประชาชนส่วนใหญ่โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชนบทยากจนบางพื้นที่ต้องย้ายถิ่นที่อยู่ชั่วคราว เพื่อไปประกอบอาชีพอื่นมาจุนเจือครอบครัว

พื้นที่อีสานตอนกลาง แบ่งตามลักษณะภูมิประเทศที่มีลำน้ำไหลไปทางทิศ

ตะวันออกลงสู่แม่น้ำโขง ได้แก่ จังหวัดชัยภูมิ ขอนแก่น กาฬสินธุ์ มหาสารคาม ร้อยเอ็ด และยโสธร มีลำน้ำชีซึ่งมีต้นน้ำอยู่ในพื้นที่ของจังหวัดชัยภูมิ เรียกว่า ลำน้ำชีบน ส่วนลำน้ำพองในพื้นที่ของ

จังหวัดขอนแก่น มีอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ผลิตพลังงานไฟฟ้า เขื่อนอุบลรัตน์ และเขื่อนลำปาวที่จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นเขื่อนหลักของอีสานตอนกลาง ในฤดูฝนได้รับอิทธิพลจากพายุโซนร้อน เช่นเดียวกันแต่ไม่รุนแรงเท่า ทำให้ผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำลง และในฤดูร้อนก็ร้อนจัด

พื้นที่อีสานตอนล่าง นับตั้งแต่พื้นที่จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งเป็นพื้นที่ป่าภูเขาแหล่งต้นน้ำลำธาร ในพื้นที่ตอนล่างของจังหวัดนครราชสีมาทอดยาวไปทางทิศตะวันออกตามบริเวณชายแดนติดต่อกับกัมพูชาในพื้นที่ของจังหวัดสุรินทร์ ศรีสะเกษ และอุบลราชธานีเป็นแหล่งกำเนิดของลำน้ำเล็ก ๆ หลายสาย ไหลรวมกันเป็นลำน้ำใหญ่ลำน้ำโขงที่อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี พื้นที่อีสานกลาง มีแหล่งเก็บกักน้ำขนาดใหญ่ ได้แก่ เขื่อนลำนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ และเขื่อนสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี โครงการอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ที่ยังดำเนินการอยู่คือ เขื่อนลำน้ำมูล บนพื้นที่ของจังหวัดนครราชสีมา ในฤดูฝนอิทธิพลจากพายุโซนร้อนพัดพาดผ่านจากทิศตะวันออกสู่ทิศตะวันตก และอิทธิพลของความชุ่มชื้นของป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์กว่าพื้นที่อื่นของภาค แต่การขาดแหล่งเก็บน้ำที่มีประสิทธิภาพ ผลผลิตทางการเกษตรที่ได้รับจึงลดต่ำลงในฤดูหนาวและฤดูร้อน ประชาชนจะประกอบอาชีพเกษตรกรรมเฉพาะในฤดูฝนเท่านั้น

สภาพแหล่งน้ำ

สภาพแหล่งน้ำผิวดิน ซึ่งปริมาณของน้ำของแหล่งน้ำทั้ง 2 ประเภทนี้จะมีมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับปริมาณน้ำฝนที่ตกเป็นหลัก ภาคอีสานมีฝนตกในช่วงเดือนพฤษภาคม-ตุลาคม ทุกปี และจะมีฝนตกหนักในช่วงเดือนสิงหาคม-กันยายน เนื่องจากดีเปรสชันและไต้ฝุ่นจากทะเลจีนใต้เป็นผลให้พื้นที่ภาคอีสานตอนเหนือและตอนใต้ ได้แก่ จังหวัดหนองคาย อุบลราชธานี ศรีสะเกษ สุรินทร์ อุดรธานี สกลนคร เลย และบางส่วนของบุรีรัมย์ มีปริมาณฝนตกอยู่ในเกณฑ์ดีและมีผลต่อการเพาะปลูกข้าวและพืชไร่โดยทั่วไป ส่วนตอนกลางของภาคและบางส่วนของตอนเหนือและใต้ ที่มีบริเวณติดต่อกับตอนกลางของภาคและบางส่วนของตอนเหนือและใต้ ที่มีบริเวณติดต่อกับตอนกลางของภาคอื่น ได้แก่ จังหวัดขอนแก่น มหาสารคาม กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด และบางส่วนของจังหวัดอุดรธานี เลย ชัยภูมิ นครราชสีมา และบางส่วนของจังหวัดบุรีรัมย์ ตกอยู่ในท้องที่ที่มีปริมาณฝนตกน้อย และถึงช่วงตอนต้นฤดูกลางจนถึงกลางฤดูเพาะปลูกเป็นประจำเกือบทุกปี

แม่น้ำและลำน้ำที่สำคัญในภูมิภาคนี้ คือ แม่น้ำมูล และแม่น้ำชีซึ่งมีต้นน้ำเกิดจากเทือกเขาดงพญาเย็นที่ท้องที่จังหวัดนครราชสีมาและเทือกเขาเพชรบูรณ์ท้องที่จังหวัดชัยภูมิ โดยไหลผ่านบริเวณพื้นที่ตอนกลางและตอนล่างของภาคแล้วไปบรรจบกันที่อำเภอเมืองอุบลราชธานี และไหลลงแม่น้ำโขงที่อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี แม่น้ำดังกล่าวมีลำน้ำที่สำคัญ ๆ เช่น แม่น้ำมูล คือ ลำตะคอง ลำน้ำมูลบน ลำปลายมาศ ห้วยสำราญ ห้วยขยุง ลำโดมน้อย ลำโดมใหญ่และลำน้ำที่สำคัญ ๆ ของแม่น้ำชี ได้แก่ ลำชีบน ลำน้ำพอง ลำปาว ลำเซบก ลำเซบาย สำหรับตอนเหนือของภาคมีแม่น้ำและลำน้ำที่สำคัญ ๆ ได้แก่ ลำน้ำเลย ลำน้ำเหือง ลำน้ำหมัน ในจังหวัดเลย แม่น้ำ

สงคราม และลำห้วยหลวงในจังหวัดอุดรธานี ลำน้ำอูน ห้วยปลาหาง ลำน้ำพุงในจังหวัดสกลนคร
แม่น้ำและลำน้ำดังกล่าวไหลลงแม่น้ำโขง

สภาพป่าไม้

สภาพป่าไม้ในภูมิภาคนี้ ประกอบด้วยป่าดงดิบ ป่าเบญจพรรณ ป่าเต็งรัง ป่าไผ่
และสวนป่าในปี 2519 มีพื้นที่ป่าไม้ 25.93 ล้านไร่ หรือประมาณร้อยละ 24.57 ของภาค ต่อมาในปี
2528 มีพื้นที่ป่าไม้เหลือเพียง 15.14 ล้านไร่ ของพื้นที่ทั้งหมด ภาคอีสานมีป่าไม้ 14.8 ล้านไร่ พ.ศ.
2532 เหลือ 14.7 ล้านไร่ ปัจจุบันพื้นที่ป่าไม้ในภูมิภาคนี้มีจำนวนน้อยมาก บางจังหวัดเกือบจะไม่มีป่า
เหลืออยู่อีกเลย เช่น จังหวัดมหาสารคาม ร้อยเอ็ด และบุรีรัมย์ ส่วนจังหวัดอื่น ๆ ที่มีป่าไม้เหลืออยู่บ้าง
ก็ไม่เพียงพอต่อการรักษาสภาพอากาศโดยทั่วไป

สภาพเศรษฐกิจของภาคอีสาน

โครงสร้างการผลิตของภาคอีสาน ร้อยละ 39.1 เป็นผลผลิตทางการเกษตร
โดยเฉพาะส่วนใหญ่เป็นการกสิกรรม การปศุสัตว์ การประมง และป่าไม้ การผลิตนอกภาคเกษตรที่
สำคัญ ได้แก่ การค้าส่ง การค้าปลีก ส่วนสาขาการผลิตอื่น ๆ ที่เหลือ ได้แก่ เหมืองแร่ การคมนาคม
ขนส่ง การก่อสร้าง ไฟฟ้า และประปา ธนาคาร และการประกันภัย ที่อยู่อาศัย

ด้านการเกษตร ส่วนใหญ่เป็นการกสิกรรม มีพืชหลักที่สำคัญเพียง 5 ชนิด
คือ ข้าว มันสำปะหลัง ข้าวโพด อ้อย และปอ ปัญหาของภาคอีสานในด้านการเกษตรก็คือพื้นที่
การเกษตรส่วนใหญ่ยังต้องอาศัยน้ำฝนเป็นสำคัญ แต่ภาวะการฉกฉวยของฝนในภาคนี้มีความไม่แน่นอน
โดยจะไปตกหนักตอนปลายฤดูเพาะปลูกเป็นระยะสั้น ๆ เป็นประจำเกือบทุกปี ทำให้ผลผลิตทาง
การเกษตรที่ได้มีปริมาณไม่แน่นอนและส่งผลกระทบต่อผลผลิตและรายได้ส่วนรวม นอกจากปัญหา
เรื่องน้ำซึ่งต้องอาศัยน้ำฝนเป็นส่วนใหญ่แล้วยังมีปัญหาดินขาดความอุดมสมบูรณ์และดินเค็ม ปัญหา
เกษตรขาดความรู้ในการทำการเกษตรที่ถูกต้อง ขาดเงินทุนที่จะพัฒนาที่ดินของตนเอง ปัญหาเหล่านี้ทำ
ให้ผลผลิตต่อไร่อยู่ในเกณฑ์ต่ำ ประชากรส่วนใหญ่ที่มีอาชีพการเกษตรตกอยู่ในฐานะยากจน และมี
รายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปีต่ำกว่าภาคอื่น ๆ ของประเทศ

ภาคอีสาน ประกอบด้วยพื้นที่ของ 19 จังหวัด หนองคาย นครพนม มุกดาหาร
สกลนคร อุดรธานี เลย ขอนแก่น หนองบัวลำภู ชัยภูมิ มหาสารคาม กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด ยโสธร
อุบลราชธานี อำนาจเจริญ ศรีสะเกษ สุรินทร์ บุรีรัมย์ และนครราชสีมา มีภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็น
แอ่งที่ราบขนาดใหญ่ ซึ่งมีทิวเขากั้นเป็นขอบเขตอยู่ทางด้านทิศตะวันตกและทิศใต้ และตะแคงลาดไป
ทางทิศตะวันออกสู่แม่น้ำโขง นักภูมิศาสตร์เรียกชื่อลักษณะภูมิประเทศของภาคนี้โดยรวม ๆ ว่า ที่ราบ
สูงโคราช ที่ราบที่สำคัญมี 2 แห่ง คือ ที่ราบที่ราบแอ่งโคราชและที่ราบแอ่งสกลนคร

ที่ราบแอ่งโคราช เป็นบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำมูล-ชี ทางด้านทิศใต้ของทิวเขาภูพานครอบ คลุมพื้นที่ประมาณ 3 ส่วน 4 ของภาคอีสานทั้งหมด เป็นที่ราบที่มีเนื้อที่กว้างขวางมากที่สุดของประเทศ ความสูงโดยเฉลี่ยของแอ่งที่ราบนี้มีประมาณ 120-170 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง

แม่น้ำมูล-ชี เป็นระบบของแม่น้ำ ครอบคลุมพื้นที่กว้างใหญ่ มีแควต่าง ๆ เป็นจำนวนมากที่ให้น้ำแก่แม่น้ำสายนี้ ได้แก่ ลำคันตุ แม่ น้ำพรม แม่ น้ำเชิญ แม่ น้ำพอง ลำปาว ซึ่งไหลไปลงแม่น้ำชีและลำพระเพลิง ลำตะคอง ลำเชียงไกร ลำพลับพลา แม่น้ำยัง ลำเซบาย ลำเซบก ลำปายมาศ ลำชีห้วยทับทัน ลำโดมใหญ่ ลำโดมน้อย ซึ่งไหลไปลงแม่น้ำมูล แม่น้ำชียาวประมาณ 765 กิโลเมตร และแม่น้ำมูลยาว ประมาณ 750 กิโลเมตร แม่น้ำชีไหลมาจากทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือของแอ่งโคราช ส่วนแม่น้ำจากลำน้ำมูลไหลต่อไปลงแม่น้ำโขงที่อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี ที่ราบสูงโคราชในภาคอีสานมีลักษณะภูมิประเทศซึ่งแบ่งออกเป็น 5 ส่วนใหญ่ ๆ คือ

1. ทิวเขาเพชรบูรณ์ และทิวเขาดงพญาเย็น
2. ทิวเขาสันกำแพง
3. ทิวเขาภูพาน
4. ที่ราบแอ่งโคราช
5. ที่ราบแอ่งสกลนคร

ที่ราบแอ่งสกลนคร เป็นบริเวณที่ราบซึ่งอยู่ระหว่างด้านทิศเหนือของทิวเขาภูพานกับแม่น้ำโขง มีความสูงโดยเฉลี่ย 140–180 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง แม่น้ำที่ไหลอยู่ในแอ่งที่ราบนี้ ส่วนใหญ่เป็นสายสั้น ๆ ที่มีขนาดใหญ่ที่สุด คือ แม่น้ำสงคราม นอกจากนั้นก็มีห้วยหลวง ห้วยสวาย แม่น้ำเลย และแม่น้ำเหือง ทุกสายไหลลงสู่แม่น้ำโขง ลักษณะภูมิประเทศที่พบอยู่โดยทั่วไปในบริเวณแอ่งที่ราบภาคอีสานมีอยู่ 2 อย่าง คือ ภูมิประเทศแบบ โคกสลับแอ่ง และภูมิประเทศแบบที่ราบลุ่มน้ำ

ภูมิประเทศแบบ โคกสลับแอ่ง เป็นลักษณะภูมิประเทศที่ปรากฏเป็นบริเวณกว้างขวางในภาคอีสาน คือ มีเนินดินเตี้ยๆ ซึ่งอาจมีน้ำขังอยู่หรือไม่ก็ไม่ได้ หากมีน้ำขังอยู่ก็กลายเป็นหนองหรือบึงขนาดต่างๆ การเกิดภูมิประเทศเป็นโคกสลับแอ่งนี้นอกจากการผุพังทำลายของหินอันเนื่องมาจากลมฟ้าอากาศและการกัดเซาะของแม่น้ำแล้ว ยังเนื่องมาจากสาเหตุสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การชะละลายของเกลือหินใต้พื้นผิวดินโดยการกระทำของน้ำใต้ดิน ซึ่งเป็นสาเหตุให้เกิดการยุบตัวของพื้นดินลงไปแอ่ง จากการสำรวจทางธรณีวิทยาพบว่า ในแอ่งโคราช และแอ่งสกลนคร มีชั้นเกลือหินรวม 3 ชั้น แทรกกลับอยู่กับหินทราย และหินชนิดอื่นๆบางแห่งเกลือหินอยู่ลึกไปราว 700-800 เมตร แต่บางแห่งก็อยู่ในระดับลึกเพียง 30-40 เมตร ซึ่งเป็นระดับที่น้ำใต้ดินสามารถละลายเกลือออกไปได้การทำงานของน้ำใต้ดินในอดีตที่ผ่านมาเป็นเวลานาน ทำให้เกลือหินใต้ดินถูกชะละลาย

เป็นบริเวณกว้างพื้นดินจึงเกิดการยุบตัวเป็นแอ่งตามที่ต่างๆ ส่วนบริเวณที่ไม่ยุบหรือมีเกลือไปอัดดันให้พื้นดินปูดสูงขึ้นก็กลายเป็นเนินในบริเวณใกล้เคียงกัน

ภูมิประเทศแบบที่ราบลุ่มน้ำ เป็นบริเวณที่ราบลุ่มซึ่งเกิดจากการกัดเซาะและทับถมของแม่น้ำชี-มูลในแอ่งโคราชและแม่น้ำสงคราม และลำห้วยอื่นๆ ในแอ่งสกลนคร ในแอ่งโคราชมีบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำชี ในเขตจังหวัดขอนแก่น มหาสารคาม ร้อยเอ็ด และที่ราบลุ่มแม่น้ำมูล ในเขตจังหวัดนครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ และอุบลราชธานี ที่ราบลุ่มน้ำดังกล่าวประกอบด้วยที่ราบน้ำท่วมถึง และลานตะกอนพัดลำนํ้า บริเวณที่ราบลุ่มน้ำในแอ่งโคราชครอบคลุมเนื้อที่ค่อนข้างกว้าง ขวาง เนื่องจากพื้นที่มีลักษณะเป็นแอ่งกระทะ บริเวณตอนกลางแอ่งในที่ลุ่มและราบเรียบ แม่น้ำไหลโค้งไปมา ทำให้เกิดลักษณะภูมิประเทศสำคัญ 2 ประการ คือ ประการแรกเกิดมีหนอง บึง ขนาดเล็กที่เรียกว่า กุด หรือ บึงโค้ง เป็นจำนวนมากตาม ลำน้ำชี และลำน้ำมูลในเขตจังหวัดมหาสารคาม ร้อยเอ็ด และอุบลราชธานี เกิดจากแม่น้ำลัดทางเดิน ตัดส่วนของลำน้ำที่โค้งมากนั้นออกไป ประการที่สองบริเวณที่ราบน้ำท่วมถึงมีอยู่เป็นบริเวณกว้างขวางมาก ซึ่งเป็นที่ราบลุ่มน้ำตอนที่แม่น้ำชีและแม่น้ำมูลไหลบรรจบกัน ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 2.1 ล้านไร่ หรือ 3,372 ตารางกิโลเมตร ในเขตคาบเกี่ยว 5 จังหวัด คือ มหาสารคาม ร้อยเอ็ด สุรินทร์ ยโสธร และศรีสะเกษ

ศรีศักร วัลลิโภดม (2534 : 121 - 142) กล่าวว่าสำหรับแหล่งสกลนครบริเวณที่ราบลุ่มน้ำมีขนาดไม่ใหญ่เหมือนแอ่งโคราช ที่ราบลุ่มน้ำที่ใหญ่ที่สุดคือ ที่ราบลุ่มแม่น้ำสงคราม จังหวัดสกลนคร สอดคล้องกับหลักฐานการสำรวจทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ใหม่ๆ ในระยะเวลา 5 ปีที่ผ่านมา นี้ ที่กล่าวถึงอีสานในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ สมัยทวารวดี และสมัยลพบุรี มาตามลำดับว่า บรรดานักโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์ แบ่งภาคอีสานตามลักษณะภูมิประเทศออกเป็น 2 เขตใหญ่ๆ คือ แอ่งสกลนคร ทางเหนือ และแอ่งโคราช ทางใต้ โดยมีทิวเขาภูพานเป็นสัณฐานกั้นและแบ่งแยกออกจากกันและพบว่า บรรดาชุมชนมีรูปแบบวัฒนธรรมเหมือนกันที่เรียกว่า วัฒนธรรมบ้านเชียงนั้น กระจายอยู่ตามบริเวณลุ่มน้ำสงครามตอนบน ตั้งแต่เขตอำเภอเมือง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี เรื่อยไปจนถึงอำเภอสว่างแดนดิน อำเภอพังโคน อำเภอวาริชภูมิ อำเภอพรรณานิคม และอำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร ส่วนบริเวณลุ่มน้ำสงครามตอนล่างที่อยู่ใกล้กับแม่น้ำโขงนั้น ไม่ปรากฏพบชุมชนก่อนประวัติศาสตร์เลย

แอ่งสกลนคร เป็นบริเวณที่มีพัฒนาการของชุมชนมนุษย์ในระยะที่เกิดเป็นสังคมหมู่บ้านเก่าแก่ที่สุด การขุดค้นทางโบราณคดีที่บ้านเชียง แสดงให้เห็นพัฒนาการทางเทคโนโลยีที่เก่าแก่ที่สุดแห่งหนึ่งในโลกที่สามารถหลอมโลหะสัมฤทธิ์ขึ้นใช้มาทำเป็นเครื่องมือ เครื่องใช้ และเครื่องประดับ โดยกำหนดอายุของการมีวัตถุสัมฤทธิ์ขึ้นใช้ ประมาณ 3,600 ปีก่อนคริสตกาล หรือประมาณ 5,600 ปี มาแล้ว มีการขุดค้นทางโบราณคดีในเขตบ้านนาดีและโนนนกทา อำเภอภูเวียง นอกจากนั้นยังสำรวจพบกลุ่มชุมชนอีก 2 กลุ่ม ในแอ่งโคราชกลุ่มหนึ่งอยู่บริเวณลุ่มน้ำมูลตอนบนใน

เขตจังหวัดนครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ ที่มีการกระจายตัวค่อนข้างหนาแน่น อยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มทุ่งสัมฤทธิ์ในเขตอำเภอโนนสูงและอำเภอยางชุมน้อย เรียกว่ากลุ่มทุ่งสัมฤทธิ์ แหล่งโบราณคดีสำคัญที่แสดงชั้นดินที่อยู่อาศัยมาแต่ระยะแรกเริ่มเท่าที่พบขณะนี้คือ ที่บ้านปราสาท

ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งอยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มตอนล่างของแม่น้ำมูล-ชี คือทางตะวันออกของกลุ่มทุ่งสัมฤทธิ์กลุ่มนี้เป็นกลุ่มใหญ่ที่แผ่กว้างกินบริเวณเขตจังหวัดบุรีรัมย์ มหาสารคาม ร้อยเอ็ด สุรินทร์ ศรีสะเกษ ยโสธร และอุบลราชธานี มีลักษณะที่แตกต่างไปจากกลุ่มทุ่งสัมฤทธิ์ คือ เครื่องปั้นดินเผาที่พบตามผิวดินหรือตามชั้นดินตอนบนที่เข้ามาเป็นของในสมัยประวัติศาสตร์ ชุมชนโบราณนี้นักโบราณคดีบางท่านเรียกชื่อตามลักษณะรูปแบบของภาชนะดินเผาที่มีความคล้ายคลึงกันว่า กลุ่มร้อยเอ็ด โดยยึดเอาบริเวณจังหวัดร้อยเอ็ดเป็นหลัก นอกเหนือไปจากชุมชนกลุ่มบ้านเชียงในแอ่งสกลนครและกลุ่มโนนชัย กลุ่มทุ่งสัมฤทธิ์และกลุ่มทุ่งกุลาริงในแอ่งโคราช ชุมชนโบราณอื่นๆที่พบเป็นชุมชนที่พัฒนาขึ้นในสมัยหลังๆ เกือบทั้งสิ้น ชุมชนที่เกิดขึ้นใหม่เหล่านั้นเป็นผลเนื่องมาจากการขยายตัวและการกระจายตัวของกลุ่มชุมชนทั้ง 4 กลุ่ม ที่มีมาก่อน ซึ่งในขณะที่มีการกระจายไปสู่พื้นที่บริเวณใหม่มีลักษณะที่มีความซับซ้อนที่ต่างไปจากรูปแบบของชุมชนเดิม สิ่งที่เห็นได้ชัดถึงความเปลี่ยนแปลงก็คือ เกิดชุมชนที่มีคูน้ำล้อมรอบขึ้น พบแหล่งที่มีการถลุงเหล็ก พบแหล่งทำเกลือ การเกิดชุมชนที่มีคูน้ำล้อมรอบนั้นมีลักษณะที่ต่อเนื่องมาถึงสมัยหลังๆ เช่น บางแห่งมีคูน้ำล้อมรอบเพียงชั้นเดียว บางแห่งก็มี 2-3 ชั้น และบางแห่งมีการสร้างคันดินหรือกำแพงดินขึ้นด้วย และมีการเปลี่ยนแปลงจากรูปแบบที่ไม่สมมาตรมาเป็นแบบสมมาตร ที่มีรูปสี่เหลี่ยมแทน เป็นต้น และชุมชนที่มีคูน้ำล้อมรอบนั้นเป็นการปรับตัวเองของชุมชนมนุษย์ให้เข้ากันกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของท้องถิ่นเป็นอันดับแรก การขุดคูน้ำเช่นนี้มีผลทำให้เกิดความร่วมมือกันทางสังคม ที่นำไปสู่การจัดระเบียบทางสังคม สะท้อนให้เห็นถึงตำแหน่งความสำคัญที่ลดหลั่นกัน แสดงถึงการมีชุมชนที่เป็นศูนย์กลาง สิ่งเหล่านี้เป็นพื้นฐานที่นำไปสู่พัฒนาการของชุมชนที่เป็นบ้านมาเป็นเมือง และรัฐในระยะต่อมา ยิ่งกว่านั้นการพบแหล่งชุมชนที่มีคูน้ำล้อมรอบที่มีร่องรอยการถลุงเหล็ก ยังแพร่กระจายไปยังชุมชนต่างๆ ที่อยู่ตามบริเวณที่ราบขั้นบันไดทางเหนือและใต้ของทุ่งกุลาริงและพบเศษภาชนะดินเผา โบราณวัตถุและโบราณสถานในสมัยประวัติศาสตร์ คือ ทวารวดี ลพบุรี บนผิวดินหรือชั้นดินตอนบนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดยโสธร พบที่บ้านตาตอง อำเภอคำเขื่อนแก้ว พบที่บ้านเมือง และบ้านบึงแก และอำเภอกมลาไสย พบที่เมืองฟ้าแดดสงยาง ชุมชนเหล่านี้มีการตั้งหลักแหล่งมาแล้วแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ผลสำรวจการขุดค้นทางโบราณคดีของสุรพล คำวิหกุล ที่บ้านตาตอง เป็นสิ่งที่ยืนยันให้เห็นเด่นชัดเพราะพบโครงกระดูกมนุษย์ฝังในลักษณะเหยียดยาวในชั้นดินชั้นล่าง ชั้นดินที่อยู่เหนือขึ้นมาพบหม้อบรรจุกระดูก ซึ่งแสดงให้เห็นถึงประเพณีการทำศพที่เปลี่ยนแปลงไป และชั้นดินตอนบนพบเศษภาชนะสมัยทวารวดี-ลพบุรี และพบประเพณีการปักเสาหินที่เป็นของเนื่องในพระพุทธศาสนา

ศรีศักร วัลลิโภดม (2533 : 178-208) กล่าวว่า การร่วมมือกันสร้างคูน้ำ อ่างน้ำ สระน้ำ เพื่อการเก็บน้ำไว้ใช้ในการอุปโภค บริโภค การเพิ่มปริมาณในการถลุงเหล็ก (Intensification of Iron Making) การเพิ่มการผลิตเกลือ (Intensification of Salt making) และการแลกเปลี่ยนสิ่งของจำเป็นระหว่างชุมชนทั้งภายในและภายนอกจึงเป็นสิ่งที่สำคัญยิ่ง การขุดคูน้ำล้อมรอบชุมชนก็ดีและการถลุงเหล็กก็ดีเป็นของที่สัมพันธ์กัน ทั้งสองอย่างนี้มีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองในพัฒนาของชุมชนโบราณในแอ่งโคราช แต่ชุมชนเหล่านั้นก็ไม่อาจตั้งอยู่อย่างโดดเดี่ยวแบบเลี้ยงตัวเองได้ ต้องอาศัยการร่วมมือระหว่างกันในบรรดาผู้ที่อยู่กลุ่มเดียวกัน ในขณะที่เดียวกันก็ต้องติดต่อแลกเปลี่ยนสิ่งของจำนวนเป็นกับชุมชนกลุ่มอื่นในท้องถิ่นอื่นหรือภูมิภาคอื่นด้วยแหล่งทำเลเกลืออยู่ใกล้กันกับชุมชนโบราณขนาดใหญ่ที่มีคูน้ำและคันดินล้อมรอบ ซึ่งชาวบ้านเรียกว่าเมืองนครจำปาศักดิ์ในเขตบ้านตาเฒ่า และบริเวณบ่อกะดินในเขตอำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น ก็เป็นแหล่งทำเลเกลือขนาดใหญ่อยู่ใกล้กับโนนฟ้าระงิม และเมืองเพ็ญอันเป็นแหล่งชุมชนที่มีมาแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์จนถึงสมัยทวารวดี-ลพบุรี พัฒนาการของชุมชนดังกล่าวนี้สืบเนื่องเรื่อยมาจนถึงสมัย

ทวารวดี-ลพบุรี

3. จังหวัดอุบลราชธานี

3.1 ประวัติศาสตร์อุบลราชธานี

มงคลนาม อุบลราชธานี มีมานานตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีเป็นราชธานี โดยที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ได้โปรดเกล้าฯ พระราชทานเมื่อปี พ.ศ. 2323 (ก่อนสถาปนากรุงเทพฯ 2 ปี) ในสมัยกรุงเทพฯ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชโปรดเกล้าฯ ให้ยกฐานะบ้านห้วยแระแม ขึ้นเป็นเมืองเรียกว่า เมืองอุบลราชธานี เมื่อปี พ.ศ. 2335 มีปรากฏหลักฐานในพระสุพรรณบัฏ คือ หลังการสถาปนากรุงเทพฯ 10 ปี ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดเกล้าฯ พระเจ้าน้องยาเธอ พลตรีกรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์เป็นข้าหลวงต่างพระองค์ ดำรงตำแหน่งสำเร็จราชการมณฑลฯ ประทับที่เมืองอุบลราชธานี สร้างสรรค์ความเจริญให้แก่เมืองอุบลราชธานีเป็นอนเอนกอนันต์ ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา อุบลราชธานีจึงเป็นศูนย์กลางการปกครอง การบริหาร การเก็บภาษีอากร และกิจการบ้านเมืองด้านอื่น ๆ ของภาคอีสานตอนใต้

อุบลราชธานี ได้ชื่อว่าเป็นจังหวัดใหญ่และสำคัญมากของภาคอีสาน เป็นเมืองเก่าที่เจริญด้วยศิลปวัฒนธรรมขนบธรรมเนียม ประเพณีอันดีงามมานานนับร้อยปี และได้รับการยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของถิ่นไทยดี มงคลนาม อุบลราชธานี ตามตัวอักษรมีความหมายว่า ราชธานีแห่งดอกบัว กล่าวคือ อุบล มีความหมายว่า ดอกบัว ซึ่งเป็นดอกพฤษภชาติที่มีคติธรรมทางพุทธศาสนา คนนิยมใช้ไหว้พระ อุบลราชธานี มีวัดวาอารามที่มีความวิจิตรงดงามด้วยศิลปะด้านสถาปัตยกรรมและประติมากรรม อันทรงคุณค่าเป็นจำนวนมาก ราชธานี หมายถึง เมืองของกษัตริย์ เป็นสร้อยนามของ

จังหวัดที่มีเพียงจังหวัดเดียวในประเทศไทย อุบลราชธานี จึงมีฐานะเป็นเมืองของกษัตริย์เป็นดินแดนแห่งดอกบัวงาม เป็นที่เชิดชูพระบวรพุทธศาสนา ในส่วนที่เกี่ยวกับประวัติการศึกษา อุบลราชธานีได้ชื่อว่าเป็น เมืองนักปราชญ์ มาแต่โบราณ มีหลักฐานว่า ประชาชนเริ่มมีการเรียนการสอนให้อ่านออกเขียนได้ มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2434 คือ ก่อนที่จะมีการสถาปนากระทรวงศึกษาธิการ 1 ปี ซึ่งแสดงให้เห็นว่าชาวอุบลราชธานีมีวิถีชีวิตที่แสดงลักษณะต้นตอทางการศึกษามาเป็นเวลานาน

จังหวัดอุบลราชธานี เป็นจังหวัดทางตะวันออกสุดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือและของประเทศไทย ทั้งยังเป็นตำบลที่ตั้งของเส้นเวลาหลักของประเทศไทย ที่เส้นแวง 105 องศาตะวันออก โดยเป็นจังหวัดแรกที่ได้เห็นดวงอาทิตย์ก่อนพื้นที่อื่น ๆ ทั่วประเทศ

ประวัติศาสตร์

ในอดีต อุบลราชธานี คือพื้นที่ของอาณาจักรเขมร จนกระทั่งสมเด็จพระรามาธิบดีแห่งกรุงศรีอยุธยา ได้รวบรวมเป็นอาณาจักรเดียวกัน หลังจากนั้นไม่นาน ปี พ.ศ. 2310 ก็ได้มีการแตกแยกเป็นหมู่เป็นเหล่าปกครองหลักฐานที่นั่น ในเวลา 20 ปีต่อมา สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ได้รวมก๊กหมู่เหล่า เป็นอาณาจักรสำเร็จ และได้สถาปนากรุงธนบุรี ครั้งนั้นพระวอ พระตา พร้อมด้วยท้าวคำผง (พระประทุมวรราชสุริยวงศ์) แห่งเมืองเวียงจันทน์ ได้อพยพมาจากหนองบัวลำภู มาตั้งเมืองใหม่ที่บริเวณอำเภอคอนมดแดงในปัจจุบัน ในปี พ.ศ. 2326 บริเวณของแม่น้ำมูล และต่อมาได้เกิดน้ำท่วมเกะนั้น แล้วได้ย้ายเมืองมาตั้งที่บริเวณตัวจังหวัดในปัจจุบัน และได้ตั้งเป็นเมืองอุบลราชธานี ขึ้นตรงต่อกรุงเทพมหานคร และในปี พ.ศ. 2335 ได้กลายเป็นมณฑลอุบลราชธานี ซึ่งเป็นศูนย์กลางในการบริหารของมณฑลอีสาน ต่อมามณฑลอุบลราชธานีได้ยุบ โอนมาขึ้นกับมณฑลนครราชสีมาในปี พ.ศ. 2468 (นามของเมืองในอดีต คือ นครเขตชั้นห้ากบแก้วบัวบานมีอารยธรรมเก่าแก่มากยาวนาน มีสมญาเรียกขานกันจากรุ่นสู่รุ่นว่า เมืองอุบล คนนักปราชญ์)

ในปี พ.ศ. 2476 ได้มีการยกเลิกมณฑลทั่วประเทศ และได้กลายเป็นจังหวัดอุบลราชธานีซึ่งแยกออกมา จนกระทั่งปี พ.ศ. 2515 จังหวัดอุบลราชธานี ได้กลายเป็นจังหวัดที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย และในปีเดียวกัน จังหวัดอุบลราชธานีก็ได้ถูกแบ่งออก โดยอำเภอโขยงและอำเภอ ไกล่เคียงเป็นจังหวัดโขยง ในปี พ.ศ. 2515 ต่อมาปี 2536 ได้ถูกแบ่งอีกครั้ง โดยอำเภออำนาจเจริญและอำเภอใกล้เคียงเป็นจังหวัดอำนาจเจริญ ปัจจุบันจังหวัดอุบลราชธานีมีพื้นที่เป็นอันดับ 5 ของไทย และมีประชากรลำดับที่ 3 ของประเทศ

อาณาเขต

ทิศเหนือติดต่อกับจังหวัดอำนาจเจริญ และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและบางส่วนของจังหวัดโขยง

ทิศตะวันตกติดต่อกับจังหวัดโขยงและศรีสะเกษ

ทิศใต้ติดต่อกับพรมแดนราชอาณาจักรกัมพูชา

ทิศตะวันออกติดต่อกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยมีพื้นที่บางส่วนมีแม่น้ำโขงไหลคั่น แนวพรมแดน ติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน คือ ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และประเทศกัมพูชา รวม ความยาวประมาณ 428 กม. ติดต่อกับประเทศ สปป.ลาว 361 กม. (จากอำเภอเขมราฐ-อำเภอน้ำยืน ติดต่อกับแขวงสะหวันนะเขต แขวงสาละวัน และแขวงจำปาสัก) ติดต่อกับประเทศกัมพูชา 67 กม. (อำเภอน้ำยืนติดต่อกับจังหวัดเขาพระวิหาร)

4. ลักษณะภูมิประเทศ

จังหวัดอุบลราชธานี ตั้งอยู่ในบริเวณที่เรียกว่า แอ่งโคราช (Khorat basin) โดยสูงจากระดับน้ำทะเล เฉลี่ย ประมาณ 68 เมตร (227 ฟุต) ลักษณะโดยทั่วไปเป็นที่สูงต่ำ เป็นที่ราบสูงลาดเอียงไปทางตะวันออกมีแม่น้ำโขง เป็นแนวเขตกั้นจังหวัดอุบลราชธานีกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีแม่น้ำชีไหลมาบรรจบกับ แม่น้ำมูลซึ่งไหลผ่านกลางจังหวัด จากทิศตะวันตกมายังทิศตะวันออกแล้วไหลลงสู่แม่น้ำโขง ที่อำเภอ โขงเจียม และมีลำน้ำใหญ่ ๆ อีกหลายสาย ได้แก่ ลำเซบก ลำโดมใหญ่ ลำโดมน้อย และมีภูเขาสลับซับซ้อนหลายแห่ง ทางบริเวณชายแดน ตอนใต้ที่สำคัญคือ เทือกเขาบรรทัดและเทือกเขาพนมดงรักซึ่งกั้นอาณาเขตระหว่าง จังหวัดอุบลราชธานีกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และกัมพูชา ลักษณะภูมิฐานของจังหวัดอุบลราชธานี แบ่งออกโดยสังเขป ดังนี้

บริเวณ ที่เป็นสันดินริมน้ำ (River levee) เกิดจากตะกอนลำน้ำที่พัดพามาทับถม สภาพพื้นที่เป็นเนิน สันดินริมฝั่งแม่น้ำโขง และบาง บริเวณสัน ดินริมฝั่งลำเซบาย บริเวณที่เป็น แบบลานตะพักลำน้ำ (Terrace) ที่เกิดจากการกระทำของขบวน การของน้ำนานมาแล้ว ประกอบด้วยบริเวณที่เป็นลาน ตะพักลำน้ำระดับต่ำ ระดับกลางและระดับสูง ลักษณะพื้นที่ที่มีทั้งที่เป็นที่ราบแบบ ลูกคลื่นลอนลาดจนถึงลูกคลื่นลอนชัน จะอยู่ถัดจากบริเวณ ที่ราบลุ่ม น้ำท่วมถึงขึ้นมาพื้นที่เหล่านี้จะพบในบริเวณ ทั่วไปของจังหวัด กล่าวคือทางตอนเหนือ ทางตะวันออกและทางใต้บางแห่งใช้สำหรับทำนา และบางแห่ง ใช้สำหรับปลูกพืชไร่ บริเวณที่เป็นแอ่ง (Depression) หรือที่ราบต่ำหลังแม่น้ำ (Back Swamp) เกิดจากการกระทำของ ขบวนการของน้ำ พบบางแห่งใน บริเวณ ริมแม่น้ำโขง แม่น้ำชี ลำเซบายและลำโดมใหญ่ จะมีน้ำแช่ขังนานในฤดูฝน บริเวณที่ เป็นเนินตะกอนรูปพัด (Coalescing Fans) สภาพพื้นที่แบบนี้มีลักษณะเด่น คือ รูปร่างจะเป็นรูปพัด เกิดจากหินในบริเวณ เหล่านั้น ถูกทำให้แตกหักสะสมอยู่กับพวกที่มีอนุภาคละเอียดกว่าเมื่อฝนตกลงมาในปริมาณมาก กำลังของน้ำจะมีมากจนสามารถพัดพาเอาตะกอน เหล่านั้น ออกมานอกหุบเขาได้ เมื่อมาถึงนอกหุบเขาหรือเชิงเขา สภาพพื้นที่ก็จะเป็นที่ราบทางน้ำไหลกระจายออกไป ทำให้กำลังของน้ำลดลงก็จะ ตกตะกอนในบริเวณน้ำจะพบอยู่ ทางตอนใต้และทางตะวันตกของจังหวัด บริเวณที่ เป็นเนินที่เกิดจากการไหลของธารลาวา (Lava flow hill) เป็นเนินเขา ที่เกิดจากการไหลของธาร ลาวา ดินบริเวณนี้จะมี ศักยภาพ ทาง การเกษตรสูง ซึ่งเป็นผลจากการสลายตัวผุพังของหินบะซอลท์ บริเวณนี้จะพบ อยู่ในอำเภอน้ำยืน

บริเวณที่ลาดเชิงเขา (Foot hill slope) เป็นที่ลาดเชิงเขาที่ตะกอนบริเวณที่เกิด จากขบวนการของน้ำ นานมาแล้วทับถมกัน บริเวณ นี้จะพบ อยู่ในอำเภอโขงเจียม อำเภอพิบูลย์รักษ์ อำเภอศรีเมืองใหม่ และอำเภอตระการพืชผลบริเวณที่ลาดเชิงซ้อน (Slope Complex) ลักษณะเป็นภูเขาหรือเทือก เขาที่มีความลาดชันมากกว่า 35 เปอร์เซ็นต์ จะพบบริเวณเทือกเขาพนมดงรักในอำเภอน้ำยืน อำเภอนาจะหลวย และอำเภอบุณฑริก อีกแห่งหนึ่งคือ เทือกเขาภูเขาส่งซึ่งจะพบมากในอำเภอโขงเจียม และอำเภอศรีเมืองใหม่

5. ลักษณะภูมิอากาศและอุตุนิยมวิทยา

จังหวัดอุบลราชธานี อยู่ในเขตที่มีปริมาณน้ำฝนค่อนข้างสูง เมื่อเปรียบเทียบกับปริมาณ น้ำฝนเฉลี่ย ของจังหวัดอื่น ๆ อุตุฝน จะเริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคมเรื่อยไป จนถึงปลายเดือนตุลาคม และมักปรากฏเสมอว่าฝนทิ้งช่วง ในเดือน มิถุนายน ถึงเดือน กรกฎาคม แต่ระยะเวลาการทิ้งช่วงมักจะ ไม่เหมือนกันในแต่ละปี และในช่วงปลายฤดูฝน มักจะมีพายุดีเปรสชันฝนตกชุกบางปีอาจมีภาวะน้ำท่วมแต่ภาวการณ์ไม่รุนแรงนัก อุตุหนาว เนื่องจากเป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกสุดของ ประเทศ ทำให้ได้รับอิทธิพลลมมรสุม ตะวันออกเฉียงเหนือ ก่อน ภูมิภาคอื่น อุณหภูมิจะเริ่มลดต่ำลง ตั้งแต่เดือนตุลาคมและจะสิ้นสุดปลายเดือนมกราคม อุตุร้อน ถึงแม้ว่าเคยปรากฏบ่อยครั้งว่าอากาศ ยังคงหนาวเย็นยืดเยื้อมาจนถึงปลายเดือนกุมภาพันธ์ โดยส่วนใหญ่แล้วอากาศจะ เริ่มอบอ้าว ในเดือน กุมภาพันธ์ไปจนถึงประมาณต้นเดือนพฤษภาคมซึ่งอาจจะมีฝน เริ่มตกอยู่บ้างในปลายเดือนเมษายน แต่ปริมาณน้ำฝนมักจะ ไม่เพียงพอ เพาะปลูก นอกจากนั้นลักษณะภูมิอากาศทั่วไป คล้ายคลึงกับ จังหวัดอื่น ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือ จะมีอากาศร้อนและค่อนข้าง หนาวในฤดูหนาว ส่วน ในฤดูฝนจะมีฝนตกชุกในช่วงเดือนมกราคมถึงเดือนพฤศจิกายน 2541 มีฝนตกประมาณ 106 วัน ปริมาณน้ำฝนวัดได้ 1,297.3 มิลลิเมตร

6. องค์กรที่เกี่ยวข้องกับการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษาจังหวัดอุบลราชธานี

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดอุบลราชธานี

เทศบาลนครอุบลราชธานี

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

อำเภอ ออบตาบล และหมู่บ้าน

ชุมชนและคุ้มวัดต่าง ๆ

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการ

วิช วิชฌณาารณ (2545 : 36-38) ในการศึกษาความหมายของการบริหารและการบริหารจัดการ ควรทำความเข้าใจแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารเป็นเบื้องต้นก่อน กล่าวคือ สืบเนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์สังคม ซึ่งหมายถึง มนุษย์โดยธรรมชาติย่อมอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ไม่อยู่อย่างโดดเดี่ยว แต่อาจมีข้อยกเว้นน้อยมากที่มนุษย์อยู่โดดเดี่ยวตามลำพัง เช่น ฤๅษี เป็นต้น การอยู่รวมกันเป็นกลุ่มของมนุษย์อาจมีได้หลายลักษณะและเรียกต่างกัน เป็นต้นว่า ครอบครัว (Family) เผ่าพันธุ์ (Tribe) ชุมชน (Community) สังคม (Society) และประเทศ (Country) เมื่อมนุษย์ได้มาอยู่รวมกันเป็นกลุ่มย่อมเป็นธรรมชาติในแต่ละกลุ่มจะต้องมี “ผู้นำกลุ่ม” รวมทั้งมี “แนวทางหรือวิธีการควบคุมดูแลกันภายในกลุ่ม” เพื่อให้เกิดความสุขและความสงบเรียบร้อย สภาพเช่นนี้ได้มีวิวัฒนาการตลอดมา โดยผู้นำกลุ่มขนาดใหญ่ เช่น ในระดับประเทศของภาครัฐ ในปัจจุบันอาจเรียกว่า “ผู้บริหาร” ขณะที่การควบคุมดูแลกันภายในกลุ่ม เรียกว่า การบริหาร (Administration) หรือการบริหารราชการ (Public Administration) ด้วยเหตุผลเช่นนี้ มนุษย์จึงไม่อาจหลีกเลี่ยงจากการบริหารหรือการบริหารราชการได้ง่าย และทำให้กล่าวได้อย่างมั่นใจว่า “ที่ใดมีประเทศ ที่นั่นย่อมมีการบริหาร”

ส่วนคำว่า การจัดการ (Management) นิยมใช้ในภาคเอกชนหรือภาคธุรกิจซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งเพื่อมุ่งแสวงหากำไร (Profits) หรือกำไรสูงสุด (Maximum Profits) สำหรับผลประโยชน์ที่จะตกแก่สาธารณะถือเป็นวัตถุประสงค์รองหรือเป็นผลพลอยได้ (by product) เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงแตกต่างจากวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งหน่วยงานภาครัฐที่จัดตั้งขึ้นเพื่อให้บริการสาธารณะทั้งหลาย (Public Services) แก่ประชาชน การบริหารภาครัฐทุกวันนี้หรืออาจเรียกว่า การบริหารจัดการ (Management Administration) เกี่ยวข้องกับภาคธุรกิจมากขึ้น เช่น การนำแนวคิดผู้บริหารสูงสุด (Chief Executive Officer) หรือ ซีอีโอ (CEO) มาปรับใช้ในวงราชการ การบริหารราชการด้วยความรวดเร็ว การลดพิธีการที่ไม่จำเป็น การลดขั้นตอนการปฏิบัติราชการ และการจูงใจด้วยการให้รางวัลตอบแทน เป็นต้น นอกเหนือจากการที่ภาครัฐได้เปิดโอกาสให้ภาคเอกชนหรือภาคธุรกิจเข้ามารับสัมปทานจากภาครัฐ เช่น ให้สัมปทานโทรศัพท์มือถือ การขนส่ง เหล้า บุหรี่ ไร่ อย่างไรก็ดี ภาคธุรกิจก็ได้ทำประโยชน์ให้แก่สาธารณะหรือประชาชนได้เช่นกัน เช่น จัดโครงการคืนกำไรให้สังคมด้วยการลดราคาสินค้า ขายสินค้าราคาถูก หรือการบริจาคเงินช่วยเหลือสังคม เป็นต้น

การบริหาร บางครั้งเรียกว่า การบริหารจัดการ หมายถึง การดำเนินงานหรือการปฏิบัติงานใด ๆ ของหน่วยงานของรัฐ และ/หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ (ถ้าเป็นหน่วยงานภาคเอกชน หมายถึงของหน่วยงาน และ/หรือบุคคล) ที่เกี่ยวข้องกับคน สิ่งของ และหน่วยงานโดยครอบคลุมเรื่องต่าง ๆ เช่น 1) การบริหารนโยบาย (Policy) 2) การบริหารอำนาจหน้าที่ (Authority) 3) การบริหารคุณธรรม (Morality) 4) การบริหารที่เกี่ยวข้องกับสังคม (Society) 5) การวางแผน (Planning) 6) การจัดองค์การ (Organizing) 7) การบริหารทรัพยากรมนุษย์ (Staffing) 8) การอำนวยการ (Directing) 9) การประสานงาน (Coordinating) 10) การรายงาน (Reporting) และ 11) การงบประมาณ (Budgeting) เช่นนี้ เป็นการนำ “กระบวนการบริหาร” หรือ “ปัจจัยที่มีส่วนสำคัญต่อการบริหาร” ที่เรียกว่า แฟมส์-โพสค์คอร์บ (PAMS-POSDCORB) แต่ละตัวมาเป็นแนวทางในการให้ความหมาย

สรุป

การบริหารและการบริหารจัดการมีแนวคิดมาจากธรรมชาติของมนุษย์ที่เป็นสัตว์สังคมซึ่งจะต้องอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม โดยจะต้องมีผู้นำกลุ่ม และมีแนวทางหรือวิธีการควบคุมดูแลกันภายในกลุ่มเพื่อให้เกิดความสุขและความสงบเรียบร้อย ซึ่งอาจเรียกว่าผู้บริหารและการบริหารตามลำดับ ดังนั้น ที่ใดมีกลุ่มที่นั้นย่อมมีการบริหาร

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน (People's Participation) ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชนบท ทั้งนี้ ตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 ที่มุ่งเน้นคนเป็นสำคัญมากกว่าการเติบโตทางเศรษฐกิจ ได้พยายามเปลี่ยนแปลงแนวทางการพัฒนาจากระดับบนลงล่าง (Top - down) มาเป็นจากระดับล่างขึ้นบน (Bottom up) แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ Oakley (1984 : 17) ซึ่งได้กล่าวว่า แนวทางจากระดับล่างขึ้นบนนี้ เกี่ยวข้องอย่างยิ่งกับแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งเป็นสิ่งที่ขาดหาย (Missing Ingredient) ในกระบวนการพัฒนา การมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น มีนักวิชาการได้อธิบายและให้ความหมาย ปัจจัย ขั้นตอน การมีส่วนร่วมของชุมชน รูปแบบของชุมชนต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาไว้มากมาย ซึ่งผู้วิจัยได้นำมากล่าวไว้เท่าที่จำเป็นและสอดคล้องกับแนวทางการศึกษา ดังนี้

1. ความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชน

การมีส่วนร่วมของชุมชนนั้นนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

Cohen และ Uphoff (1981 : 6) ได้ให้ความหมาย การมีส่วนร่วมของชุมชนว่า สมาชิกของชุมชนต้องเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องใน 4 มิติ ได้แก่

1. การมีส่วนร่วมการตัดสินใจว่าควรทำอะไรและทำอย่างไร

2. การมีส่วนร่วมเสียสละในการพัฒนา รวมทั้งลงมือปฏิบัติตามที่ได้ตัดสินใจ

3. การมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน

4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ

โดยสร้างโอกาสให้สมาชิกทุกคนของชุมชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมช่วยเหลือ และเข้ามามีอิทธิพลต่อกระบวนการดำเนินกิจกรรมในการพัฒนา รวมถึงได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนานั้นอย่างเสมอภาค องค์การสหประชาชาติ (United Nation. 1981 : 5) และ Reeder. (1974 : 39) ได้ให้ความหมายเจาะจงถึงการมีส่วนร่วม ว่าการมีส่วนร่วมเป็นการปะทะสังสรรค์ทางสังคม ทั้งในลักษณะการมีส่วนร่วมของปัจเจกบุคคล และการมีส่วนร่วมของกลุ่ม

สุชาดา จักรพิสูทธิ์ (2547 : 16) ได้ศึกษาชุมชนกับการมีส่วนร่วมจัดการศึกษาสรุปได้ว่าการมีส่วนร่วมของชุมชน แบ่งได้ออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่

1. ลักษณะการมีส่วนร่วมจากความเกี่ยวข้องทางด้านเหตุผล

โดยการเปิดโอกาสให้สังคม องค์กรต่างๆ ในชุมชน ประชาชนมีบทบาทหลักตามสิทธิ หน้าที่ในการเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ตั้งแต่การคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ วางแผน การร่วมปฏิบัติ และการรับผิดชอบในผลกระทบบที่เกิดขึ้น รวมทั้งส่งเสริม ชักนำ สนับสนุนให้การดำเนินงานเกิดผลประโยชน์ต่อชุมชนตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดด้วยความสมัครใจ

2. ลักษณะการมีส่วนร่วมจากความเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ เป็นการมีส่วนร่วมของชุมชน ที่การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ อารมณ์ รวมทั้ง ค่านิยมของประชาชนเป็นเครื่องชี้นำตนเองให้เข้ามามีส่วนร่วม แสดงความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การกระทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ทำให้ผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วม เกิดความผูกพัน มีความรู้สึกรับผิดชอบต่อกิจกรรมที่ดำเนินงานด้วยความสมัครใจ

จากแนวคิดและทัศนะที่ได้กล่าวมาข้างต้นทั้งหมด สามารถแยกประเด็นสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนเกิดขึ้นจาก เป้าหมายที่ต้องการ ค่านิยม ความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี ความผูกพัน การเสริมแรง โอกาส ความสามารถ การสนับสนุน ความคาดหวังในสิ่งที่ต้องการ โดยมีพื้นฐานของการมีส่วนร่วม ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของเหตุผล
2. การมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของค่านิยม
3. การมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของประเพณี
4. การมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของความผูกพัน ความสนใจ

โดยสรุป การมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น เกิดจากจิตใจที่ต้องการเข้าร่วมในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง เพื่อให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ของกลุ่มคนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตทางสังคม ซึ่งการจะให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมนั้น ผู้ดำเนินงานจะต้องมีความเข้าใจในวิถีการดำเนินชีวิต ค่านิยม ประเพณี ทัศนคติของบุคคล เพื่อให้เกิดความสมัครใจเข้าร่วมกิจกรรม

2. ปัจจัยที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วม

การที่ชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมนั้น มีปัจจัยที่ส่งผลให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งมีนักวิชาการได้เสนอแนวคิด ดังนี้

Koufman (1949 : 7) ได้ศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนในชนบท พบว่า อายุ เพศ การศึกษา ขนาดของครอบครัว อาชีพ รายได้และระยะเวลาการอยู่อาศัยในท้องถิ่น มีความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน

ประยูร ศรีประสาธน์ (2542 : 5) ได้นำเสนอปัจจัยของการมีส่วนร่วม ว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วม มีด้วยกัน 3 ปัจจัย คือ 1) ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ เพศ 2) ปัจจัยทางสังคมและเศรษฐกิจ ได้แก่ การศึกษา อาชีพ รายได้ และการเป็นสมาชิกกลุ่ม 3) ปัจจัยด้านการสื่อสาร ได้แก่ การรับข่าวสารจากสื่อมวลชนและสื่อบุคคล

จากแนวคิดที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปปัจจัยต่อการมีส่วนร่วมทำกิจกรรมได้ ดังนี้

1. ลักษณะส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา
 2. ลักษณะทางเศรษฐกิจ ได้แก่ อาชีพ รายได้
 3. การได้รับข้อมูลข่าวสาร ได้แก่ ความถี่ในการรับรู้ข่าวสาร
- และแหล่งที่มาของข่าวสาร

3. ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชน

การเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน เพื่อการกระทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนนั้น มีนักวิชาการได้เสนอแนวคิดถึงขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชน ดังนี้

Fornaroff (1980 : 104) เสนอว่ากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน มีขั้นตอนการมีส่วนร่วม ดังนี้

1. การวางแผน รวมถึงการตัดสินใจในการกำหนดเป้าหมาย กลวิธี ทรัพยากรที่ต้องใช้ ตลอดจนการติดตามประเมินผล
2. การดำเนินงาน
3. การใช้บริการจากโครงการ

4. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์

อภิญญา กังสนารักษ์ (2544 : 14–15) ได้นำเสนอขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชนว่า ชุมชนต้องมีส่วนร่วมใน 4 ขั้นตอน คือ

4.1 การมีส่วนร่วมในการริเริ่มโครงการ ร่วมค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาภายในชุมชน ร่วมตัดสินใจกำหนดความต้องการและร่วมลำดับความสำคัญของความต้องการ

4.2 การมีส่วนร่วมในขั้นการวางแผน กำหนดวัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทางการดำเนินงาน รวมถึงทรัพยากรและแหล่งวิทยาการที่จะใช้ในโครงการ

4.3 การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการดำเนินโครงการ ทำประโยชน์ให้แก่โครงการ โดยร่วมช่วยเหลือด้านทุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์ และแรงงาน

4.4 การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ เพื่อให้รู้ว่าผลจากการดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ โดยสามารถกำหนดการประเมินผลเป็นระยะ ต่อเนื่องหรือประเมินผลรวมทั้งโครงการในคราวเดียวกันก็ได้

อกิน รพีพัฒน์ (2547 : 49) ได้แบ่งขั้นตอนการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ

1. การกำหนดปัญหา สาเหตุของปัญหา ตลอดจนแนวทางแก้ไข
2. การตัดสินใจเลือกแนวทาง และวางแผนพัฒนา แก้ไขปัญหา
3. การปฏิบัติงานในกิจกรรมการพัฒนาตามแผน
4. การประเมินผลงานกิจกรรมการพัฒนา

จากแนวคิดเกี่ยวกับขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชนทั้งหมดสรุปได้ว่า ขั้นตอนของการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนนั้นมี 6 ขั้นตอน ได้แก่

1. การค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหา และแนวทางแก้ไข
2. ตัดสินใจกำหนดความต้องการ
3. ลำดับความสำคัญ
4. วางแผน กำหนดวัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทางการดำเนินงาน

ทรัพยากร

5. วางแผน กำหนดวัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทางการดำเนินงาน

ทรัพยากร

6. ดำเนินงานตามโครงการ และ/หรือ สนับสนุนการดำเนินงาน
7. ประเมินผล

4. รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา

ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม (2547 : 30) จากขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อการร่วมทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนนั้น บนพื้นฐานของการเข้ามามีส่วนร่วม ได้นำเสนอความคิดเห็นผ่านบทความ “แลหน้าเศรษฐกิจสังคมไทย” สรุปการเข้ามีส่วนร่วมของประชาชนได้ใน 2 ลักษณะ ได้แก่

4.1 การมีส่วนร่วมของประชาชนที่รัฐเป็นผู้นำ การมีส่วนร่วมในลักษณะนี้เป็นการมองมาจากเบื้องบนหรือมาจากรัฐ ประชาชนเป็นเพียงผู้คอยรับนโยบายและปฏิบัติตาม

4.2 การมีส่วนร่วมที่เกิดจากความต้องการของประชาชนด้วยความสมัครใจโดยที่รัฐคอยช่วยเหลือให้คำแนะนำหรือคอยอำนวยความสะดวกเท่านั้น

ทั้งนี้ จากการที่กฎหมายได้กำหนดบทบาทของท้องถิ่นกับการจัดการศึกษาในมาตรา 41 ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ที่ระบุไว้ว่า องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นมีสิทธิจัดการศึกษาในระดับใดระดับหนึ่งหรือทุกระดับตามความพร้อม ความเหมาะสม และความต้องการภายในท้องถิ่น

วิจิต นันทสุวรรณ และจ่านงค์ แรกพินิจ (2541 : 21-29) ได้นำเสนอรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาไว้ดังนี้

1. รูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาตนเอง การจัดการศึกษาในลักษณะนี้ เกิดจากความสามารถและความต้องการของคนในชุมชน ที่มุ่งให้เกิดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและตอบสนองความต้องการของสมาชิกในชุมชน โดยยึดหลักให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างไม่มีการจำกัดของระยะเวลา สถานที่ เพศ และอายุ เป็นการเปิดโอกาสให้คนได้เรียนรู้ตามอัธยาศัยที่แท้จริง ชุมชนได้เข้ามามีบทบาทหลักในการจัดการศึกษา ทั้งนี้ รูปแบบการมีส่วนร่วมตามแนวทางนี้ ต้องอาศัยองค์ประกอบ 3 อย่างที่มีอยู่ในชุมชน ได้แก่ คน ความรู้ และทรัพยากร โดยมีกระบวนการดำเนินการ คือ 1) การวิเคราะห์ – สังเคราะห์ ปัญหาชุมชน 2) หาทางออกที่เหมาะสมและสอดคล้องกับวิถีชีวิต 3) ดำเนินการสร้างกิจกรรมเพื่อให้ผู้เรียนได้แก้ไขปัญหามีอยู่ 4) ประเมินผลกิจกรรม

โดยการกำหนดเนื้อหาหรือกิจกรรมการเรียนรู้ จะเริ่มจากจุดเล็กๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันแล้วขยายออกไปสู่เนื้อหาหรือกิจกรรมที่ซับซ้อน และเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตทั้งหมด

2. รูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของโรงเรียน ชุมชนมีส่วนร่วมกับโรงเรียนในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นที่สัมพันธ์ และสอดคล้องกับความเป็นจริงของสภาพชุมชน สนองความต้องการและวิถีชีวิตของชุมชนในท้องถิ่น โดยบุคคลในท้องถิ่น เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้รู้ผู้นำชุมชน ผู้ปกครอง มาจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นและประเมินผล

3. รูปแบบการเชื่อมประสานการจัดการศึกษาระหว่างโรงเรียนกับชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชนในรูปแบบนี้จะเกิดขึ้นเฉพาะกับชุมชนที่มีกระบวนการเรียนรู้ที่เข้มแข็ง มีองค์กรชุมชนเพื่อจัดการเรียนรู้ร่วมกัน มีเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับชุมชนอื่น

รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา ตามที่ได้กล่าวมานั้น สรุปได้ว่ารูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษานั้น นอกจากจะเป็นการมีส่วนร่วมกับโรงเรียนในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนแล้ว นอกจากจะเป็นการมีส่วนร่วมกับโรงเรียนในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนแล้วยังเป็นไปในลักษณะของการร่วมกันจัดการศึกษาให้แก่คนในชุมชน เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนนั้น ๆ ด้วยบนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมในระดับสูง

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งที่จะพัฒนาความรู้ ทักษะของประชาชนในชุมชน จึงกำหนดใช้รูปแบบเพื่อพัฒนาตนเอง โดยมุ่งหมายให้กลุ่มประชากรในชุมชนได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วม เพื่อการพัฒนาความรู้ ทักษะ และสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง และชุมชนได้ต่อไปอย่างยั่งยืน

จากการศึกษาทฤษฎี หลักการ แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งหมด สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของชุมชน เกิดจากจิตใจที่ต้องการเข้าร่วมในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง เพื่อให้เกิดผลต่อความต้องการของกลุ่มคนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตทางสังคม ทั้งนี้ ในการที่จะให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริงนั้น การจัดกิจกรรมการมีส่วนร่วมต้องคำนึงถึงวิธีการดำเนินชีวิต ค่านิยม ประเพณี ทัศนคติของบุคคล เพื่อให้เกิดความสมัครใจเข้าร่วมกิจกรรม เพราะกลุ่มคนในชุมชน มีความแตกต่างกันในลักษณะส่วนบุคคล ลักษณะทางเศรษฐกิจ และการได้รับข้อมูลข่าวสาร ทั้งนี้ การเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนโดยสรุปมีขั้นตอนทั้งสิ้น 5 ขั้นตอนคือ 1) การวิเคราะห์-สังเคราะห์ปัญหาของชุมชน 2) การวางแผนที่เหมาะสมและสอดคล้องกับวิถีชีวิต 3) การกำหนดกิจกรรม 4) การดำเนินกิจกรรม และ 5) การประเมินผลกิจกรรม ซึ่งเป็นขั้นตอนของการเข้ามามีส่วนร่วมที่ให้ความสำคัญโดยใช้ชุมชนเป็นศูนย์กลาง โดยมีหน่วยงานภาครัฐคอยช่วยเหลือ ให้คำแนะนำหรืออำนวยความสะดวกเท่านั้น

ทวิวงศ์ ศรีบุรี (2539 : 100) ได้ระบุว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน กลุ่มประชาชนหรือประชาชน ได้มีโอกาสร่วมรับรู้ข่าวสาร รับฟัง และร่วมแสดงความคิดเห็นในรูปแบบต่าง ๆ ต่อการเตรียมการ โครงการหรือกิจกรรมที่จะเกิดขึ้น

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (2537 : 17) ได้ให้ความหมายว่า การมีส่วนร่วม คือ การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการ ควบคุมการใช้การกระจายทรัพยากรและปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกของสังคม ซึ่งในการมีส่วนร่วมนั้นประชาชนได้พัฒนาการรับรู้และภูมิปัญญาซึ่งแสดงออกในรูปการตัดสินใจในการกำหนดวิถีชีวิตของตนอย่างเป็นตัวของตัวเอง

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527 : 183–186) ระบุว่า การมีส่วนร่วมหมายถึง การเกี่ยวข้อง ทางด้านจิตใจและอารมณ์ (Mental and Emotional Involvement) ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม (Group Situation) ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าให้การกระทำ (Contribution) บรรลุ จุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น ทั้งยังให้เกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มนั้นด้วย นอกจากนี้ ยังกล่าวถึงเงื่อนไขของการมีส่วนร่วมว่ามีอย่างน้อย 3 ประการ คือ 1) ประชาชนต้องมีอิสรภาพที่จะมีส่วนร่วม 2) ประชาชนต้องสามารถที่จะมีส่วนร่วม 3) ประชาชนต้องเต็มใจที่จะมีส่วนร่วม

Erwin (ทวิวงศ์ ศรีบุรี. 2539 : 100 ; อ้างอิงมาจาก Erwin. 1976 : 38) อธิบายว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ กระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงาน พัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจแก้ปัญหาด้วยตนเองร่วมใช้ความคิดสร้างสรรค์ ความรู้ ความชำนาญ ร่วมกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสม และสนับสนุนติดตามผลการปฏิบัติงานขององค์กรและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

จากที่กล่าวมา สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วม คือ การเปิดโอกาสให้ประชาชน องค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชนท้องถิ่น และองค์กรอิสระได้เข้าร่วมในกระบวนการของกิจกรรม เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการ ตลอดจนได้รับประโยชน์จากการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งการมีส่วนร่วมนี้ถือเป็นกลยุทธ์ในการผนึกกำลังร่วมกันระหว่างหน่วยงาน หรือองค์กรทั้งภาครัฐ เอกชน และประชาชน อีกทั้งมุ่งหวังให้ประชาชนมีความเชื่อมั่นในการพึ่งตนเองและมีการพัฒนาความสามารถ นอกจากนี้ ยังถือว่าการมีส่วนร่วมเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานของประชาชนที่จะเข้ามาแสดงความคิดเห็นในการกำหนดรูปแบบการพัฒนาที่จะเน้นคุณภาพชีวิตของตนเอง ชุมชน และท้องถิ่น

จากที่กล่าวมา สามารถสรุปความสำคัญของการมีส่วนร่วมเป็นประเด็นต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. ทำให้ประชาชนรู้จักช่วยตนเองมากขึ้น เพราะได้เห็นถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับและเกิดความเชื่อมั่นในความสามารถของตนเองมากยิ่งขึ้น ในการรู้จักช่วยเหลือตนเอง
2. ทำให้ประชาชนรู้และเข้าใจปัญหาของตนเองด้วยตนเอง ตั้งแต่การค้นหาการวิเคราะห์ และจัดลำดับความสำคัญก่อนหลัง
3. ทำให้ประชาชนกำหนดความต้องการของท้องถิ่นได้ถูกต้อง สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง เพราะได้ค้นหาและวิเคราะห์ปัญหาของท้องถิ่นอย่างรอบคอบเพื่อตอบสนองความต้องการของท้องถิ่นได้
4. เป็นการประหยัดงบประมาณและทรัพย์สินด้านอื่น ๆ ของทางราชการ เพราะประชาชนท้องถิ่นได้ช่วยกันรับภาระบางส่วนแล้ว
5. ทำให้ประชาชนเกิดความภูมิใจในผลสำเร็จของการทำงาน และมีความสำนึกในความเป็นเจ้าของ ซึ่งจะทำให้ประชาชนมีความผูกพัน รักหวงแหนและดูแลรักษาเหมือนเป็นทรัพย์สินของตน

ชินรัตน์ สมสืบ (2539 : 58) ได้ให้ความหมายว่า การมีส่วนร่วมมีระดับที่แตกต่างกัน

6 ระดับ

1. การไม่มีส่วนร่วมอย่างสิ้นเชิง (No Participation at all)
2. การมีส่วนร่วมเพียงในนาม (Nominal Participation)
3. การมีส่วนร่วมเพียงเล็กน้อย (Minimal Participation)
4. การมีส่วนร่วมอย่างเหมาะสม (Optimal Participation)
5. การมีส่วนร่วมมาก (Maximal Participation)
6. การมีส่วนร่วมในอุดมคติ (Ideal Participation)

นอกจากนี้ ขั้นตอนการมีส่วนร่วมสรุปได้ดังนี้

มารีสา สุจริตจิตร (2539 : 18) องค์การอนามัยโลก (WHO ได้เสนอว่าการมีส่วนร่วมที่แท้จริงประกอบด้วยกระบวนการ 4 ขั้นตอน คือ

1. การวางแผน (Planning) ประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ วิเคราะห์ปัญหา จัดลำดับความสำคัญ ตั้งเป้าหมาย กำหนดการใช้ทรัพยากร กำหนดวิธีการติดตาม ประเมินผล
2. การดำเนินกิจกรรม (Implementation) ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการจัดการ และบริหารการใช้ทรัพยากร มีความรับผิดชอบในการจัดสรร ควบคุมทางการเงิน และการบริหาร
3. การใช้ประโยชน์ (Utilization) ประชาชนจะต้องมีความสามารถในการนำ กิจกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ ซึ่งเป็นการเพิ่มระดับของการพึ่งตนเองและการควบคุมทางสังคม
4. การได้รับประโยชน์ (Obtaining benefits) ประชาชนต้องได้รับแจกจ่าย ประโยชน์จากชุมชนในพื้นที่ที่เท่าเทียมกัน ซึ่งอาจเป็นผลประโยชน์ส่วนตัวหรือวัตถุก็ได้

รัชฎา คชแสงสันต์ (2543 : 23) การมีส่วนร่วมมีขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาของแต่ละท้องถิ่น เพราะท้องถิ่นจะเข้าใจปัญหาในพื้นที่ของตนเองได้ดีที่สุด
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินการ เพื่อให้ประชาชนรู้จักคิดตัดสินใจ อย่างมีเหตุผล
3. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและดำเนินงาน ทำให้ประชาชนเรียนรู้การดำเนิน กิจกรรมได้ด้วยตนเอง รวมถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับด้วย
4. การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลงาน เพื่อให้ประชาชนทราบถึงงานที่ ดำเนินไปนั้นได้รับผลดี ได้รับผลประโยชน์หรือไม่อย่างใด

ชัยวัฒน์ ธีระพันธ์ (2543 : 25) ชุมชนท้องถิ่นเป็นหัวใจสำคัญที่สุดในการสร้างกระบวนการทัศน์ใหม่ ด้านการท่องเที่ยว การมีส่วนร่วมของประชาชนก็เป็นส่วนประกอบสำคัญตามแนวการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมซึ่งมีพื้นฐานหลักการเช่นเดียวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ดังนั้นหลักสำคัญในการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการท่องเที่ยว ดังนี้

1. ต้องมีเงื่อนไขและโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นได้กระทำ ซึ่งควรให้ท้องถิ่นมีอำนาจปกครองตนเองรวมทั้งผลักดันให้มีการเสนอข่าวของท้องถิ่นให้คนทั่วไปรู้จักและเข้าใจท้องถิ่นของตนเองมากที่สุด

2. ชุมชนต้องมีแนวทางที่ชัดเจนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวของท้องถิ่นให้ยั่งยืน โดยการพัฒนาการท่องเที่ยวต้องไม่ทำลายรากฐานชีวิต ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่นเพื่อสืบทอดให้คนรุ่นหลังได้ รวมทั้งพยายามรักษาสมดุลระหว่างคุณภาพชีวิตที่ดี และรายได้ จากการท่องเที่ยว โดยที่ชุมชนท้องถิ่นต้องปฏิบัติดังนี้

2.1 ไม่ให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวเกินขีดจำกัดโดยมุ่งหวังแต่รายได้จากการท่องเที่ยว จนกลายเป็นการทำลายรากฐานของท้องถิ่น ทั้งด้านวิถีชีวิต วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.2 ต้องช่วยกันรักษาและพัฒนาเอกลักษณ์ของท้องถิ่นตนไว้ เช่น เทศกาล ประเพณี วิถีชีวิต อาชีพ สถานที่สำคัญของชุมชน เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้คือ สิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวทั้งสิ้น

2.3 คนในชุมชนต้องมีความรู้เรื่องการจัดการ การทำการตลาด และการประชาสัมพันธ์ เพื่อนำมาพัฒนาการท่องเที่ยวในท้องถิ่นให้ยั่งยืน โดยอาศัยความช่วยเหลือนอกจากท้องถิ่น เช่น สถาบันการศึกษา หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ เป็นต้น

อรุณศรี นาคะวิสุทธิ (2543 : 20) กล่าวว่า การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวยังถือเป็นการแสดงออกเพื่อให้ความสำคัญและให้คุณค่ากับการพัฒนาการท่องเที่ยวนั้น ๆ ด้วย และได้กล่าวด้วยว่า บุคคลมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการตีคุณค่าสิ่งใด ๆ โดยการแสดงความสนใจ ความประทับใจหรือการให้ความร่วมมือ และการที่มนุษย์จะให้คุณค่าต่อสิ่งใดนั้นขึ้นอยู่กับความรู้สภาพแวดล้อมและระบบ สัญลักษณ์ของสังคม ดังนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงมีส่วนช่วยให้แผนพัฒนาต่าง ๆ มีความสอดคล้องเหมาะสมกับท้องถิ่นอย่างแท้จริงและทำให้ท้องถิ่นได้ใช้ทรัพยากรที่มีได้อย่างยาวนาน

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้ (KM)

การจัดการความรู้เกี่ยวข้องกับการแบ่งปันความรู้ (Knowledge sharing) ถ้าไม่มีการแบ่งปันความรู้ ความพยายามในการจัดการความรู้จะไม่ประสบผลสำเร็จ พฤติกรรมภายใน

องค์การเกี่ยวกับวัฒนธรรม พลวัต และวิถีปฏิบัติ มีผลต่อการแบ่งปันความรู้ ประเด็นด้านวัฒนธรรม และสังคม มีความสำคัญยิ่งต่อการจัดการความรู้

การจัดการความรู้ต้องการผู้ทรงความรู้ ความสามารถในการตีความและประยุกต์ใช้ความรู้ในการสร้างนวัตกรรมและเป็นผู้นำในองค์กร รวมทั้งต้องการผู้เชี่ยวชาญในสาขาใดสาขาหนึ่งสำหรับช่วยแนะนำวิธีประยุกต์ใช้การจัดการความรู้ ดังนั้น กิจกรรมเกี่ยวกับคน ได้แก่ การดึงดูดคนเก่งและดี การพัฒนาคน การติดตามความก้าวหน้าของคน และการดึงคนมีความรู้ความสามารถไว้ในองค์กร ถือเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการความรู้

การจัดการความรู้เป็นเรื่องการเพิ่มประสิทธิผลขององค์กร การจัดการความรู้เกิดขึ้นเพราะมีความเชื่อว่าจะช่วยสร้างความมีชีวิตชีวาและความสำเร็จแก่องค์กร การประเมิน “ต้นทุนทางปัญญา”(Intellectual capital) และผลสำเร็จของการประยุกต์ใช้การจัดการความรู้เป็นดัชนีบอกว่างค์กรมีการจัดการความรู้อย่างได้ผลหรือไม่

กล่าวโดยสรุป การจัดการความรู้ หมายถึง การจัดการที่มีกระบวนการและเป็นระบบตั้งแต่การประมวลผลข้อมูล (Data) สารสนเทศ (Information) ความคิด (Idea) ตลอดจนประสบการณ์ของบุคคลเพื่อสร้างความรู้ (Knowledge) และจะต้องมีการจัดเก็บในลักษณะที่ผู้ใช้สามารถเข้าถึงได้ โดยอาศัยช่องทางที่สะดวก เพื่อนำความรู้ไปประยุกต์ใช้งานทำให้เกิดการโอนถ่ายความรู้ และมีการแพร่ กระจายไหลเวียนไปทั่วองค์กร

ประเภทของความรู้

วุฒิศักดิ์ พิศสุวรรณ (2548 : 24) ความรู้ความสามารถนำมาใช้ในการออกแบบผลิต การจัดการและสนับสนุนการดำเนินงานทางธุรกิจขององค์กรให้มีความแตกต่างทางการแข่งขัน จากคู่แข่งได้ความรู้อาจแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ ความรู้ที่เปิดเผย (Explicit knowledge) และความรู้ที่ไม่เปิดเผย (Tacit Knowledge) กล่าวคือ

ความรู้ที่เปิดเผย (Explicit knowledge) เป็นความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดมาเป็นเอกสารการแก้ไขปัญหา คู่มือ และฐานข้อมูล หรือลายลักษณ์อักษรอื่น ๆ ที่ผู้อ่านสามารถนำไปใช้ได้ เช่น กระบวนการของการรับ-ส่งมอบสินค้าและบริการ ขั้นตอนที่ใช้ในการทำงาน กฎ ระเบียบ ข้อบังคับและแนวทางที่ปฏิบัติต่าง ๆ ขององค์กร เป็นต้น

ความรู้ที่ไม่เปิดเผย (Tacit knowledge) เป็นความรู้ที่ถูกรวบรวมไว้ในทักษะและความเชี่ยวชาญของแต่ละบุคคลที่ได้สะสมไว้จากประสบการณ์หลาย ๆ ปี ซึ่งอาจแสดงให้เห็นจากการกระทำ การสังเกต ไม่สามารถแสดงออกมาเป็นคำอธิบายทั่วไปได้ เช่น ทักษะในการตบลูกหัวเสาของนักกีฬาโอลิมปิกที่มีชื่อเสียง

การจัดการความรู้เพื่อใช้ประโยชน์จากความรู้ทั้งสองประเภท และเอื้อต่อการเกิดนวัตกรรมหรือองค์ความรู้ใหม่ ๆ ที่สามารถทำให้มีความได้เปรียบเหนือคู่แข่งทางธุรกิจ

น้ำทิพย์ วิภาวิน (2546 : 87-88) ความสำเร็จของการจัดการความรู้เกิดจากการผสมผสานขององค์ประกอบที่สำคัญ ๆ คือ การทำงานของคน (People) กระบวนการทางธุรกิจ (Business Process) และเทคโนโลยี (Technology)

ภาพประกอบ 2 องค์ประกอบของการจัดการความรู้

ด้านคน หัวใจของการจัดการความรู้ คือ การรวบรวมความรู้ (Gathering Information) และการวิเคราะห์ สังเคราะห์ความรู้ (Synthesizing) รวมถึงการนำความรู้นั้นไปใช้ตามโมเดลของการจัดการความรู้ คือ การสร้าง (Creating) การจัดการ (Organizing) และการนำไปใช้ (Applying knowledge) ดังนั้น กลยุทธ์หลักที่องค์กรธุรกิจนำมาใช้เพื่อสร้างได้เปรียบทางการแข่งขันในทศวรรษนี้มุ่งที่ความสามารถของคน การพัฒนาคนในองค์กรจึงมีความสำคัญเป็นอันดับแรก การจัดการความรู้เป็นกลยุทธ์ กระบวนการ และเทคโนโลยีที่ใช้ในองค์กรเพื่อแสวงหา สร้าง จัดการ แลกเปลี่ยน และทำให้ความรู้ที่ต้องการได้รับผลสำเร็จตามวิสัยทัศน์ที่องค์กรต้องการ เป็นการผสมผสานความรู้จากหลายศาสตร์ เช่น การบริหารจัดการ (Management Science) ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence) และพฤติกรรมองค์กร (Organization behavior)

ด้านกระบวนการ กระบวนการของการจัดการความรู้ ประกอบด้วยแนวทางและขั้นตอนของการจัดการความรู้ โดยต้องระบุประเภทของสารสนเทศที่ต้องการทั้งจากแหล่ง ข้อมูล ภายในและภายนอกเป็นการแยกแยะว่าความรู้ชนิดใดควรนำมาใช้ในองค์กร แล้วนำความรู้นั้นมา กำหนดโครงสร้างรูปแบบ และตรวจสอบความถูกต้อง ก่อนที่จะนำมาผลิตและเผยแพร่โดยการ บริหารกระบวนการนั้นจะต้องเข้าใจวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนขององค์กรว่าต้องการให้บรรลุเป้าหมายอะไร

จรินทร์ อาสาทรงธรรม (2548 : 44-45) นักวิชาการทางด้านการจัดการความรู้ ได้นำเสนอกระบวนการ การจัดการความรู้ไว้หลายแนวทาง ผู้บริหารควรมีการวางแผนการจัดการ ความรู้ในองค์กร ดังนี้

1. การสำรวจและวางแผนความรู้ (Knowledge Planning) เป็นการสำรวจสภาพแวดล้อมขององค์กรในปัจจุบัน เพื่อทราบว่ามียังมีความรู้ในองค์กรมากน้อยเพียงใด จากนั้นก็ตั้งวัตถุประสงค์ขึ้น เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการไปให้ถึงเป้าหมายนั้น ๆ ควรมีการวางแผนปฏิบัติเกี่ยวกับแหล่งพัฒนาความรู้ ต้องทราบแหล่งความรู้ ระยะเวลาและค่าใช้จ่ายที่ต้องใช้ตลอดจนการถ่ายทอดความรู้ ต้องทราบความรู้จะให้ผู้ใดหรือหน่วยงานได้รับผิชอบในการรวบรวมหรือกระจายความรู้ ใช้สื่อใด งบประมาณเท่าใด เป็นต้น

2. การพัฒนาความรู้ (Knowledge generation) เป็นการทำให้องค์ความรู้ภายในองค์กรสามารถเพิ่มขึ้น ซึ่งสามารถพัฒนาได้จากการซื้อ เช่น ซอฟต์แวร์สำเร็จรูปรุ่นใหม่เข้ามาปฏิบัติงานในฝ่ายบัญชี เป็นต้น หรือจากการเชิญวิทยากรผู้เชี่ยวชาญมาให้ความรู้ หรือการจ้างบุคคลภายนอก (Outsourcing) มาจัดการระบบการวางคอมพิวเตอร์ เนื่องจากทางธนาคารจะเน้นธุรกรรมบริการกับลูกค้ามากกว่าจะพัฒนาระบบการจัดการคอมพิวเตอร์ขึ้นมาเอง เป็นต้น นอกจากนี้ ยังสามารถพัฒนาความรู้จากภายในหน่วยงาน เช่น อาจได้จากการจดบันทึก ตลอดจนการจัดเก็บไว้ให้เป็นระบบจะช่วยให้ผู้ที่ต้องการความรู้ นั้น ๆ สามารถหยิบใช้ได้อย่างรวดเร็ว บางองค์กรอาจมีหน่วยงานที่รับผิดชอบ เช่น ฝ่ายวิจัยและพัฒนา เป็นต้น

3. การถ่ายทอดความรู้ (Knowledge transfer) เป็นกระบวนการที่เผยแพร่ไปสู่บุคคลที่ต้องการรู้นั้นจริง ๆ ผู้บริหารควรกำหนดกลยุทธ์ว่าเป้าหมายคือใคร ปริมาณความรู้มากน้อยหรือไม่ เนื้อหาสำคัญหรือไม่ มีความเร่งด่วนเพียงใด เพื่อให้การกำหนดรูปแบบในการถ่ายทอดได้อย่างถูกต้อง ตรงตามกลุ่มเป้าหมายผู้ที่ต้องการรู้นั้น ๆ

อนึ่ง กระบวนการจัดการความรู้ดังกล่าวอาจพบกับอุปสรรค ปัญหาบางประการ อาทิ ปัญหาจากผู้ถ่ายทอดความรู้ ผู้ถ่ายทอดความรู้ อาจจะ “อัมภุมิ” ไม่อยากถ่ายทอดไปให้ผู้อื่นเพราะอาจจะทำให้ตนเองหมดความสำคัญลง ปัญหาจากผู้รับการถ่ายทอดความรู้ อาจจะเกิดจากการไม่ยอมรับในตัวผู้ถ่ายทอด เนื่องจากทำงานระดับเดียวกัน คิดว่าตนเองมีประสบการณ์มากกว่าขาดความกระตือรือร้นในการหาความรู้ใหม่ ๆ ปัญหาจากบรรยากาศ เช่น แหล่งในการค้นหา ความรู้ สิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานอื่น ๆ เป็นต้น

ผู้บริหารความรู้ (Knowledge Administrator) ควรมีคุณสมบัติและความสามารถในการเรียงร้อยคำและสื่อสารวิสัยทัศน์ความรู้ให้กินใจ เกิดความมุ่งมั่นทั่วกันภายในองค์กรในลักษณะที่เรียกว่า เกิด Sense of Direction ความสามารถในการสื่อสารวิสัยทัศน์ความรู้และวัฒนธรรมองค์กร ไปสู่สมาชิกของทีมจัดการความรู้ (Project Team) ความสามารถในการประเมินคุณภาพของความรู้ที่สร้างขึ้นในกระบวนการจัดการความรู้ขององค์กร ทั้งนี้ โดยประเมินตามเกณฑ์ที่กำหนดภายในองค์กร ความสามารถในการเลือกคนสำหรับทำหน้าที่ผู้นำของทีมจัดการความรู้ (Project team) ความสามารถในการ “สร้างความปั่นป่วนอย่างสร้างสรรค์” (Creative chaos) ให้แก่ ทีมจัดการความรู้

(Project Team) เช่น การกำหนดเป้าหมายที่ยากและท้าทาย มีทักษะในการเข้าไปร่วมกระบวนการจัดการความรู้กับพนักงานระดับกลางและระดับล่าง เพื่อสร้างความมุ่งมั่นเอาใจจริงเอาใจ (Commitment) ของการจัดการความรู้ ตลอดจนความสามารถในการจัดการภาพรวมของการจัดการความรู้ขององค์กร

บทสรุป ณ วันนี้และกาลอนาคต การจัดการความรู้กำลังทวีความสำคัญมากขึ้นต่อความสำเร็จในการดำเนินธุรกิจหรือการให้บริการต่าง ๆ องค์กรที่มีการจัดการองค์ความรู้ที่ดีจะสามารถเก็บเกี่ยวประโยชน์จากทุนทางด้านความรู้ (Knowledge Asset) ที่เกิดจากภูมิปัญญาของบุคลากรทุกระดับภายในองค์กรอย่างไม่รู้จักหมดสิ้น เพราะเมื่อองค์กรได้เริ่มต้นดำเนินการ เรื่องการจัดการความรู้ จะพบว่าความรู้ที่ตัวเราคิดว่าเรามีอยู่นั้นจริง ๆ ยังน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับที่มีอยู่ภายในองค์กรของเราเอง และจะยิ่งรู้สึกประทับใจเมื่อค้นพบว่ามีความรู้บางอย่างมาจากแหล่งที่เราคาดคิดไม่ถึง ทำให้บุคลากรลดละความเป็นตัวตนของตน ลดอัตตาที่คิดว่าตนรู้แต่ผู้เดียวในจักรวาล และหาความรู้ที่ตนไม่รู้ไว้กับตนเอง โดยหาว่าไม่ว่าสิ่งที่ตนรู้นั้นไม่มีคุณค่าใดเลยหากไม่มีผู้นำไปใช้ อย่าลืมว่าความรู้ทั้งหลายเกิดจากการแบ่งปันความรู้ เพราะยิ่งให้ยิ่งรู้ ไม่เหมือนสินทรัพย์อื่นที่ยังให้ยิ่งหมดไปในที่สุด

2. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

2.1 ทฤษฎีหลัก

2.1.1 ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ (Structural Functionalism)

งามพิศ สัตย์สงวน (2547 : 34-35) กล่าวว่า ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ถูกพัฒนาขึ้นโดย บราวน์ (A. R. Radcliffe Brown) ผู้ได้รับอิทธิพลจากเดิร์คไฮม์ ซึ่งให้ความสนใจกับเสถียรภาพทางสังคมที่เป็นกลไกทำให้ส่วนต่าง ๆ ของสังคมนารวมกันและคงอยู่ตลอดกาลเวลา ต่อมา บราวน์ ได้ให้ความคิดว่าบรรทัดฐานต่าง ๆ รวมทั้งค่านิยมความรู้สึกละและพิธีกรรมต่าง ๆ มีอำนาจเหนือปัจเจกบุคคลและมันช่วยยึดสังคมเข้าไว้ด้วยกัน โดยมีแนวคิดวาระบบสังคมต่าง ๆ ประกอบด้วย โครงสร้างและกิจกรรมต่าง ๆ โครงสร้างทางสังคม คือ แบบแผนที่อยู่ได้นานโดยประชากรมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม โครงสร้างจะได้มาจากการกระทำระหว่างกันทางสังคมจากบรรทัดฐานและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของพฤติกรรมมนุษย์ ทฤษฎีนี้ จะเน้นการทำความเข้าใจกับการคงอยู่และการสืบเนื่องของโครงสร้างและเสถียรภาพทางสังคม ซึ่งตัวบ่งชี้ที่สำคัญได้จากข้อมูลทางชาติพันธุ์วรรณะของแต่ละสังคมที่แสดงออกถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนที่มีความผูกพันกันทางสังคม หรือมีความขัดแย้งระหว่างกันแต่ยอมรับในความขัดแย้งนั้นและมีการจัดการต่อความขัดแย้งอย่างเป็นทางการ ความสัมพันธ์ดังกล่าวจะช่วยลดโอกาสที่ทำให้เกิดความขัดแย้งและทำให้สังคมทั้งหมดอยู่ต่อไปไม่ได้ทฤษฎีโครงสร้างการหน้าที่นิยม เน้นที่การคงอยู่หรือระบบเสถียรภาพของระบบสังคมรวมทั้งภาระหน้าที่ทางสังคมและความมั่นคงไม่เปลี่ยนแปลงเป็นมโนภาพสำคัญ ในการวิเคราะห์ทฤษฎีโครงสร้างการหน้าที่นิยม เน้นที่การคงอยู่หรือระบบ

เสถียรภาพของระบบสังคมรวมทั้งภาระหน้าที่ทางสังคมและความมั่นคงไม่เปลี่ยนแปลงเป็นมโนภาพสำคัญ ในการวิเคราะห์พฤติกรรมมนุษย์ ดังนั้นส่วนต่าง ๆ ของวัฒนธรรมที่แตกต่างกันของกลุ่มทางสังคมต้องถูกนำมาศึกษาโดยดูว่าส่วนต่าง ๆ ของวัฒนธรรมทำหน้าที่อะไรบ้างที่จะทำให้เกิดเสถียรภาพของกลุ่ม โดยเฉพาะสังคมที่ไม่ซับซ้อนทำให้สังคมอยู่ได้ (งามพิศ สัตว์สงวน. 2543 : 94-95) เน้นการคงอยู่หรือเสถียรภาพของระบบสังคมรวมทั้งภาระหน้าที่และความมั่นคงไม่เปลี่ยนแปลงเหมาะสมกับสังคมไม่ซับซ้อน โดยดูว่าส่วนต่าง ๆ ของวัฒนธรรม ทำอะไรบ้างเพื่อให้เกิดเสถียรภาพของกลุ่ม วิธีการศึกษาแบบโครงสร้างหน้าที่ (Structural Functional Approach) การศึกษาแบบโครงสร้างหน้าที่เป็นการศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับสัมพันธ์ภาพของส่วนต่างๆ ที่ประกอบกันเข้ามาเป็นสังคมนั้นเรียกว่า โครงสร้างของสังคม (Structure of Society) โครงสร้างของสังคม หมายถึงสัมพันธ์ภาพของกิจกรรมต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในทุกสังคม อันได้แก่ กิจกรรมทางด้านครอบครัว ญาติพี่น้องด้วย การศึกษา อนามัย เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง ความเชื่อ ศาสนา และอื่น ๆ การประสานงานกันของระบบย่อยต่าง ๆ ของโครงสร้างสังคมเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อความอยู่รอดของสังคมเช่นเดียวกับร่างกายมนุษย์ หรือถ้าหากว่าระบบย่อยต่าง ๆ ทำหน้าที่ ไม่ประสานกันเพียงพอก็จะสร้างความยุ่งยากในการดำรงอยู่ให้แก่ระบบใหญ่ และถ้าระบบย่อยมีความขัดแย้งรุนแรงมากก็อาจนำไปสู่ความสิ้นสุดของระบบใหญ่ได้ในที่สุด ดังนั้น ระบบย่อยต่าง ๆ ของสังคมจะต้องปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ ตามความถนัดเฉพาะและจะต้องประสานสัมพันธ์ของการทำงานระบบย่อยอื่นๆ ที่มีอยู่ภายในระบบใหญ่ ระบบย่อย (Subsystems) สำคัญที่มีอยู่ในโครงสร้างของทุกสังคมมนุษย์ แบ่งแยกออกได้เป็น 6 ระบบ ดังต่อไปนี้

1. ระบบย่อยของโครงสร้างที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับกิจกรรมทางด้านครอบครัวและญาติพี่น้อง (Family & Kinship System)
2. ระบบย่อยของโครงสร้างที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับกิจกรรมทางการศึกษาอบรม (Education System)
3. ระบบย่อยของโครงสร้างที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับกิจกรรมทางการแพทย์ป้องกันรักษาบำรุงสุขภาพสมาชิกของสังคม (Health System)
4. ระบบย่อยของโครงสร้างที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับกิจกรรมด้านเศรษฐกิจ (Economic System)
5. ระบบย่อยของโครงสร้างที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับกิจกรรมทางการเมืองและการปกครอง (Political System)
6. ระบบย่อยของโครงสร้างที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับกิจกรรมทางด้านความเชื่อและศาสนาต่าง ๆ ที่มีอยู่ในแต่ละสังคม (Belief System) สนิท สัมครการ (ทรงคุณ จันทจร. 2549 : 14 ; อ้างอิงมาจาก สนิท สัมครการ. 2540 : 28-30)

นิเทศ ดินณะกุล (2549 : 19–24) กล่าวว่า โครงสร้างของสังคม คือรูปแบบของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับกลุ่มบุคคลหน้าที่ของสังคมกล่าวคือผลที่ได้จากรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและกลุ่มสังคมที่เป็นไปตามปรารถนาหรือต้องการ (Desirable Consequences) คือผลที่ได้จากการทำหน้าที่ช่วยแก้ไขปัญหาก็เหมือนกันของบุคคล หรือกลุ่มสังคมให้ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ ส่วนผลที่ไม่เป็นไปตามปรารถนาหรือต้องการ (Undesirable Consequences) คือผลที่ได้จากความผิดพลาดของหน้าที่ที่ขัดขวางการนำมาซึ่งความสำเร็จ การเปลี่ยนแปลงของสังคม การเมืองการวางแผนของชุมชนเมืองนับว่าเป็นระบบ โครงสร้าง หน้าที่ และระบบสังคมอันหนึ่งซึ่งมีวิวัฒนาการมาจากระบบหรือชุมชนขนาดเล็กที่เรียบง่าย การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมของเมือง สามารถทำได้โดยดูจากการแยกย่อยของโครงสร้างและหน้าที่ของชุมชนเมือง ตลอดจนการผสมผสานของส่วนต่างๆ การแยกย่อยเกิดขึ้นกับทุกหน้าที่ของชุมชน ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ความแตกต่างทางเศรษฐกิจ (Economic Differentiation) เป็นการกระจายหน้าที่และความชำนาญพิเศษในระบบเศรษฐกิจของเมืองที่เกี่ยวข้องกับการผลิต บริโภค และการกระจายผลผลิตในระดับความเจริญที่แตกต่างกัน ตัวแปรที่ใช้ชี้วัดความแตกต่างทางเศรษฐกิจของเมือง อันได้แก่ ตัวแปรทางการผลิต จากอาชีพของประชากรในเมือง ตัวแปรทางการกระจายผลผลิต จากสิ่งอำนวยความสะดวกที่มีอยู่ และตัวแปรทางด้านบริโภค และอื่นๆ ส่วนการผสมผสานทางสังคม (Social integration) ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นในการที่จะผสมผสานส่วนต่าง ๆ ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันก็คือ ทุกๆส่วนจะต้องมีความประสานไม่ว่าจะเป็นสมาชิกหรือองค์กรของชุมชนเข้าด้วยกัน จะทำให้การจัดอันดับความสำคัญเป็นไปอย่างมีระบบบนพื้นฐานของความสามารถในการปรับตัวของชุมชนเมืองให้เข้ากับสภาพแวดล้อม

สำหรับการศึกษาโครงสร้างและหน้าที่ของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในระดับบุคคลได้แก่การศึกษาลักษณะทางสังคมของประชากรในชุมชนหรือศึกษาความแตกต่างของประชากรทางเชื้อชาติศาสนา ระดับการศึกษา อายุ ระดับรายได้ ภูมิหลังของครอบครัว เป็นต้น ถึงแม้จะมีความแตกต่างกันในด้านต่าง ๆ กิจกรรมพื้นฐานของบุคคลจะมีลักษณะคล้ายคลึงกัน คือ การดำเนินชีวิตของตนเองและครอบครัว เช่น การกิน การนอน การทำงาน การเลี้ยงดูบุตร ทำงานบ้าน ฯลฯ การถ่ายทอดค่านิยมและวัฒนธรรม เช่น การอบรมสั่งสอน การใช้การศึกษาแก่บุตรหลาน การรับประทานอาหาร การประกอบกิจกรรมทางศาสนา การคบค้าสมาคมกับผู้อื่น การหาสถานที่บันเทิงพักผ่อนหย่อนใจ การศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างและหน้าที่ของสังคมจึงเป็นประเด็นที่สำคัญที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับบุคคล กลุ่ม องค์กร สถาบัน ตลอดจนชุมชนใหญ่น้อยต่าง ๆ ที่อพยพเข้ามาอยู่ในชุมชนเมืองอย่างต่อเนื่อง จนทำให้เกิดการขยายตัวในชุมชนนั้นๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านสาธารณูปโภค สาธารณูปการ และการให้บริการต่าง ๆ การติดต่อสื่อสาร การทำกิจกรรมร่วมกัน

การผสมผสานวัฒนธรรมดั้งเดิมที่มีอยู่ให้กับการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อมในยุคโลกาภิวัตน์ เหล่านี้ล้วนมีความสัมพันธ์ด้วยกันทั้งสิ้น

2.1.2 ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม

ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมมีลักษณะร่วมสมัยกับวิธีการศึกษา

ประวัติศาสตร์ตามแนวความคิดของนักมานุษยวิทยาอเมริกัน กล่าวคือ นักมานุษยวิทยายุโรปยังได้พัฒนาทฤษฎีนี้ โดยนำผลการแพร่กระจายวัฒนธรรมมากำหนดเขตพื้นที่วัฒนธรรมในภูมิภาคต่าง ๆ ของโลกขึ้น

แนวความคิดหลักก็คือ การประดิษฐ์คิดค้นอย่างอิสระ (Independent invention) และวิวัฒนาการแบบคู่ขนาน (Parallel Evolution) และวิวัฒนาการแบบคู่ขนาน (Parallel Evolution) มีโอกาสเกิดขึ้นยากมาก กล่าวคือ วัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกันเกิดจากขบวนการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (The process of diffusion) ได้มีกลุ่มนักคิด 2 กลุ่ม กล่าวคือ

1. กลุ่มอังกฤษ เสนอว่าสงครามโลกและวัฒนธรรมชนเผ่าดั้งเดิมมีส่วนสัมพันธ์กับวัฒนธรรมอียิปต์โบราณ เนื่องจากมนุษย์มีวิวัฒนาการติดต่อระหว่างกันทางภาคพื้นดิน และมหาสมุทร ชาวพื้นเมืองบางกลุ่มก็พัฒนาวัฒนธรรมขึ้น หลังจากได้รับอารยธรรมอียิปต์ บางสังคมไม่สามารถพัฒนาอารยธรรมนั้น ผลก็คือ เกิดความเสื่อมแบบถอยหลังเข้าคลอง หลังจากได้รับอารยธรรมอียิปต์ทำให้เจริญสูงสุด วัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกันแตกต่างกัน อธิบายได้จากสายสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างความเสื่อมของอารยธรรมอียิปต์และวัฒนธรรมดั้งเดิม

2. กลุ่มวงแหวนวัฒนธรรม (Culture-circle school หรือ Kulturkreislehre) ได้รับอิทธิพลจากนักมานุษยวิทยาภูมิศาสตร์ (Antropogeographic) ของเยอรมันสมัย ค.ศ. ที่ 19 โดยได้เสนอวิธีการเก็บข้อมูลเพื่อนำไปสร้างทฤษฎี โดยศึกษาประวัติศาสตร์ของภูมิภาคต่าง ๆ ในโลกดังนี้

2.1 การแพร่กระจายเกิดจากจุดกำเนิดหลายศูนย์กลาง แต่ละศูนย์กลางจะมีองค์ประกอบวัฒนธรรมที่แตกต่างกันไปแต่ละกลุ่ม เรียกว่า วงแหวนหนึ่ง (Kulturkreise) เช่น เปลี่ยนแปลงปรับตัว มีการผสมผสานวัฒนธรรม หรือองค์ประกอบวัฒนธรรมบางอย่างสูญเสียไปแต่ละวงแหวนวัฒนธรรมยังคงรักษาคุณภาพอารยธรรมที่ได้รับมาจากศูนย์กลาง และแพร่กระจายไปยังส่วนต่าง ๆ ของโลก ทำให้นักมานุษยวิทยาสามารถกำหนดเขตวงแหวนวัฒนธรรมได้หลายเขต และนำไปสร้างประวัติศาสตร์วัฒนธรรมได้

2.2 ในหลายภูมิภาคมนุษย์ได้สร้างศูนย์กลางวงแหวนวัฒนธรรมขึ้นและได้ถ่ายทอดวัฒนธรรมให้กับชุมชนอื่น ๆ ดังนั้นวัฒนธรรมหนึ่งอาจประกอบด้วยวัฒนธรรมหลายจุดศูนย์กลาง

2.3 นักมานุษยวิทยาสามารถวิเคราะห์องค์ประกอบวัฒนธรรม คือ ศึกษาอายุ จุดกำเนิดวัฒนธรรมในแต่ละพื้นที่ เป็นการศึกษาวงแหวนวัฒนธรรม ระดับชั้นวัฒนธรรม

(Cultural Strata) วัฒนธรรมชั้นสูง หรือวัฒนธรรมปัจจุบัน (Upper Strata) อาจศึกษาจากหลักฐานโบราณคดีต่าง ๆ สามารถจัดลำดับวงแหวนวัฒนธรรมที่แพร่กระจายออกไป

แนวคิดเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมสอดคล้องกับแนวความคิดทาง

มานุษยวิทยาสำนักประวัติศาสตร์เฉพาะและการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Historical Particularism and Culture Diffusionism) ภายใต้การนำของศาสตราจารย์ฟรานซ์ โบแอส (Franz Boas) ที่มหาวิทยาลัยโคลัมเบีย ความคิดพื้นฐานของโบแอส ในระยะแรกคือ การปฏิเสธแนวคิดของสำนักวิวัฒนาการที่เชื่อว่าสังคมมนุษย์มีจุดกำเนิดร่วมกัน แต่เกิดการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตและวัฒนธรรมไปสู่รูปแบบต่าง ๆ ตามสภาพแวดล้อม โบแอส มองว่าสังคมและวัฒนธรรมของคนอาจมีจุดเริ่มต้นที่เป็นอิสระและไม่เกี่ยวข้องกัน (Independent invention) เขาไม่เชื่อเรื่องความเป็นหนึ่งเดียวของเผ่าพันธุ์มนุษยชาติและเชื่อว่าการที่สังคมหลาย ๆ สังคมมีวัฒนธรรมเหมือนกันเป็นการแพร่กระจายของวัฒนธรรม (Culture diffusion) จากสังคมหนึ่งไปยังอีกสังคมหนึ่ง การยอมรับวัฒนธรรมใหม่ทำให้สังคมวัฒนธรรมเหมือนกันได้โดยไม่จำเป็นว่าเป็นเพราะจุดกำเนิดร่วมกัน ทฤษฎีนี้เป็นลักษณะอนุมาน (Inductive) คือ ให้ความสำคัญในการเก็บข้อมูลในพื้นที่มากกว่าการสร้างหรือทดสอบทฤษฎี ต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมและสังคมนั้น ๆ ศึกษาทุกแง่มุมในลักษณะขององค์รวม (Holistic) รวมวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุ เช่น สิ่งประดิษฐ์ เครื่องใช้ สิ่งก่อสร้าง (Material culture) และวัฒนธรรมเป็นระบบความคิด ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี และวิถีชีวิต สิ่งเหล่านี้เมื่อรวมกันแล้ว มีลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของสังคมนั้น ๆ จนกลายเป็นแผนทางวัฒนธรรมที่มีลักษณะพิเศษ (Cultural pattern หรือ configuration) ซึ่งจะมีปัจจัยทางสังคมวัฒนธรรมเข้ามาช่วยเสริมให้เกิดความกลมกลืนและมีลักษณะเฉพาะชุดวัฒนธรรม (Cultural complex) โดยมีหลายองค์ประกอบ การกระจายตัวขององค์ประกอบทางวัฒนธรรมครอบคลุมพื้นที่ซึ่งอาจเรียกว่า เขตวัฒนธรรม หรือพื้นที่วัฒนธรรม (Cultural area) แต่องค์ประกอบของวัฒนธรรมแต่ละส่วน (Cultural trait) หรือตัวเนื้อหา ของวัฒนธรรมนั้นเมื่อการกระจายอยู่ตามพื้นที่จะมีความเข้มข้นหรือความแน่นหนาไม่เท่ากัน ส่วนที่มีองค์ประกอบแน่นหนา เรียกว่า เป็นแกนวัฒนธรรม (Cultural core หรือ Cultural center) แต่ศูนย์กลางหรือศูนย์กลางวัฒนธรรมนี้ไม่ได้หมายความว่าถึงพื้นที่เฉพาะจุดเท่านั้น ศูนย์กลางวัฒนธรรมอาจเคลื่อนย้ายได้ถ้าสังคมเคลื่อนย้ายไปข้อสังเกตในเรื่องของการแพร่กระจายวัฒนธรรมและเขตวัฒนธรรมที่ควรคำนึงในการศึกษา คือ

1. สังคมวัฒนธรรมชุดใดชุดหนึ่ง (Cultural complex) มีศูนย์กลางอยู่ที่จุดใดจุดหนึ่ง และแพร่กระจายออกไปขยายอิทธิพลใหญ่ขึ้น ๆ จนครอบคลุมพื้นที่ในวงกว้างในลักษณะของแกนกลางทางวัฒนธรรม (Cultural Core) และเขตวัฒนธรรม (Cultural area) อาจเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และยอมรับซึ่งกันและกันได้

2. วัฒนธรรมแต่ละชุดย่อมมีเหตุผลของการเกิดละมีคุณค่าสำหรับสังคมนั้น ๆ การเปรียบเทียบวัฒนธรรมในเชิงคุณค่าหรือความเจริญก้าวหน้าในลักษณะใดดีกว่ากันหรือใครก้าวหน้ากว่ากันจึงเป็นการไม่เหมาะสม ทั้งนี้ เพราะวัฒนธรรมมีลักษณะใดดีกว่ากันหรือใครก้าวหน้ากว่ากันจึงเป็นการไม่เหมาะสม ทั้งนี้ เพราะวัฒนธรรมมีลักษณะสัมพัทธ์ (Cultural relativism) แต่ละชุดมีความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและสภาพสังคมของตน การเกิดวัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมมีลักษณะเฉพาะตัวเปรียบเทียบได้ยาก

3. เมื่อวัฒนธรรมแพร่กระจายจากศูนย์กลาง (Cultural Diffusion) และมีปฏิสัมพันธ์ กับวัฒนธรรมข้างเคียงที่มีอยู่แล้ว (Cultural Interaction) ย่อมมีการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ในระยะแรกอาจยอมรับวัฒนธรรมใหม่ชั่วคราวที่เรียกว่า การยืมวัฒนธรรม (Cultural Borrowing) และต่อมาจึงรับไว้เป็นของตัวเอง (Cultural Adoption) ลักษณะวัฒนธรรมที่มีความใกล้เคียงกันพอยอมรับซึ่งกันและกันได้ ปฏิสัมพันธ์จะอยู่ในรูปแบบของสันติวิธี แต่ถ้าวัฒนธรรมใดมีความแตกต่างกันมาก อาจเกิดลักษณะของการขัดแย้ง ส่งผลให้เกิดกรณีพิพาทได้

4. การปรับตัว (Adaptation) อาจศึกษาด้านการปรับตัวทางด้านชีวภาพและการปรับตัวทางด้านวัฒนธรรม ใช้ในความหมายของความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตซึ่งอาจเป็นมนุษย์และสัตว์กับสภาพแวดล้อมรอบตัวและแหล่งที่อยู่ (Habitat) การศึกษาแบบนี้เป็นการพิจารณาเชิงประวัติศาสตร์ว่าได้มี 1) การเปลี่ยนแปลงเพื่อจัดระบบความสัมพันธ์ให้สอดคล้องกัน 2) การปรับเปลี่ยนมนุษย์และสัตว์เพื่อให้ความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมเป็นความสัมพันธ์ที่เหมาะสม หรือ 3) การปรับสภาพแวดล้อมเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพของมนุษย์หรือสัตว์ การใช้คำว่าปรับตัวจึงมักใช้ในความหมายของการปรับเปลี่ยนส่วนใดส่วนหนึ่งหรือหลายส่วนเพื่อให้ความสัมพันธ์ลงตัวในการพิจารณาเรื่องการปรับตัวทางวัฒนธรรมนี้ Cohen (1968) เสนอข้อคิดว่า

4.1 การศึกษาเรื่องการปรับตัวทางวัฒนธรรมควรพิจารณาองค์ประกอบด้านศิลปวัฒนธรรม (วรรณคดี ดนตรี การแสดง และศิลปกรรมอื่น ๆ) และสังคมวัฒนธรรมที่เป็นวิถีชีวิตความเชื่อ ฯลฯ

4.2 องค์ประกอบต่างๆ ของวัฒนธรรมเรียงร้อยประสานเข้าเป็นวัฒนธรรมที่มีลักษณะเป็นองค์ประกอบ มีลักษณะเฉพาะของแต่ละสังคมวัฒนธรรม

4.3 การปฏิสัมพันธ์กับสังคมข้างเคียง หรือการค้นพบสิ่งใหม่ภายในสังคมตนเองจะทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนเพื่อการคงอยู่ของสังคมวัฒนธรรมนั้น ๆ

4.4 วัฒนธรรมคือระบบสัญลักษณ์ องค์ประกอบแต่ละส่วนมีความหมายและสื่อความหมายที่ลึกซึ้งและกว้างขวางกว่าข้อเท็จจริง เช่น ธงมีความหมายมากกว่าผ้าผืนหนึ่ง

4.5 การดำเนินชีวิตของมนุษย์ต้องดำเนินเป็นกลุ่ม การปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมเป็นการปรับเปลี่ยนในกลุ่มมากกว่าในระดับปัจเจกบุคคล การสืบทอดวัฒนธรรมต้องถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปอีกรุ่นหนึ่งเป็นกลุ่ม การปรับตัวทางวัฒนธรรมจึงเป็นการปรับเปลี่ยนของกลุ่ม

4.6 พฤติกรรมของมนุษย์ยืดหยุ่นและปรับเปลี่ยนได้ ไม่มีพฤติกรรมใดที่ไม่สามารถปรับเปลี่ยนได้เลย

4.7 การถ่ายทอดวัฒนธรรมจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งมีกระบวนการและขั้นตอนข้อคิดทั้ง 7 ข้อที่กล่าวถึงนี้ หมายถึง การปรับตัวที่นอกเหนือจากการปรับตัวทางชีวภาพเพื่อความอยู่รอดของเผ่าพันธุ์มนุษย์หรือสัตว์ แต่เป็นการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นเมื่อเกิดปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมหรือบุคคลอื่น

2. การสร้างสรรค์หรือการผสมผสานทางวัฒนธรรม (Acculturation) และการผสมผสานกลมกลืนทางวัฒนธรรม (Assimilation) การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์นั้นไม่เป็นปัญหาในช่วงเวลาที่จำนวนประชากรมีไม่มากและความหนาแน่นของประชากรต่ำ พื้นที่บนผิวโลกมีอยู่มากพอที่จะตอบสนองการขยายตัวได้ แต่ต่อมาเมื่อจำนวนประชากรมีเพิ่มมากขึ้นการแพร่กระจายของวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งมีลักษณะที่เข้ากันได้และลักษณะที่ขัดแย้งกัน คำว่าการสังสรรค์ทางวัฒนธรรมหรือการผสมผสานทางวัฒนธรรม (Acculturation) นี้ใช้เมื่อมีปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่าง 2 กลุ่มคนที่มีสังคมวัฒนธรรมต่างกัน และมีการรับวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน แต่ในกรณีที่สังคมวัฒนธรรมที่มีปฏิสัมพันธ์กันมีพลังไม่เท่ากัน กลุ่มหนึ่งจะมีแนวโน้มที่จะยอมรับวัฒนธรรมของอีกรุ่นหนึ่ง เราพบว่ากลุ่มที่วัฒนธรรมมีพลังน้อยจะถูกผสมผสานกลมกลืนเข้าเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มวัฒนธรรมที่มีพลังมากกว่า ในขณะที่เดียวกันอาจมีการแลกเปลี่ยนกันก็ได้สุดท้ายถ้าวัฒนธรรม 2 ชุด ถูกผสมผสานรวมเป็นชุดเดียวกันไม่ว่าจะเป็นส่วนของชุดใดมากกว่ากันก็จะเป็นการผสมผสานกลมกลืนทางวัฒนธรรม (Assimilation) ที่เกิดการยอมรับซึ่งกันและกัน

3. บูรณาการทางวัฒนธรรม (Cultural Integration) และทวิลักษณ์ทางวัฒนธรรม (Double Ethnic Identity) บูรณาการทางวัฒนธรรมคือ การยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของแต่ละวัฒนธรรมด้วย ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรม คือ การมีวัฒนธรรมที่หลากหลายร่วมกันและไม่มีการพยายามครอบงำซึ่งกันและกัน ในสังคมปัจจุบันเมื่อเกิดรัฐประเทศและพบว่ามียุทธศาสตร์หลายกลุ่มตั้งถิ่นฐานอยู่ในอาณาเขตของรัฐประเทศ ถ้าปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ในสังคมสมัยใหม่มีลักษณะการยอมรับซึ่งกันและกันย่อมหมายความว่าเกิดบูรณาการทางวัฒนธรรม บางครั้งใช้คำว่า พหุวัฒนธรรม (Cultural Pluralism) คือ รัฐประเทศที่มีหลายวัฒนธรรม ประเทศที่เกิดขึ้นใหม่มักจะเป็นรัฐพหุวัฒนธรรม เพราะประเทศเหล่านี้เกิดขึ้นภายหลังการอพยพเคลื่อนย้ายของกลุ่มชาติพันธุ์ ประเทศสหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย และนิวซีแลนด์

คือตัวอย่างรัฐประเทศที่ยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรม รวมทั้งประเทศสิงคโปร์และมาเลเซีย ก็ประกาศตัวเป็นพหุวัฒนธรรม ด้วย

การยอมรับพหุวัฒนธรรม หมายความว่า กฎหมายและกฎระเบียบที่ใช้ในการบริหารหรือการจัดการมีลักษณะไม่เคร่งครัด เปิดโอกาสให้มีทางเลือกในการปฏิบัติการโดยไม่มีวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่งจำ (Dominant culture) และวัฒนธรรมอื่นถูกครอบงำ (Subordinate culture) ในการพิจารณาเรื่องพหุวัฒนธรรม รายละเอียดเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจเป็นเรื่องสำคัญ และข้อแตกต่างระหว่างกฎระเบียบที่กำหนดไว้เป็นลายลักษณ์อักษรกับการบังคับใช้ในการปฏิบัติจริง เป็นเรื่องที่ต้องพิจารณาด้วย

4. ความขัดแย้งทางวัฒนธรรม (Cultural conflict) การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม อาจเกิดการขัดแย้งถ้าในกลุ่มสมาชิกไม่ยอมรับซึ่งกันและกัน โดยปกติกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีความเชื่อและภาษาพูดร่วมกันมักไม่มีความขัดแย้งทางวัฒนธรรมความขัดแย้งเกิดจากการปะทะสังสรรค์ของวัฒนธรรมที่แตกต่างซึ่งเกิดจากหนึ่งหรือสองวัฒนธรรม โดยอาจเกิดจากการอพยพย้ายถิ่นของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเข้าสู่อาณาบริเวณที่มีกลุ่มชาติพันธุ์หรือวัฒนธรรมอื่นอยู่แล้ว ถ้าไม่มีการยอมรับและเป็นมิตรของวัฒนธรรมนั้น การขยายดินแดนของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเพื่อเสริมอาณาเขตของตนเองซึ่งมีผลในการรุกรานกลุ่มที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ก่อนแล้ว การล่าอาณานิคมของสังคมตะวันตก โดยกลุ่มที่มีอำนาจสามารถเข้าไปครอบครองและเผยแพร่วัฒนธรรมของตนเองด้วย และความขัดแย้งอาจเกิดจากการสื่อสาร ถ่ายทอดผ่านสื่อมวลชน ระบบการศึกษา และเทคโนโลยีต่าง ๆ หากความแตกต่างระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์มีสูงเพราะสังคมวัฒนธรรมขัดแย้งกัน และการปรับรับวัฒนธรรมซึ่งกันและกันก็ไม่เกิดขึ้น ซึ่งเกิดจากต่างฝ่ายต่างพยายามที่จะรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเองไว้และไม่ยอมรับวัฒนธรรมข้างเคียง เกิดการช่วงชิงอำนาจ ความสัมพันธ์อยู่ในลักษณะศัตรูคู่ปรับ ทำให้เกิดความขัดแย้งทางสังคมอย่างรุนแรงได้

2.1.3 ทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม

ทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Cultural Ecology) เกิดขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ 20 โดย ไวท์ (Leslie A. White) ได้เสนอว่า วัฒนธรรมมีองค์ประกอบ 3 ประการ คือ 1) เทคโนโลยีเศรษฐกิจ มีบทบาทในสังคม และเกิดขึ้นเพื่อความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม 2) เมื่อเกิดความสัมพันธ์ มนุษย์จะสร้างระบบสังคมจนสามารถกำหนดแนวความคิดของมนุษย์ในที่สุด และ 3) ระบบวัฒนธรรมจะควบคุมระบบสังคมระบบสังคมจะควบคุมระบบจิตของมนุษย์แต่ละคน

ผลงานของเขาเรื่อง The Evolution of Cultural เสนอข้อคิดดังนี้

1. วัฒนธรรมเป็นปัจจัยผลักดัน ทำให้มนุษย์สามารถผลิตพลังงานเพิ่มขึ้น
2. ความพยายามของมนุษย์ทุกวัฒนธรรมทำให้เกิดพัฒนาอันยิ่งใหญ่

3. วัฒนธรรมเป็นแรงกระตุ้นทำให้มนุษย์มีประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานเพิ่มมากขึ้น

4. สรุปได้ว่าพัฒนาการของวัฒนธรรมเกิดจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และกลายเป็นวัฒนธรรมสากลได้เพราะเทคโนโลยี

Steward (1972 : 44) มีความสนใจวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมของวัฒนธรรม ดังนี้

1. การศึกษาการปรับตัวของสังคมสามารถอธิบายลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม
2. สภาพแวดล้อมอาจจะมีอิทธิพลหรือไม่มีอิทธิพลกำหนดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมก็ได้
3. การศึกษานิเวศวิทยาชีวภาพ คือ การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอินทรีย์กับสภาพแวดล้อมที่มีชีวิตทั้งหลาย
4. การศึกษานิเวศวิทยากายภาพ คือความสัมพันธ์ระหว่างอินทรีย์กับสภาพแวดล้อมที่ไม่มีชีวิตทั้งหมด
5. การศึกษานิเวศวิทยาวัฒนธรรม ก็คือ การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับ สภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม

ผลงานของสจวร์ตสรุปได้ว่า วิวัฒนาการวัฒนธรรมซึ่งเกิดจากปัจจัยพื้นฐานสำคัญ 3 ประการ เพื่ออธิบายนิเวศวิทยาวัฒนธรรม ดังนี้

1. ความสัมพันธ์ระหว่างเทคโนโลยีวัฒนธรรมกับสภาพแวดล้อม และต้องวิเคราะห์ประสิทธิภาพของวัฒนธรรม ที่สามารถนำเอาทรัพยากรมาใช้ให้เป็นประโยชน์สูงสุด เช่น มาใช้เป็นอาหาร และที่อยู่อาศัยของมนุษย์ในสังคม
2. การศึกษารูปแบบพฤติกรรมที่มีความสัมพันธ์กับเทคโนโลยีวัฒนธรรม โดยวิเคราะห์วิธีการที่มนุษย์ในแต่ละสังคมสร้างวัฒนธรรมกำหนดพฤติกรรม และกิจกรรมต่าง ๆ รวมทั้งศึกษาวิธีการทำงานเพื่อให้ชีวิตอยู่รอดได้หรือไม่ เพียงใด
3. ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบพฤติกรรมและระบบวัฒนธรรม วิเคราะห์พฤติกรรมและกิจกรรมของคนในสังคม ว่ามีส่วนทำให้สังคมอยู่รอดได้หรือไม่ มีผลกระทบต่อทัศนคติและโลกทัศน์ของคนในสังคมเพียงใด พฤติกรรมเพื่อการอยู่รอดของมนุษย์ในสังคมมีความเกี่ยวเนื่องกับกิจกรรมและความสัมพันธ์ของสมาชิกในสังคมศาสตร์สมัยใหม่

กล่าวโดยสรุป

ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่มีข้อสมมติเกี่ยวกับสังคมว่า ภายในสังคมจะมีส่วนหรือหน่วยหรือระบบย่อย ๆ ทำหน้าที่ต่าง ๆ (Functions) อย่างเป็นระเบียบระบบ เพื่อให้สังคมดำรงอยู่ได้อย่างมี

ระเบียบ ซึ่งเชื่อว่าเป็นจุดมุ่งหมายของสังคม ผู้วิจัยได้ใช้แนวทางของทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่เพื่อนำมาวิเคราะห์รูปแบบการจัดการเพื่อสร้างความร่วมมือในการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษาของชุมชนจังหวัดอุบลราชธานี ตั้งแต่สมัยอดีตจนเปลี่ยนแปลงในยุคปัจจุบัน ทฤษฎีนิเวศวิทยาทางวัฒนธรรม และทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม เน้นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมช่วยสร้างระบบของสังคมให้เกิด คุณค่า ความดีงาม การบูรณาการร่วม การปรับเปลี่ยนไปสู่จุดมุ่งหมายร่วมกันทางสังคม เพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ และความแตกต่างของพื้นที่ทางวัฒนธรรมทำให้เห็นองค์ประกอบย่อยต่าง ๆ ทำหน้าที่ ซึ่งทฤษฎีหลักทั้งสามทำหน้าที่ในแต่ละส่วนทำให้ผู้วิจัยมีความรู้ความเข้าใจถึงคตินิยมในประเพณีแห่เทียนพรรษาของจังหวัดอุบลราชธานีซึ่งมีอัตลักษณ์ที่ไม่เหมือนที่อื่น

2. ทฤษฎีรอง

2.1 ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์นิยม (Symbolic Interactionism)

เป็นแนวคิดพื้นฐานของมุมมองในวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพที่สำคัญอีกทฤษฎีหนึ่ง ซึ่งอยู่ในกลุ่มเน้นความเรื่อง “ความเข้าใจ” เกี่ยวกับเรื่องสัญลักษณ์และกระบวนการตีความของการมีปฏิสัมพันธ์ของบุคคลกับสัญลักษณ์ต่าง ๆ อันเป็นพื้นฐานในการเข้าใจพฤติกรรมมนุษย์แนวคิดนี้จะมีคำถามที่ถามว่า “อะไรคือสัญลักษณ์พื้นฐานที่ทำให้มนุษย์เกิดความเข้าใจ รู้ความหมายและเกิดปฏิกิริยาได้ตอบ” เป็นแนวคิดพื้นฐานที่สำคัญที่นักจิตวิทยาสังคมในกลุ่มของ มีด (George Herbert Mead) (1934) และ บลูเมอร์ (Herbert Blumer) (1969) พัฒนาขึ้นมา เน้นให้ความสำคัญเกี่ยวกับความหมายและการแปลความของสัญลักษณ์แต่ละบุคคลซึ่งลึกซึ้งมากกว่าเป็นเรื่องปฏิกิริยาตอบสนองของมนุษย์ต่อสิ่งเร้าเท่านั้น เน้นว่าบุคคลจะประพฤติปฏิบัติในเรื่องที่เขาตีความ ว่าสิ่งนั้นมีความหมายและสำคัญต่อเขาเพียงใด การตีความว่าสิ่งใดมีความสำคัญและมีความหมาย ย่อมเกิดจากประสบการณ์ของการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ ที่ผ่านมาระทบต่อตัวเขาโดยตรง และนั่นคือโลกแห่งความจริงของเขา สังคมจะเกิดขึ้นได้จะต้องมีการกระทำระหว่างกันในหมู่สมาชิกที่เข้ามาประกอบกันเป็นสังคม (Human interactions) การกระทำระหว่างกันของบุคคลนอกจากจะทำให้เกิดการเรียนรู้ตัวเองยังเป็นลักษณะของการตีความสัญลักษณ์ที่บุคคลอื่นแสดงออกมาและจึงแสดงได้ตอบโดยวัตถุหรือสัญลักษณ์ต่าง ๆ แบ่งไว้ 3 ประเภทคือ วัตถุทางกายภาพ (Physical object) วัตถุทางสังคม (Social object) วัตถุทางนามธรรม (Abstract object) วัตถุหรือสัญลักษณ์ต่าง ๆ เหล่านี้บุคคลจะเรียนรู้ได้โดยการกระทำระหว่างกันทางสังคมกับบุคคลอื่น เกิดการเรียนรู้ด้วยตัวเอง (Self) ในลักษณะต่าง ๆ และจะนำมาตีความเมื่อเข้าร่วมสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ และจึงแสดงการกระทำระหว่างกันทางสังคม ทำให้บุคคลรับรู้บทบาทและก่อให้เกิดกลุ่มอ้างอิงซึ่งเขาสามารถนำมาเป็นแบบอย่างผ่านความหมายของสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ที่ปรากฏออกมา และนำมาขยายโดยกระบวนการตีความหมายในลักษณะต่าง ๆ

พื้นฐานมุมมองของทฤษฎีปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์นิยม (Symbolic interactionism) นั้น บลูเมอร์ (Blumer) (1969) อธิบายว่า

1. มนุษย์กระทำอะไรใด ๆ ในเรื่องที่มีความหมายและความสำคัญของเขา
2. ความหมายและความสำคัญเกิดจากปฏิสัมพันธ์ที่เขามีต่อคนอื่น ๆ รอบตัวเขา
3. ความหมายคือสิ่งต่าง ๆ เกิดขึ้นจากกระบวนการปรับแต่งและการตีความที่บุคคลใช้ในการจัดการกับสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในอดีต

ดังนั้นวิธีการศึกษาเชิงคุณภาพตามแนวนี้จึงเป็นวิถีทางที่ทำให้เราเข้าใจถึงความรู้สึกนึกคิดและการตีความหมายต่าง ๆ ของบุคคลต่อโลกของเขาได้ และเพื่อการเข้าใจในสิ่งเหล่านี้ นักวิจัยจะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับเขาโดยตรงด้วยใจเปิดกว้าง ด้วยวิธีการศึกษาจากธรรมชาติและด้วยวิธีการวิเคราะห์อุปนัย จึงจะสามารถเข้าใจโลกของบุคคลในบริบทที่เราศึกษาได้ บลูเมอร์ (Blumer) เป็นบุคคลแรกที่ใช้การสนทนากลุ่ม (Group discussion) และเป็นการสัมภาษณ์กลุ่มบุคคลที่รู้เรื่องนั้น ๆ เป็นอย่างดี เป็นผู้ให้ข้อมูล (Key informants) โดยการสรรหาบุคคลที่รู้ปัญหาหรือรอบรู้ในเรื่องดังกล่าว เข้ามาอยู่ในกลุ่มผู้รู้ (Experts) เป็นผู้ชี้ ผู้แนะนำ ซึ่งเป็นวิธีที่ดีและเป็นประโยชน์อย่างมากแก่การวิจัย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยในประเทศ

มานิจ ไชยธีรานุกูลศิริ (2540 : 43) ได้ศึกษาบทบาทพระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์ : ศาสตร์และศิลป์ในการอบรมคุณธรรมของพระเถระ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือพบว่า บทบาทหน้าที่ภาพรวมของพระสงฆ์ที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย ประกอบด้วย

1. บทบาทการอบรมตน พระสงฆ์มีบทบาทเป็นผู้นำทางปัญญา ด้านการศึกษาพระพุทธศาสนา ต้องศึกษาพระไตรปิฎก ศึกษาธรรมวินัย ทั้งทางด้านคันถธุระและวิปัสสนาธุระด้านการพัฒนาตนเอง ให้บริสุทธิ์ทั้งกาย วาจา ใจ ถือศีล 227 ข้อ ทุกอริยาบถ ด้านการปกครองต้องดูแลอบรมสั่งสอนพระอ่อนพรรษาว่า ทั้งด้านการศึกษาและการประพฤติตามวินัย

2. บทบาทด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระสงฆ์มีบทบาทเป็นผู้พัฒนาทางจิตใจโดยบทบาทดังนี้

2.1 บทบาทด้านการสอนธรรมะ โดยใช้ทั้งเชิงรับและเชิงรุกใช้วิธีการได้หลายอย่างตามความเหมาะสม ได้แก่ การเทศน์สอน การบรรยายธรรม สนทนาธรรม การฝึกฝนปฏิบัติ วิปัสสนา การใช้สื่ออุปกรณ์ เช่น หนังสือธรรมะ แถบบันทึกเสียง วิทยุทัศน์ รูปภาพทั้งการใช้คอมพิวเตอร์ การอบรมคุณธรรมต้องไม่เลือกชั้นวรรณะ

2.2 บทบาทด้านการพัฒนาสังคม โดยการร่วมโครงการพัฒนาชุมชนกับองค์กรต่างๆ และชาวบ้าน ใช้วิธีด้านการสะอาดสะอาดให้โดยการใช้วัสดุสิ่งของรวมทั้งการรักษาโรค โดยการใช้พิธีกรรมวัตถุมงคล แต่ต้องใช้อย่างสร้างสรรค์ไม่มั่งงาย

2.3 บทบาทด้านการพัฒนาวัด การพัฒนาสิ่งก่อสร้างเพื่อให้ประชาชนได้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน รวมทั้งดูแลบริเวณวัดให้สะอาดร่มรื่นเป็นธรรมชาติ

3. บทบาทใหม่ของพระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์ พระสงฆ์จะมีบทบาทร่วมแก้ไขและพัฒนาสังคม จึงควรเพิ่มบทบาทสำคัญดังนี้

3.1 การติดตามข่าวสารสื่อมวลชน เพื่อนำข้อมูลมาประยุกต์สอนธรรมะ

3.2 การพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยการทำผู้นำและผู้ประสานงาน

3.3 การร่วมมือแก้ไขปัญหาการทำผิดของสงฆ์ ทั้งแก้ไขบุคคล และกฎระเบียบในการปกครองสงฆ์

สุชาดา จักรพิสุทธิ์ (2547 : 15-16) ได้ศึกษาชุมชนกับการมีส่วนร่วมจัดการศึกษาสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของชุมชน แบ่งได้ออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ 1) ลักษณะการมีส่วนร่วมจากความเกี่ยวข้องทางด้านเหตุผล โดยการเปิดโอกาสให้สังคม องค์กรต่างๆ ในชุมชน ประชาชนมีบทบาทหลักตามสิทธิหน้าที่ ในการเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ตั้งแต่การคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ วางแผนการร่วมปฏิบัติและการรับผิดชอบในผลกระทบที่เกิดขึ้น รวมทั้งส่งเสริม ชักนำ สนับสนุนให้การดำเนินงานเกิดผลประโยชน์ต่อชุมชนตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดด้วยความสมัครใจ 2) ลักษณะการมีส่วนร่วมจากความเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ เป็นการมีส่วนร่วมของชุมชน ที่เกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ อารมณ์ รวมทั้งค่านิยมของประชาชนเป็นเครื่องชี้นำตนเองให้เข้ามามีส่วนร่วม แสดงความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การกระทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ทำให้ผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วม เกิดความผูกพัน มีความรู้สึกรับผิดชอบต่อกิจกรรมที่ดำเนินงานด้วยความสมัครใจ

ทรงคุณ จันทกร (2549 : 144) ได้วิจัยการถ่ายทอดภูมิปัญญาพื้นบ้านในเรื่องทรัพยากรดิน น้ำ ป่าไม้ของกลุ่มชาติพันธุ์กะเลิง บนเทือกเขาภูพาน อำเภอกุศบก จังหวัดสกลนคร พบว่า กลุ่มชาติพันธุ์กะเลิงมีความเชื่อเรื่องผีในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติที่อาจลงโทษผู้ล่วงเกินต่อผี และมีความเชื่อในเรื่องพุทธศาสนา ชาวกะเลิงมีความรู้ของภูมิปัญญาพื้นบ้าน ด้านการใช้ประโยชน์ทรัพยากร ดิน น้ำ ป่าไม้ สำหรับการถ่ายทอดภูมิปัญญาพื้นบ้านใช้วิธี ผ่านทางพิธีกรรมผ่านการให้ลงมือปฏิบัติจริง ผ่านหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ผ่านการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ผ่านนิทานพื้นบ้าน ผ่านการทดลองผิดทดลองถูก ผ่านจารีตกฎเกณฑ์ข้อห้าม และผ่านการให้เอบจดจำและเอบ

ปฏิบัติที่เรียกว่าครูพักลักจำ ซึ่งผลจากการถ่ายทอดทำให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากร ดิน น้ำ ป่าไม้ของชุมชนกะเลิง

วสิน อิงคพัฒนากุล (2542 : 253) ได้ศึกษาศิลปกรรมหมายถึง สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นหรือกำหนดขึ้นด้วยความสามารถ สติปัญญา กำลังกาย กำลังใจ และได้รับการยกย่องว่ามีคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมประวัติศาสตร์ โบราณคดี และเทคโนโลยี ซึ่งรวมทั้งผลงานในอดีต และปัจจุบัน นอกจากนี้สิ่งแวดล้อมสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม หมายถึง ศิลปกรรม และสิ่งแวดล้อมที่มีความเกี่ยวข้องกับสิ่งที่มีมนุษย์ได้สร้าง หรือกำหนดขึ้น ทั้งในอดีต และปัจจุบันมีคุณค่าในทางศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์โบราณคดี เทคโนโลยีศิลปกรรม (สำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม)

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (2526 : 25) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติ และการร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่างๆ อันมีผลกระทบมาถึงตัวของประชาชนเอง การที่จะสามารถทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญห และนำมาซึ่งสภาพความเป็นอยู่ที่ดีนั้นผู้นำการเปลี่ยนแปลงจะต้องยอมรับในหลักปรัชญาการพัฒนาชุมชนที่ว่า มนุษย์ทุกคนต่างมีความปรารถนาที่จะอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นอย่างมีความสุข ได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรมและเป็นที่ยอมรับของผู้อื่น และพร้อมที่จะอุทิศตนเพื่อกิจกรรมของชุมชน ขณะเดียวกันจะต้องรับด้วยความบริสุทธิ์ใจว่า มนุษย์นั้นสามารถพัฒนาได้ถ้ามีโอกาสและการชี้แนะที่ถูกต้อง

ไพรัตน์ เดชะรินทร์ (2527 : 6-7) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมว่า เป็นกระบวนการที่รัฐบาลทำการส่งเสริม ชักนำ สนับสนุน และสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชนทั้งในรูปส่วนบุคคล กลุ่มคน ชุมชน สมาคม มูลนิธิ และองค์การอาสาสมัครรูปแบบต่าง ๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใด เรื่องหนึ่งหลายเรื่องรวมกันในเรื่องต่อไป นี้ ให้บรรลุตามวัตถุประสงค์และนโยบายของการพัฒนาที่กำหนดไว้คือ

1. ร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหา และสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนตลอดจนความต้องการของชุมชน
2. ร่วมคิดหาและสร้างรูปแบบและวิธีการพัฒนา เพื่อแก้ไขและลดปัญหาของชุมชน หรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน หรือสนองความต้องการของชุมชน
3. ร่วมวางแผนนโยบาย หรือแผนงาน หรือโครงการ หรือกิจกรรม เพื่อจัดหรือแก้ไข ปัญหา และสนองความต้องการของชุมชน
4. ร่วมตัดสินใจใช้ทรัพยากรที่มีขีดจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม
5. ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

6. ร่วมลงทุนในกิจกรรมโครงการชุมชนตามขีดความสามารถของตนเอง และของหน่วยงานที่วางไว้

7. ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงาน โครงการและกิจกรรม ให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้

8. ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล และซ่อมบำรุงรักษาโครงการนอกจากนี้ ไพรंट์ เดอะริทส์ ได้สรุปถึงหลักการและแนวทางการพัฒนาให้ประชาชนมีส่วนร่วม ไว้ดังนี้

8.1 ต้องยึดหลักความต้องการและปัญหาของประชาชนเป็นจุดเริ่มต้นของกิจกรรม

8.2 กิจกรรมนั้นต้องดำเนินการในรูปกลุ่ม เพื่อสร้างพลังในการรับผิดชอบร่วมกัน

8.3 ให้คำนึงถึงขีดความสามารถของประชาชน และปลูกฝังให้เกิดความรู้สึกร่วม และมีจิตสำนึกร่วมในการเป็นเจ้าของกิจกรรม

8.4 กิจกรรมที่ต้องสอดคล้องกับสภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากร วัฒนธรรมของชุมชน

8.5 การเริ่มต้นควรอาศัยผู้นำชุมชนที่ชาวบ้านศรัทธาเคารพนับถือ

8.6 ขั้นตอนการดำเนินงานต่าง ๆ ควรให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่ขั้นต้น

2. งานวิจัยต่างประเทศ

Myers (1981 : 19) ได้กล่าวว่า การยอมรับการเปลี่ยนแปลงด้านสังคมและวัฒนธรรมหรือพฤติกรรมของผู้คนนั้น ไม่ว่าจะมากน้อยเพียงใดก็ตาม จะหลายระดับพฤติกรรมของผู้ให้และผู้รับความเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันและรวมเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงอันเดียวกัน

Paitoon (1984 : 11) ได้ศึกษาสังคมและวัฒนธรรมของภาคอีสานหรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยจาก ค.ศ. 1868-1910 : ศึกษากรณีหัวเมืองเขมรป่าดง (สุรินทร์ สังขะ และขุนัน) โดยใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ เน้นการเก็บข้อมูลภาคสนามมากกว่าข้อมูลทางเอกสารราชการ ผลการศึกษาพบว่า ก่อนสมัยรัชการที่ 4-5 ชาวเมืองเหล่านี้ ได้ปกครองตนเองเกือบเป็นอิสระ (Highly Auto Enormous) โดยหัวหน้าของพวกเขาเอง ต่อมา ค.ศ. 1883 ทางรัฐบาลของกษัตริย์จากกรุงเทพฯ ได้ส่งข้าหลวงมาปกครองบริเวณนี้ ในการปกครองระบบใหม่นี้ พวกเขาไม่พอใจเกิดต่อต้านโดยผู้นำทางความเชื่อเดิม เช่น กบฏผีบุญ-ผีบาปต่างๆ แต่รัฐบาลทางกรุงเทพฯ มหันคร ก็สามารถปราบได้และเปลี่ยนการปกครองจากเมืองเป็นจังหวัด ถึงปัจจุบัน พวกกูย (เขมรป่าดง) เขมรและลาว ก็ตกอยู่ในการปกครองระบบกรุงเทพฯ มหันคร ในฐานะทางราชการ แต่ทางเชื้อชาติ ทางวัฒนธรรม ทางความเชื่อและการประกอบอาชีพ ยังมีลักษณะที่เป็นอัตลักษณ์แบบเดิม

Kuchiba (1989 : 23-24) ได้ศึกษา ณ บ้านคอนแดง ตำบลคอนหัน จังหวัดขอนแก่น พบว่าชาวบ้านที่อพยพเข้ามาก่อตั้งบ้านเรือนนั้นได้อพยพหนีความแห้งแล้งมาเพื่อ “หานาดี” สำหรับการเพาะปลูก และดำรงชีพ สาเหตุประชากรเพิ่มขึ้นส่งผลให้ที่อาศัยอยู่หนาแน่นทำให้ที่ดินไม่เพียงพอแก่การทำนาทำกิน ประชากรบางส่วนจึงได้ทำการอพยพย้ายถิ่นไปหาที่ทำกินใหม่ที่อุดมสมบูรณ์กว่าเดิม เช่นกรณีผู้คนจากเมืองคำเกิด คำม่วง ซึ่งเดิมอพยพย้ายถิ่นเข้ามาเมืองแขวงบาดาล ต่อมาคนมากขึ้นจึงย้ายจากเมืองแขวงบาดาลมาอยู่ที่ท่าขอนยางเป็นต้น การเสียชีวิตอากร คนสมัยนั้นมีภาระที่ต้องเสียส่วย ค่านา และอากรต่างๆ ให้กับทางราชการ ภาระหน้าที่ดังกล่าวได้ก่อให้เกิดแรงผลักดันที่ทำให้คนอีสานอพยพย้ายถิ่นอยู่เสมอๆ การแสวงหารายได้ทางเศรษฐกิจ ความต้องการแรงงานด้านการบุกเบิกพื้นที่เพาะปลูกหลังสนธิสัญญาเบาว์ริง และเมื่อรัฐบาลเปิดเส้นทางรถไฟสายกรุงเทพมหานคร-นครราชสีมา ในสมัย ร.5 ปัจจุบันดังกล่าวได้เป็นแรงดึงดูดให้คนอีสานไปแสวงหารายได้ รับจ้างทำนา และงานโยธาในภาคกลางเป็นจำนวนมาก ช่วงนี้การดำรงชีพของคนอีสานเริ่มผูกพันกับระบบเงินตรามากขึ้น เพราะมีสินค้าหลายประเภทจากภาคกลางทะลุเข้ามาขายในพื้นที่ภาคอีสาน การอพยพย้ายถิ่นในลักษณะดังกล่าวส่วนใหญ่จะเป็นการอพยพย้ายถิ่นลงไปรับจ้างชั่วคราวในช่วงเดือน พฤษภาคม-กุมภาพันธ์ของปีถัดไป เมื่อถึงฤดูทำนาชาวนาจะกลับบ้านมาทำนา ณ ภูมิลำเนา

Kewison (1990 : 87-88) ได้ศึกษาการแสวงหาพื้นที่ทำกินที่อุดมสมบูรณ์ การอพยพย้ายถิ่นเพื่อแสวงหาพื้นที่ทำกินที่อุดมสมบูรณ์ของผู้คนในสมัยนั้นเกิดจากสาเหตุหลายประการ เช่น ความแปรปรวนของธรรมชาติเมื่อเกิดน้ำท่วม ฝนแล้งคนสมัยนั้นต้องเผชิญกับความอดอยาก และล้มตายกันเป็นจำนวนมาก จำเป็นต้องย้ายถิ่นอาศัยเข้าป่า หามัน หากลดยกินประทังความหิว บ้างก็ย้ายไปหาถิ่นอื่นที่อุดมสมบูรณ์กว่า แสดงให้เห็นสาเหตุที่คนอีสานนั้นอพยพโยกย้ายจากเหตุการณ์หนึ่งในปี 2426 คนในแขวงเมืองโคราชจำนวนมากย้ายหนีโรคหิวอดตายไปยังเมืองอื่นของอีสาน และเขมร แสดงให้เห็นถึงสาเหตุที่คนอีสานนั้นอพยพโยกย้ายจากถิ่นฐานเดิมอีกสาเหตุหนึ่งนั้น เกิดจากโรคระบาดที่คร่าชีวิตของคนในชุมชนเดิมนั้น และใกล้เคียงกับรายงานของ ภัทรพงษ์ เกริกสกุล (2548) ที่ได้กล่าวถึงประวัติการตั้งบ้านเหล่าโพหนองว่าประชากรส่วนหนึ่งของหมู่บ้านเป็นประชากรที่อพยพหนีโรคระบาดมาอยู่หมู่บ้านนี้

Lloyd (2000 : 290) ได้ศึกษามหกรรมพื้นบ้านนานาชาติวัฒนธรรมประวัติ ศาสตร์ และผลงานของคณาจารย์ พบว่างานมหกรรมพื้นบ้านนานาชาติเมื่อ ค.ศ. 1934 และยังคงดำเนินมาจนถึงปัจจุบันเป็นการนำเสนอศิลปะของชาวบ้านที่เก่าแก่และหลากหลายมากที่สุด งานวิจัยนี้ทำให้การศึกษาประวัติความสัมพันธ์ของการกระตุ้นในบริบทของความสัมพันธ์ในสาขาวิชาคติชนในสหรัฐอเมริกา ผลงานในฐานะที่เป็นผลผลิตทางศิลปะและสังคมเป็นที่นิยมและเลื่อมลวยของคติชนในประเทศนี้ นับจากช่วงทศวรรษ 1930-1940 และ 1950-1970 จนถึงปัจจุบันเป็นเวลา 25 ปี งาน

มหาวิทยาลัยได้หล่อหลอมเป็นแนวคิดและการปฏิบัติสืบมา งานวิจัยนี้ได้ทำการศึกษาของงานมหกรรม การเคลื่อนไหวที่จะปฏิรูปงานของสหรัฐอเมริกา ขบวนการเหล่านี้ เป็นงานที่เข้มแข็งของสาขาวิชา คติชนวิทยาในสหรัฐอเมริกาแบ่งเป็น นักคติชนวิทยา เชิงวิชาการ และนักคติชนชาวบ้าน แสดงให้เห็นว่าคติชนวิทยาในประวัติศาสตร์มีรูปแบบที่หลากหลายในการปฏิบัติ

Green (2002 : 75) ได้ศึกษาวัฒนธรรมคือกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม ให้นุคคลเกิดความรู้ รู้จักวิธีปฏิบัติ มีความเชื่อ ตลอดจนเข้าใจผลผลิตทางศิลปะทั้งหลายและ ดำรงรักษาสืบเหล่านั้นไว้หรือเปลี่ยนแปลงไปในเวลาที่เหมาะสม

Pendleton (2003 : 19) ได้ศึกษาสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกษตรกรต้องเอาวัวควายเข้ามา เลี้ยงใต้ถุนบ้าน หรือใต้ฉางข้าวเพราะส่วนหนึ่งเพื่อป้องกันการลักขโมยที่จะเกิดขึ้น และเคย ภูสอซัน (2546) ก็ได้กล่าวในลักษณะเดียวกันคือในอดีตภาคอีสานนั้นมีโจรขโมยวัว ควาย จึงทำให้คนอีสาน ต้องระวังตัวให้มากและนำวัวควายเข้ามาในหมู่บ้านเวลาเย็น สังคมอีสานสมัยนั้นยึดถือ ขนบธรรมเนียมประเพณีที่มีการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษอย่างเหนียวแน่น การช่วยเหลือกัน ความ ไว้วางใจกัน ดังนั้นสังคมอีสานจึงเป็นสังคมที่มีความผูกพันในตัวเองสูง แต่ในทางกลับกันหากความ ผูกพันตรงนั้นถูกทำลายลงก็กลายเป็นแรงผลักดันให้คนอีสานต้องอพยพย้ายถิ่น 1) ความรู้สึกผูกพัน ทางเชื้อสายและกลุ่มชน ดังเช่นคนจากเมืองมุกดาหารพากันอพยพมาอยู่ที่จังหวัดอุบลราชธานีตาม บรรพบุรุษเดิมซึ่งเป็นคนเมืองขุมพอน (สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว) หรือเชื้อสายชาวย้อ อพยพมาอยู่ท่าขอนยาง 2) ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อและค่านิยม อันได้แก่ ขนบธรรมเนียม ประเพณี เนื่องจากวิถีชีวิตผู้คนในสมัยนั้นผูกพันกับขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นอย่างแน่นแฟ้น เช่น หลังแต่งงานฝ่ายชายต้องไปอยู่บ้านฝ่ายหญิง สมัยนั้นเรียกว่า “เขยสู่” ประเพณีดังกล่าวเปรียบเสมือน แรงผลักดันให้ฝ่ายชายแต่งงานแล้วต้องอพยพไปอยู่กับฝ่ายหญิง และ ความเชื่อในเรื่องศาสนาก็เป็นแรงดึงดูด ประการหนึ่งที่ทำให้คนอพยพ ดังเหตุการณ์หนึ่งในปี พ.ศ.2409 คนจากเมืองนางรอง เมืองประโคน ชัยจำนวน 400 คนเศษพากันอพยพตามสมัยปรัก ที่อ้างตนว่าเป็นพระศรีอาริย์มาเกิดไปอยู่บ้านตะไล่ แขวงเมืองจันทบุรี ในดินแดนเขมร นอกจาก พุทธแล้วเหตุการณ์หนึ่ง คนชาวพวน ชาวข่า ชาวผู้ไท ได้อพยพจากฝั่งซ้ายมาอยู่เมืองมุกดาหารต่อมา ในปี 2429 ได้อพยพตามบาทหลวงไปอยู่เมือง นครพนม และสกลนคร และ 3) ค่านิยม คือ ค่านิยมของคนสมัยก่อนนิยมบวชเรียนนิยมไปบวชเรียน ในที่ ๆ มีชื่อเสียง ซึ่งวัดก็นับได้ว่าเป็นปัจจัยดึงดูดได้เช่นกัน

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “เทียนพรรษา : รูปแบบการจัดการเพื่อสร้างความร่วมมือในการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษาของชุมชน จังหวัดอุบลราชธานี” ใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) กำหนดขอบเขตและวิธีการวิจัยตามลำดับ ดังนี้

1. ขอบเขตของการวิจัย
 - 1.1 ขอบเขตของเนื้อหา
 - 1.2 วิธีการวิจัย
 - 1.3 ระยะเวลาการวิจัย
 - 1.4 พื้นที่ในการศึกษาวิจัย
 - 1.5 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
2. วิธีดำเนินการวิจัย
 - 2.1 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล
 - 2.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล
 - 2.3 การจัดทำข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล
 - 2.4 การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตของเนื้อหา
 - 1.1 ศึกษาประวัติความเป็นมาของประเพณีแห่เทียนพรรษาของจังหวัดอุบลราชธานีเกี่ยวกับ ประวัติความเป็นมาความเชื่อ ประติมากรรมเทียนพรรษา การแห่เทียนพรรษา และการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษา
 - 1.2 ศึกษาสภาพการเปลี่ยนแปลงของประเพณีแห่เทียนพรรษา เกี่ยวกับความเชื่อ การทำเทียนพรรษา การแห่เทียนพรรษา การสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษาและ การมีส่วนร่วมของชุมชนในมิติที่เป็นผลกระทบอันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน

1.3 ศึกษาปัญหาความร่วมมือในการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษา เกี่ยวกับสภาพ การทำคืนเทียนการแห่เทียนและการสืบสานประเพณีความเชื่อและแนวโน้มทางลบเกี่ยวกับความ ร่วมมือของชุมชนจังหวัดอุบลราชธานี

1.4 ศึกษารูปแบบความร่วมมือในการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษา เกี่ยวกับ เป้าประสงค์ กิจกรรม/วิธีการร่วมมือ การจัดการความร่วมมือและผลลัพธ์ที่ชุมชนและผู้เกี่ยวข้อง ได้รับ

2. วิธีการวิจัย

ใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มุ่งทำการศึกษาวิเคราะห์ ข้อมูลจากเอกสาร (Document Analysis) และการเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Study) เพื่อศึกษา ประเพณีแห่เทียนพรรษาของจังหวัดอุบลราชธานี การเปลี่ยนแปลงของประเพณีแห่เทียนพรรษา และรูปแบบความร่วมมือในการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษาลำดับ

3. ระยะเวลาการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ใช้ระยะเวลาในการวิจัย 1 ปี โดยเริ่มตั้งแต่ มีนาคม 2553 ถึง กุมภาพันธ์ 2554

4. พื้นที่ในการวิจัย

ผู้วิจัยเลือกพื้นที่ที่ทำการศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี เนื่องจากเป็นจังหวัดที่มีชื่อเสียง ได้รับการยอมรับ และเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่า เป็นจังหวัดที่จัดประเพณีแห่เทียนพรรษาได้ดีเด่น เป็นพิเศษ ทั้งความงดงามของเทียนพรรษาและกิจกรรมการแห่เทียน นอกจากนั้นยังเป็นจังหวัด ที่มีความสำคัญทางด้านพระพุทธศาสนาและมีชุมชนดั้งเดิมแหล่งมรดกมานรวมทั้งเป็นแหล่งเมือง โบราณในท้องที่ ภาคอีสานกระจายอยู่โดยทั่วไป ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเลือกพื้นที่ศึกษา ในพื้นที่จังหวัด อุบลราชธานี โดยเลือกศึกษาในชุมชนในเขตอำเภอเมืองอุบลราชธานี 7 ชุมชน (คุ้มวัด) และชุมชน ในพื้นที่อำเภออื่น ที่ประสบความสำเร็จในการจัดงานแห่เทียนพรรษา อีก 3 อำเภอ 3 ชุมชน รวมทั้งสิ้น 10 ชุมชนและเลือกศึกษาเชิงลึกเฉพาะในชุมชนพื้นที่อำเภอเมืองอุบลราชธานี 6 ชุมชน กำหนดเกณฑ์ในการเลือกพื้นที่ศึกษาดังนี้

4.1 เป็นชุมชนที่มีผลการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษาดีเด่นเคยได้รับรางวัล ชนะเลิศ การประกวดเทียนพรรษาหรือขบวนแห่เทียนพรรษา

4.2 เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ทั้งในเขตอำเภอเมืองและอำเภออื่น ๆ ในพื้นที่รอบนอก ของจังหวัด

4.3 เป็นชุมชนที่จัดประเพณีแห่เทียนพรรษาในปี พ.ศ. 2553 และร่วมกิจกรรม ประกวดเทียนพรรษา

4.5 เป็นชุมชนที่มีการจัดการความรู้เกี่ยวกับการทำเทียนพรรษา และประเพณี
แห่เทียนพรรษา

4.6 ชุมชนที่ศึกษาเชิงลึกเลือกเฉพาะชุมชนในอำเภอเมืองที่มีความพร้อม

6 อันดับแรก รวม 6 ชุมชน

5. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

5.1 ประชากร

ประชากรที่ศึกษา ได้แก่ กลุ่มผู้รู้ กลุ่มผู้ปฏิบัติและประชาชนทั่วไปในชุมชน
เป้าหมายการศึกษา ซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดประเพณีแห่เทียนพรรษาในจังหวัด
อุบลราชธานี

5.2 กลุ่มผู้ให้ข้อมูล (Informants)

ผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วยบุคคลในพื้นที่ศึกษา 3 กลุ่ม ดังนี้

5.2.1. กลุ่มผู้รู้ (Key Informants) ได้แก่ผู้ให้ข้อมูลหลักในชุมชนเป้าหมาย
จำนวนคน ประกอบด้วย

- 1) เจ้าอาวาสวัดในชุมชนเป้าหมาย จำนวน 12 รูป
- 2) ปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 12 คน ทำการคัดเลือกแบบเจาะจง
- 3) ผู้บริหารงานด้านวัฒนธรรม ได้แก่ ผู้อำนวยการสำนักงานวัฒนธรรม
จังหวัด และประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัด รวม จำนวน 2 คน
- 4) ผู้นำชุมชน ได้แก่ นายกองค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน
เจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานด้านวัฒนธรรม จำนวน 4 คน

5.2.2 กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informants) จำนวน 120 คน จากคุ้มวัด
หรือชุมชนเป้าหมายในจังหวัดอุบลราชธานี ในแต่ละชุมชนประกอบด้วย ช่างหล่อเทียน 1 คน
พระสงฆ์ 3 รูป เจ้าหน้าที่ฝ่ายจัดการ 3 คน ผู้ร่วมกระบวนแห่ 3 คน

5.2.3 กลุ่มผู้เกี่ยวข้องทั่วไป (General Informants) ได้แก่ ประชาชนทั่วไป
ที่เข้าร่วมกิจกรรมแห่เทียนเข้าพรรษาที่ชุมชนจัดขึ้น จำนวน 120 คน ชุมชน/คุ้มวัดละ 10 คน

วิธีดำเนินการวิจัย

1. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ดังนี้

1.1 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับประเพณีแห่เทียนพรรษา การเปลี่ยนแปลง และปัญหา
ความร่วมมือของชุมชนในการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษา เป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

(Structured Interviews) ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นใช้เอง ใช้สัมภาษณ์ผู้รู้ ผู้ปฏิบัติ และผู้เกี่ยวข้องกับ การจัดประเพณีแห่เทียนพรรษาจังหวัดอุบลราชธานี ประกอบด้วยประเด็นการสัมภาษณ์ 4 ตอน

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับการสัมภาษณ์

ตอนที่ 2 ประเพณีแห่เทียนพรรษาจังหวัดอุบลราชธานีเกี่ยวกับประวัติ ความเป็นมา ความเชื่อ การทำเทียน การแห่เทียน การสืบสาน

ตอนที่ 3 การเปลี่ยนแปลง / ปัญหาการสืบสานประเพณี ความเชื่อ ดั้งเทียน การแห่เทียน การสืบสานการมีส่วนร่วมของชุมชน

ตอนที่ 4 ความร่วมมือของชุมชนในการสืบสานประเพณีในการแห่เทียนพรรษา

ตอนที่ 5 ความคิดเห็นทั่วไป

1.2 แบบสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับประเพณีแห่เทียนพรรษาจังหวัดอุบลราชธานี เป็นแบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง(Depth Interviews Guideline) ใช้สัมภาษณ์ผู้รู้และผู้ปฏิบัติ ในเชิงลึก

1.3 แบบสังเกตพฤติกรรมความร่วมมือในการแห่เทียนพรรษาจังหวัดอุบลราชธานี เป็นแบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ใช้สังเกตและบันทึกพฤติกรรมความร่วมมือในการจัดกิจกรรมแห่เทียนพรรษาของชุมชนในระหว่างการร่วมกิจกรรมการจัดประเพณี แห่เทียนพรรษา ใช้ควบคู่กับการบันทึกภาคสนาม (Field Note)

1.4 แบบสังเกตทั่วไปเกี่ยวกับการจัดประเพณีแห่เทียนพรรษาจังหวัดอุบลราชธานี เป็นแบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation)

1.5 แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม (Focus Group Guideline) กำหนดปัญหา และแนวทางการพัฒนาความร่วมมือของชุมชนในการจัดประเพณีแห่เทียนพรรษาของ จังหวัดอุบลราชธานี เป็นแบบบันทึกการสนทนากลุ่ม

1.6 แบบบันทึกการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) กำหนดรูปแบบความร่วมมือ ของชุมชนในการสื่อสารประเพณีแห่เทียนพรรษาจังหวัดอุบลราชธานี เป็นแบบบันทึกการประชุม ที่ผู้วิจัยกำหนดขึ้นเพื่อการบันทึกการประชุมปฏิบัติการกำหนดรูปแบบความร่วมมือ

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยยึดหลักข้อมูลที่มีลักษณะสอดคล้อง กับความมุ่งหมายของการวิจัย สามารถตอบคำถามของการวิจัยได้ตามที่กำหนดไว้ ซึ่งมีวิธีการเก็บ ข้อมูลดังต่อไปนี้

2.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร เป็นข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากเอกสาร งานวิจัย หรือที่มีการศึกษาไว้ในประเด็นที่เกี่ยวกับประเพณีการแห่เทียนพรรษาประจำจังหวัด อุบลราชธานี ตลอดจนความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม แนวคิดและทฤษฎีทางด้านสังคมวิทยา

มานุษยวิทยา และวัฒนธรรม อีกทั้งเนื้อหาเกี่ยวกับพื้นที่ที่ทำการศึกษา โดยค้นคว้าเอกสาร ทั้งที่เป็นเอกสารปฐมภูมิหรือทุติยภูมิ จากหน่วยราชการ สถาบันการศึกษา เอกชน ประเภท หนังสือ ตำรา รายงานการประชุม งานวิจัย ปรินต์ นิตยสาร ภาคนิตยสาร การศึกษาค้นคว้าอิสระ อินเทอร์เน็ตและวีดิทัศน์ โดยรวบรวมแยกประเด็นไปตามเนื้อหา

2.2 การเก็บข้อมูลจากภาคสนาม เป็นข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากพื้นที่ที่ทำการศึกษา วิจัย โดยวิธีการ สัมภาษณ์ที่ไม่เป็นทางการ (Informal Interview) และการสัมภาษณ์ที่เป็นทางการ (Formal Interview) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In Depth Interview) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และการสนทนากลุ่ม (Focused Group) และการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop)

2.2.1 การสำรวจเบื้องต้น โดยการขอความร่วมมือจากสำนักงานวัฒนธรรม จังหวัด อุบลราชธานี และผู้นำชุมชนตามคุ้มวัดต่าง ๆ

2.2.2 การสัมภาษณ์ที่เป็นทางการ กับกลุ่มผู้ปฏิบัติ ตามกรอบแนวคิดการวิจัย ที่เกี่ยวกับรูปแบบการอนุรักษ์ ฟื้นฟูและสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

2.2.3 การสัมภาษณ์เจาะลึก และการสัมภาษณ์ที่ไม่เป็นทางการ กับกลุ่มผู้รู้ ด้วยวิธีการเจาะจง โดยการถามจากปราชญ์ชาวบ้าน ครูภูมิปัญญา ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้ข้อมูล เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของประเพณีแห่เทียนพรรษา ตลอดจนการอนุรักษ์ การพัฒนา และการสืบสาน ตลอดจนการบริหารจัดการ ตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน การถ่ายทอดภูมิปัญญา การแกะสลักเทียนพรรษา

2.2.4 การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม เป็นการสังเกตสภาพทั่วไปภายในชุมชน วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ วัฒนธรรม และเหตุการณ์ทั่วไปของชุมชนที่ทำการศึกษาวิจัย เพื่อให้ได้ข้อมูล สภาพทั่วไปของหมู่บ้าน ความเป็นอยู่ วิถีชีวิต ซึ่งเกี่ยวข้องกับการแห่เทียนพรรษา

2.2.5 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยผู้วิจัยเข้าร่วมกิจกรรม การทำเทียนพรรษา การเรียนรู้ในภูมิปัญญาด้านการแกะสลักเทียน การพูดคุยกับชาวบ้านในชุมชน รวมถึงกลุ่ม นักท่องเที่ยว เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับการทำเทียนพรรษาและการแห่เทียนพรรษาทุกแง่มุม ตามความมุ่งหมายของการศึกษาวิจัย

2.2.6 การสนทนากลุ่ม โดยผู้วิจัยใช้การสนทนากับกลุ่มผู้รู้ ผู้ปฏิบัติ และผู้เกี่ยวข้อง จัดสนทนากลุ่ม โดยมีผู้เข้าร่วมประมาณ 7-8 คน เพื่อปรึกษาหารือและหาข้อสรุป ประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ฟื้นฟู และสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

2.2.7 การประชุมเชิงปฏิบัติการ โดยผู้วิจัยใช้วิธีการประชุมเชิงปฏิบัติการ โดยการใช้การสนทนากับกลุ่มผู้รู้ ผู้ปฏิบัติและผู้เกี่ยวข้อง จัดสนทนากลุ่ม โดยมีผู้เข้าร่วมประมาณ

7-8 คน เพื่อปรึกษาหารือและหาข้อสรุป ประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ฟื้นฟู และสร้างสรรค์ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

3. การจัดกระทำและการวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 การจัดกระทำข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการนำข้อมูลที่ได้มาจากการศึกษาเอกสารและข้อมูลจากภาคสนาม โดยแยกตามความมุ่งหมายของการวิจัย มาจัดกระทำดังต่อไปนี้

- 1) นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากเอกสารต่าง ๆ มาศึกษาอย่างละเอียด พร้อมจัด ระบบหมวดหมู่ ตามความมุ่งหมายของการวิจัยที่กำหนดไว้
- 2) นำข้อมูลจากภาคสนามที่เก็บรวบรวมได้จากสำรวจเบื้องต้น การสังเกต การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม ซึ่งได้จัดบันทึกไว้ในแถบบันทึกเสียงมา ถอดความ มาแยกประเภท จัดหมวดหมู่และสรุปสาระสำคัญตามประเด็นที่ทำการศึกษาวิจัย หากมีข้อมูล ที่จำเป็นต้องตรวจสอบใหม่จะต้องกลับไปเข้าสนามอีกครั้งเพื่อความถูกต้อง
- 3) นำข้อมูลทั้งที่เก็บรวบรวมได้จากเอกสารและข้อมูลภาคสนามที่รวบรวม ได้จากสำรวจเบื้องต้น การสังเกต การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม มาตรวจสอบความถูกต้อง สมบูรณ์ ซึ่งในการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลผู้วิจัยใช้วิธีตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล ใช้วิธีตรวจสอบแบบ Investigator Triangulation โดยการนำข้อมูลไปให้ผู้ให้ข้อมูลอ่านหรือกลับไป สอบถามผู้ให้ข้อมูลซ้ำอีก เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตรงกับความเป็นจริง และใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูล แบบสามเส้า (Methodological Triangulation) ของ เดนซิน (Denzin. 1970) คือ การแสวงหา ความเชื่อถือได้ของข้อมูลจากแหล่งที่แตกต่างกันคือ (สุภาพค์ จันทวานิช. 2546 : 129-130)

3.1 การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) คือ การพิสูจน์ว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยไดมานั้นถูกต้องหรือไม่ วิธีตรวจสอบคือการสอบแหล่งของข้อมูล แหล่งที่มาที่จะพิจารณาในการตรวจสอบ ได้แก่ แหล่งเวลา หมายถึง ถ้าข้อมูลต่างเวลากัน จะเหมือนกันหรือไม่ แหล่งสถานที่ หมายถึง ถ้าข้อมูลต่างสถานที่กันจะเหมือนกันหรือไม่ และแหล่งบุคคล หมายถึง ถ้าบุคคลผู้ให้ข้อมูลเปลี่ยนไป ข้อมูลจะเหมือนเดิมหรือไม่

3.2 การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย (Investigator Triangulation) คือ การตรวจสอบว่า ผู้วิจัยแต่ละคนจะได้ข้อมูลต่างกันอย่างไ้ โดยเปลี่ยนตัวผู้สังเกต แทนที่จะใช้ผู้วิจัย คนเดียวกันสังเกตโดยตลอด

3.3 การตรวจสอบสามเส้าด้านทฤษฎี (Theory Triangulation) คือ การตรวจสอบว่า ถ้าผู้วิจัยใช้แนวคิดทฤษฎีที่ต่างไปจากเดิมจะทำให้การตีความข้อมูลแตกต่างกัน มากน้อยเพียงใด

3.4 การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) คือการใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลที่แตกต่างกัน เพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน

3.2 การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามความมุ่งหมายของการวิจัย โดยการนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมจากเอกสารและข้อมูลภาคสนาม จากการสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการประชุมเชิงปฏิบัติการ มาทำการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุป ตามแนวคิดของสูกางค์ จันทวานิช (2546 : 131-137) ดังนี้

1) การวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic induction) คือ วิธีตีความสร้างข้อสรุปจากข้อมูลรูปธรรมหรือปรากฏการณ์ที่มองเห็น เมื่อนักวิจัยได้เห็นรูปธรรมหรือเหตุการณ์หลาย ๆ เหตุการณ์ แล้วก็ลงมือสร้างข้อสรุป ถ้าข้อสรุปนั้นยังไม่ได้รับการตรวจสอบยืนยันก็ถือเป็นสมมติฐานชั่วคราว (Working hypothesis) ถ้าหากได้รับการยืนยันแล้วก็ถือเป็นข้อสรุป

2) การวิเคราะห์โดยการจำแนกชนิดข้อมูล (Typological Analysis) คือ การจำแนกข้อมูลเป็นชนิด ๆ (Typologies) ตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นต่อเนื่องกันไป โดยการใช้วัฒนธรรมและแนวคิดและทฤษฎี เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ ในการวิเคราะห์ข้อมูลจะวิเคราะห์ถึงการจัดระเบียบทางสังคม การทำหน้าที่ของระบบย่อยแต่ละโครงสร้างทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับประเพณีแห่งเทียนพรรษาของจังหวัดอุบลราชธานี วิเคราะห์บทบาทของชุมชนในการถ่ายทอดภูมิปัญญาการแกะสลักเทียนพรรษาการติดพิมพ์เทียนพรรษา รวมถึงรูปแบบการอนุรักษ์ฟื้นฟูและสร้างสรรค์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยมีกรอบ ดังนี้

3) การกระทำ (Acts) คือ เหตุการณ์หรือสถานการณ์หรือพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาใดเวลาหนึ่ง ไม่ยาวนานหรือต่อเนื่อง

4) กิจกรรม (Activities) คือ เหตุการณ์หรือสถานการณ์หรือขนบธรรมเนียมประเพณี ที่เกิดขึ้นในลักษณะต่อเนื่อง และมีความผูกพันกับบุคคลบางคนหรือบางกลุ่ม

5) ความหมาย (Meanings) คือ การที่บุคคลอธิบายหรือสื่อสารหรือให้ความหมายเกี่ยวกับการกระทำและหรือกิจกรรม อาจเป็นการให้ความหมายในลักษณะเกี่ยวกับโลกทัศน์ ความเชื่อ ค่านิยม บรรทัดฐาน

6) ความสัมพันธ์ (Relationship) คือ ความเกี่ยวข้องระหว่างบุคคลหลาย ๆ คนในสังคมที่ศึกษาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง อาจเป็นรูปของการเข้ากันได้หรือความขัดแย้งก็ได้

7) การมีส่วนร่วมในกิจกรรม (Participation) คือ การที่บุคคลมีความผูกพันและเข้าร่วมกิจกรรม หรือมีการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

8) สภาพสังคม (Setting) คือ สถานการณ์หรือสภาพการณ์ที่การกระทำหรือกิจกรรมที่ทำการศึกษาก่ออยู่

4. การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ครั้งนี้ผู้วิจัยนำเสนอผลวิเคราะห์ข้อมูลตามความมุ่งหมายของการวิจัย ด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) โดยผู้วิจัยเริ่มจากการเตรียมเนื้อหาให้ครบตามความมุ่งหมายของการวิจัย วางเค้าโครงของการเขียนรายงานแล้วจึงลงมือเขียนโดยเน้นที่ความถูกต้องรัดกุม ชัดเจน มีความต่อเนื่องและเชื่อมโยงกัน พร้อมตารางและภาพประกอบบางช่วงบางตอน

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ในบทนี้ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามความมุ่งหมายของการวิจัย โดยจำแนกเป็น 3 ตอน ตามลำดับดังนี้

ตอนที่ 1 ประวัติความเป็นมาของประเพณีแห่เทียนพรรษาของจังหวัดอุบลราชธานี

ตอนที่ 2 สภาพการเปลี่ยนแปลงของประเพณีแห่เทียนพรรษาและปัญหาความร่วมมือของชุมชนในการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษาของจังหวัดอุบลราชธานี

ตอนที่ 3 รูปแบบการจัดการเพื่อสร้างความร่วมมือของชุมชนในการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษาจังหวัดอุบลราชธานี

ตอนที่ 1 ประวัติความเป็นมาของประเพณีแห่เทียนพรรษาของจังหวัดอุบลราชธานี

จากการสัมภาษณ์ของผู้รู้ การสังเกตและการสนทนากลุ่มในกลุ่มผู้ปฏิบัติและกลุ่มผู้เกี่ยวข้องทั่วไปเกี่ยวกับความเป็นมาของประเพณีแห่เทียนพรรษาของจังหวัดอุบลราชธานีในชุมชนเป้าหมายการศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี มีความเป็นมาเกี่ยวกับศาสนา วัฒนธรรม และประเพณีแห่เทียนพรรษาของจังหวัดอุบลราชธานี ความเป็นมา ความเชื่อเกี่ยวกับการทำเทียน การแห่เทียน และการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษาของจังหวัดอุบลราชธานีในภาพรวมตามลำดับ ดังนี้

1. ประวัติความเป็นมา

พื้นที่ตั้งเมืองอุบลราชธานี แต่ดั้งเดิมมีความอุดมสมบูรณ์ไปด้วยป่าไม้ชนิดต่าง ๆ มากมายหลายชนิดเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่ามากมายและมีผึ้งมาสร้างรัง จากการมีสัตว์ป่าและผึ้งอาศัยอยู่จำนวนมาก จึงได้รับการกล่าวขานว่า “คงอุผึ้ง” และชาวบ้านได้อาศัยคงอุผึ้งเป็นที่หาของป่า เอาน้ำผึ้งมาใช้ประโยชน์ ทั้งเป็นอาหารและส่วนประกอบของยาสมุนไพรสูตรโบราณต่าง ๆ และรู้จักใช้ประโยชน์จากการเก็บรวบรวมรังผึ้ง ใช้น้ำผึ้งให้เป็นประโยชน์ดังกล่าวแล้วยังรวบรวมนำเอารวงผึ้งมาทำเป็นจีผึ้ง แล้วนำจีผึ้งมาพันเป็นเทียนชนิดต่าง ๆ เพื่อบูชาพระพุทธ พระธรรม และถวายพระสงฆ์ให้จุต เพื่อจะได้มีแสงสว่างในการศึกษาพระธรรมในเวลากลางคืนและใช้เทียนจีผึ้งจุดในโอกาสและพิธีทางศาสนา

ประเพณีการถวายเทียนพรรษาของชาวเมืองอุบลราชธานีหรือชาวอีสานโดยทั่วไปได้มีการถวายเทียนพร้อมกับสิ่งของอื่น ๆ เช่น ผ้าอาบน้ำฝน และเครื่องไทยทานที่จำเป็นในเทศกาล

เข้าพรรษาเดิมทีทุกครัวเรือนจะพื้เทียนยาวรอบศีรษะของทุกคนภายในบ้าน แล้วนำไปถวายพระสงฆ์ในวัดใกล้หมู่บ้าน เรียกว่า “การทอดเทียน” เช่นเดียวกับการทอดผ้าป่าในสมัยโบราณ เจ้านายปกครองบ้านเมือง คือ เจ้าเมือง อุปราช เจ้าราชวงศ์ และเจ้าราชบุตร ได้ยึดถือตามประเพณีดั้งเดิมของชาวอุบลราชธานี เรียกว่า “ฮิตลีสอง คองลีสี่” (ประดับ ก้อนแก้ว. 2553 : สัมภาษณ์)

เทียน เป็นเครื่องสักการะที่ชาวพุทธนำมาบูชาพระธรรม กับพระวินัย การทำต้นเทียนและแห่เทียนพรรษาจังหวัดอุบลราชธานี มีมาพร้อมกับการนับถือพระพุทธศาสนา จากการสอบถามพ่อสุวิษ ภูณผล (ปลัดอาวุโสจังหวัดอุบลราชธานี ผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับประเพณีวัฒนธรรมของจังหวัดอุบลราชธานี) ให้ความว่าสืบเนื่องจากชาวอุบลราชธานี เป็นเมืองพุทธที่เคร่งครัดในศาสนาพุทธและนิยมในกิจกรรมการทำบุญทุกเดือนเรียกว่า ฮิตลีสอง (จารีตการทำบุญ 12 เดือนของชาวอีสาน) เมื่อถึงวันสำคัญต่าง ๆ ได้ถือปฏิบัติอย่างต่อเนื่องและมีความเชื่อเรื่องถวายเทียนพรรษาว่าจะได้นิยามากจึงนิยมทำต้นเทียนไปถวายแก่พระสงฆ์พร้อมข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อพระสงฆ์โดยเฉพาะเทียนที่ใช้บูชาพระรัตนตรัยในระหว่างเข้าพรรษา จุดไว้ตลอดพรรษา (สามเดือน) จึงมีการนำเอาขี้ผึ้งมารวมกันให้ได้จำนวนมากแล้วนำเอาขี้ผึ้งเหล่านี้ไปโปงเป็นน้ำผึ้ง แล้วนำมาพื้กับเส้นด้าย เป็นเทียนมีความยาวรอบศีรษะ (เรียกว่า เทียนเวียนหัว และค่าคิง คือความยาวของลำตัวตรงจากใต้คางลงมาถึงสะดือ) แล้วนำไปถวายพระสงฆ์ในวัด การถวายเทียนในระยะแรก เป็นการถวายตามศรัทธาของพุทธศาสนิกชนโดยนำเทียนเล่มเล็ก ๆ มารวมกันถวาย เมื่อเทียนที่นำมาถวายมีขนาดต่างกัน เทียนก็ไม่เป็นระเบียบ จึงได้นำเทียนมารวมกันจัดให้เป็นระเบียบโดยการมัดเทียนเข้ากับแกนไม้ไผ่ใช้เชือกมัดเป็นปราง ๆ ใช้กระดาษสีติดรอบตกแต่งด้วยเชือกข้อม สีมัด ปิดทับด้วยกระดาษสีต่าง ๆ งามลายสวยงามส่วนใหญ่เป็นลายไทยจากการมัดรวมให้เป็นลำต้นนี้เองจึงเรียกว่า “ต้นเทียน” และเรียกต้นเทียนชนิดนี้ว่า “เทียนมัดรวม” หรือ “เทียนโบราณมัดรวมติดลาย” (พระครูสมุห์คำลี ภิภูธมโม. 2549 : สัมภาษณ์)

จังหวัดอุบลราชธานี เป็นจังหวัดหนึ่งในภาคอีสานที่ได้รับอิทธิพล คติความเชื่อเรื่องอานิสงส์ของการถวายขี้ผึ้งและการถวายแสงสว่างเป็นทาน ผสมกับความเชื่อเรื่อง ฮิตลีสอง คองลีสี่ ในงานบุญเดือนแปดหรืองานบุญเข้าพรรษา ตลอดจนความอุดมสมบูรณ์ของรวงผึ้งในเขตที่ก่อตั้งเป็นชุมชนชาวจังหวัดอุบลราชธานี จนมีชื่อเรียกว่า “ดงอูผึ้ง” ส่งผลให้มีพิธีการถวายเทียนที่ทำมาจากขี้ผึ้งเพื่อถวายแด่พระสงฆ์เพื่อพระสงฆ์จะได้จุดให้ความสว่างถือกำเนิดขึ้น ทุกครัวเรือนจะมีการพื้เทียนจากขี้ผึ้งเป็นของตนเอง (เทียนเวียนหัว ค่าคิง) จากนั้นจะนำไปถวายพระสงฆ์ในก่อนช่วงวันเข้าพรรษาพร้อมกับเครื่องไทยธรรมอื่น ๆ ในปี พ.ศ. 2495 ได้มีการฟื้นฟูศิลปปะการทำต้นเทียน และการแห่เทียนพรรษา ของจังหวัดอุบลราชธานี มีการประกวดต้นเทียนพรรษา 2 ประเภท คือ ประเภทมัดรวมติดลายและประเภทติดพิมพ์ และปี พ.ศ. 2500 มีการจัดงาน

ถึงพุทธกาลทั่วประเทศงานด้านศาสนาเฟื่องฟูมาก การแห่เทียนพรรษาจังหวัดอุบลราชธานีได้รับการสนับสนุนให้ยิ่งใหญ่มากขึ้น ทั้งด้านการจัดขบวนแห่ และการจัดหาสาวงามประจำคันเทียนที่เรียกว่า นางฟ้าประจำคันเทียนของชุมชนและคุ้มวัดต่าง ๆ นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2520 จังหวัดอุบลราชธานีได้จัดงานสัปดาห์ประเพณีแห่เทียนพรรษาให้เป็นงานประเพณีที่ยิ่งใหญ่และมโหฬาร มีการประกวดคันเทียนประเภทต่าง ๆ ประกวดขบวนแห่ และนางงามประจำคันเทียน มีการประชาสัมพันธ์งานกันอย่างกว้างขวาง ทำให้มีผู้คนทั้งชาวไทยและต่างชาตินิยมและชมงานเป็นจำนวนมาก จนกลายเป็นประเพณีที่สำคัญของจังหวัดเป็นสัญลักษณ์ของเมือง และเป็นงานประเพณีที่มีชื่อเสียงของประเทศ

1.1 การทำเทียนในสมัยเริ่มแรก

พุทธศตวรรษที่ 24 ชาวบ้านเมืองอุบล แต่ละบ้านยังทำเทียนพรรษาดวายพระสงฆ์เป็นของตน เริ่มตั้งแต่เป็นเทียนเล่มเล็กขนาดยาวรอบศีรษะและความยาวจากปลายหางถึงสะดือ เรียกว่า เทียนเวียนหัวและเทียนคำคิง ต่อมาพัฒนาเป็นการมัดรวมเทียนเล่มเล็ก แล้วพันด้วยกระดาษสีกลางพุทธศตวรรษที่ 24 พระเจ้านั่งยาเธอ กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ โปรดฯให้มีการแห่เทียนพรรษาเป็นครั้งแรกและจัดให้มีการประกวดขบวนแห่เทียนพรรษาเป็นครั้งแรก ประมาณ พุทธศตวรรษที่ 24 (พ.ศ. 2470-2497) ได้มีการริเริ่มการหล่อเทียนพรรษาด้วยรางไม้เป็นครั้งแรก พ.ศ. 2480 ริเริ่มการทำลวดลายลงบนเทียนพรรษาเป็นครั้งแรกโดยนายโพธิ์ ส่งศรี (ถึงแก่กรรมปี พ.ศ. 2522) เป็นการติดพิมพ์ปั๊ม พ.ศ. 2494 นายชอบ ชัยประภา ผู้ว่าราชการจังหวัดอุบลราชธานีสนับสนุนให้งานแห่เทียนพรรษาเป็นงานประจำปีของจังหวัดเป็นครั้งแรก นายสวน คุณผลได้ริเริ่มการทำองค์ประกอบเทียนพรรษาเป็นรูปสัตว์และใช้ไม้ฉลุเป็นลวดลายประดับเทียนพรรษา พ.ศ. 2495 มีการเปลี่ยนแปลงรถแห่เทียนพรรษาจากเกวียนเป็นรถยนต์ และมีการรื้อฟื้นการประกวดเทียนพรรษาแบบดั้งเดิม (แบบมัดรวมเทียน) และแบบติดพิมพ์ต้นพุทธศตวรรษที่ 2500 (พ.ศ. 2500-2509) ริเริ่มการหล่อเทียนพรรษาด้วยแบบพิมพ์สังกะสีเป็นครั้งแรก พ.ศ. 2502 มีการคิดค้นการทำลวดลายเทียนพรรษาแบบแกะสลักจากต้นเทียน โดย นายคำหมา แสงงาม (ถึงแก่กรรมปี พ.ศ. 2533) มีการแบ่งประเภทการประกวดเทียนพรรษาออกเป็น 3 ประเภท คือ แบบดั้งเดิม (มัดรวมเทียน) แบบติดพิมพ์ และแบบแกะสลัก ซึ่งในที่สุดแบบดั้งเดิมก็เสื่อมความนิยมและหายไป พ.ศ. 2510 งานแห่เทียนพรรษาหยุดชะงักไป 1 ปี ซึ่งมีการคัดค้านการประกวดเทียนพรรษาจาก “พุทธสมาคมจังหวัดอุบลราชธานี” เนื่องจากการประกวดเทียนพรรษาในปีที่ผ่านมามีการแข่งขันกันสูงโดยมีผู้เข้าร่วมแข่งขันบางส่วนไม่พอใจผลการตัดสิน ก่อให้เกิดความรุนแรงภายในงานเกิดขึ้น ส่งผลให้ไม่มีการจัดงานประเพณีแห่เทียนพรรษาในจังหวัดอุบลราชธานีในปีดังกล่าว ซึ่งทำให้ชาวบ้านเกิดความไม่พอใจ จนกระทั่งมีการทบทวนและจัดงานประเพณีแห่เทียนพรรษาขึ้นมาอีกครั้งในปี ต่อมา พ.ศ. 2511 ทำคันเทียน

ที่มีขนาดใหญ่โตและสูงมากขึ้น โดยเป็นครั้งแรกที่ริเริ่มแกะสลักลอยเป็นลอยลอยที่เล่าเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติ

พ.ศ. 2512 เทศบาลเมืองอุบลราชธานี (ปัจจุบันเป็นเทศบาลเมืองนครอุบลราชธานี) ได้จัดให้มีการประกวดเขียนพรรษาที่ศาลากลางหลังเก่า (บริเวณข้างศาลหลักเมือง) ซึ่งส่งผลให้มีการส่งเขียนพรรษาเข้าประกวดเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ พ.ศ. 2516 แต่ละคุ้มวัดให้ความสนใจส่งต้นเทียนทั้งแบบติดพิมพ์และแบบแกะสลักและส่งขบวนแห่เทียนพรรษาเข้าร่วมขบวนแห่และเข้าร่วมประกวดมากขึ้น ทำให้เทศบาลเมืองอุบลราชธานีต้องย้ายสถานที่จัดงานมาเป็นบริเวณทุ่งศรีเมืองตราบจนปัจจุบัน พ.ศ. 2519 จังหวัดอุบลราชธานีและเทศบาลเมืองอุบลราชธานีได้เชิญให้องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (อศท.) มาร่วมงานและสังเกตการณ์งานแห่เทียนพรรษาเพื่อยกระดับให้เป็นงานระดับชาติ พ.ศ. 2520 องค์กรส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (อศท.) เริ่มเข้ามาสนับสนุนงานแห่เทียนพรรษาของจังหวัดอุบลราชธานีให้เป็นงานประจำปีของจังหวัดและระดับชาติเป็นครั้งแรกที่เพิ่มระยะเวลาการจัดงานแห่เทียนพรรษาเป็น 3 วัน (สมคิด สอนอาจ. 2553 : สัมภาษณ์)

ต้นเทียนพรรษาที่เคยจัดประกวดในงานประเพณีแห่เทียนพรรษาของจังหวัดอุบลราชธานี ตั้งแต่เริ่มแรกมาจนถึงปัจจุบัน แบ่งต้นเทียนเป็น 3 ประเภท คือ

- 1) ประเภทต้นเทียนพรรษามัดรวมติดลาย (เทียนโบราณ)
- 2) ประเภทต้นเทียนพรรษาคิดพิมพ์
- 3) ประเภทต้นเทียนพรรษาแกะสลัก

1.2 พัฒนาการของการแห่เทียน

ต้นเทียนของชาวเมืองอุบลราชธานี ทั้ง 3 ประเภทดังกล่าวข้างต้น มีประวัติความเป็นมาโดยสังเขป ดังนี้

สมัยที่ 1 (พ.ศ. 2335 – 2443) เทียนเวียนหัวมัดรวมติดลาย

การทำเทียนในสมัยแรกจะทำในลักษณะง่าย ๆ คือ ฟันเทียนยาวเวียนรอบศีรษะของทุกคนในบ้านนำไปถวายพระสงฆ์ในวัดใกล้หมู่บ้าน ต่อมาได้้นำเทียนเล่มเล็ก ๆ หลาย ๆ เล่มมาเรียงและมัดด้วยเชือกผูกมัดรวมติดเข้าด้วยกันกับแกนไม้ที่ทำมาจากลำต้นของต้นหมากปล้องไม้ไผ่ หรือไม้แก่น โดยเรียงเทียนเป็นแท่งเป็นชั้นจากฐานจนถึงยอดของแกนไม้นั้น

การตกแต่งเทียนนิยมใช้กระดาษดังโก (กระดาษเงิน กระดาษทอง) หรือกระดาษแก้ว ที่มีสีฉูดฉาดโดยรอบห่อหุ้มรอยต่อของเทียนแต่ละรอบจนถึงยอดเป็นช่วง ๆ หรือติดกระดาษเป็นลวดลายต่าง ๆ ตามถนัดให้สวยงาม ทำขี้ผึ้งยึดแกนลำต้นไว้เพื่อให้สามารถยกเคลื่อนย้ายไปตั้งในที่ต่าง ๆ ได้ อาจใช้ปื๊ดทำเป็นฐาน และนำข้าวสาร หรือทรายใส่ลงในปื๊ดให้น้ำหนักเพื่อรองรับต้นเทียน ซึ่งก็ถือว่าสวยงามเพียงพอแล้ว การทำต้นเทียนในลักษณะเช่นนี้เรียกว่า

การมัดรวมติดลาย แต่ละคຸ້ມบ้านต่างคนต่างทำแล้วนำไปถวายวัดตามคຸ້ມบ้านตามชุมชนของตนเอง
เขียนชนิดนี้เมื่อนำไปถวายพระที่วัดแล้วพระสงฆ์สามารถแกะเขียนเป็นเล่ม ๆ นำออกมาใช้
ประโยชน์ หรือนำมาจุดเพื่อให้สว่างได้เรื่อยๆ ทีละเล่มจนหมดหรือจนออกพรรษา (ราชชนทร
จุลทุม. 2553 : สัมภาษณ์)

สมัยที่ 2 (พ.ศ. 2444 – 2479) หลอมเทียนหลอมบุญ หลอมใจ

เมื่อครั้งพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงสรพลธิประสงศ์ พระเจ้า
น้องยาเธอในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงดำรงตำแหน่งข้าหลวงต่างพระองค์
สำเร็จราชการมณฑลอีสาน ประทับที่เมืองอุบล ทรงเห็นการแห่บุญบั้งไฟที่วัดหลวง ริมแม่น้ำมูล
เกิดเหตุบั้งไฟตกลงมาถูกชาวบ้านตาย อีกทั้งชาวบ้านที่มาร่วมงานต่างกินเหล้าเมามา ยเกิดการทะเลาะ
วิวาทชกต่อย ตีรันฟันแทงกันถึงแก่กรรมตาย จนมีคำกล่าวเป็นภาษาอีสานว่า “ปีได้บั้งมีตีรันฟันแทงกัน
มันเสียดาบแข็งข้าวหมา” มีความหมายว่า หากปีใดไม่มีการทะเลาะวิวาทกัน จะรู้สึกเสียดาบแข็งที่ใช้
หมักสุรา เสด็จในกรมทรงเห็นว่าเป็นเรื่องไม่ดี อีกทั้งประเพณีบุญบั้งไฟ เป็นประเพณีที่นับถือ
เทพเจ้า (แถน) ตามธรรมเนียมของศาสนาฮินดู พระองค์จึงทรงสั่งให้ จดเว้นการจัดงานบุญบั้งไฟ
อีกต่อไป และใช้ประเพณีถวายเทียนพรรษา เป็นพุทธบูชาตามธรรมเนียมของชาวพุทธโดยแท้จริง
เมืองอุบลจึงมีประเพณีแห่เทียนพรรษานับแต่นั้นสืบมาจนถึงปัจจุบัน

ในสมัยนี้มีการหล่อเทียนต้นใหญ่ เนื่องจากเห็นว่าการมัดเทียนขนาดเล็ก
รวมเข้าด้วยกันเป็นงานที่ทำได้ง่าย ประกอบกับพระองค์ทรงเห็นการถวายเทียนต่างคนต่างทำ
จึงทรงเป็นผู้ริเริ่มให้ชาวเมืองอุบลร่วมกันหล่อเทียนต้นใหญ่ มอบให้ชาวบ้านทำเป็นกลุ่มใหญ่
หรือทำเป็นคຸ້มวัด มีกรรมการเมืองคอยดูแลแต่ละคຸ້มวัด การจัดทำต้นเทียนถือเป็นงานใหญ่ใช้
แรงงานคนมาก ใช้เวลามาก และสิ้นเปลืองทุนทรัพย์ อีกทั้งชาวบ้านส่วนใหญ่ต้องการทำบุญอยู่แล้ว
จึงทรงมีกุศโลบาย “หลอมเทียน หลอมบุญ หลอมใจ” ลดช่องว่างระหว่างชนชั้น ลดช่องว่าง
ระหว่างฐานะ ไม่ว่ายากดีมีจน นำขี้ผึ้งเล็กใหญ่มาหลอมในกระทะทองเหลืองอันเดียวกัน
ได้ต้นเทียนต้นเดียวกัน มีส่วนเป็นเจ้าของด้วยกัน ได้บุญได้กุศลเท่าเทียมกัน ก่อให้เกิดความรัก
สมัครสมานสามัคคี ถือว่าเป็นการทำบุญร่วมกัน ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 เมื่อร่วมแรงร่วมใจกัน
ทำต้นเทียนเสร็จแล้ว ให้นำต้นเทียนทุกต้นมารวมกันที่วังของพระองค์ (วังสัจด์) กลางคืนมีมหรสพ
สมโภชตลอดคืน รุ่งเช้าวันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 เป็นวันเข้าพรรษา ทรงให้มีการดักบาตรเลี้ยงพระ
ร่วมกัน เสร็จแล้วก็โปรดให้ชาวเมืองที่มีเกวียนได้ประดับตกแต่งโค เกวียน ม้า ลา นำมาเข้า
ขบวนแห่ โดยไปรวมกันที่หน้าศาลากลางมณฑลในเวลาเที่ยงวัน ทรงประทานรางวัลแก่ผู้ทำต้น
เทียนสวยงาม เมื่อพร้อมกันแล้วก็ทรงให้จับสลาก หากต้นเทียนของคณะใดจับสลากถูกวัดไหน
ต้นเทียนของคณะนั้นก็จะแห่ไปถวายวัดนั้น ๆ

ระยะนี้เป็นการทำต้นเทียนด้วยการหล่อ โดยใช้ไม้ไผ่ลำใหญ่ทะลุปล้องตรงกลางออกแล้วเทขี้ผึ้งที่หลอมละลายลงไป ทำให้ได้ต้นเทียนที่มีขนาดใหญ่ขึ้น นิยมใช้ขี้ผึ้งแท้ในการทำต้นเทียน จึงมีสีขาวอมเหลือง มีกลิ่นหอมอ่อนๆ และสามารถใช้จุดเพื่อให้แสงสว่างได้จริง แต่ต้นเทียนก็ยังมีขนาดเล็กอยู่ ในส่วนการตกแต่ง (ภาษาอีสานเรียกว่า การเอ้) จะใช้วัสดุจำพวก เชือกข้อมลิ้นรอบต้นเทียนเป็นช่วง ๆ และใช้กระดาษสีต่าง ๆ ทำเป็นลวดลายประดับต้นเทียน ให้ใหญ่ขึ้นถึงขนาดเท่าลำต้นกล้วย และทำให้มีขนาดใหญ่ขึ้นจนมีขนาดเท่าต้นเสาทรงกลม หรือทรงกระบอก แต่พื้นผิวเทียนยังกลมเกลี้ยง ถือได้ว่าเป็นงานที่ทำได้ยาก ดังนั้นชาวบ้านบางกลุ่ม จึงนิยมทำต้นเทียนขนาดใหญ่ที่มีรูปทรงเป็นเหลี่ยม ซึ่งทำได้ง่ายกว่าทรงกลม ลำพังมีเฉพาะต้นเทียน ทำให้มองเห็นไม่สวยงาม จึงทำฐานล่างของเทียนเพิ่มเติมเข้าไปเพื่อรองรับต้นเทียนไว้ มิให้ล้ม หรือเอนเอียงโดยใช้ประกอบกันเป็นรูปทรงต่าง ๆ เช่น ทรงกลม หรือทรงเหลี่ยม อาจทำเป็น ชั้นเดียวหรือหลายชั้น แล้วแต่เห็นว่าสวยงาม ตรงกลางฐานล่างจะมีไม้ท่อนหนึ่งเป็นแกนปักไว้ในเวลาหล่อต้นเทียนต้องให้เนื้อเทียนโอบโดยรอบแกนไม้นี้ เมื่อต้องการเคลื่อนย้ายต้นเทียนและฐานล่างเพื่อความสะดวกและเบาแรงการหามใส่บ่าจะสะดวกกว่าการยกด้วยมือ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องหาไม้คานหามมาติดขาทั้ง 2 ด้านของฐานล่าง ใช้เชือกผูกปลายไม้คานหามทั้ง 2 ด้าน ให้อยู่ในลักษณะหย่อนเพื่อที่คนจะเข้าไปหามและจับไม้ที่ติดขาได้ ต่อมามีการประชันขันแข่งกัน ทำต้นเทียนในด้านความสวยงามและความใหญ่โตระหว่างกลุ่มหรือคุ้มวัด กลุ่มไหนคุ้มวัดไหน จัดทำต้นเทียนได้สวยงามก็มีการยกย่องสรรเสริญฝีมือช่าง จากเดิมที่มีการประดับตกแต่งด้วยวิธีการใช้กระดาษสีติดเป็นลวดลายแทน เช่น ลายดอกคำควน ดอกพิกุล แต่ในด้านความวิจิตรพิสดารของต้นเทียนยังมีให้เห็นไม่มากนัก การจัดทำต้นเทียนในสมัยนั้น จึงเป็นต้นแบบของต้นเทียนประเภทติดพิมพ์ และประเภทแกะสลัก ในสมัยต่อมา (วิเชียร ภาดี. 2553 : สัมภาษณ์)

สมัยที่ 3 (พ.ศ. 2480 – 2501) แกะลาย ติดพิมพ์

เป็นช่วงที่ศิลปะการทำเทียนพรรษา และงานช่างศิลป์ต่าง ๆ ได้รับการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านแนวความคิด รูปแบบและองค์ประกอบทางศิลปะ ในส่วนที่เกี่ยวกับการทำเทียนพรรษาการใช้ล้อเลื่อนและเกวียนเข้าในขบวนแห่เริ่มซบเซาลง มีการนำธามาใช้เป็นพาหนะแทน การตกแต่งประดับประดาและขบวนแห่ ทำได้อย่างวิจิตรตระการตามากขึ้น การทำต้นเทียนก็เช่นกัน มีการคิดค้นวิธีการทำให้เกิดลวดลายที่สลับซับซ้อนสวยงามมากขึ้น โดยการพิมพ์ลายดอกสีให้กลายเป็นลายต่างๆ บนแบบพิมพ์ที่ทำขึ้นจากการแกะสลักต้นกล้วย หรือผลไม้บางชนิดที่มีเนื้อแน่น เช่น มะละกอ มะม่วง ฟักทอง มันเทศ เผือก ให้เป็นลวดลายต่าง ๆ เช่น ลายดอกไม้เป็นต้นแบบพิมพ์ 1 อันใช้พิมพ์ดอกสีได้เพียง 1 ลาย แต่อาจพิมพ์ได้หลายดอก ถึงกระนั้นก็ตาม จำเป็นต้องทำแบบพิมพ์ไว้ให้มากเมื่อทำเป็นแบบพิมพ์ลายเสร็จแล้ว ใช้ไม้เสียบแบบพิมพ์เพื่อทำเป็นที่ยึดนำไปจุ่มลงในขี้ผึ้งที่ต้มจนหลอมละลาย ขี้ผึ้งก็จะติดอยู่ที่แบบพิมพ์จากนั้นนำแบบพิมพ์ไปจุ่ม

ในน้ำเย็นอีกครั้ง เพื่อให้จี๊ฟ้งติดแบบพิมพ์หลุดออกมา ก็จะได้ลายดอกฟุ้งตามแบบพิมพ์ แล้วนำไปติดกับดินเทียนที่หล่อไว้ตั้งแต่ส่วนของดินเทียนจนกระทั่งถึงส่วนของฐานและส่วนประกอบอื่น ๆ ให้มีลวดลายสวยงามตามรูปแบบที่คิดไว้ การตัดดอกฟุ้งจะต้องใช้ไม้กีดช่วยเสียบและตรึงไว้เพื่อป้องกันมิให้ดอกฟุ้งหลุดออก วิธีการเช่นนี้ นับได้ว่าเป็นต้นแบบของการจัดทำดินเทียนประเภทติดพิมพ์ (ประดับ ก้อนแก้ว, 2553 : สัมภาษณ์)

การพิมพ์ลายดอกฟุ้งลงในแบบพิมพ์ที่ทำจากผลไม้ ก่อให้เกิดความยุ่งยากและเสียเวลา เนื่องจากแบบและลวดลายไม่ต่อเนื่อง จึงมีผู้คิดค้นประดิษฐ์วิธีทำแบบลายดอกฟุ้งขึ้นใหม่ ชื่อ นายโพธิ์ ส่งศรี ลูกศิษย์ของญาณพระครูวิโรจน์รัตโนบล (บุญรอด นุนตโร) ช่างทำดินเทียนของวัดทุ่งศรีเมือง ซึ่งเป็นวัดที่อยู่ในเขตคุ้มบ้านของท่านเองท่านได้นำความรู้ความสามารถในการเป็นช่างออกแบบก่อสร้างและแกะลายโบสถ์มาประยุกต์ใช้ โดยได้คิดวิธีแกะลายแบบพิมพ์ลงบนไม้ฝรั่ง ลวดลายที่แกะสลักเป็นลายแบบง่าย ๆ แบบพื้นถิ่น ลักษณะของลายจะไม่พริ้วมากเหมือนกับลายของภาคกลาง เช่น ลายผักแว่น ดอกพุดตาน ดอกฝ้าย ประจำยาม กระจังตาอ้อย ใบเทศ บัวคว่ำ บัวหงาย ก้ามปู กรวยเชิง หน้าขบ เป็นต้น โดยการนำจี๊ฟ้งหลอมละลายแล้ว เทลงบนแบบพิมพ์ รอจนกว่าจี๊ฟ้งเย็นจึงแกะออกจากแบบพิมพ์ แล้วนำไปติดที่ดินเทียน หลังจากนั้นได้มีการค้นคิดวิธีแกะลายบนแบบพิมพ์เพิ่มขึ้น โดยการนำเอาหินสบู่ (อาจเรียกว่า หินชนวน หินอ่อน หรือหินลับมีดโกน) มาทำแบบพิมพ์เพื่อพิมพ์ลายดอกฟุ้ง โดยใช้จี๊ฟ้งที่ตากแดดจนอ่อนมากลงบนแผ่นหินที่เป็นแบบพิมพ์ ซึ่งลวดลายที่ได้มีความคมชัด อ่อนช้อย และต่อเนื่องกัน จากนั้นจึงนำลวดลายที่ได้ไปติดที่ดินเทียน เรียกว่า เทียนพรรษาประเภทติดพิมพ์

ต่อมาได้มีช่างฝีมือเกิดขึ้นใหม่อีกหลายคน เช่น นายสวน คุณผล อาชีพรับราชการในตำแหน่งครูใหญ่โรงเรียนวัดหนองยาง ปัจจุบันคือ โรงเรียนอุบลวิทยาคม ช่างฝีมือผู้เจริญรอยตามนายสวน คุณผล คือ นางสาวนศักดิ์ คุณผล ผู้เป็นภรรยาซึ่งรับราชการครูโรงเรียนเดียวกันกับสามี เป็นผู้ที่มีฝีมือด้านงานประดิษฐ์ศิลปหัตถกรรมการจัดดอกไม้สดและดอกไม้ประดิษฐ์ ท่านได้นำสิ่งล้ำค่าเหล่านี้มา ประดับตกแต่งเสริมดินเทียนให้เกิดความสวยงามยิ่งขึ้น นายสวน คุณผล ได้ประยุกต์ลวดลาย และเพิ่มรายละเอียดของลวดลายที่นำมาคิดให้มากยิ่งขึ้น ทั้งการนำสีมาข้อมเทียน (ในสมัยนั้นใช้สีตราสตาจค์) ต้มผสมกับจี๊ฟ้ง เพื่อให้สีของจี๊ฟ้งที่นำมาทำดอกฟุ้ง สม่่าเสมอเป็นสีเดียวกัน เนื่องจากมีทั้งจี๊ฟ้งเก่าและจี๊ฟ้งใหม่ แล้วนำมาปั้นเป็นรูปสัตว์ และลวดลายให้เป็นลวดลาย ประดับมากยิ่งขึ้น พร้อมกับสอดแทรกเนื้อหาเรื่องราวพุทธประวัติ มีการนำสัตว์ซึ่งเป็นเครื่องหมายของปีนักษัตรมาประกอบเป็นฐานของดินเทียน เช่น ปิมาะโรงก็ใช้รูปใหญ่ขุดใต้ฐานดินเทียนและแผ่นแม่เบี้ยคุ้มครองดินเทียน นอกจากนายสวนและนางสาวนศักดิ์ คุณผลแล้ว ยังมีพระบุญจันทร์ (วัดแจ้ง) พระสมพงษ์ อินทร์โสม (วัดทุ่งศรีเมือง) นายล้วน มุขสมบัติ

และนายประดับ ก้อนแก้ว ซึ่งแต่ละคนล้วนเป็นช่างฝีมือในการจัดทำต้นเทียนประเภทติดพิมพ์ (สมคิด สอนอาจ. 2553 : สัมภาษณ์)

ครั้นถึงปี พ.ศ. 2495 จังหวัดอุบลราชธานี ได้มีการฟื้นฟูการทำเทียนพรรษาและแห่เทียนพรรษาในรูปแบบใหม่ขึ้น คณะกรรมการได้จัดให้มีการประกวดเทียนพรรษา แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ประเภทมัดรวมติดลาย และประเภทติดพิมพ์ การทำเทียนแต่ละคุ้มวัด ช่างทำเทียนส่วนใหญ่จะเป็นพระสงฆ์ที่มีความสนใจ และร่ำเรียนวิชาช่างมา พระที่มีชื่อเสียงได้แก่ พระวัดแจ้ง วัดกลาง วัดทุ่งศรีเมือง และวัดพลแพน ช่างที่เป็นฆราวาสส่วนมากจะเป็นช่างระดับ ลูกมือมีหน้าที่ช่วยด้านแรงงาน และช่วยทำลายตามแบบพิมพ์ ในบรรดาพระช่างทั้งหลายนั้นมีพระบุญจันทร์ หรือพระมหาบุญจันทร์ กิตติโสโธ วัดแจ้ง เป็นช่างแกะสลักกลดลายที่มีฝีมือ สูงมาก

สมัยที่ 4 (พ.ศ. 2502-2519) สลักเทียน สลักลาย

หลังจากได้มีการจัดทำต้นเทียนพรรษาประเภทติดพิมพ์ติดต่อกันมานาน ในปี พ.ศ. 2502 นายคำหมา แสงงาม ผู้ซึ่งเคยศึกษางานศิลปะมาตั้งแต่สมัยบวชเป็นพระภิกษุ เคยเป็นลูกมือพระครูวิโรจน์ รัตนโนบล บุรณะองค์พระธาตุพนมเมื่อปี พ.ศ. 2444 เมื่อลาสิกขาบท เป็นฆราวาสแล้ว ท่านก็ยังปฏิบัติงานด้านศิลปะเป็นประจำ จนมีความรู้ความสามารถด้านศิลปะ หลายแขนง เช่น การเขียนลาย การแกะสลักไม้ ออกแบบลวดลายประกอบส่วนต่าง ๆ ของศาสนาคาร ได้แก่ โบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ เมรุ ชุมประตู่ เป็นต้น ผลงานของท่านทุกชิ้นเป็นที่ยอมรับ โดยทั่วไปว่าฝีมือประณีตมาก ท่านได้แนวคิดในการนำความรู้ความสามารถด้านศิลปะเหล่านี้ มาประดิษฐ์ลวดลายของต้นเทียน และทำการแกะสลักกลดลายลงบนต้นเทียนของวัดบ้านกุดเป่ง อำเภวารินชำราบ แทนการพิมพ์ลายดอกผึ้งมาติดที่ต้นเทียนเฉกเช่นช่างฝีมือรุ่นก่อน ๆ เคยทำมา โดยแกะสลักกลดลายลงบนต้นเทียนเป็นลายกนกเปลวทั้งต้น ส่วนฐานมีการแกะสลักเรื่องราว เกี่ยวกับพุทธประวัติปางต่าง ๆ รวมถึงเรื่องราวสาเหตุของการทำเทียนพรรษาได้อย่างสวยงามวิจิตรตระการตา ชาวคุ้มวัดบ้านกุดเป่งจึงได้นำต้นเทียนพรรษาที่สลักโดยนายคำหมา แสงงาม เข้าร่วมงานประเพณีแห่เทียนพรรษาของจังหวัดอุบลราชธานี คณะกรรมการประกวดต้นเทียนเห็นว่า ต้นเทียนแกะสลักของชาวบ้านคุ้มวัดบ้านกุดเป่งมีความแปลกใหม่และสวยงาม จึงตัดสินใจให้ได้รับรางวัลชนะเลิศ แต่เนื่องจากในปี พ.ศ. 2502 นั้น การประกวดต้นเทียนยังมิได้แยกรางวัลออกเป็นประเภทต่าง ๆ เช่นทุกวันนี้ จึงนับว่าเป็นปรากฏการณ์ใหม่ที่ยังไม่เคยมีในวงการช่างทำเทียนพรรษา ถือได้ว่าผลงานแกะสลักต้นเทียนของนายคำหมา แสงงาม เป็นต้นแบบของเทียนพรรษาประเภทแกะสลักในปัจจุบัน (พระครูสมุห์คำลี. 2553 : สัมภาษณ์)

สมัยที่ 5 (พ.ศ. 2520 – ปัจจุบัน) ไรจน์ศาสตร์ เรื่องศิลป์

นับเป็นยุคทองของการทำต้นเทียนพรรษา กิตติศัพท์ความยิ่งใหญ่ตระการตาของต้นเทียน การประกวดต้นเทียนและขบวนแห่เทียนพรรษาของจังหวัดอุบลราชธานี ได้รับการเผยแพร่จรไกลให้เป็นที่รู้จักกันอย่าแพร่หลาย ทั้งในหมู่ประชาชนคนไทย และชาวต่างประเทศ ซึ่งต่างหลงใหลมาชมงานบุญประเพณีแห่เทียนพรรษาของจังหวัดอุบลราชธานีกันอย่างมากมายล้นหลามเป็นเหตุให้งานประเพณีแห่เทียนพรรษาของจังหวัดอุบลราชธานีกลายเป็นเทศกาลงานบุญที่ยิ่งใหญ่มหิพาร จากการลงทุนด้านแรงงาน เวลา กำลังความคิด กำลังทรัพย์ ซึ่งทุ่มเทกันอย่างมากมายอยู่แล้ว ก็ได้เพิ่มทวีคูณมากยิ่งขึ้น ด้วยเหตุที่จังหวัดอุบลราชธานีเป็นเมืองแห่งนักปราชญ์ ไรจน์ศาสตร์ เรื่องศิลป์ เทียนพรรษาของจังหวัดอุบลราชธานีจึงงดงามด้วยความร่วมมือร่วมใจ แฝงไว้ด้วยพลังแห่งศรัทธา วิจิตรการตาด้วยฝีมือ ดังนั้นเพื่อสนับสนุนและส่งเสริมการท่องเที่ยว องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (อศท.) หรือการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ในปัจจุบัน ได้ให้การสนับสนุนเข้าร่วมกิจกรรมและร่วมเป็นเจ้าภาพในการจัดงาน ถือเป็นงานประจำปีและงานระดับชาติ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2520 เป็นต้นมา การจัดทำต้นเทียนพร้อมบวรารเริ่มจัดทำใหญ่โตเรื่อยมา ต่อมานายสุวัฒน์ สุทธิประภา ช่างเทียนประเภทแกะสลัก ได้จัดทำต้นเทียนให้กับวัดเมืองเดช อำเภอเดชอุดม ส่งเข้าประกวดในงานแห่เทียนพรรษาของจังหวัดอุบลราชธานี นับเป็นต้นเทียนที่มีความตื่นตาตื่นใจผู้คนมาร่วมงานเป็นอย่างยิ่งปรากฏว่าได้รับรางวัลชนะเลิศ ดังนั้น ในปีต่อมา ช่างคุ้มวัดต่าง ๆ ก็ได้พัฒนาการทำต้นเทียนให้สวยงามยิ่งใหญ่อลังการเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน หากมองย้อนอดีตนับเป็นความภาคภูมิใจของประชาชนในท้องถิ่นที่ได้ร่วมแรงร่วมใจกันสืบสานประเพณีนี้มานับ 100 ปี ชาวคุ้มวัดทุกวัดต่างมีส่วนร่วมในการจัดทำต้นเทียน ตั้งแต่เด็กจนแก่จนถือเป็นความรับผิดชอบและหวงแหน พร้อมๆ กับการทุ่มเทพลังทางความคิดในการศึกษาและคิดค้นเทคนิควิธีการใหม่ๆ เพื่อพัฒนาการจัดทำเทียนพรรษาจังหวัดอุบลราชธานีให้มีวิวัฒนาการยิ่งๆ ขึ้นไป เมื่อการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) เข้ามามีบทบาทสนับสนุนงานประเพณีแห่เทียนพรรษา คณะกรรมการจัดงานได้จัดให้เป็นงานที่ยิ่งใหญ่มหิพาร มีการทบทวนและพัฒนาการประกวด อาทิ ให้แยกประเภทของการจัดประกวดโดยแบ่งเป็น การประกวดขบวนแห่การประกวดนางฟ้า (นางงาม) ประจำต้นเทียน และการประกวดต้นเทียน มีการกำหนดเกณฑ์และวิธีการให้คะแนนในการประกวดไว้อย่างรัดกุมและเหมาะสมยิ่งขึ้น โดยกำหนดระยะเวลาในการจัดงานเป็น 3 วัน คือ วันขึ้น 14 – 15 ค่ำ และแรม 1 ค่ำเดือน 8 วันแรกเป็นวันเปิดงานวันที่สองเป็นวันรวมต้นเทียน ประกวดต้นเทียน และประกวดนางฟ้าประจำต้นเทียนในช่วงเวลากลางวัน และวันที่ 3 เป็นพิธีแห่เทียนพรรษาและประกวดขบวนแห่ไปพร้อมกัน นอกจากนี้ยังกำหนดงานประเพณีแห่เทียนพรรษาให้สอดคล้องกับงานพิธีสำคัญของจังหวัดและของชาติอีกด้วย เช่น งานเฉลิมฉลองอุบลราชธานี 200 ปี ในปี พ.ศ. 2535 งานฉลองกาญจนาภิเษก พระบาทสมเด็จพระ

พระเจ้าอยู่หัวทรงครองราชย์สมบัติ 50 ปี ในปี พ.ศ. 2539 งานฉลองครบรอบ 60 ปี ในปี พ.ศ. 2540 งานพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงมีพระชนมายุครบ 6 รอบ ในปี พ.ศ. 2542 ขยายวันจัดงาน 5 วัน โดยการจัดกิจกรรมอื่น ๆ เข้ามาเสริม เช่น วันแรกจะเป็นพิธีเปิดงาน และสมโภชเทียนพระราชทาน วันที่สองจัดงานพาแลง การแสดงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน การประกวดธิดาเทียนพรรษา (นางฟ้า, นางงาม) วันที่สาม การรวมเทียน สาธิตการจัดทำต้นเทียน ทั้งสองประเภท และประกวดต้นเทียนพรรษา วันที่สี่ เปิดงานแห่เทียนพรรษา ประกวดต้นเทียน และขบวนแห่ และพิธีมอบรางวัล วันที่ห้านำต้นเทียนที่ชนะเลิศและรองชนะเลิศ มาตั้งแสดงบริเวณทุ่งศรีเมืองเพื่อให้นักท่องเที่ยวและประชาชนได้ชมความงาม สำหรับการถวายเทียนพรรษานั้น มอบให้คุ้มวัดจัดพิธีถวายกันเองในวันเวลาแล้วแต่คณะกรรมการคุ้มวัดและชุมชนเห็นสมควร

การจัดต้นเทียนในปัจจุบันมีการพัฒนาไปมาก มีการแข่งขันกันทุกรูปแบบ เพื่อหวังเอาชนะเลิศ มีการลงทุนกันอย่างมหาศาล พยายามสร้างประติมากรรม สถาปัตยกรรม จากเทียน พร้อมองค์ประกอบให้ใหญ่โตมโหฬาร ตลอดจนการประดับประดาตกแต่ง ทำให้มีค่าใช้จ่ายสูง ต้นเทียนที่ส่งเข้าประกวดแต่ละต้นจะต้องลงทุนสูง ประมาณ 50,000 – 500,000 บาท ทำให้คุ้มวัดต้องเพิ่มภาระในการจัดหางบประมาณมาจัดทำเพิ่มขึ้น บางคุ้มวัดได้ถอนตัวออกไม่เข้าร่วมงานประเพณีแห่เทียนนี้ ทำให้จำนวนต้นเทียนพรรษาลดลง (วิชิต บุญจริง. 2553 : สัมภาษณ์)

2. ความเชื่อเรื่องเทียนพรรษา

ความสัมพันธ์ระหว่างขี้ผึ้งกับพุทธศาสนานั้น ขี้ผึ้งมีความสัมพันธ์กับพระพุทธองค์ ตั้งแต่เมื่อครั้งพุทธกาล ดังมีเรื่องเล่าที่ปรากฏในหนังสือ “พระธัมมปทัฏฐกถาแปล ภาค 1” ในเรื่อง ลำดับที่ 5 คือ เรื่องพระภิกษุชาวเมืองโกสัมพี ซึ่งมีความตอนหนึ่ง กล่าวถึงวานรถวายรวงน้ำผึ้ง ความว่า เมื่อช้างปาริเลศจะอุปฐากพระศาสดา มีวานรตนหนึ่งเห็นการกระทำนั้นและคิดอยากจะทำอะไรถวายพระตถาคตเจ้าบ้าง วานรตัวนั้นจึงเที่ยวไป วันหนึ่งวานรเห็นรวงผึ้งที่กิ่งไม้ แต่หาตัวผึ้งไม่มี จึงหักเอากิ่งไม้ที่มีรวงผึ้งนั้น แล้วนำรวงผึ้งทั้งกิ่งไม้ไปสู่สำนักพระศาสดาเพื่อถวายรวงผึ้ง พระศาสดาทรงรับไว้ วานรเฝ้าดูอยู่ เพื่อจะได้ทราบว่พระศาสดาจะบริโภคหรือไม่พระศาสดาทรงรับไว้แล้วนั่งเฉยอยู่ วานรเกิดความสงสัยจึงจับปลายกิ่งไม้พลิกพิจารณา ดูเห็นตัวอ่อนของผึ้ง วานรจึงค่อย ๆ นำตัวอ่อนออกเสีย แล้วถวายใหม่ พระศาสดาทรงบริโภค วานรนั้นมิไยยินดีกระโดดโลดเต้นตามประสาไปตามกิ่งไม้ จนพลัดตกลงมาที่ปลายต่อไม้อันหนึ่ง ทำให้วานรถึงแก่ความตาย แต่อานิสงส์ที่ได้ทำไว้ คือเป็นผู้หารวงผึ้งมาถวายพระพุทธเจ้าผู้ทรงศีล จึงได้ไปเกิดในวิมานทอง สูง 30 โยชน์ ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มีนางอัปสรพันหนึ่งเป็นบริวาร (สมคิด สอนอาจ. 2553 : สัมภาษณ์)

2.1 ความเชื่อเรื่องเทียนในสมัยอดีต

จากเรื่องที่ปรากฏในสมัยพุทธกาลที่กล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่า ในสมัยที่พระพุทธองค์ยังทรงพระชนม์อยู่นั้น มนุษย์เพียงแต่รู้จักบริโภคน้ำผึ้ง แต่ยังคงไม่รู้จักนำขี้ผึ้งมาใช้ให้เป็นประโยชน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนำมาทำเป็นเทียนขี้ผึ้ง แต่มีความเชื่อว่าการให้แสงสว่างเป็นทานนับว่ามีประโยชน์ ทั้งการให้แสงสว่างที่เป็นแสงสว่างจริง ๆ และการให้แสงสว่างทางด้านปัญญา เนื่องจากเป็นเรื่องที่เล่าว่า พระอนุรุทธะ เป็นสาวกของพระพุทธเจ้า เป็นผู้มีปัญญาเฉียบแหลม เฉลียวฉลาด รู้ธรรม รู้พระธรรมวินัยแตกฉาน จนเป็นที่เลื่องลือเกี่ยวกับเรื่องนี้ พระพุทธเจ้าตรัสว่า ในชาติปางก่อน พระอนุรุทธะเคยได้ให้แสงสว่างเป็นทาน จึงมีปัญญาเฉลียวฉลาดด้วยความเชื่อเกี่ยวกับการให้แสงสว่างเป็นทาน ทั้งการให้แสงสว่างจริง ๆ และแสงสว่างทางปัญญาในตอนต้นที่มีผู้เข้าใจถึงประโยชน์ของการให้แสงสว่างเป็นทาน โดยเริ่มแรกรู้จักทำเทียนขี้ผึ้งไปถวายวัด แล้วต่อมาสามารถทำเทียนไขได้ แต่ก็ยังไม่พอที่ได้แสดงศรัทธาเพียงเท่านั้น จึงคิดทำเทียนที่ใหญ่ขึ้นในลักษณะเป็นพุ่มเทียน ซึ่งก็ยังไม่เป็นที่พอใจ จึงได้คิดทำต้นเทียนขนาดใหญ่แล้วนำไปถวายวัดในเทศกาลเข้าพรรษา และในการนำไปถวายวัด มีการแห่เป็นขบวน เรียกว่า การแห่เทียนพรรษา (ราชนทร์ จุลทุม. 2553 : สัมภาษณ์)

2.2 ความเชื่อเรื่องเทียนในสมัยปัจจุบัน

เทียนพรรษาก็เป็นรูปแบบศิลปกรรมอย่างหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างยิ่งและคุณค่าด้านศิลปวัฒนธรรม โดยแฝงคติความเชื่อและแนวคิดในการสร้างด้วยศรัทธาถวายเป็นพุทธบูชา สัญลักษณ์ของยุคสมัยที่ยังคงเหลืออยู่ในปัจจุบัน ซึ่งเทียนพรรษาเหล่านี้เป็นผลมาจากความศรัทธา ความคิดของคนในอดีตที่เห็นคุณค่าทางศิลปะไม่ว่าจะเป็นรูปแบบการแกะสลัก ตัดพิมพ์ การนำเทียนมามัดรวมกันแบบโบราณ ที่นำมาตกแต่งให้เกิดความสวยงามยิ่งขึ้นนั้น ย่อมแสดงให้เห็นถึงความมีชีวิตจิตใจที่ดิ้นรนของบุคคลในชุมชนที่มีความเลื่อมใสศรัทธาพระพุทธศาสนา มีคุณค่าต่อการดำรงชีวิตที่ดิ้นรนและมีความสุขและมีความเหมาะสมกับการใช้ประกอบพิธีกรรมอันสำคัญของพระพุทธศาสนา ดังนั้น วัดจึงมีความสำคัญควบคู่กันมากับการพัฒนาทางด้านสังคมและมีความผูกพันระหว่างคนในสังคม วัด และพระสงฆ์เป็นไปอย่างแนบแน่น สังคมไทยในภาคอีสานเป็นสังคมที่ยังคงยึดมั่นในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา และวัดจึงเปรียบเสมือนศูนย์รวมแห่งศิลปวิทยาการต่าง ๆ โดยเฉพาะศิลปกรรมที่สร้างสรรค์ด้วยแรงศรัทธาที่อุทิศแด่พระพุทธศาสนาที่สร้างขึ้นหลายยุคหลายสมัยจากช่างที่เข้าใจในวิถีแห่งชีวิต มีการตกแต่งที่เข้าใจวิถีธรรมชาติเหมาะสมความพอดีบนพื้นฐาน 3 ประการ คือ รูปทรง (Forms) แต่เดิมที่เน้นความเรียบง่ายหนักแน่น การตกแต่ง (Ornaments) ที่ตั้งอยู่บนความสมถะไร้ความฟุ่มเฟือย การออกแบบ (Design & Detail) มีสื่อทักษะแห่งความจริงใจ จึงถือได้ว่าเป็นภูมิ

ปัญหาการทำต้นเทียนพรรษาที่ใกล้ชิดกับชีวิตและสะท้อนภาพในอดีตของชุมชนชาวอีสานที่ชัดเจนที่สุด (อุตสาห์ จันทรวิชิต. 2553 : สัมภาษณ์)

3. การทำเทียนพรรษา

ประเภทของเทียนพรรษาของจังหวัดอุบลราชธานี เทียนพรรษาของจังหวัดอุบลราชธานี แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ ต้นเทียนพรรษามัธยมคติลลย (เทียนโบราณ) ต้นเทียนพรรษาดัดพิมพ์และต้นเทียนพรรษาแกะสลัก ซึ่งมีรายละเอียดของเทียนพรรษาแต่ละประเภท ดังนี้

3.1 การทำเทียนแบบดั้งเดิม

ประเภทต้นเทียนพรรษามัธยมคติลลย (เทียนโบราณ) เทียนมัธยมคติลลย หมายถึง เทียนพรรษาที่นำเอาเทียนเล่มเล็ก ๆ หลายเล่มมามัธยมกันเป็นต้นเดียวกันด้วยด้าย เชือก หรือลวดเส้นเล็ก ๆ กับแกนไม้ไผ่หรือแกนไม้ที่กลึงกลม หรือต้นกล้วย (ปัจจุบันนิยมใช้ท่อพลาสติก หรือไม้อัดทำเป็นรูปทรงสี่เหลี่ยม หกเหลี่ยม แปดเหลี่ยม) ตั้งบนฐานไม้รูปเหลี่ยมหรือป้านน้ำมันหรือทรงกลม แล้วใช้กระดาษเงินกระดาษทองหรือสีต่าง ๆ (กระดาษจังกะ) ตัดเจาะเป็นลวดลายพันรอบ ๆ รอยต่อของฐาน ลำต้นเทียน และตกแต่งด้วยลายดอกผึ้ง

การทำเทียนพรรษาแบบมัธยมคติลลยเป็นการทำเทียนแบบโบราณ โดยการนำเอาเทียนเล่มเล็ก ๆ มามัธยมกันเป็นต้นเดียว ตกแต่งด้วยกระดาษสีและดอกผึ้งที่ทำจากกรรมวิธีแบบโบราณ มีขั้นตอนการทำ 5 ขั้นตอน คือ ขั้นที่ 1 การทำฐานต้นเทียน ขั้นที่ 2 การทำแกนต้นเทียน ขั้นที่ 3 การมัธยมต้นเทียน ขั้นที่ 4 การคติลลยกระดาษ ขั้นที่ 5 การคติลลยดอกผึ้ง และมีการตกแต่งและประดับด้วยผ้าสี ดอกไม้ให้สวยงาม

เทียนพรรษาโบราณแบบมัธยมคติลลย เป็นประติมากรรมเทียนพรรษาที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านศิลปกรรมที่มีความงดงามละเอียดอ่อน กรรมวิธีการทำง่าย ไม่ยุ่งยาก ใช้แรงงานคนไม่มากทำจากความศรัทธาและความสามัคคีของชาวบ้าน (สมคิด สอนอาจ. 2553 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 3 เทียนพรรษาโบราณแบบมัดรวมติดลาย พ.ศ. 2553

3.2 เทียนในรูปแบบปัจจุบัน

3.2.1 ประเภทต้นเทียนพรรษาดัดพิมพ์

เทียนพรรษาประเภทดัดพิมพ์เป็นต้นเทียนที่มีลายละเอียดอ่อน มีขั้นตอน และต้องใช้คนจำนวนมาก โดยเฉพาะต้องใช้ชี้ผึ้งแท้ เป็นส่วนใหญ่ในการทำดอกผึ้ง (ลายเทียน) ส่วนต้นเทียนเดิมใช้ชี้ผึ้งด้วยผสมกับชี้ผึ้งแท้หล่อล้น แต่ในปัจจุบันบางคุ้มวัดจะใช้เชือกพันรอบ แกนเหล็กเทรอบด้วยปูนปลาสเตอร์ ตกแต่งให้กลมแล้วทาด้วยสีพลาสติก หรือใช้ไม้อัดทำเป็น เหลี่ยม หกเหลี่ยม แปดเหลี่ยม หรือเหลี่ยมย่อมุม แทนการหล่อให้กลมเพียงอย่างเดียว การทำต้น เทียนประเภทดัดพิมพ์ซึ่งเป็นภูมิปัญญาชั้นสูงของช่างเทียนพรรษาจังหวัดอุบลราชธานีมี 7 ขั้นตอน ดังนี้ 1) การออกแบบ 2) การหล่อต้นเทียน 3) การกลึงต้นเทียน 4) การทำผึ้งแผ่น 5) การทำดอก ผึ้งแผ่น 6) การทำดอกผึ้งติดพิมพ์ และ 7) การติดดอกผึ้ง (วิเชียร ภาดี. 2553 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 4 ต้นเทียนประเภทติดพิมพ์ โฉว์กลางคืน พ.ศ. 2553

ภาพประกอบ 5 ต้นเทียนประเภทติดพิมพ์ แห่กลางวัน

3.2.2 ประเภทต้นเทียนพรรษาแกะสลัก

เทียนพรรษาประเภทแกะสลัก หมายถึง ประติมากรรมเทียนที่สร้างส่วนต่าง ๆ เป็นโครงสร้างภายในโดยวิธีการใดก็ตามแล้วตกแต่งให้ผิวภายนอกเป็นเนื้อเทียน จากนั้นใช้เครื่องมือที่มีคมขนาดต่าง ๆ หรือเครื่องมือแกะสลักแกะลงไปในเนื้อเทียนเพื่อให้เกิดรูปร่างหรือเรื่องราวตามที่ต้องการ

ขั้นตอนการทำต้นเทียนพรรษาประเภทแกะสลัก จะมีการจัดเตรียมคล้ายกับการจัดทำต้นเทียนพรรษาประเภทติดพิมพ์ แต่จะมีส่วนที่แตกต่างกัน คือ ขี้ผึ้งและลักษณะการออกแบบต้นเทียนพรรษาที่แตกต่างไปตามความคิดสร้างสรรค์จากจินตนาการของช่างผู้สร้างสรรค์งานศิลป์ โดยมีองค์ความคิดว่ายึดหลักธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาและเป็นเรื่องราวของพระพุทธองค์เป็นหลัก (พระครูปลัดจียรุส อินทุปัญโญ, 2553 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 6 ขบวนแห่เทียนพรรษาของชาวจังหวัดอุบลราชธานีในอดีต

4. การแห่เทียนพรรษา

4.1 การแห่เทียนแบบโบราณ

งานประเพณีแห่เทียนพรรษาเป็นประเพณีทางพุทธศาสนาของชาวอุบลราชธานี ซึ่งมีความเจริญในพุทธศาสนา วัฒนธรรม และประเพณีมาเป็นเวลายาวนาน ถือเป็นงานบุญที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของจังหวัดอุบลราชธานี โดยได้กำหนดจัดงานขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 และแรม 1 ค่ำ เดือน 8 หรือวันอาสาฬหบูชาและวันเข้าพรรษา จัดให้มีขึ้นทุกปี จากการสอบถามผู้เฒ่าผู้แก่ ได้ความว่า ชาวอุบลราชธานี ได้ทำต้นเทียนประกวดประชันความวิจิตรบรรจงกัน ตั้งแต่ พ.ศ. 2470 จนเมื่อปี พ.ศ. 2520 จังหวัดอุบลราชธานีได้จัดงานสัปดาห์ประเพณีแห่เทียนพรรษา ให้เป็นงานประเพณีที่ยิ่งใหญ่ มหาสารคาม สถานที่จัดงาน คือ บริเวณทุ่งศรีเมืองและศาลาจัตุรมุข มีการประกวดต้นเทียน 2 ประเภท คือ ประเภทติดพิมพ์ และประเภทแกะสลัก โดยขบวนแห่จากคุ้มวัดต่าง ๆ พร้อมนางฟ้าประจำต้นเทียนจะเคลื่อนขบวนจากหน้าวัดศรีอุบลรัตนาราม ไปตามถนน ผ่านหน้าศาลากลางไปถึงกิโลศูนย์และเลี้ยวขวากลับมาสิ้นสุดขบวนที่ทุ่งศรีเมือง และการแสดงสมโภชต้นเทียนพระราชทานมีการตกแต่งไฟ แสง สี ประดับประดา เมื่อแสงไฟต้องลำเทียนงามอร่ามไปทั้งงาน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 เป็นต้นมา

ภาพประกอบ 7 เทียนประเภทแกะสลัก โชว์กลางคืน

4.2 การแห่เทียนสมัยปัจจุบัน

ขบวนแห่เทียนพรรษา จังหวัดอุบลราชธานีกำหนดจัดขบวนแห่อันยิ่งใหญ่ คือ วันเข้าพรรษา โดยปีนี้ตรงกับวันที่ 27 กรกฎาคม 2553 ตั้งแต่เวลา ประมาณ 08.00 น. เป็นต้นไป ขบวนแห่จะเริ่มขึ้นที่บริเวณหน้าวัดศรีอุบลรัตนารามโดยจะเคลื่อนขบวนไปตามถนนอุปราษ ผ่าน หน้าศาลากลางไปถนนชยางกูร เป็นระยะทางประมาณ 2-3 กิโลเมตร รูปแบบของการจัดขบวน ประกอบด้วย ขบวนเทียนหลวงพระราชทาน ขบวนต้นเทียนของกลุ่มวัดต่างๆ ซึ่งแต่ละขบวนจะ ประกอบด้วยการแสดง การละเล่น การฟ้อนรำ การบรรเลงดนตรีในรูปแบบของศิลปวัฒนธรรม พื้นเมืองของภาคอีสาน

การเข้าชมขบวนแห่คณะกรรมการจัดงานจะจัดเตรียมอัฒจันทร์นั่งชมไว้บริการ บริเวณหน้าศาลากลางจังหวัดหลังเดิม บริเวณหน้าวัดศรีอุบลรัตนารามจะเป็นอัฒจันทร์ ประธาน ในพิธีและขบวนแห่จะแห่ไปตามถนนอุปราษ ขบวนดังกล่าวจะเริ่มขึ้นเวลาประมาณ 08.00 น. และเสร็จสิ้นในเวลาประมาณ 14.00 น.- 16.00 น. ของทุก ๆ ปี

สำหรับกิจกรรมขบวนแห่เทียนพรรษาปีนี้มีความพิเศษจากเดิม คือ ช่วงกลางคืน เวลา 19.00 น.-21.00 น.ของวันที่ 26-27 กรกฎาคม 2553 จังหวัดได้จัดให้มีการแสดง แสง สี เสียง ประกอบขบวนเทียนพรรษาในบริเวณ ถนนอุปราษ หน้าวัดศรีอุบลรัตนาราม

การจัดขบวนแห่เทียนพรรษา ขบวนอัญเชิญเทียนพรรษาพระราชทาน จะประกอบด้วยท่านผู้ว่าราชการจังหวัดและข้าราชการทุกหมู่เหล่าจะแต่งกายด้วยชุดปกติขาว มารับเทียนพระราชทานและอัญเชิญเทียนพระราชทานนำขบวนเทียนพรรษาร่วมขบวนแห่เทียน

วันที่ 26 ก.ค. 53 เวลา 15.00 น. พิธีอัญเชิญเทียนพรรษาพระราชทาน และผ้าอาบน้ำฝนพระราชทานทางชลมารค

จังหวัดอุบลราชธานีได้กำหนดจัดพิธีอัญเชิญเทียนพรรษาพระราชทาน ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและผ้าอาบน้ำฝนพระราชทานจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมกษัตริย์ ซึ่งพิธีอัญเชิญเทียนพรรษาพระราชทานและผ้าอาบน้ำฝนพระราชทานทางชลมารค มีเส้นทางจากศาลากลางจังหวัดไปประทับเรือที่หน้าวัดหลวงและขึ้นฝั่งที่ท่าวัดสุปัญญารามวรวิหาร เพื่อนำเทียนพรรษาพระราชทานและผ้าอาบน้ำฝนพระราชทานไปเข้าพิธีสมโภชและนำถวายที่วัด ศรีอุบลรัตนาราม ในวันต่อไป สำหรับพิธีอัญเชิญเทียนพรรษาพระราชทาน และ ผ้าอาบน้ำฝน พระราชทานทางชลมารคประกอบด้วยขบวนเรือ 50 ลำ ระหว่างทางมีการแห่เรือในท่วงทำนอง อีสานโดย ศิลปินแห่งชาติ ป.ฉลาดน้อย ส่งเสริม นับเป็นพิธีที่หาชมได้ที่อุบลราชธานีเพียงแห่งเดียว เท่านั้น

การทำบุญถวายเทียนพรรษาเป็นกิจกรรมที่ถือได้ว่าเป็นหัวใจของประเพณีบุญเข้าพรรษาโดยพุทธศาสนิกชนจะนำเทียนพรรษา ผ้าอาบน้ำฝน และเครื่องใช้ที่จำเป็นอื่น ๆ ไปถวายพระสงฆ์ตามวัดใกล้บ้านเพื่อสืบสานงานบุญและเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง กิจกรรมนี้ผู้มาเยือนสามารถศึกษาชื่นชมและร่วมกิจกรรมได้ตามวัดทั่ว ๆ ไป (ประดับ ก้อนแก้ว. 2553 : สัมภาษณ์)

4.3 การตกแต่งเทียน

จังหวัดอุบลราชธานี ร่วมกับเทศบาลนครอุบล พ้อคำ ประชาชน คุ่มวัด ได้จัดงานประเพณีแห่เทียนพรรษาประจำปี 2553 ในระหว่างวันที่ 1-31 กรกฎาคม 2553 “สู่เมืองมิ่งเมืองธรรมงามล้ำเทียนพรรษา ภูมิปัญญาชาวอุบล” โดยมีกิจกรรมต่าง ๆ มากมาย อาทิ การแสดงโขน กิจกรรมเยือนชุมชน ชมวัฒนธรรมตกแต่งต้นเทียน พิธีอัญเชิญเทียนหลวงพระราชทานทางชลมารค และอัญเชิญผ้าอาบน้ำฝนพระราชทาน ชมการขบวนแห่เทียนภาคกลางคืน ประกอบการแสดงแสงเสียง และชมขบวนแห่เทียนพรรษา (แห่กลางวัน) อันยิ่งใหญ่ตระการตา ได้แก่ 1) มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี 2) มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี 3) วิทยาลัยอาชีวศึกษาอุบลราชธานี 4) วิทยาลัยเทคนิคอุบลราชธานี 6) โรงเรียนเบญจมมหาราช 7) โรงเรียนนารีนุกูล 8) โรงเรียนวารินชำราบ 9) โรงเรียนอุบลวิทยาคม 10) ศูนย์การเรียนรู้เทียนพรรษาศรีประคู้ 11) หลักสูตรการทำเทียนวัดทุ่งศรีเมือง 12) เขตเทศบาลของหมู่บ้าน และขบวนต้นเทียนคุ้มวัดต่าง ๆ ดังนี้ 1) วัดบูรพา 2) วัดทุ่งศรีเมือง 3) วัดศรีประคู้ 4) วัดพระธาตุหนองบัว 5) วัดหนองปลาปาก 6) วัดท่าวังหิน 7) วัดมหาวนาราม (วัดป่าใหญ่) 8) วัดมณีวนาราม (วัดป่าน้อย) 9) วัดไชยมงคล 10) วัดแจ้ง

เทศบาลนครอุบลราชธานี จัดงบประมาณกว่า 5 ล้านบาท สนับสนุนงานประเพณีแห่เทียนพรรษาอุบลราชธานี โดยให้การสนับสนุนเงินในการจัดทำต้นเทียน และขบวนแห่ให้กับคุ้มวัดชุมชน สถานศึกษา รวม 2,000,000 บาท (สองล้านบาท) (สนับสนุนการจัดทำต้นเทียนขนาดใหญ่ ต้นละ 80,000 บาท (แปดหมื่นบาท) ต้นเทียนขนาดเล็กต้นละ 60,000 บาท (หกหมื่นบาท) ขบวนแห่ขบวนละ 20,000 บาท (สองหมื่นบาท) และเพื่อเป็นการเตรียมเปิดบ้านต้อนรับนักท่องเที่ยวให้เกิดความประทับใจ เมื่อมาเยือนเมืองอุบลฯ เทศบาลนครอุบลราชธานีได้จัดสรรงบประมาณอีกจำนวน 3,000,000 บาท (สามล้านบาท) ในการจัดตกแต่งประดับเมืองด้วยไม้ดอกไม้ประดับ แสงไฟฟ้า ให้สวยงาม และเพื่อเป็นการอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวเทศบาลนครอุบลราชธานีได้จัดตั้งกองอำนวยความสะดวกร่วมนักท่องเที่ยวเทศบาลนครอุบลราชธานีร่วมกับตำรวจท่องเที่ยวจังหวัดอุบลราชธานี ณ บริเวณด้านหน้าสำนักงานเทศบาลนครอุบลราชธานี เทศบาลนครอุบลราชธานีได้จัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวและสืบสานวัฒนธรรมเข้าพรรษา อาทิ การหลอมเทียน หลอมใจ หลอมบุญ โดยรวบรวมเทียนจากชาวบ้านร่วมกับเทศบาลนครอุบลราชธานีมาหลอมรวมกันเพื่อนำไปถวายวัดทั้ง 25 วัดในเขตเทศบาลนคร

อุบลราชธานี รวมทั้งการจัดงานเทศกาลอาหารไทย - อินโดจีน อร่อยได้ไร้แอลกอฮอล์ ได้รวมร้านอาหารอร่อยไว้ต้อนรับนักท่องเที่ยวและการแสดงคอนเสิร์ตจากศิลปินชื่อดังทุกค่ำคืน ในระหว่างวันที่ 20-31 กรกฎาคม 2553 ณ ลานเทียนทุ่งศรีเมือง เทศบาลนครอุบลราชธานีขอเชิญชวนชาวจังหวัดอุบลราชธานีร่วมกันเป็นเจ้าบ้านที่ดีต้อนรับนักท่องเที่ยวที่มาร่วมงานประเพณีแห่เทียนพรรษาที่ยิ่งใหญ่ของชาวจังหวัดอุบลราชธานีในครั้งนี้

ภาพประกอบ 8 ขบวนเทียนพรรษาประเภทติดพิมพ์ขนาดใหญ่ของวัดแจ้ง

ภาพประกอบ 9 ขบวนแห่เทียนพรรษาของชาวจังหวัดอุบลราชธานีในปัจจุบัน

ภาพประกอบ 10 การตกแต่งเทียน องค์ประกอบและรถแห่เทียน

4.4 เทียนพระราชทาน

สำหรับเทียนพรรษาพระราชทาน เป็นเทียนหล่อสำเร็จ ประดับด้วยลายไทย ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 4 นิ้ว สูงประมาณ 1 เมตร ทรง 8 เหลี่ยม ลำต้นสีแดง ตรงโคนและยอดเป็นสีทอง มีฐานเป็นไม้ทรง 8 เหลี่ยมคล้ายพานรองรับ องค์ประกอบที่สำคัญ ที่พระราชทานพร้อมกับต้นเทียน 3 อย่าง ได้แก่ ใจฝ้ายสำหรับทำไส้เทียน 1 ใจ เทียนชนวน ทำจากจี๊ผึ้งแท้ 1 เล่ม และไม้ขีดไฟ 1 กลัก

ในปี พ.ศ. 2522 คณะกรรมการจัดงานประเพณีแห่เทียนพรรษา ของจังหวัด อุบลราชธานี ได้พิจารณาว่า การจัดงานประเพณีแห่เทียนพรรษาอุบลราชธานี เป็นงานใหญ่ ระดับชาติ และได้มีการประชาสัมพันธ์ไปยังนานาชาติอีกด้วย สมควรที่จะมีสิ่งที่เป็นมงคล หรือเป็นหลักชัย และสัญลักษณ์ของงาน ให้มีความยิ่งใหญ่และสำคัญยิ่งขึ้น จึงได้พร้อมใจกัน กราบบังคมทูล ขอพระราชทานเทียนพรรษาจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในเทศกาลเข้าพรรษา เป็นกรณีพิเศษ นอกเหนือจากที่พระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานแก่พระอารามหลวง ปกติ เพื่ออัญเชิญเป็นเทียนชัยมิ่งมงคล นำขบวนแห่เทียนพรรษาของชาวจังหวัดอุบลราชธานี และนำไปจุดบูชาพระรัตนตรัยในพระอารามหลวงแห่งใดแห่งหนึ่งในจังหวัดอุบลราชธานีต่อไป

ภาพประกอบ 11 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงเสด็จโรงหล่อเทียนหลวง

ภาพประกอบ 12 เทียนพระราชพรราชทานตั้งประดิษฐานหน้าศาลากลางจังหวัดอุบลราชธานี

ภาพประกอบ 13 เทียนหลวงพระราชทาน

นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าล้นกระหม่อม ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเทียนพรรษาแก่จังหวัดอุบลราชธานี ตามความประสงค์ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ผู้ว่าราชการจังหวัดอุบลราชธานีในขณะนั้น (นายประมุข จันทรจันง) พร้อมคณะ ซึ่งเป็นผู้แทนคณะกรรมการจัดงานฯ เข้าเฝ้าฯ รับพระราชทานเทียนพรรษาจากพระองค์ท่าน ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน พระราชวังดุสิต ก่อนวันเริ่มงานประเพณีแห่เทียนพรรษา ประมาณ 7 วัน แล้วคณะผู้เข้าเฝ้าฯ ได้อัญเชิญเทียนพรรษาพระราชทานมาทางเครื่องบิน และมีพิธีรับอย่างสมพระเกียรติ พร้อมอัญเชิญไปประดิษฐานเป็นเทียนชัยมิ่งมงคลในงานและอัญเชิญเทียนพระราชทานนำในขบวนแห่เทียนพรรษาเป็นขบวนแรก ต่อจากนั้นก็ได้รับพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานตลอดมาเป็นประจำทุก ๆ ปี ซึ่งเป็นจังหวัดเดียวในประเทศไทย นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณยิ่งอย่างหาที่สุดมิได้ และเป็นที่ปลาบปลื้มปิติของหมู่พสกนิกร เทียนพรรษาพระราชทาน เป็นเทียนหล่อสำเร็จ ประดับด้วยลายไทย ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 4 นิ้ว สูงประมาณ 1 เมตร ทรง 8 เหลี่ยม ลำต้นสีแดง ตรงโคนและยอดเป็นสีทอง มีฐานเป็นไม้ทรง 8 เหลี่ยมคล้ายพานรองรับ องค์ประกอบที่สำคัญที่พระราชทานพร้อมกับต้นเทียน 3 อย่าง ได้แก่ 1) ใจฝ้าย สำหรับทำไส้เทียน 1 ใจ 2) เทียนชนวน ทำจากขี้ผึ้งแท้ 1 เล่ม 3) และไม้ขีดไฟ 1 กลัก

เมื่อผู้เข้าเฝ้าฯ ได้รับพระราชทานเทียนพรรษาพระราชทานแล้ว จะอัญเชิญเทียนพรรษาพระราชทานมาทางเครื่องบิน โดยทางบริษัทการบินไทย ได้มีส่วนร่วมสนับสนุนในการอัญเชิญ ด้วยการอำนวยความสะดวกยกเว้นค่าโดยสารบางส่วน และคิดค่าโดยสารครึ่งหนึ่งสำหรับคณะผู้อัญเชิญเทียนพรรษาพระราชทานเป็นกรณีพิเศษอีกด้วย

ที่สนามบินพาณิชย์นานาชาติอุบลราชธานี จะมีพิธีรับเทียนพรรษาพระราชทานอย่างสมพระเกียรติ โดยการจัดรูปขบวนอันประกอบด้วย วงโยธวาทิต กองเกียรติยศลูกเสือ เนตรนารี นักศึกษาวิชาทหารและบรรดาข้าราชการทุกหมู่เหล่าจะแต่งเครื่องแบบปกติขาว พร้อมด้วยกลุ่มพลังมวลชนต่าง ๆ จะมาต้อนรับที่บันไดเครื่องบินและริ้วขบวนอันยาวเหยียดก็จะเคลื่อนไปพร้อมกับรถบุษบกอัญเชิญเทียนพรรษาพระราชทาน ไปยังจุดที่ตั้งที่ศาลากลางจังหวัดอุบลราชธานี หรือสถานที่เหมาะสมอื่นในบางปี ซึ่งแล้วแต่กรรมการจัดงานจะเป็นผู้กำหนด เพื่อรอวันเปิดงานประเพณีแห่เทียนพรรษาที่จะเริ่มขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 ต่อจากนั้นจึงจะมีพิธีอัญเชิญเทียนพรรษาพระราชทานไปประดิษฐานไว้เป็นเทียนชัยมิ่งมงคล ในบริเวณพิธีเปิดงานที่ลานเทียนเฉลิมพระเกียรติทุ่งศรีเมือง ในการอัญเชิญ ก็จะมีพิธีอย่างสมพระเกียรติ เช่นเดียวกับพิธีในวันรับที่สนามบินนานาชาติอุบลราชธานี (บำเพ็ญ ณ อุบล. 2552 : สัมภาษณ์) (เนื่องในโอกาสเสวนาเรื่องเทียนพรรษาจังหวัดอุบลราชธานีร่วมกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย)

ภาพประกอบ 14 ส่วนยอดเทียนพระราชทาน

ภาพประกอบ 15 ฝ้าย 1 ใจ เทียนชนวน 1 เล่ม และไม้จีด 1 กลัก พระราชทาน

ภาพประกอบ 16 ผู้เข้าร่วมขบวนแห่เทียนพรรษา

ภาพประกอบ 17 การแต่งกายขบวนฟ้อนรำ ใช้ผ้าทอที่เป็นลวดลายเอกลักษณ์ ของชาวอุบลราชธานี
“ฝ้ายลายด่อง”

ภาพประกอบ 18 อัฒจันทร์ที่นั้ชมขบวนแห่ในงานประเพณีแห่เทียนพรรษาปี 2553

ภาพประกอบ 19 การแต่งกายในงานประเพณีแห่เทียนพรรษา

ภาพประกอบ 20 การแต่งกายของผู้เข้าร่วมขบวนแห่เทียนพรรษาและผู้ชมขบวนแห่

4.5 ภูมิปัญญาชาวบ้านในงานแห่เทียน

งานประเพณีแห่เทียนพรรษา เป็นงานประเพณีที่รวมความผูกพันของชุมชนท้องถิ่น โดยเริ่มตั้งแต่การที่ชาวบ้านร่วมบริจาคเทียนเอามาหลอม หล่อเป็นเทียนเล่มใหญ่เล่มเดียวกัน เป็นการแสดงออกถึงความสามัคคีกลมเกลียวในหมู่คณะไปในตัว การสรรหาภูมิปัญญาชาวบ้าน ที่มีฝีมือทางช่าง มีความรู้ ความชำนาญในเรื่อง การทำลวดลายไทย การแกะสลักลวดลายลงบน ดันเทียน การทำเทียนให้เป็นลายไทย แล้วนำไปติดบนต้นเทียน การประดับด้วยผ้าฝ้าย ผ้าไหม ดอกไม้สด ล้วนแล้วแต่เป็นฝีมือของช่างในท้องถิ่น ส่วนการจัดขบวนแห่ก็ล้วนแต่ใช้ของพื้นเมือง เช่น เครื่องแต่งกายของขบวนฟ้อน จะใช้ผ้าพื้นเมืองที่ทอด้วยลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวอุบลราชธานีทั้งผ้าฝ้ายและผ้าไหมเป็นหลัก การฟ้อนรำจะใช้ท่ารำที่ดัดแปลงมาจากวิถีชีวิตการทำมาหากินของชาวบ้าน เป็นท่ารำในรูปแบบของศิลปะที่งดงามในแบบของชาวอีสาน คนตรีประกอบก็เป็น เครื่องดนตรีประจำท้องถิ่น พิณ, แคน, โปงลาง เป็นต้น ผสมเข้ากับการขับร้องที่สนุกสนานเร้าใจในแบบร้องหมอลำเล่าเรื่องราวแบบอีสาน ทำให้งานประเพณีนี้ยิ่งใหญ่ ประชาชนต่างเฝ้ารอคอย ศิลปะการฟ้อนรำที่นิยมนำมาประกอบการแสดงในขบวนแห่ คือ การรำเซิ้งต่างๆ เช่น เซิ้งกระล่อ เซิ้งกระติบ เซิ้งสวิง เซิ้งแห่ไข่มดแดง ซึ่งดัดแปลงมาจากการประกอบอาชีพในวิถีชีวิตประจำวันของชาวอีสานทั้งสิ้น

ภาพประกอบ 21 การฟ้อนรำในขบวนแห่เทียนพรรษา

ภาพประกอบ 22 การฟ้อนกลองคุ่มโบราณที่อนุรักษ์และฟื้นฟูขึ้นมาใหม่หลังจากสูญหายไป
เป็นการฟ้อนที่เดินถอยหลังประจำหมู่บ้านของอำเภอวารินชำราบ

4.6 การสืบสาน

4.6.1 การสืบสานการทำเทียนงานประเพณีแห่เทียนพรรษาที่จังหวัดอุบลราชธานี นับเป็นงานที่ยิ่งใหญ่ของประเทศ และเป็นเอกลักษณ์หนึ่งเดียวในโลก ที่ยังคงสืบทอดศิลปวัฒนธรรม ความงดงามอ่อนช้อยของการทำต้นเทียน ด้วยฝีมือช่างศิลป์ชาวอุบล ไว้ในหลายรูปแบบ ทั้งประเภท แกะสลัก ประเภทติดพิมพ์ และประเภทเทียนโบราณ หรือมัธยมและติลลายนอกจากจะแสดงถึงการยึดมั่นสืบสานงานบุญทางพุทธศาสนาแล้วยังแสดงออกถึงวิวัฒนาการ ด้านศิลปะของสกุลช่างของเมืองอุบลราชธานีอีกด้วย ความงดงามและยิ่งใหญ่ของประเพณีแห่เทียนพรรษาได้สร้างชื่อเสียงให้กับจังหวัดอุบลราชธานี และสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยว ทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติจำนวนมากมายมหาศาลให้มาเยือนประเพณีแห่เทียนพรรษาของชาวจังหวัดอุบลราชธานี เป็นประจำทุกปีและได้รับการสนับสนุนจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยให้เป็นประเพณีระดับชาติ มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2520 จนปัจจุบันและได้ก้าวขึ้นสู่กิจกรรมระดับนานาชาติ เพื่อให้เทียบเท่ากับการจัดเทศกาลแกะสลักน้ำแข็ง ณ ประเทศจีน และการแกะสลักเทศกาลหิมะ ณ เมืองซัปโปโร ประเทศญี่ปุ่น โดยในปีนี้ คณะกรรมการและผู้ทรงคุณวุฒิได้คัดเลือกสุดยอดศิลปินผู้รังสรรค์ศิลปะชั้นยอดเยี่ยมระดับโลกกว่า 50 ศิลปิน จากนานาชาติมาร่วมประกวดแข่งขันการทำงานประติมากรรมเทียนและคัดเลือกให้เหลือเพียง 9 ประเทศเพื่อเดินทางมาร่วมแสดงประติมากรรมเทียนนานาชาติในปีนี้

ดั่งภาพประกอบ 23-32

ภาพประกอบ 23 ชื่อศิลปิน : APOLKA EROSประเทศอิตาลีแนวความคิด “Pillar of Love”
เสาหลักของความรัก

ภาพประกอบ 24 ชื่อศิลปิน : BOGDAN SEVERIN HOJBOTA ประเทศโรมาเนีย แนวความคิด
“Genesis” กำเนิด

ภาพประกอบ 25 ชื่อศิลปิน : DEDEN HENDEN DUREHMAN ประเทศอินโดนีเซีย
แนวความคิด “Superheroes in the box” ยอดวีรบุรุษในกล่อง

ภาพประกอบ 26 ชื่อศิลปิน : YONG CHONG MING JOHN ประเทศมาเลเซีย แนวความคิด
“The Dragon of Tasek Chini” มังกรแห่ง Tasek Chini

ภาพประกอบ 27 ชื่อศิลปิน : LILIYA POBORNIKOV ประเทศบัลแกเรียแนวความคิด
“Flame1 เปลวไฟ 1

ภาพประกอบ 28 ชื่อศิลปิน : VIKTAR KOPACH ประเทศเบลารุส แนวความคิด “Patches of light of a flame” รอยต่อของแสงแห่งเปลวไฟ

ภาพประกอบ 29 ชื่อศิลปิน : WANG JIANHUA ประเทศจีน แนวความคิด “Magic Dragon” มังกรวิเศษ

ภาพประกอบ 30 ศิลปิน : TANAKA KOMEI ประเทศญี่ปุ่นแนวความคิด “Children’s eyes”
มุมมองของเด็ก

ภาพประกอบ 31 ชื่อศิลปิน : GRICELDA LOPEZ PAREDES ประเทศชิลีแนวความคิด
“Gift of Life” ของขวัญแห่งชีวิต

ภาพประกอบ 32 ศิลปิน : Tawatchai Homthong ประเทศไทย แนวความคิด “Miracle in Mind”
ปาฏิหาริย์แห่งปัญญา

งานแสดงเทียนประติมากรรมเทียนนานาชาติ ครั้งที่ 4 ในงานประเพณีแห่เทียนพรรษา จังหวัดอุบลราชธานี ตลอดทั้งเดือนกรกฎาคม 2552 พบกับ 1 เดือนที่มีคุณค่ากับการรังสรรค์งานประติมากรรมเทียนชั้นยอดของโลกภายใต้แนวคิด “โลกของเทียนที่ประเทศไทย หรือ The world of wax and candles @ Thailand” ซึ่งในแต่ละสัปดาห์จะมีรูปแบบการจัดกิจกรรมที่แตกต่างกันไปดังนี้

ทั้งหมดนี้คือความงดงามแห่งความศรัทธา บนแผ่นดินพุทธศาสนา ก่อเกิดงานศิลปะอันล้ำค่า อันยากจะหาที่ใดเสมอเหมือนซึ่งการสร้างสรรค์สะสมภูมิศิลป์และสืบสานงานประติมากรรมเทียนพรรษาเป็นสมบัติแห่งภูมิปัญญาอันยาวนานและกล่าวขานกันไปทั่วโลก มาร่วมกันเป็นประจักษ์พยานของความยิ่งใหญ่ที่งดงามตระการตาของงานประเพณีแห่เทียนพรรษา จังหวัดอุบลราชธานี ที่จะตราตรึงและประทับอยู่ในใจของผู้มาเยือนตลอดไปนานเท่านานในงานแสดงเทียนประติมากรรมเทียนนานาชาติ ครั้งที่ 4 และในงานประเพณีแห่เทียนพรรษาของชาวจังหวัดอุบลราชธานีที่จัดแสดงให้ชมตลอดทั้งเดือนกรกฎาคม

4.6.2 การสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษา

ชาวอีสานมีจิตใจยึดมั่นในพุทธศาสนาในเรื่องความศรัทธาในเรื่องของบุญกุศล และมีความเชื่อว่าบุญอะไรไม่สำคัญเท่ากับการดูแลปรนนิบัติ บำเพ็ญตนเป็นทาส วัดเป็นหลักของพุทธศาสนาความสำคัญของชาวอีสานเมื่อตั้งบ้านเมืองก็พร้อมใจกันสร้างวัดวาอาราม

บวชลูกหลานในพุทธศาสนาอันเป็นขนบธรรมเนียมประเพณี เรียกว่า ฮีตวัด วัดจึงเป็นส่วนสำคัญของหมู่บ้านซึ่งจะพบอยู่ทั่วไปบางหมู่บ้านมีวัดถึง 2 หรือ 3 วัดในชุมชนขนาดใหญ่มีประชากรหนาแน่น บทบาทของพระมีส่วนช่วยให้เกิดความสัมพันธ์กับชุมชนที่ต้องมาพึ่งวัดในการประกอบพิธีในงานบุญและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับชีวิตทั้งยามทุกข์และยามสุข ตั้งแต่ เกิดจนตาย นอกจากนี้พบว่ายังมีพิธีพราหมณ์และลัทธิผี เรื่องวิญญาณแทรกอยู่ในพระพุทธศาสนาของชาวบ้านหลายแห่งในอีสานผสมผสานเข้ากับพิธีกรรมทางพุทธศาสนาอย่างกลมกลืน ซึ่งปรากฏให้เห็นในวรรณกรรมอีสานเรื่องพระยาคันคาก และนอกจากนี้พระจะไม่ตัดขาดไปจากวิถีชีวิตประจำวันของชาวบ้าน ตรงกันข้ามกลับจะเข้าร่วมในการพัฒนาชุมชนหลายด้านเปรียบเสมือนผู้นำของชุมชน วัดนอกจากจะเป็นสถานที่เล่าเรียน อบรมด้านพระวินัย พระธรรม บาลี การฝึกฝน ด้านอาชีพในทางศิลปวิทยา เช่น งานก่อสร้าง ช่างไม้ ช่างแกะสลัก ประยุกต์ จะเห็นได้ว่าความสำคัญของวัดและบทบาทของพระต่างก็มีความสัมพันธ์ประสานชีวิตของชาวบ้านอย่างแนบแน่น จึงเป็นธรรมดาที่ชาวบ้านย่อมถือว่าวัดเป็นหลักของพุทธศาสนามีความศักดิ์สิทธิ์ เป็นศูนย์กลางที่ชาวบ้านทำบุญประกอบกิจกรรมต่าง ๆ

ก่อนถึงวันงานเข้าพรรษาประมาณ 1 เดือน ชาวคุ้มวัดจะประชุมตระเตรียมงานกันอย่างคึกคัก เนื่องจากต้องใช้สิ่งเป็นจำนวนมาก สำหรับทำเทียนติดพิมพ์ หรือเทียนแกะสลักเป็นขนาดใหญ่ตามต้องการ โดยเฉพาะเทียนติดพิมพ์มีขั้นตอนมาก และต้องใช้แรงงานมากด้วย เทียนแกะสลักนั้นขั้นตอนน้อยกว่า แต่ต้องจัดหาช่างแกะสลักฝีมือดีมาทำ ซึ่งปัจจุบันมีช่างแกะสลักฝีมือดีนั้นมียุ่่น้อยคน ทั้งยังต้องมีการฝึกซ้อมขบวนฟ้อนรำหรือการละเล่นพื้นบ้านสำหรับประกอบขบวนอีกด้วย

วันแรกของงาน คือ วันที่ชาวเมืองอุบลราชธานีมีพิธีต้อนรับเทียนหลวงพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงโปรดเกล้าฯ พระราชทานถวายแด่วัดหลวงของจังหวัดนี้เป็นประจำทุกปี ทั้งยังมีพิธีบวงสรวงศาลเจ้าพ่อหลักเมืองด้วย ส่วนในเวลากลางคืนก็มีการประกวดสาวงามประจำคืนเทียนพร้อมมหรสพสมโภชพอถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 (วันอาสาฬหบูชา) เป็น “วันโฮม” คือวันที่ชาวคุ้มวัดทุกคุ้มนำต้นเทียนที่จัดทำเสร็จเรียบร้อยแล้วไปรวมกันบริเวณทุ่งศรีเมือง เพื่อให้คณะ กรรมการพิจารณาให้คะแนนต้นเทียน และประชาชนชื่นชมความสวยงามของต้นเทียน ในโอกาสเดียวกันก็ได้มีการจัดประเพณีการรับประทานอาหารเย็นแบบพื้นบ้านที่เรียกว่า “พาข้าวแลง” ให้กับนักท่องเที่ยวต่างถิ่นและแขกบ้านแขกเมืองที่ได้รับเชิญมาร่วมงาน (ภาพประกอบในภาคผนวก)

ในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 หรือวันเข้าพรรษา ซึ่งเป็นวันที่สำคัญที่สุดของงาน ในตอนเช้ามีการทำบุญทางศาสนา เวลาประมาณ 08.00 น. ขบวนแห่เทียนพรรษาจากคุ้มวัดจะมาพร้อมกันบริเวณศาลากลางจังหวัดอุบลราชธานี แล้วจึงเคลื่อนขบวนแห่ไปตามถนนสายต่างๆ รอบตัวเมือง แต่ละขบวนมีการตกแต่งต้นเทียนของตนให้สวยงามและถูกต้องตามคติกา เนื่องจาก

เป็นการประกวดประชันกัน รางวัลที่ได้รับนั้นมีทั้งการแบ่งประเภทต้นเทียนคิดพิมพ์และเทียนแกะสลัก รางวัลขบวนแห่และรางวัลสำหรับนางฟ้าประจำต้นเทียน ดังนั้นในแต่ละขบวนจึงมีความตระการตา ตั้งแต่ฝีมือการประดิษฐ์เทียนที่นำขึ้นไปติดตั้งบนรถยนต์ที่ตกแต่งอย่างสวยงาม มีการบรรยายถึงความหมายของการประดิษฐ์ต้นเทียน ใกล้เคียงต้นเทียนมีสาวงามที่เรียกว่า “นางฟ้าประจำต้นเทียน” รวมทั้งนำสาวงามที่ชนะการประกวดพร้อมสายสะพายและถ้วยรางวัลนั่งมาด้วยระหว่างที่ขบวนเคลื่อน กลุ่มผู้เข้าขบวนซึ่งแต่งการในชุดพื้นเมืองอีสาน จะแสดงลีลารำตามศิลปะการแสดงพื้นบ้านที่ขึ้นชื่อ เช่น รำดังหาวาย รำกลองยาว ฟ้อนผู้ไท เซิ้งสวิง ฟ้อนกลองคุ่ม ขบวนแห่เทียนพรรษาจะแห่แห่นไปตามถนนสายต่างๆ ในเมืองกว่าจะเสร็จสิ้นหมดทุกขบวนก็เป็นเวลาจวนเย็น หลังจากนั้นขบวนแห่เทียนจะมารวมกันอยู่ที่ทุ่งศรีเมืองอีกครั้งหนึ่ง เพื่อฟังผลการประกวดและรับรางวัล ต้นเทียนที่ได้รับรางวัลจะมีการแห่เทียนกลางคืน พร้อมขบวนฟ้อนแสงเสียงที่จัดเตรียมไว้อย่างสวยงามและจะตั้งแสดงให้ได้ชมอีกคืนหนึ่งอย่างใกล้ชิด ต้นเทียนที่เหลือต่างก็แยกย้ายกลับไปถวายยังวัดประจำของตน รวมทั้งการอัญเชิญเทียนหลวงพระราชทานไปถวายยังพระอารามหลวง

สรุปความเป็นมาการทำเทียนและการแห่เทียน

ช่วงประมาณ พ.ศ. 2510 การจัดทำและแห่เทียนพรรษา จังหวัดอุบลราชธานีดำเนินมากกว่าครึ่งศตวรรษได้มีการก่อตั้ง “พุทธสมาคมจังหวัดอุบลราชธานี” ขึ้น โดยการรวมตัวของพุทธศาสนิกชนกลุ่มหนึ่ง มีพระมหาถวัลย์ (พระปริยัติโกศล ป.ธ.9 M.A.) วัดทุ่งศรีเมืองเป็นแกนนำและที่ปรึกษาสมาคม อดีตหัวหน้าศาลจังหวัดอุบลราชธานี เป็นนายกสมาคม นายสำราญ พร้อมภูล พานิชย์จังหวัดฯ สมัยนั้น เป็นเลขาธิการสมาคม มีวัตถุประสงค์เพื่อจรรโลงพระพุทธศาสนา พุทธสมาคมจังหวัดอุบลราชธานี มีบทบาทสำคัญในการเสวนา เกี่ยวกับการจัดทำและการแห่เทียนพรรษาของชาวอุบลราชธานี ในคราวนั้น ผลการเสวนา สรุปได้ว่า

1. การทำเทียนพรรษาตามศรัทธาแต่ละวัด ขนาดไม่เท่ากัน ความสวยงามแตกต่างกันขึ้นอยู่กับค่าจ้าง หรือช่างฝีมือ สร้างความเหลื่อมล้ำต่ำสูง
2. การประกวดต้นเทียน ทำให้มีผู้ชนะผู้แพ้ เกิดการทะเลาะเบาะแว้ง อาฆาตเคียดแค้นกัน ทำให้แตกความสามัคคีในหมู่เหล่า
3. การส่งต้นเทียน และขบวนแห่เข้าประกวด แบ่งเป็นคุ้มวัด และหน่วยงานต่างๆ กระทบ กระทั่งกัน สร้างความแตกแยก
4. การถวายเทียนพรรษา เป็นหน้าที่ชาวบ้าน แต่ทางวัดกลับไปทำต้นเทียนเสียเอง เมื่อนำมาตั้งแสดง และเข้าขบวนแห่ ก็มีป้ายชัดเจนว่า เป็นต้นเทียนวัดนั้นวัดนี้ ทั่วๆ ที่ชาวบ้านยังไม่ได้ถวาย จึงเป็นการไม่บังควร

5. การที่วัดจัดทำคันเทียบเอง ต้องเสียค่าใช้จ่ายมาก เงินของวัดที่สะสมไว้เป็นเวลานานก็เหลือน้อยหรือหมดไป สร้างความเดือดร้อนให้กับวัดและพระสงฆ์

ดังนั้น พุทธสมาคมฯ จึงมีมติให้ทุกวัดงดจัดทำคันเทียบ โดยให้รวบรวมปัจจัยเป็นกองกลาง เพื่อให้พุทธสมาคมฯ จัดทำคันเทียบเพียงแห่งเดียว ให้คันเทียบเหมือนกัน เท่ากันหมดทุกวัด มีจำนวนเท่ากับวัดในเขตเทศบาลฯ และใกล้เคียงที่เคยส่งเทียนเข้าประกวด และร่วมขบวนแห่ เมื่อจัดทำคันเทียบเสร็จแล้ว ก็ให้ผู้แทนแต่ละวัดไปรับคันเทียบที่กุฏิมหาวัลย์ฯ วัดทุ่งศรีเมือง ด้านติดกับรั้วสำนักงานเขตการศึกษา10 เพื่อนำไปถวายวัดของตนในวันเข้าพรรษา โดยมีให้มีขบวนแห่เทียนพรรษาเหมือนเช่นทุกปีที่ผ่านมา ไม่มีการสมโภชน์คันเทียบ ไม่มีการประกวด (เพราะเทียนเหมือนกันหมดทุกต้น) ไม่มีการติดสีตีเป่าหรือริ้วธงสนุกสนานใดๆ ทั้งสิ้น บรรยายภาพงานเข้าพรรษาอุบลราชธานีในปีนั้น อ้างว่า ว่าห์ ชาวบ้านร้านตลาดไม่มีการเคลื่อนไหว ผู้คนส่วนใหญ่เงียบเหงา เสราซึม ที่ภาษาสมัยนี้เรียกว่า “เซ็ง สุด สุด”

ประชาชนทั่วไปเกิดการต่อต้านการกระทำของพุทธสมาคมฯ โดยการจัดการของที่ปรึกษาและเลขานุการ ซึ่งเป็นเจตนาดี เพื่อแก้ไขปัญหา 5 ข้อ ข้างต้น แต่ประชาชนส่วนใหญ่ไม่เห็นพ้องด้วย ปัญหาที่มีที่ว่าจะลุกลามออกไปใหญ่โต ในที่สุด จังหวัดฯ เข้ามาไกล่เกลี่ยด้วยการเชิญผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ประชุมหาข้อยุติ โดยผู้ว่าราชการจังหวัดขณะนั้น เปรียบเทียบว่า “การรวมตัวของมวลชนเพื่อให้เกิดพลัง เหมือนกับเหล็กเส้นยาวและลวดสลิง เมื่อนำเหล็กเส้นยาวไปลากรถยนต์ ถ้าเหล็กเส้นขาด เหล็กนั้นก็ใช้ลากรถต่อไปไม่ได้ ถ้าใช้ลวดสลิงลาก แม้ว่าลวดเส้นเล็กๆ รวมกันเป็นลวดสลิงจะขาดเป็นบางเส้น แต่ลวดส่วนใหญ่ก็รับแรงดึงได้ เพราะสลิงประกอบขึ้นด้วยลวดเส้นเล็กๆ หลายร้อย หลายพันเส้น รวมตัวกันอย่างเหนียวแน่น งานประเพณีวัฒนธรรมของท้องถิ่นก็เช่นเดียวกัน”

เมื่อมีมติให้ “งานประเพณีแห่เทียนพรรษาจังหวัดอุบลราชธานี” เป็นงานประเพณีระดับชาติเพียงจังหวัดเดียวแล้ว พันเอกสมชาย หิรัญกิจ ผอ.อสท. ได้มอบหมายให้ คุณพิชัย น้อยรอด ผอ.กองกิจการท่องเที่ยว และคุณวิทยา ภูสณอง ผอ.กองประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว และคณะทำงาน มาประสานการปฏิบัติกับจังหวัดและเทศบาลเมืองอุบลราชธานี เพื่อสนับสนุนส่งเสริมงานแห่เทียนพรรษา ให้สอดคล้องหลักสากลการท่องเที่ยว จนเฟื่องฟู รุ่งเรือง มาจนปัจจุบันนี้ (บำเพ็ญ ณ อุบล. 2552 : สัมภาษณ์)

ตอนที่ 2 สภาพการเปลี่ยนแปลงของประเพณีแห่งเทียนพรรษาและปัญหาความร่วมมือของชุมชน ในการสืบสานประเพณีแห่งเทียนพรรษาของจังหวัดอุบลราชธานี

1. ชุมชน 4 อำเภอในจังหวัดอุบลราชธานี

1.1 ชุมชน อำเภอเมืองอุบลราชธานี

1.1.1 สภาพทั่วไป

1) สภาพทั่วไปและวัฒนธรรมอำเภอเมืองอุบลราชธานี “อำเภอเมืองอุบลฯ ถิ่นชนพุทธศาสนา พระธาตุยิ่งใหญ่ หอไตรโบราณ ศาลหลักเมืองเลื่องลือ งานฝีมือเครื่องทองเหลือง หุ่นเครื่องเทียนใหญ่ หาดวัดได้นำทศนา เทียนพรรษามล้า หัตถกรรมผ้าไหม พระเจ้าใหญ่ อินทร์แปลง พักเอาแรงหาญเคื้อ” ที่ว่าการอำเภอตั้งอยู่ที่ถนนศรีณรงค์ ตำบลในเมือง (ในเขตเทศบาลนครอุบลฯ หลังศาลากลาง จังหวัดอุบลราชธานี)

2) ประวัติความเป็นมา อำเภอเมืองอุบลราชธานี ตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2455 ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยมีที่ตั้งที่ทำการอยู่หัวมุมถนนเขื่อนธานี ตัดกับถนนอุปราชา ภายในบริเวณเดียวกับศาลากลางเมืองอุบลราชธานีในขณะนั้น (ปัจจุบันคือ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติจังหวัดอุบลราชธานี) มีพระวันโกเมศ (เจียง) เป็นนายอำเภอคนแรก พ.ศ. 2452 เปลี่ยนเป็นชื่ออำเภอนูรพาอุบล พ.ศ. 2456 เปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอเมือง พ.ศ. 2460 เปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอเมืองอุบล แล้วเปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอเมืองอุบลราชธานีในเวลาต่อมา ที่มาของชื่ออำเภอคำว่า “อุบล” มีที่มาเช่นเดียวกับชื่อจังหวัด (ประดับ ก้อนแก้ว. 2554 : สัมภาษณ์)

อำเภอเมืองอุบลราชธานีตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของจังหวัด มีอาณาเขตติดต่อกับเขตการปกครองข้างเคียงดังต่อไปนี้

ทิศเหนือ ติดกับอำเภอม่วงสามสิบและอำเภอเหล่าเสือโก้ก

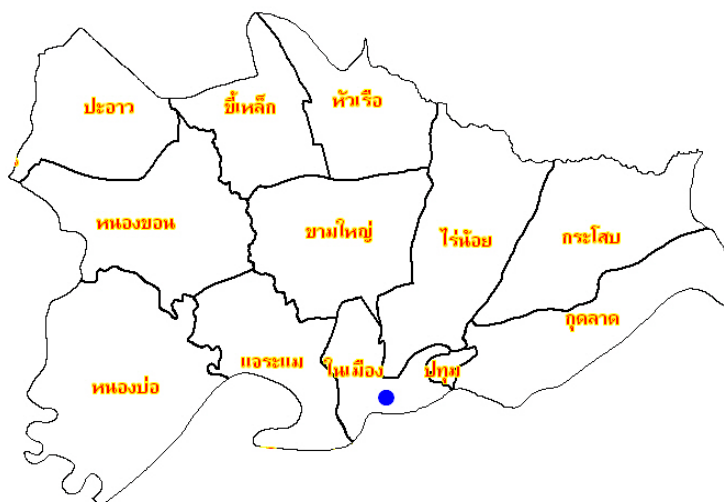
ทิศตะวันออก ติดกับอำเภอดอนมดแดงและอำเภอสว่างวีระวงศ์

ทิศใต้ ติดกับอำเภอสว่างวีระวงศ์ อำเภวารินชำราบ และอำเภอกันทรารมย์ (จังหวัดศรีสะเกษ)

ทิศตะวันตก ติดกับอำเภอโขงเจียม

การแบ่งเขตการปกครอง อำเภอเมืองอุบลราชธานี มีพื้นที่ 406.385 ตารางกิโลเมตร มีประชากร 221,897 คน มีสิทธิเลือกตั้ง 144,196 คน มี ส.จ.ได้ 5 คน อยู่ในเขตเลือกตั้ง ส.ส. เขตที่ 1

ภาพประกอบ 33 แผนที่อำเภอเมืองอุบลราชธานี

1.1.2 ความร่วมมือในการสืบสานงานเทียน

1) งานประเพณีแห่เทียนพรรษา เป็นงานประเพณีที่รวมความผูกพันของชุมชนท้องถิ่น โดยเริ่มตั้งแต่การที่ชาวบ้านร่วมบริจาคเทียนเอามาหลอม หล่อเป็นเทียนเล่มใหญ่เล่มเดียวกัน เป็นการแสดงออกถึงความสามัคคีกลมเกลียวในหมู่คณะไปในตัว การสรรหาภูมิปัญญาชาวบ้าน ที่มีฝีมือทางช่าง มีความรู้ ความชำนาญในเรื่อง การทำลวดลายไทย การแกะสลักลวดลายลงบน ดันเทียน การทำเทียนให้เป็นลายไทย แล้วนำไปติดบนต้นเทียน การประดับด้วยผ้าฝ้าย ผ้าไหม ดอกไม้สด ล้วนแล้ว แต่เป็นฝีมือของช่างในท้องถิ่น ส่วนการจัดขบวนแห่ก็ล้วนแต่ใช้ของพื้นเมือง เช่น เครื่องแต่งกายของขบวนพ็อน จะใช้ผ้าพื้นเมืองเป็นหลัก การพ็อนรำจะใช้ท่ารำที่ดัดแปลงมาจาก วิถีชีวิต การทำมาหากินของชาวบ้าน เป็นท่ารำในรูปแบบของศิลปะทั้งดงามดนตรีประกอบก็เป็น เครื่องดนตรีประจำถิ่น ผสมเข้ากับการขับร้องที่สนุกสนานเร้าใจ ทำให้งานประเพณีนี้ยิ่งใหญ่ ประชาชนต่างเฝ้ารอคอย

2) ศิลปะการพ็อนรำที่นิยมนำมาประกอบการแสดงในขบวนแห่ คือ การรำเชิงต่างๆ เช่น เชิงกระตอ เชิงกระตบ เชิงสวิง เชิงแห่ไข่มดแดง ซึ่งดัดแปลงมาจากการประกอบอาชีพในวิถีชีวิต ประจำวันทั้งสิ้น

3) การแห่เทียนพรรษาในสมัยโบราณ ใช้ล้อเลื่อนและเกวียนเข้าในขบวนแห่ ต่อมามีการนำรถมาใช้เป็นพาหนะแทนและมีการตกแต่งประดับประดารถและขบวนแห่ซึ่งทำได้ อย่างวิจิตรตระการตามากขึ้น เทศบาลเมืองอุบลราชธานี ได้จัดให้มีการประกวดเทียนพรรษาบริเวณ

ศาลากลางหลังเก่า (บริเวณข้างศาลหลักเมือง) วัดไชยมงคล ได้จัดส่งต้นเทียนเข้าร่วมขบวน และส่งขบวนแห่เทียนพรรษาเข้าประกวดเป็นประจำทุกปี

4) การสืบสาน เนื่องจากประเพณีแห่เทียนพรรษาเกิดจาก “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” สืบสานเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นก่อให้เกิดภูมิพลเมืองสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง ประชาคมเป็นปึกแผ่น มั่นคง แก้ไขปัญหาสำคัญของชาติได้ในการร่วมเป็นภูมิพลแผ่นดิน ดังนั้น ประเพณีแห่เทียนพรรษาของชาววัดไชยมงคล จึงเป็นทุนทางสังคม ที่บรรพบุรุษสั่งสมนับร้อยปี มีจิตวิญญาณและ เป็นเอกลักษณ์ของอุบลราชธานี การนำงานประเพณีแห่เทียนพรรษาสู่สากลเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว นั้น จำเป็นต้องยึดมั่นแก่นแท้ของเทียนพรรษาเป็นสิ่งสำคัญ แล้วผสมผสานภูมิปัญญาดั้งเดิมให้กลมกลืนกันอย่างลงตัวไม่ขัดแย้งในลักษณะ “อนุรักษ์ของเดิม ก่อนส่งเสริมของใหม่” จึงเป็นหน้าที่ของลูกหลานชุมชนชาววัดไชยมงคลที่ต้องอนุรักษ์สืบสานให้ ประเพณีแห่เทียนพรรษายืนยงอยู่คู่อุบลราชธานีตลอดไป

5) สภาพปัญหาและความร่วมมือ ชุมชนกลางเมืองย่านธุรกิจ มีเงินสนับสนุน การสร้างต้นเทียน มีช่างฝีมือหลายกลุ่มมาช่วยกัน วัดนี้มีปัญหาคือ ช่างฝีมือถูกซื้อตัวไปทำต่างจังหวัด เช่น จังหวัดสุพรรณบุรี, จังหวัดนครราชสีมา เป็นต้น พอใกล้ถึงวันแห่เทียนก็มาทำงานแบบรีบเร่ง ประเภทมีฝีมือแต่ขาดความประณีต เพราะมีข้อจำกัดด้านเวลาต้องทำอย่างรีบเร่งแข่งกับเวลา (อิทธิวัฒน์ จันทรวิจิตร. 2554 : สัมภาษณ์)

1.2 ชุมชนในอำเภอเดชอุดม ประกอบด้วย

1.2.1. สภาพทั่วไป

1) คำขวัญอำเภอ “ศาลหลักเมืองสง่างาม ลือนามข้าวปลาอุดม สมถิ่นภูมินทร์ ตั้งเมือง รุ่งเรืองวัฒนธรรม เย็นฉ่ำน้ำลำโดม” ที่มาของชื่ออำเภอ “เดชอุดม” หมายถึง ดินแดนที่มีวัฒนธรรมเจริญรุ่งเรือง บ้านเมืองสง่างามและมีข้าวปลาอาหารอุดมสมบูรณ์ (เดช = อำนาจ ความงาม ความสุกใส ชื่อเสียง อุดม = สูงสุด ยิ่ง เลิศ มากมาย) ที่ตั้งที่ว่าการอำเภอ อยู่ที่เมืองเก่า หมู่ 1 ตำบลเมืองเดช อยู่ห่างจากอำเภอเมืองไปทางทิศใต้ตามเส้นทางถนนสาย อุบลฯ – เดชฯ ระยะทางประมาณ 45 กิโลเมตร

2) ประวัติความเป็นมา พงศาวดารหัวเมืองมณฑลอีสาน ที่ หม่อมอมรวงษ์วิจิตร (ม.ร.ว.ปฐม คนजर) เรียบเรียงปรากฏเรื่องเกี่ยวข้องกับเมืองเดชอุดม ดังนี้

ในระหว่างนั้น หลวงชิเบศร์ หลวงมหาไทย์ หลวงอภัย กรมการเมืองศรีสะเกษ ร้องไม่สมัครที่จะทำราชการกับพระยาวิเศษภักดี เจ้าเมือง ศรีสะเกษ จึงอพยพครอบครัวไปอยู่บ้านโดมใหญ่ ซึ่งเป็นพรมแดนระหว่างเมืองจำปา สักดิ์ เมืองอุบล เมืองขุขันธ์ เมืองศรีสะเกษ ต่อกันมีจำนวนเลข จกรรจ์ 606 คน สัมโนครัว 2,150 คน ครั้นวัน ปี มะเส็ง สัปตศก จุลศักราช 1207 (พ.ศ. 2388) จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยก บ้านโดมใหญ่ขึ้นเป็นเมืองเดชอุดม

ตั้งหลวงธิเบศร์ เป็นพระศรีสุระเจ้าเมือง ให้หลวงมหาดไทยเป็นหลวงปลัด ให้หลวงอภัยเป็นหลวง
ยกระบัตรรักษาราชการแขวง เมืองเดชอุดมทิศเหนือตั้งแต่ลำห้วยเท้าสารฝั่งใต้ ทิศตะวันตกตั้งแต่
ลำห้วย เท้าสารไปถึงเชิงเขาเพียงลำน้ำซอง (ถาซอม) โอบตามเชิงเขาไปถึงโคมน้อย ทิศ ตะวันออก
ตั้งแต่ลำโคมน้อยฟากทิศตะวันตกไปจนถึงลำน้ำมูล คณะกรรมการเมืองก่อน นี้ประกอบด้วยเจ้าเมือง
อุปฮาดราชบุตรแลราชวงศ์ เมื่อยุบเมืองมาเป็นอำเภอจึง เทียบตำแหน่งคล้ายคลึงกัน ดังนี้ เจ้าเมือง
(นายอำเภอ) อุปฮาด (ปลัด ขวา) ราชวงศ์ (ปลัดซ้าย) และราชบุตร (สมุหบัญชี) “เจ้าเมืองเดชอุดม”
นั้นมีตำแหน่งเป็นพระศรีสุระทุกคน

พอถึงสมัยเปลี่ยนแปลง การปกครองเป็นระบอบเทศาภิบาล ร.ศ. 126

(พ.ศ. 2450) เมืองเดชอุดมขึ้นกับมณฑล อีสาน พระสุรเดชอุดมมาภิรักษ์ (ทองปัญญา) เป็นผู้ว่า
ราชการเมือง จึงแบ่ง เมืองเดชอุดมออกเป็น 3 อำเภอ คือ 1. อำเภอปทุมเดชอุดม ตั้งที่ว่าการ
ที่บ้านเมืองเก่า (บ้านเมืองเก่า) ตำบลเมืองเดช อำเภอเดชอุดมในปัจจุบัน) 2. อำเภอกกลางเดชอุดม
ตั้งที่ว่าการบ้านกลาง (บ้านกลาง ตำบลยาง อำเภอ น้ำยืน ในปัจจุบัน) 3. อำเภออุทัยเดชอุดม
ตั้งที่ว่าการที่บ้านยางใหญ่ (บ้านยางใหญ่ ตำบลยาง อำเภอน้ำยืนในปัจจุบัน)

ต่อมาในปี พ.ศ. 2455 ให้ยุบเมืองเดชอุดม และอำเภอต่างๆ รวมเรียกว่า
อำเภอ เดชอุดมขึ้นต่อจังหวัดศรีสะเกษ และต่อมาก็โอนมาขึ้นกับจังหวัดอุบลราชธานี ใน ปี
พ.ศ. 2472 แรกเริ่มที่ว่าการอำเภอเดชอุดม ตั้งอยู่บ้านเมืองเก่าเป็น เมืองและอำเภอมานานหลายปี
บ้านเมืองเก่าพื้นที่ลุ่ม เวล่าน้ำโขงไหลหลากมาจากทาง เหนือจะเกิดน้ำท่วมบ้านเรือนราษฎรอยู่เสมอ
และมักจะเกิดน้ำท่วมกระทันหัน บ่อยๆ บางครั้งราษฎรไม่รู้ตัว ในที่ว่าการอำเภอต้องขนหนังสือ
ราชการไปเก็บ ไว้บนชื่อพระยาสิทธิธรรมสกราช (ปั่ว บุณนาค) สมุหเทศาภิบาลมณฑลอุบลราชธานี
เคยได้รับ เรื่องน้ำท่วมจากหนังสือราชการของเจ้าเมืองและนายอำเภอ และสั่งว่าควรจะย้าย ที่ว่าการ
อำเภอจากบ้านเมืองเก่าไปตั้งที่ใหม่ที่น้ำท่วมไม่ถึง นายอำเภอหลาย คนได้พยายามไปตั้งที่ว่าการใหม่
หลายแห่งแต่ไม่สำเร็จ เพราะราษฎรไม่ยอมย้าย จากที่เดิม ต่อมาในสมัยหลวงประชากรเกษม
(เปี้ย ส่งศรี) เป็นนายอำเภอสมุหเทศาภิบาล ได้สั่งการพยายามย้ายให้ได้ หลวงประชากรเกษม
จึงปรึกษาข้าราชการ ราษฎร พ่อค้า ประชาชนทั้งหลายเห็นว่า บริเวณ “โนนขามป้อม” เป็นที่สูง
น้ำท่วมบริเวณเหมาะสมที่จะเป็นที่ว่าการ อำเภอ จึงได้ทำพิธีย้ายที่ว่าการอำเภอดังที่โนนขามป้อม
ในวันที่ 10 มกราคม พ.ศ. 2464 เวลา 10.45 น. โดยมีขบวนแห่อันเชิญพระบรมรูปพระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6 ผู้ร่วมขบวนแห่มีข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน นักเรียน ประมาณ
100 คนเศษ ขบวนถึงที่ว่าการอำเภอหลังใหม่ (อาคาร ชั่วคราว) เวลา 11.00 น. (อันเป็นที่ตั้งที่ว่าการ
อำเภอในปัจจุบัน)

ที่ตั้งและอาณาเขต
 อำเภอเดชอุดมตั้งอยู่ทางทิศใต้ของจังหวัด มีอาณาเขตติดต่อกับอำเภอข้างเคียง
 ดังนี้

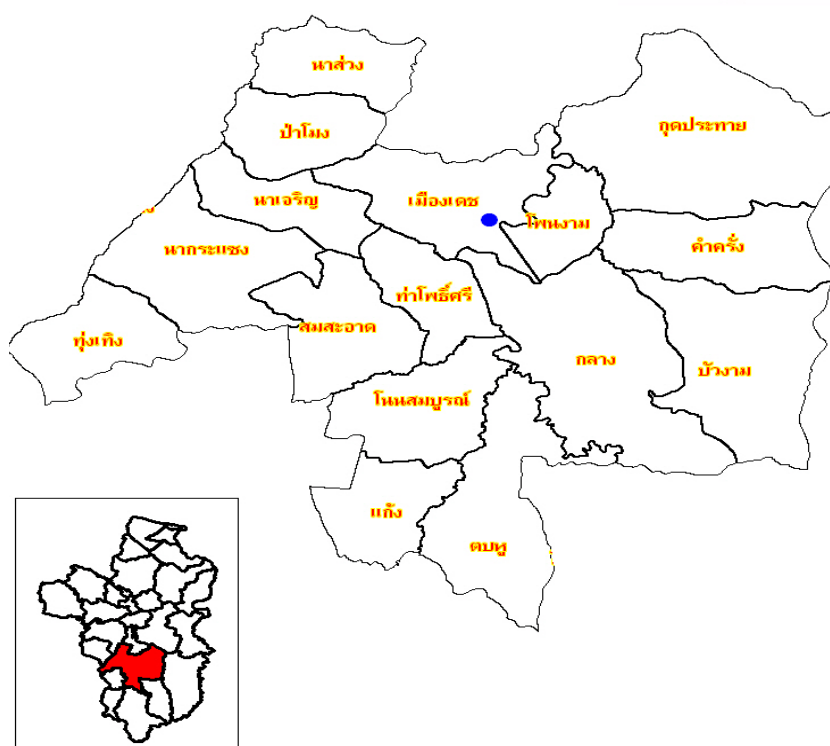
ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภวารินชำราบ อำเภอนาเยีย และอำเภอพิบูลมังสาหาร

ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภออุทุมพรพิสัย

ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอนาจะหลวย อำเภอน้ำขุ่น และอำเภอน้ำขุ่น

ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอทุ่งศรีอุดม อำเภอเบญจลักษ์ อำเภอโนนคูณ
 (จังหวัดศรีสะเกษ) และอำเภอสำโรง

การแบ่งเขตการปกครอง อำเภอเดชอุดมมีพื้นที่ 163,742 ตารางกิโลเมตร
 มีประชากร 180,209 คน มีสิทธิเลือกตั้ง 110,610 คน อยู่ในเขตเลือกตั้ง ส.ส. เขตที่ 10 แบ่งเขต
 การปกครองออกเป็น 16 ตำบล 218 หมู่บ้าน 3 เทศบาล (2543)

ภาพประกอบ 34 แผนที่อำเภอเดชอุดม จังหวัดอุบลราชธานี

1.2.2 ความร่วมมือในการสืบสานงานเทียน

1) ผลกระทบการทำเทียน การทำเทียนพรรษาเปลี่ยนจากการทำเพื่อถวายวัด ให้พระได้จุดให้แสงสว่างในการประกอบกิจกรรมทางศาสนา เป็นการทำเทียนเพื่อการประกวด/แข่งขัน, ช่างเทียนรวมทั้งชาวบ้านไม่ได้ร่วมทำเทียนด้วยใจศรัทธา ช่างส่วนหนึ่งสมัครใจไปทำเทียนให้วัด/จังหวัดอื่น แทนที่จะทำเทียนให้ชุมชนของตน ยิ่งเมื่อจังหวัดและเทศบาลให้งบประมาณสนับสนุนการทำเทียนของวัด ผู้ร่วมทำบุญด้วยการมอบเทียนหรือบริจาคเงินร่วมทำเทียนจึงลดน้อยลง การทำเทียนจึงกลายเป็นเรื่องของวัดและส่วนราชการหรือหน่วยงานที่เป็นเจ้าของเงิน

2) ผลกระทบการแห่เทียน การมอบเงินสนับสนุนขบวนแห่และการประกวดขบวนแห่ ส่งผลให้ผู้ร่วมกิจกรรมแห่เทียนเป็นการร่วมเพื่อประโยชน์ คือ ค่าจ้างและเงินรางวัล ความรับผิดชอบของชาวคุ้มวัดในการจัดขบวนแห่จึงลดน้อยลง ผู้เข้าร่วมขบวนแห่ปัจจุบันจึงเป็นการแห่เชิงธุรกิจ ขาดการสร้างสรรค์ทางศิลปะและวัฒนธรรมที่จะนำไปสู่การพัฒนาแบบยั่งยืน

3) ผลกระทบการสืบสานวัฒนธรรม การพัฒนากิจกรรมการแห่เทียนและการประกวดเทียนในภาพภายนอกเห็นเป็นการสืบสานที่เป็นรูปธรรม มีการจัดการที่เป็นรูปธรรม องค์การภาครัฐ-เอกชนร่วมมือเข้มแข็ง แต่ท่ามกลางการจัดที่ยิ่งใหญ่นั้น ประชาชนไม่ได้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง การสืบสานปัจจุบันจึงไม่อาจมั่นใจได้ว่าจะมีความยั่งยืน

4) ผลกระทบความร่วมมือ ก่อนการส่งเสริมประเพณีแห่เทียนพรรษา การท่องเที่ยว ชุมชน ชาวบ้าน ทุกกลุ่มทุกระดับมีโอกาสได้มีส่วนร่วมกิจกรรมค่อนข้างสูง เห็นประเพณีเป็นของตนเองและถือเป็นหน้าที่ที่ทุกคนในชุมชนต้องร่วมรับผิดชอบ เมื่อทางราชการให้การสนับสนุนมากเกินไป ความร่วมมือของชาวบ้านลดน้อยลง (ยอดชาย ราชมณี. 2554 : สัมภาษณ์)

5) ปัญหาความร่วมมือของชุมชนในการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษาของอำเภอเดชอุดม จังหวัดอุบลราชธานี ประชาชนบางส่วนไม่เห็นประโยชน์ของการแห่เทียนพรรษา ชาวบ้านไม่ได้ร่วมด้วยใจ ไม่จริงจัง จังหวัด เทศบาล ททท. เป็นผู้จัดและเป็นเจ้าภาพเสียเอง ชาวบ้าน ชุมชนไม่มีความรู้สึกเป็นเจ้าของงาน การแห่เทียนพรรษามีความเป็นประเพณีหรือเป็นของจริงลดน้อยลง ชาวบ้านไม่ได้ทำด้วยศรัทธา เทียนพรรษาที่จัดขึ้น ไม่ได้นำไปสู่การถวายเทียนพรรษาดังสมัยโบราณ กิจกรรมการแห่เทียนจึงขาดความเชื่อมโยงกับพุทธศาสนา ภูมิปัญญาเทียนพรรษาและประเพณีแห่เทียนพรรษาได้รับการเผยแพร่สู่ประชาชนเพียงผิวเผิน ประชาชนส่วนใหญ่จึงไม่เห็นความสำคัญและเห็นประโยชน์อย่างแท้จริง การสืบทอดภูมิปัญญาเทียนพรรษาและกิจกรรมแห่เทียนพรรษายังทำได้ในขอบเขตจำกัด ชาวบ้าน นักเรียนนักศึกษาที่ร่วมแห่เทียนบางส่วนมีความรู้สึกว่าคุณถูกบังคับให้มาร่วมงานประเพณี การจัดการแห่เทียนพรรษามีผู้เกี่ยวข้องหลายฝ่าย

ทั้งฝ่ายทำเทียน ฝ่ายกระบวนแห่และหน่วยงานที่เป็นผู้สนับสนุน ขาดการจัดการที่ดีกิจกรรมการแห่เทียนมีกิจกรรมเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมน้อยลง สภาพการเปลี่ยนแปลงและปัญหาในชุมชน

1.3 ชุมชนในอำเภอพิบูลมังสาหาร

1.3.1 สภาพทั่วไป

1) อำเภอพิบูลมังสาหาร “เมืองแก่งสวาย รวยคลอง ฆ้องใหญ่ น้ำใจโต แดงโมหาวาน ข้าวสารสวาย” ที่ว่าการอำเภอ ตั้งอยู่ในเขตเทศบาล เมืองพิบูลมังสาหาร อยู่ห่างจากอำเภอเมืองไปทางทิศตะวันออกตามถนนสายอุบลฯ – พิบูลฯ เป็นระยะทางประมาณ 45 กิโลเมตร

2) ประวัติความเป็นมา อำเภอพิบูลมังสาหาร เดิมชื่อ “บ้านกว้างลำชะโด” (กว้าง = แผลออก, ลำ = ลำน้ำ, ทางน้ำ, ชะโด = ปลาชะโด) ขึ้นตรงต่อเมืองอุบลราชธานี ต่อมาในปี พ.ศ. 2406 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ให้ยกฐานะขึ้นเป็นเมือง “พิบูลมังสาหาร” หลังจากนั้นเมืองพิบูลมังสาหารก็มีฐานะเป็นเมือง ขึ้นตรงต่อเมืองอุบลราชธานีตลอดมา จนได้มีการปรับปรุงการปกครองครั้งใหญ่ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมืองพิบูลมังสาหารจึงได้มีฐานะเป็นอำเภอขึ้นตรงต่อเมืองอุบลราชธานีตั้งแต่ปี พ.ศ. 2443 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน ที่มาของชื่ออำเภอ “พิบูลมังสาหาร” หมายถึงดินแดนที่สมบูรณ์ไปด้วยอาหารประเภทเนื้อ นานาชนิด (พิบูล = กว้างขวาง, มาก มั่งคั่ง = เนื้อของคนและสัตว์ อาหาร = ของกิน เครื่องใช้ จุนชีวิต)

ที่ตั้งและอาณาเขต

อำเภอพิบูลมังสาหารตั้งอยู่ทางตอนกลาง ก่อนไปทางทิศตะวันออกของจังหวัด มีอาณาเขตติดต่อกับอำเภอข้างเคียง ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอตาลสุม อำเภอศรีเมืองใหม่ และอำเภอโขงเจียม

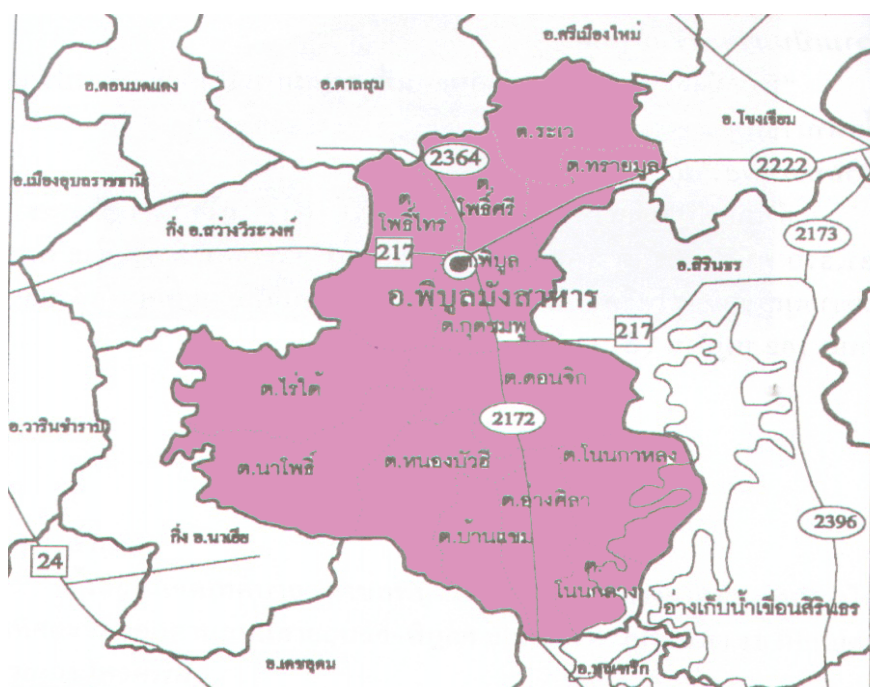
ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอสรินทร

ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอขุนหาญ อำเภอเดชอุดม และอำเภอนาเยีย

ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอนาเยียและอำเภอสว่างวีระวงศ์

การแบ่งเขตการปกครอง อำเภอพิบูลมังสาหารมีเนื้อที่ 131,370 ตารางกิโลเมตร มีประชาชน 13,527 คน มีสิทธิเลือกตั้ง 87,226 คน มี ส.จ. ได้ 3 คน อยู่ในเขตเลือกตั้ง ส.ส. เขตที่ 7 แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 14 ตำบล 162 หมู่บ้าน 2 เทศบาล (2543)

ภาพประกอบ 35 แผนที่อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี

1.3.2 ความร่วมมือในการสืบสานงานเทียน

- 1) ผลกระทบการทำเทียน การทำเทียนพรรษาเปลี่ยนจากการทำเพื่อถวายวัด ให้พระได้จุดให้แสงสว่างในการประกอบกิจกรรมทางศาสนา เป็นการทำเทียนเพื่อการประกวด/แข่งขัน, ช่างเทียนรวมทั้งชาวบ้านไม่ได้ร่วมทำเทียนด้วยใจศรัทธา ช่างส่วนหนึ่งสมัครใจไปทำเทียนให้วัด/จังหวัดอื่น แทนที่จะทำเทียนให้ชุมชนของตน ยิ่งเมื่อจังหวัดและเทศบาลให้งบประมาณสนับสนุนการทำเทียนของวัด ผู้ร่วมทำบุญด้วยการมอบเทียนหรือบริจาคเงินร่วมทำเทียนจึงลดน้อยลง การทำเทียนจึงกลายเป็นเรื่องของวัดและส่วนราชการหรือหน่วยงานที่เป็นเจ้าของเงิน
- 2) ผลกระทบการแห่เทียน การมอบเงินสนับสนุนขบวนแห่และการประกวดขบวนแห่ ส่งผลให้ผู้ร่วมกิจกรรมแห่เทียนเป็นการร่วมเพื่อประโยชน์ คือ ค่าจ้างและเงินรางวัล ความรับผิดชอบของชาวคุ้มวัดในการจัดขบวนแห่จึงลดน้อยลง ผู้เข้าร่วมขบวนแห่ปัจจุบันจึงเป็นการแห่เชิงธุรกิจ ขาดการสร้างสรรค์ทางศิลปะและวัฒนธรรมที่จะนำไปสู่การพัฒนาแบบยั่งยืน
- 3) ผลกระทบการสืบสานวัฒนธรรม การพัฒนากิจกรรมการแห่เทียนและการประกวดเทียนในภาพภายนอกเห็นเป็นการสืบสานที่เป็นรูปธรรม มีการจัดการที่เป็นรูปธรรม องค์การภาครัฐ-เอกชนร่วมมือเข้มแข็ง แต่ท่ามกลางการจัดที่ยิ่งใหญ่นั้น ประชาชนไม่ได้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง การสืบสานปัจจุบันจึงไม่อาจมั่นใจได้ว่าจะมีความยั่งยืน

4) ผลกระทบความร่วมมือ ก่อนการส่งเสริมประเพณีแห่เทียนพรรษา การท่องเที่ยว ชุมชน ชาวบ้าน ทุกกลุ่มทุกระดับมีโอกาสได้มีส่วนร่วมกิจกรรมค่อนข้างสูง เห็นประเพณีเป็นของตนเองและถือเป็นหน้าที่ที่ทุกคนในชุมชนต้องร่วมรับผิดชอบ เมื่อทางราชการให้การสนับสนุนมากขึ้นไป ความร่วมมือของชาวบ้านลดน้อยลง

5) ปัญหาความร่วมมือของชุมชนในการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษาของ อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี การส่งเสริมเทียนพรรษาจาก ททท. ทำให้ชาวบ้านร่วมทำเทียนน้อยลง การพัฒนาขบวนแห่ของชุมชนวัดต่าง ๆ ดำเนินการไม่ต่อเนื่อง ขาดการพัฒนา ศิลปะการฟ้อนรำ การแข่ง ตลอดจนหมอลำที่จะทำให้ชาวบ้านได้ร่วมกิจกรรมแห่เทียนต่อเนื่องทุกปี ศูนย์การเรียนรู้เทียนพรรษาคุ่มวัดต่าง ๆ ขาดการส่งเสริมเผยแพร่และพัฒนาการทำเทียนและแห่เทียนอย่างต่อเนื่อง การจัดกระบวนแห่ รวมทั้งจังหวัดทำให้ประชาชนในอำเภออื่น ๆ นอกจาก อำเภอเมืองมีโอกาสร่วมประเพณีแห่เทียนน้อยลง ชาวบ้าน นักเรียนนักศึกษาที่ร่วมแห่เทียนบางส่วน มีความรู้สึกว่าตนถูกบังคับให้มาร่วมงานประเพณี การแห่เทียนพรรษามีความเป็นประเพณีหรือเป็นของจริงลดน้อยลง ชาวบ้านไม่ได้ทำด้วยศรัทธา ภูมิปัญญาเทียนพรรษาและประเพณีแห่เทียนพรรษา ได้รับการเผยแพร่สู่ประชาชนเพียงผิวเผิน ประชาชนส่วนใหญ่จึงไม่เห็นความสำคัญและเห็นประโยชน์อย่างแท้จริง กิจกรรมการแห่เทียนมีกิจกรรมเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมน้อยลง การจัดการแห่เทียนพรรษามีผู้เกี่ยวข้องหลายฝ่ายทั้งฝ่ายทำเทียน ฝ่ายกระบวนแห่และหน่วยงานที่เป็นผู้สนับสนุน ขาดการจัดการที่ดีการสืบทอดภูมิปัญญาเทียนพรรษาและกิจกรรมแห่เทียนพรรษายังทำได้ในขอบเขตจำกัด (สุวัฒน์ สุทธิประภา. 2554 : สัมภาษณ์)

1.4 ชุมชนในอำเภวารินชำราบ

1.4.1 สภาพทั่วไป

1) อำเภวารินชำราบ เป็นอำเภอที่ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของอำเภอเมืองอุบลราชธานี มีระยะทางห่างจากอำเภอเมืองเพียงแค่ 2 กิโลเมตร อยู่คนละฝั่งของแม่น้ำมูล เป็นที่ตั้งของสถานีรถไฟอุบลราชธานีและสถาบันการศึกษาที่สำคัญของจังหวัด คือ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

2) ประวัติศาสตร์ การอำเภอหลังแรกสร้างเมื่อปี พ.ศ. 2451 ใช้ชื่อว่า อำเภอทักษิณูปนิคม ผู้ดำรงตำแหน่งนายอำเภอคนแรกคือ ท้าวธรรมกิตติกา (เปี้ย สุวรรณภู) ครั้นเมื่อปี พ.ศ. 2456 สมัยของขุนภูมิพิพัฒนเขตร (แท่ง เหมะนัค) ซึ่งเป็นนายอำเภอคนที่ 2 ได้ย้ายที่ว่าการอำเภอจากฝั่งอำเภอเมืองอุบลราชธานี ข้ามแม่น้ำมูลมาตั้งอยู่ที่บ้านค้ำน้ำแซบ ตำบลธาตุ แล้วเปลี่ยนชื่ออำเภอเป็นอำเภวารินชำราบ

อำเภวารินชำราบตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของจังหวัด มีอาณาเขตติดต่อกับเขตการปกครองข้างเคียงดังต่อไปนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอเมืองอุบลราชธานี

ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอสว่างวีระวงศ์และอำเภอนาเยีย

ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอเดชอุดมและอำเภอสำโรง

ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอกันทรารมย์ (จังหวัดศรีสะเกษ)

ภาพประกอบ 36 แผนที่อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี

3) ผลกระทบการสืบสานวัฒนธรรม การพัฒนากิจกรรมการแห่เทียนและการประกวดเทียนในภาพภายนอกเห็นเป็นการสืบสานที่เป็นรูปธรรม มีการจัดการที่เป็นรูปธรรม องค์การภาครัฐ-เอกชนร่วมมือเข้มแข็ง แต่ท่ามกลางการจัดที่ยิ่งใหญ่นั้น ประชาชนไม่ได้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง การสืบสานปัจจุบันจึงไม่อาจมั่นใจได้ว่าจะมีความยั่งยืน

4) ผลกระทบความร่วมมือ ก่อนการส่งเสริมประเพณีแห่เทียนพรรษา การท่องเที่ยว ชุมชน ชาวบ้าน ทุกกลุ่มทุกระดับมีโอกาสได้มีส่วนร่วมกิจกรรมค่อนข้างสูง เห็นประเพณีเป็นของตนเองและถือเป็นหน้าที่ที่ทุกคนในชุมชนต้องร่วมรับผิดชอบ เมื่อทางราชการให้การสนับสนุนมากเกินไป ความร่วมมือของชาวบ้านลดน้อยลง

5) ปัญหาความร่วมมือของชุมชนในการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษาของอำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี กิจกรรมการแห่เทียนมีกิจกรรมเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมน้อยลง การสืบทอดภูมิปัญญาเทียนพรรษา และกิจกรรมแห่เทียนพรรษายังทำได้ในขอบเขตจำกัด

ภูมิปัญญาเทียนพรรษา และประเพณีแห่เทียนพรรษาได้รับการเผยแพร่สู่ประชาชนเพียงผิวเผิน ประชาชนส่วนใหญ่จึงไม่เห็นความสำคัญและเห็นประโยชน์อย่างแท้จริง การจัดกระบวนแห่ รวมทั้งจังหวัดทำให้ประชาชนในอำเภออื่น ๆ นอกจากอำเภอเมืองมีโอกาสร่วมประเพณีแห่เทียนน้อยลง ชาวบ้านให้ความสำคัญและศรัทธาและมีส่วนร่วมในประเพณีแห่เทียนพรรษาน้อยลง เนื่องจากทางราชการเข้าไปจัดการมากจนกลายเป็นเรื่องของราชการ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ให้เงินสนับสนุนชาวบ้านบางส่วนจึงไม่ได้มีส่วนร่วมทำบุญดังที่เคยทำมาก่อน ทำให้ชาวบ้านร่วมทำเทียนน้อยลง การทำเทียนพรรษาประกวดต้องลงทุนมาก ช่างทำเทียนลดน้อยลง เพราะช่างบางส่วนไปรับจ้างทำเทียนให้จังหวัดอื่นที่ได้เงินค่าจ้างมากกว่าการพัฒนาขบวนแห่ของชุมชนวัดต่าง ๆ ดำเนินการไม่ต่อเนื่อง ขาดการพัฒนาศิลปะการฟ้อนรำ การแข่ง ตลอดจนหมอลำที่จะทำให้ชาวบ้านได้ร่วมกิจกรรมแห่เทียนต่อเนื่องทุกปี เทียนพรรษาที่จัดขึ้น ไม่ได้นำไปสู่การถวายเทียนพรรษาดังสมัยโบราณ กิจกรรมการแห่เทียนจึงขาดความเชื่อมโยงกับพุทธศาสนา (อุบล พงศ์ขวัญเมือง. 2554 : สัมภาษณ์)

สรุป สภาพประวัติความเป็นมาและปัญหาความร่วมมือในงานสืบสานงานเทียนพบปัญหาดังนี้ เช่น ช่างเทียนรวมทั้งชาวบ้านไม่ได้ร่วมทำเทียนด้วยใจศรัทธา ช่างส่วนหนึ่งสมัครไปทำเทียนให้วัดในจังหวัดอื่น แทนที่จะทำเทียนให้ชุมชนของตน ขบวนแห่และการประกวดขบวนแห่ กิจกรรมแห่เทียนเป็นการร่วมเพื่อประโยชน์ คือ ค่าจ้างและเงินรางวัล ความรับผิดชอบของชาวกุ้มวัดในการจัดขบวนแห่จึงลดน้อยลง ผู้เข้าร่วมขบวนแห่ปัจจุบันจึงเป็นการแห่เชิงธุรกิจ ขาดการสร้างสรรค์ทางศิลปะและวัฒนธรรมที่จะนำไปสู่การพัฒนาแบบยั่งยืน การพัฒนากิจกรรมการแห่เทียนและการประกวดเทียนในภาพภายนอกเห็นเป็นการสืบสานที่เป็นรูปธรรม มีการจัดการที่เป็นรูปธรรม ความร่วมมือของชุมชนในการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษายังทำได้ในขอบเขตจำกัด ภูมิปัญญาเทียนพรรษาและประเพณีแห่เทียนพรรษาได้รับการเผยแพร่สู่ประชาชนเพียงผิวเผิน ประชาชนส่วนใหญ่จึงไม่เห็นความสำคัญและเห็นประโยชน์อย่างแท้จริง การจัดกระบวนแห่ รวมทั้งจังหวัดทำให้ประชาชนในอำเภออื่น ๆ นอกจากอำเภอเมืองมีโอกาสร่วมประเพณีแห่เทียนน้อยลง ชาวบ้านให้ความสำคัญและศรัทธาและมีส่วนร่วมในประเพณีแห่เทียนพรรษาน้อยลง ทำให้ชาวบ้านร่วมทำเทียนน้อยลง การทำเทียนพรรษาประกวดต้องลงทุนมาก ช่างทำเทียนลดน้อยลง เพราะช่างบางส่วนไปรับจ้างทำเทียนให้จังหวัดอื่น การพัฒนาขบวนแห่ของชุมชนวัดต่าง ๆ ดำเนินการไม่ต่อเนื่อง ขาดการพัฒนาศิลปะการฟ้อนรำ การแข่ง ตลอดจนหมอลำที่จะทำให้ชาวบ้านได้ร่วมกิจกรรมแห่เทียนต่อเนื่องทุกปี เทียนพรรษาที่จัดขึ้น ไม่ได้นำไปสู่การถวายเทียนพรรษาดังสมัยโบราณ กิจกรรมการแห่เทียนจึงขาดความเชื่อมโยงกับพุทธศาสนา

2. ผลการศึกษาเชิงลึกในชุมชนเป้าหมายอำเภอเมืองอุบลราชธานี

2.1 ชุมชนวัดพระธาตุหนองบัว

2.1.1 สภาพทั่วไป สถานที่ตั้ง วัดพระธาตุหนองบัว ตั้งอยู่ด้านทิศเหนือของศาลากลางจังหวัดอุบลราชธานี ถนนธรรมวิถี

(1) ประวัติความเป็นมา วัดหนองบัวเป็นวัดราษฎร์ ห่างจากศาลากลางจังหวัดอุบลราชธานี ไปทางทิศเหนือประมาณ 5 กม. วัดหนองบัวสร้างเมื่อปี 2500 โดยนายฟอง สิทธิธรรม ได้มอบที่ดินให้ประมาณ 30 ไร่เศษ โดยบริเวณนั้นใกล้เคียงกับหนองน้ำ ขนาดใหญ่ และมีกอบัวหลากหลายสีขึ้นเต็มหนองบัว ตลอดจนคนในชุมชนละแวกนั้น มักนิยมาจับสัตว์น้ำ เพื่อนำไปเป็นอาหาร ต่อมาชาวบ้านจึงได้ตั้งชื่อวัดนี้ว่า วัดหนองบัว

(2) ความเชื่อ ประเพณีแห่เทียนพรรษาชาวคุ้มวัดพระธาตุหนองบัว เชื่อว่าการถวายเทียนเป็นขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว ที่พึงปฏิบัติร่วมกันตามฮีตสิบสองคองสิบสี่ ได้มีการสืบสานและถือเป็นการร่วมมือของชุมชน แสดงให้เห็นถึงความสามัคคี ความเสียสละของคนในชุมชน คนไหนไม่ได้ช่วยทำก็ออกเงินทุน คนในชุมชนส่วนใหญ่ทำเทียนมาตั้งแต่เด็กและทำเทียนมาโดยตลอดเหมือนกับการปลูกฝังอยู่ในสายเลือด และมีความผูกพันกับการทำเทียน ชาวชุมชนถือว่า เป็นความภาคภูมิใจของชุมชน เป็นประเพณีของจังหวัดที่ต้องรักษาไว้ และเป็นความร่วมมือของชุมชน แสดงให้เห็นถึงความสามัคคี ความเสียสละของชุมชน การช่วยเหลือกัน จนเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัด ชุมชนเห็นว่าควรสืบสาน เป็นสิ่งที่ภาคภูมิใจเป็นจิตสำนึกของชุมชนคุ้มวัดพระธาตุหนองบัว และชาวจังหวัดอุบลราชธานี แม้สังคมจะเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาแต่วัดก็ยังคงเป็นศูนย์รวมจิตใจที่สำคัญของชุมชนทุกระดับ ประชาชนจะเข้าวัดมากเป็นพิเศษในช่วงเทศกาลเข้าพรรษา ดังนั้น การดำรงอยู่ของประเพณีการแห่เทียนพรรษาคงไม่ใช่ว่าเฉพาะความยิ่งใหญ่อยู่ถาวร ความสวยงามของต้นเทียนเท่านั้น แต่ละต้นมีความหมายและเป็นสัญลักษณ์ ความสมัครสมานสามัคคี ความเลื่อมใสศรัทธาต่อพุทธศาสนา (ร้อยตรีเหรียญ ไชยะโอชะ. 2553 : สัมภาษณ์)

2.1.2 สภาพการเปลี่ยนแปลงการทำเทียน ในการตกแต่งต้นเทียนของวัดหนองบัว นั้นได้จัดทำต้นเทียนประเภทแกะสลักขนาดใหญ่ ส่งเข้าประกวดทุกปี และได้รับรางวัลชนะเลิศเกือบทุกปี โดยมีเจ้าอาวาสวัดหนองบัว เป็นผู้กำกับดูแล และอำนวยความสะดวกแก่ทีมงานช่างวัดหนองบัวมีช่างแกะต้นเทียนที่มีชื่อเสียงและมีฝีมือมาก นอกจากยังมีชาวบ้านในชุมชน และนักเรียนนักศึกษา ในจังหวัดอุบลราชธานี ที่มีความประสงค์อยากจะเรียนรู้ศิลปะในการทำต้นเทียน ก็สามารถเข้าร่วมร่วมสร้างสรรค์กิจกรรมกับวัดก็ได้

ต้นเทียนวัดพระธาตุหนองบัว เป็นต้นเทียนประเภทแกะสลักขนาดใหญ่ “ตอนเจ้าชายสิทธัตถะออกผนวช” มีความกว้าง 3 เมตร ยาว 12 เมตร สูง 5 เมตร ประกอบด้วย ส่วนต่างๆ ต่อไปดังนี้

ส่วนหน้า แกะเรื่องพุทธประวัติ ตอนเจ้าชายสิทธัตถะออกผนวช โดยได้ทรงทอดพระเนตรเห็นเทวทูต 4 คน คือ คนแก่ คนเจ็บ คนตาย และสมณะ อันเทวดา เนรมิตไว้ในระหว่างทาง ทรงสังเวชเหตุได้เห็นเทวทูต 3 ยังความพอพระหฤทัยเพราะได้เห็นสมณะ ในวันที่พระราหุกุมารประสูตินั้นเอง เวลากลางคืนยามดึกพระองค์ทรงม้ากัณฐกะ มีนายฉันทตาม เสด็จหนีออกจากพระราชวังถึงฝั่งแม่น้ำอนิมานที ทรงตัดพระเมาฬีด้วยพระขรรค์ อธิษฐานเพศ บรรพชิต ณ วันเพ็ญอาสาฬหบูชา (ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8) เวลาใกล้รุ่ง ทั้งสองด้านข้างแกะสลัก เทวดาถวายผ้ากาสาพัศตร์ ด้านหน้าแกะสลักเป็นภาพปริศนาธรรมราหุอมจันทร์ หรือเรียกว่าตัวกาลละ (ตัวกินเวลา) เพราะชีวิตของสรรพสัตว์ทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นอินทร์ พรหม ยักษ์ มนุษย์ สัตว์ ดิรัจฉานทั้งหลายเหล่านี้ไม่มีใครจะข้ามพ้นผ่านกาลเวลา และความตายไปได้

ส่วนฐานรองรับต้นเทียน แกะเป็นรูปพญานาคราช 7 เศียร อุปมาเหมือนครั้ง พุทธกาลนาครอยู่ในเมืองบาดาล อยากบวชเป็นพระจึงจำแลงแปลงกายมาเป็นมนุษย์เพื่อจะขอบวช วันหนึ่งนาคเผลอนอนหลับในเวลาที่ยังร่างกายที่จำแลงเป็นมนุษย์ก็กลับกลายมาเป็นนาค ผู้คนทั้งหลายเห็นพากันต่อว่านาคสารพัดอย่างจนนาคอับอายและไม่ให้บวช นาคจึงขอร้องวิงวอน ขอโทษอโหสิกรรม ทำทุกอย่าง สุดท้ายเลยไม่ได้บวช เมื่อไม่มีหนทางที่จะบวชในพระพุทธศาสนา ได้นาคจึงขอสิ่งหนึ่งฝากไว้ในพระพุทธศาสนาว่า ถ้าหากบุคคลใดก่อนจะบวชให้เรียกว่านาคก่อน ผู้คนทั้งหลายจึงพากันตกลง ก่อนจะบวชเป็นพระท่านจึงให้เป็นนาคก่อน หรือเรียกว่า นาค จนทุกวันนี้ ด้วยความศรัทธาอันจึงแกะเป็นนาคราช 7 เศียร รองรับต้นเทียนอันเปรียบเสมือน ได้รับเอาแสงธรรมแสงเทียนนี้ เป็นการรักษาศิล การประพาดปฏิบัติอยู่สม่ำเสมอ

ลำต้นเทียน แกะเป็นลายเครือเถาคนกเปลวอันวิจิตรสวยงาม ประกอบภาพ พุทธประวัติ ตอน อัญเชิญจุติหลังจากได้บำเพ็ญสมะตังสะบารมี (บารมี 30) ให้เต็มแล้ว ตั้งอยู่ อตภาพเป็นพระเวสสันดร ทรงบริจาคมหาทานทรงสละพระราชโอรส ธิดา อัครมเหสี เวลาสิ้น พระชนมายุแล้วได้ขึ้นไปเกิดในดุสิตสวรรค์ ก็ในคราวนั้นเทวดาทิ้งสิ้นพร้อมกับท้าวมหาราชทั้งหลาย คือ ท้าวสักกเทวราช สยามเทวราช สันดุสิตเทวราช นิมมานรดีเทวราช ปณนิมิตตวสวัตติเทวราช และมหาพรหมทั้งหลาย กราบทูลว่า ข้าแต่ท่านผู้แก่แล้วกล้าใหญ่ ท่านได้บำเพ็ญพระบารมีทั้งหลาย มา ไม่ได้ปรารถนา สักกสมบัติ มารสมบัติ จักรพรรดิสมบัติ พรหมสมบัติ ได้ปรารถนาเป็น พระสัพพัญญู เพื่อรู้ชนสัตว์โลก บัดนี้ ก็เป็นเวลาของท่านแล้วที่ท่านจะได้เป็นพระพุทธเจ้า จึงได้จุติจากสวรรค์ลงมาเกิดเป็นพระโอรสแห่งพระเจ้าสุทโธทนะ และพระนางสิริมหามายา พระนามว่าสิทธัตถะราชกุมาร ส่วนยอดแกะ เป็นกลีบบัว 3 ชั้น

ด้านหลัง และเป็นผู้ปราสาทห้องบรรทม พระนางพิมพาเทวีประทับ พระราหูราชกุมาร ฝ่ายพระมหาบุรุษหรือเจ้าชายสิทธัตถะ ทรงดำริว่า เราจะต้องไปคูหน้าพระราชโอรส จึงเสด็จถึงประตูห้องบรรทม ทอดพระเนตรเห็นพระราชโอรสแล้วทรงอยากอุ้มพระโอรส แต่กลัวพระราชเทวีจะตื่นและได้ทอดพระเนตรเห็นอาการวิปริตของพวกนางบำเรอทั้งหลาย อันมีขึ้นด้วยอานุภาพแห่งเทพดาทั้งหลาย คือ ลางนางกัณโณกลิ้งเกลือกน้ำลายไหล ลางนางกัณโณละเมอ เพ้อคลั่ง ลางนางกัณโณอ้าปาก ลางนางกัณโณเปลือยกาย เห็นปราสาทเหมือนกับป่าช้าผิดิบ เมื่อได้ทรงเห็นแล้วก็ทรงสลดพระทัยพิจารณาเห็นโทษแห่งกามคุณ เห็นภพทั้ง 3 เหมือนกับกองเพลิงใหญ่ จึงตกลงพระทัยจักออกบวชวันนี้ จึงรีบเสด็จกลับ ครัสตเรียกนายฉันทะให้นำม้ากัณฐกะ เสด็จหนีออกบรรพชา จึงได้ตรัสรู้ธรรมอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า รู้แจ้งเห็นจริงในอริยสัจ 4 คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ดำรงศาสนาพุทธที่พระองค์ได้ทรงตั้งไว้ 5,000 ปี จนกระทั่งมาถึงทุกวันนี้ ให้พวกเราทั้งหลายได้รู้เรื่องราวความเป็นมาและถือประพฤติปฏิบัติ ตั้งมั่นอยู่ในศีล ในธรรม ดังงานประเพณีเทียนพรรษาอันเราได้ปฏิบัติมาเป็นธรรมเนียมประเพณีของชาวจังหวัดอุบลราชธานี

ภาพประกอบ 37 รูปแบบเทียนพรรษาวัดพระธาตุหนองบัว ประเพณีแกะสลักขนาดใหญ่

การสืบสาน สถานที่ทำต้นเทียน ภายในวัดหนองบัว สิ่งที่น่าสนใจอื่น ๆ ภายในชุมชน วัดหนองบัว มีพระบรมธาตุที่สวยงาม มีพระเจดีย์พุทธคยาจำลองซึ่งจำลองมาจากประเทศอินเดีย ต้นกำเนิดแห่งพุทธศาสนา เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างชาติ และบริเวณวัดหนองบัว ยังมีป่าอันอุดมสมบูรณ์ เงียบสงบ เหมาะแก่การปฏิบัติธรรม เนื่องจากประเพณีแห่เทียนพรรษาเกิดจาก “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” สืบสานเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ก่อให้เกิดภูมิพลเมืองสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง ประชาคมเป็นปึกแผ่นมั่นคง ประเพณีแห่เทียนพรรษาของชาวคุ้มพระธาตุหนองบัว จึงเป็นทุนทางสังคม ที่บรรพบุรุษสั่งสม มีจิตวิญญาณและเป็นเอกลักษณ์ของอุบลราชธานี การนำงานประเพณีแห่เทียนพรรษาสู่สากลเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว จำเป็นต้องยึดมั่นแก่นแท้ของเทียนพรรษาเป็นสิ่งสำคัญ แล้วผสมผสานภูมิปัญญาดั้งเดิมให้กลมกลืนกันอย่างลงตัวไม่ขัดเจนในลักษณะ “อนุรักษ์ของเดิม ก่อนส่งเสริมของใหม่” จึงเป็นหน้าที่ของลูกหลานชุมชนชาวคุ้มพระธาตุหนองบัว ที่ต้องอนุรักษ์สืบสานให้ ประเพณีแห่เทียนพรรษายืนยงอยู่คู่อุบลราชธานีตลอดไป ชาวบ้านร่วมกันบริจาคเทียน บริจาคเงิน ต่างคนก็ต่างนำขี้ผึ้งนำเทียนมาบริจาค แล้วนำมาหลอมในกะทะทองเหลืองใหญ่ใบเดียวกัน ได้ต้นเทียนต้นเดียวกัน มีส่วนเป็นเจ้าของร่วมกัน ได้บุญกุศลเท่าเทียมกัน ก่อให้เกิดความรักสมัครสามานสามัคคีของชาวคุ้มวัดชุมชนพระธาตุหนองบัวเป็นแกะสลักชาวชุมชนร่วมแรงร่วมใจทุ่มเทให้งานแห่เทียนพรรษาในคุ้มวัดของตน ก่อให้เกิดความสมัครสามานสามัคคีของชาวชุมชนคุ้มวัดพระธาตุหนองบัว กิจกรรมในวัดพระธาตุหนองบัว ช่วงก่อนวันเข้าพรรษา 1 เดือน มีดังนี้ การทำต้นเทียนพรรษาประเภทแกะสลัก จัดนิทรรศการประวัติความเป็นมาของวัดพระธาตุหนองบัว เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วมในการแกะต้นเทียนประเภทแกะสลัก การจัดแสดงนิทรรศการผลงานต้นเทียนประเภทแกะสลัก การจัดแสดงนิทรรศการขั้นตอน เครื่องมือ ในการทำต้นเทียนประเภทแกะสลัก จำหน่ายของที่ระลึก ปราชญ์หรือวิทยากรประจำชุมชนหรือผู้ให้ข้อมูล คือ ร้อยตรีเหรียญ ไชยะโอชะ มรรคทายก วัดพระธาตุหนองบัว

2.1.3 ปัญหาการสืบสานและการเปลี่ยนแปลงการแห่เทียน การแห่เทียนพรรษาในสมัยก่อนไม่ได้ใหญ่โตเช่นในปัจจุบัน เพียงแต่ชาวบ้านร่วมกันบริจาคเทียนแล้วนำเทียนมาติดกันกับลำไม้ไผ่ที่เตรียมไว้เสร็จแล้วนำต้นเทียนไปมัดติดกับปีบน้ำมันก๊าด และจะแห่ไปถวายวัดมีการพื่อนรำด้วยความสนุกสนาน แต่ปัจจุบันเป็นการแห่เพื่อมุ่งให้เกิดการแข่งขันและความสวยงามเท่านั้น หากใช้การมุ่งเพื่อบูชาพระพุทธศาสนาอย่างแต่ก่อนไม่

2.1.4 สภาพปัญหาและความร่วมมือ วัดพระธาตุหนองบัวมีช่างประจำที่มีชื่อเสียงมาก และทีมช่างก็ประสบปัญหาเดียวกัน คือ ถูกซื้อตัวไปสร้างชื่อเสียงให้จังหวัดอื่นและปล่อยให้ช่างฝึกหัดหรือฝีมือรอง ๆ อยู่ทำงานไป เพราะการทำเทียนพรรษาที่จังหวัดอุบลราชธานีนั้นค่าจ้างต่ำ ทำเพื่อบุญ “เฮ็ดเอาบุญ” ทำเพื่อชื่อเสียง (เป็นการทำเทียนพรรษาเพื่อทำบุญ ทำเพื่อหวัง

ผลแห่งบุญกุศล) ซึ่งก็มีการตกลงแบ่งผลประโยชน์กัน แบ่งข้อตกลงเกี่ยวกับเงินรางวัลของตน หลังจากที่ได้รางวัลก็ขึ้นค่าจ้างได้ เมื่อมีจังหวัดอื่นมาว่าจ้าง

2.2 ชุมชนวัดศรีประดู่

2.2.1 สภาพทั่วไป สถานที่ตั้ง ตั้งอยู่ถนนสรรพสิทธิ ด้านทิศตะวันออกของเมือง อุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี

2.2.2 ประวัติความเป็นมา วัดศรีประดู่ สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2511 เดิมพื้นที่ของวัด ในปัจจุบันเป็นป่าช้าบ้านดู่ เพราะเนื่องจากในสมัยนั้น บ้านดู่ยังเป็นพื้นที่ป่า และยังเป็นบริเวณชานเมืองของตัวเมืองอุบลฯ ภายในวัดศรีประดู่มีพระอุโบสถที่สร้างไม่แล้วเสร็จ เนื่องมาจากขาดปัจจัย และมีการสร้างต่อกับศาลาวัด เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปขององค์จำลอง หน้าตักกว้าง 109 นิ้ว และพระสังกัจจายน์ นอกจากนั้นแล้ว วัดศรีประดู่ยังสถานีวิทยุแห่งการเรียนรู้ศรีประดู่ เพื่ออบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่พุทธศาสนิกชน ตลอดจนข่าวสารน่ารู้ และด้านบันเทิง โดยมีพระสิริพัฒน์นิมิต เป็นเจ้าอาวาสรูปแรก และปัจจุบันพระครูธีรธรรมสิริ เป็นเจ้าอาวาส

2.2.3 ความเชื่อ ประเพณีแห่เทียนพรรษาชาวคุ้มวัดศรีประดู่ เชื่อว่าการถวายเทียนเป็นขนบธรรมเนียมประเพณี ที่เป็นมงคลแก่ตนเองและครอบครัว เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง และครอบครัวที่พึงปฏิบัติร่วมกันตามฮีตสิบสองคองสิบสี่ ได้มีการสืบสานและถือเป็นการร่วมมือของชุมชน แสดงให้เห็นถึงความสามัคคี ความเสียสละของคนในชุมชน คนไหนไม่ได้ช่วยทำก็ออกเงินทุน คนในชุมชนส่วนใหญ่ทำเทียนมาตั้งแต่เด็กและได้คลุกคลีเกี่ยวกับการทำเทียนมาโดยตลอด เหมือนกับการปลูกฝังอยู่ในสายเลือด และมีความผูกพันกับการทำเทียน ชาวชุมชนถือว่า เป็นความภาคภูมิใจของชุมชน เป็นประเพณีของจังหวัดที่ต้องรักษาไว้ และเป็นความร่วมมือของชุมชน แสดงให้เห็นถึงความสามัคคี ความเสียสละของชุมชน การช่วยเหลือกัน จนเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัด ชุมชนเห็นว่าควรสืบสาน เป็นสิ่งที่ภาคภูมิใจเป็นจิตสำนึกของชุมชนคุ้มวัดศรีประดู่ และชาวจังหวัดอุบลราชธานี แม้สังคมจะเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาแต่วัดก็ยังคงเป็นศูนย์รวมจิตใจที่สำคัญของชุมชนทุกระดับ ประชาชนจะเข้าวัดมากเป็นพิเศษในช่วงเทศกาลเข้าพรรษา ดังนั้น การดำรงอยู่ของประเพณีการแห่เทียนพรรษาคงไม่ใช่เฉพาะความยิ่งใหญ่อลังการ ความสวยงามของต้นเทียนเท่านั้น แต่ละต้นมีความหมายและเป็นสัญลักษณ์ ความสมัครสมานสามัคคี ความเลื่อมใสศรัทธาต่อพุทธศาสนา

2.2.4 สภาพการเปลี่ยนแปลงการทำเทียน ต้นเทียนพรรษาวัดศรีประดู่ เป็นต้นเทียนประเภทติดพิมพ์ขนาดใหญ่ที่ชาวคุ้มบ้านดู่ และพุทธศาสนิกชนตลอดจนหน่วยงานอุปถัมภ์ต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ได้ร่วมกันสร้างขึ้น คือ จังหวัดอุบลราชธานี เทศบาลนครอุบลราชธานี บริษัทแอร์เอเชีย จำกัด ร้านบันเทิงอิเล็กทรอนิกส์ คณะบริหารศาสตร์ และสำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี สถานีวิทยุคลื่นศรี

ประคู้ FM.96.50 Mh.z. และศูนย์การเรียนรู้วิทยุชุมชนภูมิปัญญาไทยอุบลราชธานี FM.96.75 Mh.z. เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาในปริมพรรษาประจำปีพุทธศักราช 2553

เนื้อเรื่องประกอบต้นเทียนพรรษาวัดศรีประคู้ เป็นเรื่อง “สุวรรณสาม” ซึ่งเป็นชาติที่ 3 ในทศชาติชาดก และองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีเรื่องย่อดังนี้ คือ สุวรรณสามเป็นลูกของทูลดาบส และนางปาริชาติปสนี ซึ่งดาบดสนี 2 ข้าง ทั้ง 2 คน เพราะโดนงูพันพิษไล่ดวงตา วันหนึ่งพระปิลัยกษราชกษัตริย์เมืองพาราณสี ได้เสด็จออกล่าสัตว์มาถึงแม่น้ำมิลกัมมคานที ได้ทอดพระเนตรเห็นสุวรรณสามพร้อมด้วยฝูงเนื้อมากมาย ทรงแผลงศรตรงไปยังสุวรรณสาม เป็นเหตุให้สุวรรณสามล้มลง และได้คร่ำครวญถึงบิดามารดาซึ่งดาบดบอกว่า “ต่อไปนี้คงไม่มีใครเลี้ยงดูท่านแล้ว ไม่ทราบว่ามีผู้ใดเป็นผู้เลี้ยงเรา เนื่องจากเหตุใดหนอ เนื้อหนังมังสาของเราที่เป็นประโยชน์ก็ไม่มีธรรมชาติมีอยู่ว่า คนฆ่าเสือเพราะต้องการหนัง คนฆ่าช้างเพราะต้องการงา ทำไมจึงซ่อนตัวอยู่ ขอเชิญปรากฏกายด้วยเถิด” เมื่อพระเจ้าปิลัยกษราชได้ทรงสดับดังนี้ จึงทรงดำริว่า บุรุษท่านนี้ เรายิ่งศรัทธากำชาบด้วยยาพิษล้มลงไป โฉนจึงไม่ค่าเราด้วยถ้อยคำอันหยาบคาย กลับร้องเรียกหาเราด้วยคำอันอ่อนหวานน่าเอ็นดู จึงเสด็จจากที่ซ่อนตรงไปหาสุวรรณสาม ทรงถามถึงเรื่องราวต่างๆ และทรงอาสาเป็นผู้ดูแลและบิดามารดาแทน จากนั้นจึงไปแจ้งทูลดาบสและปาริชาติปสนีทราบ ให้พาไปพบสุวรรณสาม ดาบสทั้งสองได้คร่ำครวญพรรณนาถึงความดีของลูกสุวรรณสามที่ได้เลี้ยงตนแล้วตั้งสัตยาธิษฐานขอให้ยาพิษเหือดหายไปจากร่างของสุวรรณสาม โดยมีนางสุนทรีเทพธิดาได้มาหนุนช่วยอีกแรงหนึ่งสุวรรณสามจึงได้ฟื้นคืนมีชีวิตอีกครั้งหนึ่ง และดวงตาของดาบสทั้งสองก็กลับมองเห็นเช่นเดิม (พระครูธีรธรรมสิริ. 2553 : สัมภาษณ์)

พระสร้อยสอหน่อพุทธพงษ์โพธิ์สัตว์สุวรรณสาม จึงได้ถวายโอวาทแด่พระเจ้าปิลัยกษราชกษัตริย์ ด้วยทศพิธราชธรรม 10 ประการ พระเจ้าปิลัยกษราชได้ประคองอัญชลีขึ้นตรัสว่า “ข้าแต่พ่อสุวรรณสาม ข้าพเจ้าเป็นผู้ลุ่มหลงมัวเมาขี้ขี้มนัก ขอนับถือพ่อเป็นที่พึ่งของข้าพเจ้าสืบไป”

ต้นเทียนพรรษาวัดศรีประคู้มีพื้นที่รองรับต้นเทียนและองค์ประกอบกว้าง 2 เมตร 70 เซนติเมตร ยาว 10 เมตร ต้นเทียนนับจากฐานถึงยอดสูง 3 เมตร 50 เซนติเมตร กว้าง 70 เซนติเมตร เป็นรูปทรง 9 เหลี่ยม ประดับด้วยลายไทยอันอ่อนช้อยสวยงามผสมผสานกับลายอิสาน อันบ่งบอกถึงความทรหดอดทน แฝงด้วยความอ่อนน้อมถ่อมตนมีลายกนกก้านขด ใบฝ้าย เปลว หัวหงส์ หางหงส์ เป็นแม่ลาย เสริมแต่งด้วยลายกนกนกาคบ นกคาบ กระเจี๊ยบอ้อ พินปลา ดอกจิก สิงห์สาหร่าย ประจำยาม ก้ามปู เป็นต้น

ภาพประกอบต้นเทียน ด้านหน้า เป็นกษัตริย์ปิลัยกษราชแห่งเมืองพาราณสี ได้เสด็จทรงม้านำเหล่าบริวารออกล่าสัตว์ ด้านหลังจะเป็นภาพสุวรรณสามถูกศรของปิลัยกษราช มีทูลดาบสและนางปาริชาติปสนีประคองสุวรรณสาม มีนางสุนทรีเทพธิดาตั้งจิตอธิษฐานช่วยสุวรรณสามอยู่เบื้องหลัง

ภาพประกอบ 38 เทียนพรรษาของชาวชุมชนคุ้มวัดศรีประดู่ประเภทติดพิมพ์ขนาดใหญ่

การติดลาย ของคณะช่างวัดศรีประดู่ได้พยายามคัดแปลงแก้ไขตกแต่งเน้นลาย เพื่อให้เกิดความงามวิจิตรพิสดารตระการตา เป็นการเชิดชูศิลปวัฒนธรรมประเพณี โดยมีครูสมคิด สอนอาจ ครูภูมิปัญญาไทย เป็นที่ปรึกษา นายชาญณรงค์ สอนอาจ เป็นหัวหน้าช่างเทียนและคณะ ช่างผู้ชำนาญ การกว่า 20 คน และพระนัทรชัย วะสุพันธ์ พร้อมด้วยพระภิกษุสามเณรวัดศรีประดู่ ทุกรูป พร้อมด้วยชาวบ้านคุ้มทุกคน

วัดศรีประดู่ สร้างเมื่อ พ.ศ. 2511 ตั้งอยู่จุดเริ่มต้นของถนนสรรพสิทธิ บ้านคุ้ม ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี มีพระครูธีรธรรมสิริ เป็นเจ้าอาวาส และพระมหา จิตนเรศ วุฑฒิธมฺโม เป็นรองเจ้าอาวาส

ชาวบ้านร่วมกันบริจาคเทียน บริจาคเงิน ต่างคนก็ต่างนำขี้ผึ้งนำเทียนมา มีส่วนเป็นเจ้าของร่วมกัน ได้บุญกุศลเท่าเทียมกัน ก่อให้เกิดความรักสมัครสามานสามัคคีของชาวคุ้ม วัดชุมชนศรีประดู่ การทำเทียนแบบติดพิมพ์ชุมชนร่วมแรงร่วมใจทุ่มเทให้งานแก่เทียนพรรษา ในคุ้มวัดของตน ก่อให้เกิดความสมัครสามานสามัคคีของชาวชุมชนคุ้มวัด วิถีชีวิตในการตกแต่ง ดันเทียน วัดศรีประดู่ ได้ทำดันเทียนประเภทติดพิมพ์ส่งเข้าประกวดทุกปี และได้รับรางวัลชนะเลิศ รองชนะเลิศเป็นประจำ ซึ่งสถานที่ทำดันเทียนประเภทติดพิมพ์นั้น อยู่ที่บ้านอาจารย์สมคิด สอนอาจ ห่างจากประตูทางเข้าวัดประมาณ 100 เมตร โดยมีอาจารย์สมคิด สอนอาจ เป็นผู้กำกับ ดูแล

และเป็นช่างที่มีฝีมือ นอกจากยังมีชาวบ้านในชุมชน และนักเรียน,นักศึกษา ในจังหวัดอุบลราชธานี ที่มีความประสงค์อยากจะมาเรียนศิลปะในการทำต้นเทียน ก็สามารถเข้าร่วมสร้างสรรค์กิจกรรม กับวัดก็ได้

2.2.5 ปัญหาการสืบสานและการเปลี่ยนแปลงการแห่เทียน การแห่เทียนพรรษา ในสมัยโบราณ ใช้ล้อเลื่อนและเกวียนเข้าในขบวนแห่ต่อมา มีการนำรถมาใช้เป็นพาหนะแทน และมีการตกแต่งประดับประดาและขบวนแห่ซึ่งทำได้อย่างวิจิตรตระการตามากขึ้น เทศบาลเมืองอุบลราชธานี (ปัจจุบันเป็นเทศบาลเมืองนครอุบลราชธานี) ได้จัดให้มีการประกวดเทียนพรรษา บริเวณศาลากลางหลังเก่า (บริเวณข้างศาลหลักเมือง) กลุ่มวัดศรีประดู่ ได้จัดส่งต้นเทียนเข้าร่วมขบวน และส่งขบวนแห่เทียนพรรษาเข้าประกวดเป็นประจำทุกปี ทำให้สถานที่จัดงานเดิมคับแคบเทศบาลเมืองอุบลราชธานีต้องย้ายสถานที่จัดงานเป็นบริเวณทุ่งศรีเมืองนคราจนปัจจุบัน

2.2.6 สภาพปัญหาและความร่วมมือชุมชน วัดศรีประดู่เป็นชุมชนอยู่ทางด้านทิศตะวันออกของจังหวัดอยู่ใกล้แหล่งชุมชนและย่านธุรกิจ ขนาดกลางของจังหวัดมีชุมชนหนาแน่น เป็นที่อยู่อาศัย ตลาด วัด ชุมชน ส่วนใหญ่อยู่รอบ ๆ วัด และวัดศรีประดู่เป็นวัดที่มีช่างฝีมือประเภทติดพิมพ์ เป็นอันดับที่ดีเยี่ยมของจังหวัดอุบลราชธานี คือ ช่างสมคิด สอนอาจ ซึ่งเป็นช่างเทียนที่ทำสืบทอดกันมายาวนานกว่า 30 ปี ได้ตั้งโรงเรียนสอนทำเทียนประเภทติดพิมพ์ขึ้นมาในชุมชนเพื่อสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ปัญหาที่พบในชุมชนนี้ คือ ช่างส่วนใหญ่ไปปฏิบัติงานจังหวัดอื่น และกลับมาทำงานไม่ทันตามเป้าหมาย และขาดความประณีตมากกว่าแต่ก่อนมาก หากนำภาพเก่า ๆ มาเปรียบเทียบกับกันแล้ว เห็นได้อย่างชัดเจน

2.3 ชุมชนวัดบ้านนาเมือง

2.3.1 สภาพทั่วไป ชุมชนวัดบ้านนาเมือง หรือ วัดสระประสานสุข หลวงปู่บุญมี โชติปาโล วัดบ้านนาเมือง หรือ วัดสระประสานสุข ตั้งอยู่ที่ บ้านนาเมือง ห่างจากตัวเมืองอุบลราชธานี ประมาณ 5 กิโลเมตร ด้านทิศเหนือของ สนามบินพาณิชย์นานาชาติ อุบลราชธานี

2.3.2 ประวัติความเป็นมา วัดบ้านนาเมือง หรือ วัดสระประสานสุขแห่งนี้ เป็นวัดที่เป็นศูนย์รวมและเป็นที่เคารพศรัทธาต่อ หลวงปู่บุญมี โชติปาโล ซึ่งเป็นที่เคารพศรัทธาเลื่อมใสของประชาชนทั่วไป วัดบ้านนาเมืองหรือวัดสระประสานสุข เป็นวัดแห่งหนึ่งที่มีพระอุโบสถที่มีลักษณะแปลกตาของพระอุโบสถ ของวัดทั่วไป เพราะวัดนี้สร้างเป็นรูปเรือสุพรรณหงส์ โดยใช้เชรามิกตกแต่งพระอุโบสถและศาสนสถานต่าง ๆ ภายในวัด เช่น หอระฆัง เป็นต้น ชุมประดู่ ทางเข้าวัดเป็นพระพิรุพทรงช้างเอราวัณ 3 เศียร มีศาลากลางน้ำซึ่งกำลังก่อสร้างอยู่ในขณะนี้ ถ้าหากการก่อสร้างเสร็จสิ้นแล้วจะสวยงามมาก

2.3.3 ความเชื่อ ประเพณีแห่เทียนพรรษาชาวคุ้มวัดบ้านนาเมือง เชื่อว่าการถวายเทียนเป็นขนบธรรมเนียมประเพณี ที่เป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว ที่พึงปฏิบัติร่วมกันตามอิตลิบสองคองลิลลี ได้มีการสืบสานและถือเป็นความร่วมมือของชุมชน แสดงให้เห็นถึงความสามัคคี ความเสียสละของคนในชุมชน คนไหนไม่ได้ช่วยทำก็ออกเงินทุน คนในชุมชนส่วนใหญ่ทำเทียนมาตั้งแต่เด็ก และได้คลุกคลีเกี่ยวกับการทำเทียนมาโดยตลอดเหมือนกับ การปลูกฝังอยู่ในสายเลือด และมีความผูกพันกับการทำเทียน ชาวชุมชนถือว่า เป็นความภาคภูมิใจของชุมชน เป็นประเพณีของจังหวัดที่ต้องรักษาไว้ และเป็นความร่วมมือของชุมชน แสดงให้เห็นถึงความสามัคคี ความเสียสละของชุมชน การช่วยเหลือกัน จนเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัด ชุมชนเห็นว่าควรสืบสาน เป็นสิ่งที่ภาคภูมิใจเป็นจิตสำนึกของชุมชนคุ้มวัดบ้านนาเมือง และชาวจังหวัดอุบลราชธานี แม้สังคมจะเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาแต่วัดก็ยังคงเป็นศูนย์รวมจิตใจที่สำคัญของชุมชนทุกระดับ ประชาชนจะเข้าวัดมากเป็นพิเศษในช่วงเทศกาลเข้าพรรษา ดังนั้น การดำรงอยู่ของประเพณีการแห่เทียนพรรษาคงไม่ใช่เฉพาะความยิ่งใหญ่อลังการ ความสวยงามของต้นเทียนเท่านั้น ต้นเทียนยังมีความหมายที่เป็นเอกลักษณ์และเป็นสัญลักษณ์ของความสมัครสมานสามัคคี ความเลื่อมใสศรัทธาต่อพุทธศาสนา

2.3.4 สภาพปัญหาการทำเทียน การทำเทียนของชาวบ้านนั้น ชาวบ้านจะร่วมกันบริจาคเทียน บริจาคเงิน ต่างคนก็ต่างนำขี้ผึ้งนำเทียนมาบริจาค แล้วนำมาหลอมในกระทะทองเหลืองใหญ่ใบเดียวกัน ได้ต้นเทียนต้นเดียวกัน มีส่วนเป็นเจ้าของร่วมกัน ได้บุญกุศลเท่าเทียมกัน ก่อให้เกิดความรักสมัครสมานสามัคคีของชาวคุ้มวัดชุมชนวัดบ้านนาเมือง มีการหล่อเทียนเป็นต้นขนาดพอกับการใช้จุดในโบสถ์ได้ เป็นแบบอย่างในการทำเทียนแบบร่วมแรงร่วมใจทุ่มเทให้งาน แห่เทียนพรรษาในคุ้มวัดของตน ก่อให้เกิดความสมัครสมานสามัคคีของชาวชุมชนคุ้มวัดและเป็นการฟื้นฟูประเพณีโบราณ อนุรักษ์ไว้ให้ลูกหลานในหมู่บ้านได้สืบต่อ

2.3.5 สภาพปัญหาการสืบสานและการเปลี่ยนแปลงการแห่เทียน คนในท้องถิ่นไม่ได้รับการพัฒนาฝีมือการทำเทียน ขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องพระพุทธศาสนาและการแห่เทียน เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้าน กายภาพและภูมิศาสตร์ ของชุมชน ขาดผู้นำที่มีความรู้ในเรื่องทำรำและการพัฒนาการรำ งบประมาณที่ได้รับการสนับสนุนน้อย ค่าใช้จ่ายมากมาย ขาดคนรุ่นใหม่ ที่จะสืบทอดและสืบสาน ชุมชนขาดผู้ประสานงานที่มีคุณภาพ

2.3.6 สภาพปัญหาและความร่วมมือ เป็นชุมชนหมู่บ้านชนเมือง ห่างจากตัวเมืองประมาณ 4-5 กิโลเมตร ชุมชนส่วนใหญ่ผูกพันกันเหนียวแน่น จัดงานแห่เทียนขึ้นเอง แห่เทียนเองภายในรอบ ๆ หมู่บ้านและบริเวณวัด มีการฉลองแบบโบราณ มีหมอลำมาลำเรื่อง ต่อกลอนเล่าเรื่องราวของเทียนพรรษา พบว่าในอดีตก็ออกมาร่วมแห่เทียนกับจังหวัดเช่นกัน แต่ประสบปัญหา คือ ถูกโกงรางวัล กรรมการตัดสินไม่ยุติธรรม ทำให้ชาวชุมชนน้อยใจและมีมติว่าจะจัดงานประจำ

ทุก ๆ ปี ตามประเพณี แต่จะแห่เทียนโบราณและนำลูกหลานมาฟ้อนรำประกอบขบวนไปรอบ ๆ หมู่บ้านของตนเอง แต่จะไม่ไปร่วมกับจังหวัดอีก เพราะเหตุผลดังกล่าวข้างต้น

2.4 ชุมชนวัดท่าวังหิน

2.4.1 สภาพทั่วไป ชุมชนวัดท่าวังหิน สถานที่ตั้งวัดท่าวังหิน ตั้งอยู่ชอยสรพสิทธิ์ 9 ถนนสรพสิทธิ์ อยู่ใกล้กับโรงเรียนเบ็ญจะมะมหาราช

2.4.2 ประวัติความเป็นมา เดิมเป็นที่พระสงฆ์ใช้เป็นที่กรรมฐานปักกลด เนื่องจากอยู่ใกล้แหล่งน้ำมูลน้อยบรรยากาศสงบร่มรื่น ต่อมาปี พ.ศ. 2471 ท่านอาจได้พาญาติโยมสร้างศาลาและตั้งชื่อวัดป่าท่าวังหิน ต่อมาบริเวณดังกล่าวมีความเจริญและได้เกิดเป็นชุมชนใหญ่ประกอบกับทางวัดได้มีการกันพื้นที่เพื่อก่อสร้างกุฏิและอุโบสถ จึงทำให้มีป่าไม้เบานาง คณะกรรมการวัดจึงได้เปลี่ยนชื่อวัดเป็น วัดท่าวังหิน โดยตัดคำว่า “ป่า” ออกวัดท่าวังหิน มีพระพุทธรูปที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นที่พึ่งด้านจิตใจของชุมชนคือพระเจ้าใหญ่ศรีสรพชญ์ เป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองของชาวชุมชนท่าวังหิน นอกจากนี้ วัดท่าวังหินยังได้ร่วมอนุรักษ์สืบสานตำนานเทียนร่วมกับจังหวัดอุบลราชธานี โดยส่งต้นเทียนประเภทแกะสลักเข้าร่วมกิจกรรมงานประเพณีแห่เทียนพรรษาอุบลราชธานีทุกปีและก็ได้รับรางวัลชนะเลิศ รองชนะเลิศ และชมเชยสลับสับเปลี่ยนกันไปทุกปี โดยมีพระครูวรดิตถ์โสภณ เจ้าอาวาสวัดท่าวังหินเป็นผู้อำนวยการในการจัดทำออกแบบบริหารจัดการทำต้นเทียน

2.4.3 ความเชื่อ ประเพณีแห่เทียนพรรษาชาวคุ้มวัดท่าวังหิน เชื่อว่าการถวายเทียนเป็นขนบธรรมเนียมประเพณี ที่เป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัวที่พึงปฏิบัติร่วมกันตามฮีตสิบสองคองสิบสี่ ได้มีการสืบสานและถือเป็นการร่วมมือของชุมชน แสดงให้เห็นถึงความสามัคคี ความเสียสละของคนในชุมชน คนไหนไม่ได้ช่วยทำก็ออกเงินทุน คนในชุมชนส่วนใหญ่ทำเทียนมาตั้งแต่เด็กและได้คลุกคลีเกี่ยวกับการทำเทียนมาโดยตลอดเหมือนกับการปลูกฝังอยู่ในสายเลือด และมีความผูกพันกับการทำเทียน ชาวชุมชนถือว่า เป็นความภาคภูมิใจของชุมชน เป็นประเพณีของจังหวัดที่ต้องรักษาไว้ และเป็นความร่วมมือของชุมชน แสดงให้เห็นถึงความสามัคคี ความเสียสละของชุมชน การช่วยเหลือกัน จนเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัด ชุมชนเห็นว่าควรสืบสาน เป็นสิ่งที่ภาคภูมิใจเป็นจิตสำนึกของชุมชนคุ้มวัดท่าวังหิน และชาวจังหวัดอุบลราชธานี แม้สังคมจะเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาแต่วัดก็ยังคงเป็นศูนย์รวมจิตใจที่สำคัญของชุมชนทุกระดับ ประชาชนจะเข้าวัดมากเป็นพิเศษในช่วงเทศกาลเข้าพรรษา ดังนั้น การดำรงอยู่ของประเพณีการแห่เทียนพรรษาคงไม่ใช่เฉพาะความยิ่งใหญ่ของการความสวยงามของต้นเทียนเท่านั้น ต้นเทียนแต่ละต้นมีความหมายและเป็นสัญลักษณ์ ความสามัคคี ความเลื่อมใสศรัทธาต่อพุทธศาสนา (ประดับ ก้อนแก้ว. 2553 : สัมภาษณ์)

2.4.4 สภาพการเปลี่ยนแปลงการทำเทียน ดันเทียนพรรษาของวัดท่าวังหินเป็นต้นเทียนประเภทแกะสลักขนาดใหญ่ ส่งเข้าประกวดในงานแห่เทียนพรรษาของจังหวัดอุบลราชธานี ประจำปี 2553 ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

(1) ลำต้น ขนาด และสัดส่วน เส้นผ่าศูนย์กลาง 0.55 เมตร สูง 2.00 เมตร ส่วนยอดสูง 0.70 เมตร ภาพลายและเนื้อเรื่อง ส่วนยอดแกะสลักเป็นลายบัวกลุ่ม 3 ชั้น ลักษณะคล้ายยอดมงกุฎชัยลำต้น แกะสลักเป็นภาพพุทธประวัติ ทศชาติ เป็นชาติที่ 5 ของพระพุทธเจ้า คือ พระมหาสถบัณฑิต ผู้ยิ่งใหญ่ด้วยปัญญาบารมี สามารถเอาตัวรอดได้ในทุกกรณี และมีวิเศษแห่งหนึ่ง ที่พระอินทร์ประทานให้เมื่อกำเนิดจากครรภ์มารดา ยาแห่งนั้นสามารถรักษาโรคปวดศีรษะที่เรื้อรังเป็นเวลานานถึง 7 ปีเต็ม ลูกชายของเศรษฐีผู้นี้จึงได้ชื่อว่า มโหสถ ประกอบเข้ากับพลวลายไทย มีลายกนกเปลว กนกหัวขด เครือเถา กนกใบเทศ กนกก้านขด บรรจุเป็นภาพและลายอื่นๆ อีกได้อย่างลงตัวและวิจิตรพิสดาร

(2) ฐานและองค์ประกอบของต้นเทียน มีขนาดความกว้าง 2.80 เมตร ยาว 10.00 เมตร รวมส่วนที่ยื่นจากตัววัดด้านหลัง 3.00 เมตร

ฐานรองรับต้นเทียนชั้นแรก มีขนาดความกว้าง 0.90 เมตร ยาว 1.20 เมตร แกะสลักเป็นภาพลายบัวกนก รองรับต้นเทียน

ฐานรองรับต้นเทียนชั้นที่สอง มีขนาดความกว้าง 0.90 เมตร ยาว 6.50 เมตร แกะสลักเป็นภาพพุทธประวัติทศชาติ ชาติที่ 4 ของพระพุทธเจ้าคือ พระเนมิราช ผู้ยิ่งใหญ่ด้วยอิทธิฐานบารมี ครั้นเมื่อพระองค์ได้เสวยราชสมบัติแทนพระบิดาที่ออกบวช พระองค์ได้ทรงรักษาศีลอุโบสถและได้บำเพ็ญทานเป็นนิตย์ พระองค์ทรงดำริว่า “ทานกับพรหมจรรย์อย่างไหนมีผลมากกว่ากัน” พระอินทร์ได้เสด็จมาแก้ความสงสัยของพระองค์ว่า ศีลประเสริฐกว่าทาน มหาบพิตร จากนั้นพระอินทร์ได้รับสั่งให้มาตุลีเทพบุตรเตรียมเวชยันต์หรือราชรถ รับพระเนมิราชไปชมเมืองนรก-สวรรค์ ของผู้ทำบุญ-บาปไว้ ดังจะเห็นในภาพขบวนเทียนแกะสลักเทียมด้วยไม้ทั้ง 4 พร้อมเหล่าเทวดา นางฟ้า กิณรี ตามเสด็จนำขบวนอยู่บนฐานด้านหน้า เปรียบประหนึ่งว่าพระองค์ได้ทรงสนับสนุนและทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา งานประเพณีแห่เทียนพรรษาซึ่งตรงกับคำขวัญของงาน ประเพณีแห่เทียนพรรษาของจังหวัดอุบลฯ ว่า “สูงเสื่องเมืองธรรมงามล้ำเทียนพรรษา ภูมิปัญญาชาวอุบล”

ฐานและองค์ประกอบด้านหลัง แกะสลักเป็นภาพอัญเชิญจุติ เมื่อพระโพธิสัตว์ได้เสวยชาติจนครบ 10 ชาติ ได้เกิดเป็นเทพชื่อ สันตุสิต ในสวรรค์ชั้นดุสิต เหล่าเทพดาจึงประชุมกัน เพื่ออัญเชิญให้จุติมายังโลกมนุษย์ เพื่อจะได้ตรัสรู้เป็นสัมมาสัมพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์ได้ทรงพิจารณาเห็นสมควรแล้ว ทรงรับคำอาราธนา ในภาพจะเห็นเทพ เทวา อินทร์ พรหม ร่วมกันอาราธนา

ภาพประกอบ 39 เทียนพรรษาของชาวมุขชนคุ้มวัดท่าวังหินประเภทแกะสลักขนาดใหญ่

งบประมาณ ในการจัดทำต้นเทียน จำนวน 600,000 บาท (หกแสนบาทถ้วน)

คณะผู้จัดสร้างต้นเทียนวัดท่าวังหิน 1) พระครูวรดิตถ์โสภณ เจ้าอาวาสวัดท่าวังหิน 2) พระภิกษุสามเณรวัดท่าวังหิน 3) คณะหน่วยงานราชการ รัฐวิสาหกิจ บริษัทเอกชน ร้านค้า ต่างๆ ในจังหวัดอุบลราชธานี 4) คณะมหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี 5) คณะโรงเรียนเบ็ญจมมหาราช โรงเรียนนารีกุล 6) คณะมุขชนคุ้มวัดท่าวังหิน และมุขชนคุ้มวัดต่างๆ

ชาวบ้านร่วมกันบริจาคเทียน บริจาคเงิน ต่างคนก็ต่างนำขี้ผึ้งนำเทียนมาบริจาค แล้วนำมาหลอมในกระทะทองเหลืองใหญ่ใบเดียวกัน ได้ต้นเทียนต้นเดียวกัน มีส่วนเป็นเจ้าของร่วมกัน ได้บุญกุศลเท่าเทียมกัน ก่อให้เกิดความรักสมัครสามานสามัคคีของชาวมุขชนคุ้มวัดท่าวังหินการหล่อเทียนเป็นต้นใหญ่ ได้เป็นแบบอย่างในการทำเทียนแบบคิดพิมพ์และแกะสลักมาจนปัจจุบัน ร่วมแรงร่วมใจทุ่มเทให้งานแห่เทียนพรรษาในคุ้มวัดของตน ก่อให้เกิดความสมัครสามานสามัคคีของชาวมุขชนคุ้มวัด วิถีชีวิตในการตกแต่งต้นเทียน วัดท่าวังหิน จัดทำต้นเทียนประเภทแกะสลักเข้าร่วมกิจกรรมประเพณีแห่เทียนพรรษาทุกปี โดยมีพระครูวรดิตถ์ โสภณ ประธานและกรรมการวัด เป็นผู้กำกับดูแล และอำนวยความสะดวกแก่ทีมงานช่าง วัดท่าวังหิน มีช่างแกะต้นเทียนรุ่นใหม่และมีฝีมือสลักลวดลายได้อย่างงดงาม นอกจากยังมีชาวบ้านในชุมชน และนักเรียนนักศึกษา ในจังหวัดอุบลราชธานี ที่มีความประสงค์อยากจะร่วมเรียนรู้ศิลปะในการทำต้นเทียน

ก็สามารถเข้าร่วมสร้างสรรค์กิจกรรมร่วมกันกับชาวเทียนภายในวัดได้ สถานที่ทำเทียนภายในวัดทำวังหิน

2.4.5 ปัญหาการสืบสานและการเปลี่ยนแปลงการแห่เทียน ในส่วนของงานเทศกาลนิทรรศการแสดงประติมากรรมเทียนนานาชาตินั้นดูเหมือนจะดี แต่ยังไม่สามารถดึงดูดคนขึ้นมาได้มากพอ การจัดงานจึงต้องมีแรงดึงดูดมากกว่านี้ บริเวณพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ (จุดแสดงงานแสดงประติมากรรมเทียนนานาชาติ) งานขาดการส่งเสริมชีวิต สถานที่ในการแห่เทียนคับแคบ ในวันแห่เทียนจุดที่ไม่มีแสงกันนั้น จนคนล้นออกมาปะปนกับนางรำและขบวนแห่ปะปนกันไปหมดงานมีหลายวันแต่ขาดการจัดการที่เหมาะสม

2.4.6 สภาพปัญหาและความร่วมมือชุมชน นับว่าเป็นชุมชนโบราณของจังหวัดอุบลราชธานี ประสบปัญหา คือ ช่างทำเทียนได้รางวัลและถูกซื้อตัวไปต่างจังหวัด ทำงานไม่ทันเวลา ความประณีตน้อยลง

2.5 ชุมชนวัดบูรพา

2.5.1 สภาพทั่วไป สถานที่ตั้ง วัดบูรพา ตั้งอยู่ด้านทิศตะวันออกของเมืองอุบลฯ ถนน พหลโยธิน หลังโรงพยาบาลอุบลรัตน์บุรี

2.5.2 ประวัติความเป็นมา วัดบูรพา ในพื้นที่ปัจจุบันนั้น เดิมเป็นป่าไผ่สง (ภาษาพื้นบ้าน) หมายถึงป่า ไผ่ มีสัตว์อาศัยอยู่หลายชนิด เหมาะแก่การปฏิบัติธรรม (หลวงปู่่มนฺธิรัตโต จึงเดินทางไปจำพรรษาที่วัดแห่งนี้) ซึ่งต่อมากรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ ได้บริจาคทรัพย์ และที่ดินให้สร้างวัดบูรพา และเป็นต้นกำเนิดสายวิปัสสนากรรมฐาน ซึ่งมีเกจิอาจารย์ดัง เช่น พระอาจารย์สีทา ชยเสโน พระอาจารย์เสาร์ กันตสีโล พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต พระอาจารย์สิงห์ ขันตยาคโม และพระอาจารย์ลี ธมฺมธโร

2.5.3 ความเชื่อ ประเพณีแห่เทียนพรรษาชาวคุ้มวัดบูรพา เชื่อว่าการถวายเทียนเป็นขนบธรรมเนียมประเพณี ที่เป็นมงคลแก่ตนเองและครอบครัว ที่พึงปฏิบัติร่วมกันตามฮีตสิบสองคองสิบสี่ ได้มีการสืบสานและถือเป็นความร่วมมือของชุมชน แสดงให้เห็นถึงความสามัคคี ความเสียสละของคนในชุมชน คนไหนไม่ได้ช่วยทำก็ออกเงินทุน คนในชุมชนส่วนใหญ่ทำเทียนมาตั้งแต่เด็กและได้ลูกศิษย์เกี่ยวกับการทำเทียนมาโดยตลอดเหมือนกับการปลูกฝังอยู่ในสายเลือด และมีความผูกพันกับการทำเทียน ชาวชุมชนถือว่า เป็นความภาคภูมิใจของชุมชน เป็นประเพณีของจังหวัดที่ต้องรักษาไว้ และเป็นความร่วมมือของชุมชน แสดงให้เห็นถึงความสามัคคี ความเสียสละของชุมชน การช่วยเหลือกัน จนเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัด ชุมชนเห็นว่าควรสืบสาน เป็นสิ่งที่ภาคภูมิใจเป็นจิตสำนึกของชุมชนคุ้มวัดบูรพาและชาวจังหวัดอุบลราชธานี แม้สังคมจะเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาแต่วัดก็ยังคงเป็นศูนย์รวมจิตใจที่สำคัญของชุมชนทุกระดับ ประชาชนจะเข้าวัดมากเป็นพิเศษในช่วงเทศกาลเข้าพรรษา ดังนั้น การดำรงอยู่ของประเพณีการแห่เทียนพรรษาคงไม่ใช่

เฉพาะความยิ่งใหญ่อลังการ ความสวยงามของต้นเทียนเท่านั้น ต้นเทียนแต่ละต้นมีความหมาย และเป็นสัญลักษณ์ของความสมัครสมานสามัคคี ความเลื่อมใสศรัทธาต่อพุทธศาสนา (แก้ว อาจหาญ. 2553 : สัมภาษณ์)

2.5.4 สภาพการเปลี่ยนแปลงการทำเทียน ต้นเทียนพรรษาวัดบูรพา เป็นต้นเทียนประเภทติดพิมพ์ขนาดใหญ่ ความกว้างของรถต้นเทียน 2.50 เมตร ความยาวของรถต้นเทียน 18 เมตร เส้นผ่าศูนย์กลาง ลำต้น 51 เซนติเมตร ความสูงจากฐานถึงยอด 4.95 เมตร ด้านหน้าของรถต้นเทียนเป็นเรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์และพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ ช้างเอราวัณเป็นเทพบุตรที่ชื่อเอราวัณจะจำแลงเป็นช้างทรง เวลาพระอินทร์เสด็จออกอุทยาน ด้านหลังช้างเอราวัณ เจ้าชายสิทธัตถะทรงม้ากัณฐกะมุ่งตรงไปยังแม่น้ำอโนมาทิตีเพื่อออกบวชละทางโลก ทั้งหมด ฐานต้นเทียนเป็นนาคราชสามเศียรขดตัวพันรอบ เป็นฐานต้นเทียน หลังต้นเทียน มาตุรีเทพสารภีของพระอินทร์นำราชรถเชิญเสด็จพระเจ้าเนมิราชจากกรุงมิลินาขึ้นไปยังเทวโลกในคืนวันเพ็ญ เพื่อทอดพระเนตรเทวโลกชั้นดาวดึงส์

ภาพประกอบ 40 รูปแบบเทียนพรรษาของวัดบูรพา ประเภทติดพิมพ์ขนาดใหญ่

นากหลังของรดต้นเทียน พระนางผุสดีถึงคราวที่จะต้องลงมาเกิดบนโลกมนุษย์ ได้ขอพระพรทิพย์ 10 อันวิเศษจากพระอินทร์ เทพสูงสุดของเทวะโลกชั้นดาวดึงส์แล้วจึงลงมาเกิดบนโลกมนุษย์ ลายที่ใช้ประกอบบนต้นเทียนพรรษาของวัดบูรพา ลายประจำยาม ลายประจำยาม ก้ามปู ลายประจำยามก้านแย่ง ลายผีเสื้อ ลายเกลียวกนก ลายกระจังตั้ง ลายกระจังรวน ลายกระจังเจิม ลายกรวยเชิง ลายกาบบัว ลายบัวฟันปลา ลายช่อต่อเปลว ลายก้านชดเปลว ลายนาคคาบ ลายเถาว์เลื้อย ลายหน้ากระดาน ลายกนิรี ลายนรนาถ นายเทพพนม ลายใบเทศ ลายรักร้อย ลายลูกแก้ว เป็นต้น คณะช่างได้ติดตามดูลายด้วยความ ประณีตบรรจงวิจิตรสวยงามอลังการกว่าทุกปี ใช้เวลาในการแต่งเทียนพรรษาทั้งสิ้น 28 วัน ใช้งบประมาณในการแต่งต้นเทียนทั้งสิ้น 411,199 บาท (สี่แสนสี่หมื่นหนึ่งพันหนึ่งร้อยเก้าสิบเก้าบาท)

ที่ปรึกษาในการทำต้นเทียนพรรษาของวัดบูรพา นายแก้ว อาจหาญ คณะช่างผู้จัดสร้างต้นเทียนพรรษาด้านเทียนวัดบูรพา นายสุรัชย์ จันทร์ส่อง นายอภิชาติ อินทวิเชียร นายวินัย โชคสุข พร้อมด้วยชาวชุมชน วัดบูรพา นักศึกษาคณะบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี และผู้ที่ร่วมสืบสานงานประเพณีแห่เทียนพรรษาของวัดบูรพา

วิธีการทำเทียน ชาวบ้านร่วมกันบริจาคเทียน บริจาคเงิน ต่างคนก็ต่างนำขี้ผึ้ง นำเทียนมาบริจาค แล้วนำมาหลอมในกระทะทองเหลืองใหญ่ใบเดียวกัน ได้ต้นเทียนต้นเดียวกัน มีส่วนเป็นเจ้าของร่วมกัน ได้บุญกุศลเท่าเทียมกัน ก่อให้เกิดความรักสมัครสามานสามัคคีของชาวคุ้มวัดชุมชนวัดบูรพา การหล่อเทียนเป็นต้นใหญ่ ได้เป็นแบบอย่างในการทำเทียนแบบติดพิมพ์ การร่วมแรงร่วมใจทุ่มเทให้งานแห่เทียนพรรษาในคุ้มวัดของตน ก่อให้เกิดความสมัครสามานสามัคคีของชาวชุมชนคุ้มวัดบูรพา วิถีชีวิตในการตกแต่งต้นเทียน วัดบูรพา ได้ตระหนักถึงประเพณีอันดีงามของชาวอุบลราชธานี จึงได้ร่วมกับชุมชนเพื่อทำต้นเทียนประเภทติดพิมพ์ ส่งเข้าประกวดทุกปี และเกือบทุกปี ต้นเทียนประเภทติดพิมพ์วัดบูรพา มักจะได้รับรางวัลชนะเลิศ หรือรองชนะเลิศ อันดับ 1 ตลอด โดยมีนายแก้ว อาจหาญ มรรคทายกวัดบูรพา เป็นผู้กำกับ ดูแล และมีช่างฝีมือระดับอาจารย์ เช่น พระอุปัชฌาย์ นายจันทร์ และนายวัช นอกจากนี้ยังมีชาวบ้านในชุมชนที่ร่วมมือร่วมใจกัน สถานที่ทำต้นเทียน ภายในวัดบูรพา

2.5.5 ปัญหาการสืบสานและการเปลี่ยนแปลงการแห่เทียน การแห่เทียนพรรษา ในสมัยโบราณ ใช้ล้อเลื่อนและเกวียนเข้าในขบวนแห่ต่อมามีการนำรถมาใช้เป็นพาหนะแทน และมีการตกแต่งประดับประดาและขบวนแห่ ซึ่งทำได้อย่างวิจิตรตระการตามากยิ่งขึ้น เทศบาลเมืองอุบลราชธานี ปัจจุบันเป็นเทศบาลเมืองนครอุบลราชธานี) ได้จัดให้มีการประกวดเทียนพรรษา บริเวณศาลากลางหลังเก่า (บริเวณข้างศาลหลักเมือง) เทศบาลเมืองอุบลราชธานีจึงย้ายสถานที่จัดงานเป็นบริเวณทุ่งศรีเมือง

2.5.6 สภาพปัญหาและความร่วมมือ ช่างแก้ว อาจหาญ เป็นช่างเขียนติดพิมพ์ที่มีชื่อเสียง แต่ต้องไปห่มเทที่ต่างจังหวัด เพราะจังหวัดสุพรรณบุรีมาประมูลซื้อตัวช่างฝีมือทั้งหลายไป ทั้งที่จังหวัดสุพรรณบุรีและจังหวัดนครราชสีมาคงยังมีช่างรุ่นเยาว์ ช่างฝึกหัดเท่านั้น อีกทั้ง ททท. ก็เข้ามาบีบบทบาทและจัดรูปแบบงานแห่เทียนที่น่าเสนอในเชิงธุรกิจการท่องเที่ยวตอบสนองคนภายนอกที่จะมาชมงานแห่เทียน สรุปรูปงานแห่เทียนอุบลเป็นการสนองศรัทธาของคนนอกจังหวัดทำเพื่อให้คนอื่นมาดู มาชื่นชม

2.6 ชุมชนวัดทุ่งศรีเมือง

2.6.1 สภาพทั่วไป วัดทุ่งศรีเมือง สถานที่ตั้ง วัดทุ่งศรีเมือง ตั้งอยู่ด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ของวัดทุ่งศรีเมือง ถนนหลวง หลังโรงเรียนอนุบาลอุบลฯ

2.6.2 ประวัติความเป็นมา วัดทุ่งศรีเมืองสร้างเมื่อ ปี พ.ศ. 2356 โดยท่านเจ้าคุณพระอริยวงศาจารย์ญาณวิมล อุบลคณาภิบาลสังฆปาโมกข์ โดยท่านเห็นสถานที่ร่มสงบ เหมาะแก่การนั่งเจริญสมณธรรม ท่านจึงได้สร้างวัดและมาจำพรรษาอยู่ที่วัดทุ่งศรีเมือง

2.6.3 ความเชื่อ ประเพณีแห่เทียนพรรษาชาวคุ้มวัดทุ่งศรีเมือง เชื่อว่าการถวายเทียนเป็นขนบธรรมเนียมประเพณี ที่เป็นมงคลแก่ตนเองและครอบครัวที่พึงปฏิบัติร่วมกันตามฮีตสิบสองคอง สิบสี่ ได้มีการสืบสานและถือเป็นความร่วมมือของชุมชน แสดงให้เห็นถึงความสามัคคี ความเสียสละของคนในชุมชน คนไหนไม่ได้ช่วยทำก็ออกเงินทุน คนในชุมชนส่วนใหญ่ทำเทียนมาตั้งแต่เด็กและได้คลุกคลีเกี่ยวกับการการทำเทียนมาโดยตลอดเหมือนกับการปลูกฝังอยู่ในสายเลือด และมีความผูกพันกับการทำเทียน ชาวชุมชนถือว่า เป็นความภาคภูมิใจของชุมชน เป็นประเพณีของจังหวัดที่ต้องรักษาไว้ และเป็นความร่วมมือของชุมชน แสดงให้เห็นถึงความสามัคคี ความเสียสละของชุมชน การช่วยเหลือกัน จนเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัด ชุมชนเห็นว่าควรสืบสานเป็นสิ่งที่ภาคภูมิใจเป็นจิตสำนึกของชุมชนคุ้มวัดทุ่งศรีเมืองและชาวจังหวัดอุบลราชธานี แม้สังคมจะเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาแต่วัดก็ยังเป็นศูนย์รวมจิตใจที่สำคัญของชุมชนทุกระดับ ประชาชนจะเข้าวัดมากเป็นพิเศษในช่วงเทศกาลเข้าพรรษา ดังนั้น การดำรงอยู่ของประเพณี การแห่เทียนพรรษาคงไม่ใช่เฉพาะความยิ่งใหญ่ถ่วงถ่วง การความสวยงามของต้นเทียนเท่านั้น ต้นเทียนแต่ละต้นมีความหมายเป็นสัญลักษณ์ของความสมัครสมานสามัคคี ความเลื่อมใสศรัทธาต่อพุทธศาสนา

2.6.4 สภาพการเปลี่ยนแปลงการทำเทียน ต้นเทียนพรรษาคุ้มวัดทุ่งศรีเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เป็นต้นเทียนประเภทติดพิมพ์ขนาดเล็ก ขนาดของต้นเทียนจากฐานถึงยอดสูง 5 เมตร ขนาดฐานต้นเทียน กว้าง 2 เมตร ยาว 9 เมตร พื้นที่รถต้นเทียน 18 เมตร ลักษณะต้นเทียน เป็นรูปทรงกลม เส้นผ่าศูนย์กลาง 45 เซนติเมตร สูง 200 เมตร อยู่บนฐานสี่เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง

ภาพประกอบ 41 รูปแบบการทำเทียนพรรษาวัดทุ่งศรีเมืองประเภทติดพิมพ์ขนาดเล็ก

เรื่องราวในขบวนต้นเทียนพรรษา ประเภทติดพิมพ์ คุ่มวัดทุ่งศรีเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี ขบวนต้นเทียนคุ่มวัดทุ่งศรีเมืองภาพรวม เป็นรูปทรงนาวาสวรรณหงส์ แบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ

ส่วนหน้า เป็นรูปเรือสุวรรณหงส์ 3 เศียร เรื่องราวพุทธชาดก ตอนโปรดอานนท์ หลังพิธีมงคลสมรสของตนเอง และได้อาราธนาพระพุทธองค์มารับบิณฑบาตที่บ้านด้วยเพื่อความเป็นสิริมงคล เมื่อพิธีเสร็จสิ้นลง นันทกุมาร ได้อุ้มบาตรตามไปส่งพระพุทธเจ้าที่วัดพระเชตะวัน มหาวิหาร ในขณะที่นันทกุมารอุ้มบาตรเดินไปส่งพระพุทธเจ้านั้น ในใจคิดเสมอว่า เมื่อพระพุทธเจ้ารับบาตรคืน ณ ที่ใด ก็จะรีบกลับบ้านทันที แต่ก็เหมือนว่าพระพุทธองค์ ไม่รับบาตรกับอานนท์สักที จนกระทั่งเดินถึงวัดเชตะวันมหาวิหาร พระพุทธองค์ตรัสถามนันทะไปว่า “นันทกุมาร เธออยากบวชไหม” นันทกุมารตอบว่า อยากบวช แต่ใจจริงไม่อยากจะบวชเลย ที่พูดว่าอยากบวช ก็เพื่อจะรักษาน้ำพระทัยของพระพุทธเจ้า ไม่อยากขัดพระทัย เมื่อนันทกุมาร พูดยกบลงพระพุทธองค์ก็ได้ทำพิธีบวชให้นันทกุมารทันที เป็นที่ทรมานพระทัยพระนันทะเป็นอย่างยิ่ง เพราะคิดถึงภรรยาที่เพิ่งจะแต่งงานเสร็จใหม่ ๆ ก็ต้องจำใจออกบวชเพราะคำพูดเพียงสั้น ๆ ว่า อยากบวช ยังผลให้พระนันทะไม่เป็นอันปฏิบัติธรรม จิตใจกระวนกระวาย ว้าวุ่น พระพุทธองค์รับรู้ความรู้สึกของพระอานนท์ จึงได้นำพระอานนท์ออกตระเวนไปในที่ต่าง ๆ และได้เห็นเทวดาที่มีลักษณะ

สวยงาม ซึ่งงามกว่าภรรยาที่เพิ่งแต่งงานเสร็จเสียอีก และถามพระนันทะไปว่า “นันทะ เธออยากได้ไหม” นันทกุมารตอบแบบคนยังไม่หมดกิเลสว่า “อยากได้พะยะค่ะ” พระพุทธองค์ตรัสต่อไป “ถ้าอยากได้เธอจงตั้งใจปฏิบัติธรรมสิ” ด้วยความอยากพระนันทะจึงตั้งใจปฏิบัติธรรมอย่างจริงจัง จนเป็นเหตุให้เพื่อภิกษุใหม่ด้วยกันล้อเลียนว่า นันทกุมารปฏิบัติธรรมเพื่อจะได้มาซึ่งลาภคือสตรี ทำให้พระนันทกุมารเกิดความเขินอาย จึงหนีไปอยู่ป่าตามลำพัง และตั้งใจปฏิบัติธรรม จนได้บรรลุธรรม และเป็นกำลังสำคัญในพระพุทธศาสนาในกาลต่อไป

หงส์สามเศียร หมายถึง บ่วง 3 บ่วง คือ กามตัณหา ความอยากได้ ทุกสิ่งอย่างโดยไม่มีที่สิ้นสุด ภาวะตัณหา ความอยากเป็น คือเป็นมีอำนาจ ความเป็นใหญ่ เป็นคนร่ำรวย มีหน้ามีตา และวิภาวะตัณหาความไม่อยากเป็น คือไม่อยากเป็นคนจี๊โรค คนแก่ เจ็บ ตาย บ่วงทั้งสามนี้ถึงไม่ว่ามันจะมัดหลวมๆแต่ก็แก้ยากที่สุด มัดแน่นที่สุด เมื่อมัดอยู่กับใครเข้าแล้ว โอกาสที่จะฉีกหลุดนั้นยากมาก ดังคำกล่าวของนักปราชญ์โบราณอีสานท่านกล่าวไว้ว่า “ตัณหา อักกุคือเชือกผูกคอ ตัณหาอักษะคือ ปอผูกคอ ตัณหาอักษะของนี้ คือปอกสุบดิน เป็นโตทำให้ต้องคืนรณกลิ้งเกลือกในวัฏสงสาร”

ส่วนกลาง เป็นต้นเทียนพรรษา รูปทรงกลม ตั้งอยู่บนฐานสี่เหลี่ยม หมายถึง อิทธิบาท 4 คือ เส้นทางที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในการดำเนินชีวิต คือ จันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา มีความหมายว่า ถ้าชีวิตเรามีความพอใจ มีความพากเพียร มีจิตจดจ่อในสิ่งที่ทำ และสำรวจตรวจตราอยู่อย่างสม่ำเสมอ ความสำเร็จก็จะมาถึงในเร็ววัน ย่อมุมไม้สิบสอง หมายถึง ครรลองของชาวพุทธที่ได้ปฏิบัติตนตามหลักของพระพุทธศาสนาอย่างคัมค้ำ และแนบแน่นมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษที่ถือสืบต่อกันมาจนบัดนี้ ใน 1 ปี คือ 12 เดือน ต้นเทียนประดับด้วยพลุดลายไทย อันวิจิตร อ่อนช้อยสวยงาม ตอน ความหมาย

ส่วนท้าย เป็นเรื่องราวของพุทธชาดก เรื่องการตรัสรู้แห่งมหาบุรุษ ผู้เป็นศาสดาของชาวพุทธ นั่นก็คือ พระพุทธองค์ ผู้เป็นศาสดาเอกของโลก โดยมีขบวนการพรหม กำลังอาราธนาให้พระพุทธองค์ออกเทศนาธรรมโปรดเวไนยสัตว์ที่กำลังตกอยู่ภายใต้อำนาจแห่งความมืด ความหลงผิด เพราะ อวิชาความรู้จริงเข้าครอบงำจิตใจ จนนำไปสู่ความเชื่อที่ผิดๆ โดยขาดหลักแห่งความจริงคือ เหตุและผลระยะเวลาในการทำต้นเทียนพรรษา วัดทุ่งศรีเมือง ใช้เวลา 45 วัน ช่วงทำต้นเทียนพรรษา ค่ำวัดทุ่งศรีเมือง คณะที่ปรึกษา พระสิริพัฒน์ภรณ์ เจ้าอาวาสวัดทุ่งศรีเมือง พระใบฎีกาทองใบ สิริมงคล ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดทุ่งศรีเมือง พระครูปลัดพิฑูรย์ ขนดิสโร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดทุ่งศรีเมือง พระครูปลัดกิตติพงษ์ อุดมกิตติเมธี ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดทุ่งศรีเมือง

คณะช่างผู้ดำเนินการทำต้นเทียนพรรษา พระครูสมุห์คำลี ญาณฐมโม หัวหน้าช่างพระครูสังฆรักษ์จันดี สุจนโท รองหัวหน้าช่าง พระชินวัฒน์ ชินวฑฺฒโน รองหัวหน้าช่าง พระภิกษุสามเณร วัดทุ่งศรีเมือง กรรมการ โรงเรียนนารีนุกูล จังหวัดอุบลราชธานี โรงเรียน

เบญจมะหาราช จังหวัดอุบลราชธานี โรงเรียนวิจิตรพิทยา จังหวัดอุบลราชธานี โรงเรียนกีฬาประจำจังหวัด จังหวัดอุบลราชธานี

ใช้ประมาณทั้งสิ้น 150,000 บาท (หนึ่งแสนห้าหมื่นบาทถ้วน) ที่มาของงบประมาณมีดังต่อไปนี้ เทศบาลนครอุบลราชธานี และองค์การบริหารส่วนจังหวัดอุบลราชธานี 70,000 บาท (เจ็ดหมื่นบาท) โรงเรียนอนุบาลอุบลราชธานี โรงเรียนนารีนุกูล จังหวัดอุบลราชธานี โรงเรียนเบญจมะหาราช จังหวัดอุบลราชธานี โรงเรียนวิจิตรพิทยา จังหวัดอุบลราชธานี โรงเรียนกีฬาประจำจังหวัด จังหวัดอุบลราชธานี โรงเรียนอุบลวิทยาคม จังหวัดอุบลราชธานี โรงเรียนลือคำหาญวารินชำราบ โรงเรียนบาลีสหศึกษา มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดทุ่งศรีเมือง บริษัท อีซูซุ ดังปึก จำกัด บริษัท อุบลวิสดา จำกัด ชุมชนวัดทุ่งศรีเมือง

2.6.5 ปัญหาการสืบสานและการเปลี่ยนแปลงการแก้ไขหนี้ หลังงานแก้ไขหนี้เข้าพรรษาจบลง พบปัญหาจังหวัดสนับสนุนน้อย ทำให้ได้รับภาระค่าใช้จ่ายทำดินเหนียวหนัก ช่างทำดินเหนียว ผู้สืบทอดศิลปะถูกทอดทิ้งให้ไปหารับจ้างรายวันเป็นช่างก่อสร้าง กรณีกำลังใจของช่างทำดินเหนียว ที่ผ่านมาช่างทำดินเหนียวไม่ได้รับความเอาใจใส่จากผู้จัดงาน ทั้งที่เป็นฟันเฟืองสำคัญของการประดิษฐ์ดินเหนียว ทางจังหวัดต้องเข้ามารับทราบปัญหา แล้วนำมาบูรณาการแก้ปัญหาด้วยกัน ทั้งการให้วัสดุที่ราคาถูกลง เพื่อไม่ให้แต่ละวัดเดือดร้อนมาก เพราะการทำดินเหนียวช่างต้องเสียสละค่าแรงทำดินเหนียวผู้กรรับงานทำโบสถ์วิหารไม่ได้ แต่ต้องทำเพื่อสืบสานประเพณีให้อยู่ต่อไป

2.6.6 สภาพปัญหาและความร่วมมือ วัดทุ่งศรีเมืองได้เปิดศูนย์พัฒนาภูมิปัญญาเทียนพรรษาประเภทติดพิมพ์ และได้ส่งเทียนพรรษาเข้าประกวดเป็นประจำทุก ๆ ปี และได้รับรางวัลเรื่อยมา ปัญหาในการจัดเทียนส่งเข้าประกวดนั้นไม่มี จะพบปัญหาเรื่องสถานที่หรือโรงสำหรับทำดินเหนียวนั้น พื้นเป็นดิน เวลาฝนตก พื้นก็แฉะสกปรกส่วนกำลังงานในการตัดลายติดพิมพ์และการเตรียมขี้ผึ้งเตรียมลายนั้นไม่มีปัญหา มีเพียงสถานที่ที่คับแคบและพื้นดิน ทำให้การทำงานประสบปัญหาบ้างเมื่อฝนตก (พระครูสมุห์สำลี ญาณฐมฺโม. 2554 : สัมภาษณ์)

สรุปปัญหาความร่วมมือในการสืบสานประเพณีแก้ไขหนี้พรรษาของจังหวัดอุบลราชธานี (ภาพรวม)

1. ประชาชนเห็นความสำคัญเห็นประโยชน์ ศรัทธาและมีส่วนร่วมในการสืบสานประเพณีแก้ไขหนี้พรรษาในภาพรวมลดน้อยลง เนื่องจาก
 - 1.1 ขาดความรู้ ความเข้าใจ ประเพณีแก้ไขหนี้พรรษาอย่างแท้จริง
 - 1.2 บางชุมชนดำเนินการไม่ต่อเนื่อง
 - 1.3 ทางราชการเป็นเจ้าภาพจัดเองในภาพรวม กิจกรรมการแก้ไขหนี้กลายเป็นเรื่องของทางราชการ

- 1.4 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยสนับสนุนการทำเทียน ชาวบ้านร่วมมือกัน
- 1.5 ร่วมกิจกรรมแห่เทียนด้วยความรู้สึกที่ถูกต้อง
2. ภูมิปัญญาการทำเทียนหายาก ทาง การสนับสนุนเงินทำเทียน ชาวบ้านจึงละเลยการทำบุญ เนื่องจาก
 - 2.1 ช่างเทียนขาดการสนับสนุนส่งเสริมอย่างต่อเนื่อง
 - 2.2 ช่างเทียนได้ค่าจ้างต่ำไปรับจ้างทำให้อื่น
 - 2.3 ทำเทียนปัจจุบันลงทุนมากไม่คุ้ม
 - 2.4 เทียนพรรษาไม่ได้นำไปถวายวัดตามประเพณีโบราณ
 - 2.5 การทำเทียนเน้นความสวยงามแต่ขาดการสืบทอดพระศาสนา
3. ขบวนแห่ภาพรวมยิ่งใหญ่ แต่ไม่ใช่ของจริงที่ชาวบ้านร่วมพิธีด้วยศรัทธา คนตรี นาฏศิลป์ประกอบขบวนแห่ไม่ได้รับการส่งเสริมต่อเนื่อง ผู้ร่วมขบวนแห่เทียนอย่างเป็นทางการประเพณีจึงลดน้อยลง เนื่องจาก
 - 3.1 ขบวนแห่เทียนเป็นการแสดงไม่ใช่ของจริง
 - 3.2 ขาดเจ้าภาพรับผิดชอบในการจัดการขบวนแห่
 - 3.3 ความรู้สึกที่ร่วมขบวนด้วยการถูกต้อง
 - 3.4 คนตรี นาฏศิลป์ท้องถิ่น ได้รับการส่งเสริมไม่ต่อเนื่อง
 - 3.5 ขาดพลังความร่วมมือจากชุมชนอย่างแท้จริง
4. การจัดการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษา ยังขาดความชัดเจนในบทบาทหน้าที่ของผู้เกี่ยวข้อง สร้างความรู้สึกไม่โปร่งใส เป็นธรรม และร่วมมือกันน้อยลง เนื่องจาก
 - 4.1 เจ้าภาพร่วมหลายหน่วยไม่โปร่งใส
 - 4.2 การจัดการขาดประสิทธิภาพและการมีส่วนร่วม
 - 4.3 ขาดการจัดการความรู้ การสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษา
 - 4.4 ร่วมจัดในภาพรวมเฉพาะจังหวัดและอำเภอใกล้เคียง
 - 4.5 การจัดการขาดประสิทธิภาพและความโปร่งใส
5. ภูมิปัญญาเทียนพรรษาและประเพณีแห่เทียนพรรษาขาดการพัฒนาภูมิปัญญาอย่างต่อเนื่อง เนื่องจาก
 - 5.1 ช่างได้ค่าจ้างต่ำไปรับจ้างในจังหวัดอื่น
 - 5.2 การสอนทำเทียนขาดการส่งเสริมจริงจัง
 - 5.3 ขาดการจัดการความรู้ประเพณีแห่เทียนพรรษา
 - 5.4 ขาดเครือข่ายบุคคลในการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษา
 - 5.5 ขาดการวิจัยพัฒนาภูมิปัญญา

6. จัดกระบวนการแก้ปัญหาของจังหวัดคนเดียวทำให้ผู้ต้องการร่วมประเพณีในอำเภอต่างไกลไม่สามารถร่วมได้

7. เทียนพรรษาเป็นเทียนสั่งทำขึ้น ไม่ได้นำไปสู่การถวายเทียนตามประเพณีเดิม ความสำคัญของเทียนจึงลดลง

ตอนที่ 3 รูปแบบการจัดการเพื่อสร้างความร่วมมือของชุมชนในการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษาของชุมชนจังหวัดอุบลราชธานี

จากการประชุมเชิงปฏิบัติการของกลุ่มผู้รู้ กลุ่มผู้รับผิดชอบและกลุ่มผู้เกี่ยวข้องทั่วไปในการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษาจังหวัดอุบลราชธานี ได้ข้อสรุปรูปแบบการจัดการเพื่อสร้างความร่วมมือของชุมชนในการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษาจังหวัดอุบลราชธานี ได้ข้อสรุปเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการเพื่อสร้างความร่วมมือของชุมชนในการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษาของชุมชนจังหวัดอุบลราชธานี ดังนี้

1. ชื่อรูปแบบ “รูปแบบการจัดการเพื่อสร้างความร่วมมือในการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษาของจังหวัดอุบลราชธานี”
2. ลักษณะรูปแบบ รูปแบบที่พัฒนาขึ้นมีลักษณะสำคัญ ดังนี้
 - 2.1 เป็นรูปแบบวิธีการ (Semantic Model) แสดงวิธีการในการจัดการเพื่อสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษา ประกอบด้วยแนวทาง กลไก และการจัดการ
 - 2.2 เป็นรูปแบบที่พัฒนาขึ้นจากความเห็นที่เป็นฉันทามติของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ทั้งผู้รู้ ผู้ปฏิบัติ และผู้เกี่ยวข้องทั่วไปหรือผู้รับบริการ
 - 2.3 เป็นรูปแบบที่พัฒนาขึ้นจากแนวทางความร่วมมือของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย
 - 2.4 เป็นรูปแบบที่มีการตรวจสอบคุณธรรมและความเป็นไปได้ของรูปแบบ รวมทั้งความเหมาะสมของรูปแบบ จึงนับเป็นรูปแบบที่มีความเชื่อและความเป็นไปได้สูง รายละเอียดรูปแบบปรากฏตามภาพประกอบ

ภาพประกอบ 42 รูปแบบการจัดการเพื่อสร้างความร่วมมือในการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษา
จังหวัดอุบลราชธานี

3. รายละเอียดของรูปแบบ

3.1 เป้าประสงค์ การจัดการเพื่อสร้างความร่วมมือในการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษาของจังหวัดอุบลราชธานี มีเป้าประสงค์ที่เป็นความสำเร็จที่คาดหวัง ดังนี้

3.1.1 การแห่เทียนพรรษาเป็นประเพณีที่มีอัตลักษณ์ของชาวจังหวัดอุบลราชธานีอย่างแท้จริง

3.1.2 ชาวบ้านและชุมชนมีการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษาตามสภาพจริงและทั่วถึง

3.1.3 ชาวบ้านพึงพอใจ มีความสุขและได้รับประโยชน์จากการแห่เทียนพรรษา

3.1.4 ชุมชนตระหนักเห็นและร่วมกิจกรรมแห่เทียนพรรษา

3.2 แนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วม กำหนดแนวทางการดำเนินการจัดการเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษาใน 4 แนวทางสำคัญ ดังนี้

3.2.1 การสร้างความตระหนักด้วยกระบวนการทางวัฒนธรรม : ดำเนินการสร้าง ความตระหนักในความสำคัญของการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษา โดยการใช้การสืบสาน สืบทอดผ่านระบบครอบครัว เครือญาติ และชุมชนตามลำดับ ใช้กระบวนการทางวัฒนธรรมในการสร้างความตระหนัก

3.2.2 การสืบทอดภูมิปัญญาการทำเทียนพรรษา : ดำเนินการสืบทอดและพัฒนา ภูมิปัญญาการทำเทียน ด้วยการยกย่องภูมิปัญญา การสืบทอดผ่านระบบครอบครัว จัดระบบสังคม การจัดการความรู้การทำเทียนและการแห่เทียนพรรษา การจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตร และการส่งเสริมการใช้และการพัฒนาภูมิปัญญา

3.2.3 การพัฒนาการแห่เทียนพรรษาโดยใช้ศิลปะและดนตรีอีสาน : เพิ่มความหลากหลายและความสวยงามของกระบวนการแห่เทียนพรรษา โดยการมีส่วนร่วมรับผิดชอบของคุ้มวัดและหน่วยงาน สถานศึกษาและผู้เกี่ยวข้อง การใช้วิธีการฟ้อนรำอีสาน และดนตรีอีสาน ประกอบกระบวนการแห่ การจัดและพัฒนาการฟ้อนรำอีสานให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการพัฒนากระบวนการแห่เทียนพรรษา

3.2.4 การสร้างเครือข่ายเทียนพรรษา : สร้างและพัฒนาเครือข่ายเทียนพรรษา ในชุมชนทุกระดับ ตั้งแต่ระดับข้างคิลปี ครอบครั้ว วิทยาลัย มหาวิทยาลัย ให้เครือข่ายมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมและพัฒนาเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง

3.2.5 การจัดการความรู้เพื่อการสืบสานประเพณีและพระศาสนา : ดำเนินการจัดการความรู้เกี่ยวกับเทียนพรรษา กระบวนแห่เทียนพรรษา และการสืบสานพระศาสนา

3.3 แนวดำเนินการบริหารจัดการ : กำหนดแนวดำเนินการบริหารจัดการ และเงื่อนไขที่ต้องควบคุมเพื่อให้เกิดความสำเร็จ โดยมีขั้นตอนแนวดำเนินการดังนี้

3.3.1 การจัดการ

- (1) จัดโครงสร้างการบริหารร่วมในการแห่เทียนพรรษาของชุมชนอย่างชัดเจน พร้อมกับพัฒนานุกลากร ผู้รับผิดชอบอย่างต่อเนื่อง
- (2) จัดระบบงานการจัดประเพณีแห่เทียนพรรษาในระดับชุมชนเป็นการเฉพาะ
- (3) จัดทำคู่มือการแห่เทียนพรรษาของคุ้มวัด
- (4) สร้างค่านิยมร่วมความร่วมมือของชุมชนในการร่วมประเพณีแห่เทียนพรรษา

3.3.2 เงื่อนไขความสำเร็จ : การจัดการเพื่อสร้างความร่วมมือในการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษาตามแนวทางที่กล่าวแล้ว จะประสบความสำเร็จตามเป้าประสงค์ ภายใต้เงื่อนไข ดังนี้

- (1) ชุมชนทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมอย่างทั่วถึง
- (2) ทุกชุมชน ทุกวัดได้รับการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องและเท่าเทียม
- (3) จัดกิจกรรมแห่เทียนพรรษาตามสภาพจริง ผู้เกี่ยวข้องร่วมด้วยใจ เน้นการสืบสานประเพณีวัฒนธรรม

3.4 แนวดำเนินการพัฒนาความร่วมมือในการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษา

3.4.1 สร้างความรู้ ความเข้าใจและความภาคภูมิใจในประเพณีแห่เทียนพรรษา ให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญของประเพณี

3.4.2 จัดประเพณีแห่เทียนพรรษาด้วยการมีส่วนร่วมอย่างเป็นรูปธรรมของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายให้ประชาชนทุกคนมีส่วนร่วมในประเพณีแห่เทียนพรรษา

3.4.3 ส่งเสริมการสืบทอดภูมิปัญญาการทำเทียนพรรษาอย่างต่อเนื่อง พัฒนาทักษะตลาดของเทียนและใช้เทียนเป็นส่วนหนึ่งของการถวายเทียนพรรษาอย่างแท้จริง

3.4.4 พัฒนาการจัดขบวนแห่อย่างต่อเนื่องให้ผู้ร่วมขบวนแห่มากขึ้นและได้รับการส่งเสริมพัฒนาขบวนแห่ของตนต่อเนื่อง ให้ขบวนแห่เป็นเรื่องของประเพณีอย่างแท้จริง

3.4.5 จัดการความรู้ประเพณีแห่เทียนพรรษาในวัดสถานศึกษาและส่วนราชการ ที่เกี่ยวข้องให้ประชาชนและผู้สนใจทั่วไป ได้เรียนรู้และภาคภูมิใจในประเพณีของตน

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “เทียนพรรษา : รูปแบบการจัดการเพื่อสร้างความร่วมมือในการสืบสาน ประเพณีแห่เทียนพรรษาของชุมชน จังหวัดอุบลราชธานี” ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เลือกพื้นที่แบบเจาะจง (Purposive Sampling) ดำเนินการเก็บข้อมูลเพื่อสร้างรูปแบบ การจัดการเพื่อสร้างความร่วมมือของชุมชนในการการสืบสานของประเพณีแห่เทียนพรรษา ในพื้นที่วิจัย จังหวัดอุบลราชธานี ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัยตามลำดับดังต่อไปนี้

1. ความมุ่งหมายของการวิจัย
2. สรุปผล
3. อภิปรายผล
4. ข้อเสนอแนะ

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของประเพณีแห่เทียนพรรษาของจังหวัดอุบลราชธานี
2. เพื่อศึกษาสภาพการเปลี่ยนแปลงของประเพณีแห่เทียนพรรษาและปัญหาความร่วมมือของชุมชนในการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษาจังหวัดอุบลราชธานี
3. เพื่อสร้างรูปแบบการจัดการเพื่อสร้างความร่วมมือของชุมชนในการการสืบสานของ ประเพณีแห่เทียนพรรษา จังหวัดอุบลราชธานี

สรุปผล

1. ประวัติงานประเพณีแห่เทียนพรรษาอุบลราชธานี

เทียน เป็นเครื่องสักการะที่ชาวพุทธนำมาบูชาพระธรรม กับพระวินัย การทำ ดั้นเทียนและแห่เทียนพรรษาจังหวัดอุบลราชธานี มีมาพร้อมกับพระพุทธศาสนา จากการสอบถาม ผู้รู้ได้ความว่าสืบเนื่องจากชาวอุบลราชธานี เป็นเมืองพุทธที่เคร่งครัดในศาสนาและนิยมในกิจกรรม การทำบุญทุกเดือนเรียกว่า ฮีตสิบสอง (จารีตการทำบุญ 12 เดือนของชาวอีสาน) เมื่อถึงวันสำคัญ ต่าง ๆ ได้ถือปฏิบัติมาอย่างต่อเนื่องและมีความเชื่อเรื่องถวายเทียนพรรษาว่าจะได้นิยามมากและเป็น

ผู้ที่มีปัญญาฉลาดเฉลียวและมีสติปัญญาดีจึงนิยมทำคันเทียนไปถวายแด่พระสงฆ์พร้อมด้วยข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อพระสงฆ์โดยเฉพาะเทียนที่ใช้จุดบูชาพระรัตนตรัยในระหว่างเข้าพรรษา ซึ่งจะต้องใช้จุดเพื่อให้เกิดแสงสว่างในการปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์ ซึ่งต้องจุดไว้ตลอดพรรษา (สามเดือน) จึงมีการนำรังผึ้งมารวมกันให้ได้จำนวนมากแล้วนำไปถวายพระสงฆ์ในวัด การถวายเทียนพรรษาในระยะแรก เป็นการถวายตามศรัทธาของพุทธศาสนิกชนโดยนำเทียนเล่มเล็ก ๆ มารวมกันถวาย เมื่อเทียนที่นำมาถวายมีขนาดต่างกัน เทียนก็ไม่เป็นระเบียบ จึงได้นำเทียนมารวมกันจัดให้เป็นระเบียบโดยการมัดเทียนเข้ากับแกนไม้ใช้เชือกมัดเป็นปราง ๆ ใช้กระดาษสีติดรอบ ตกแต่งด้วยเชือกข้อมลีมัด ปิดทับด้วยกระดาษสีต่าง ๆ เจาะลาย จากการมัดรวมให้เป็นลำต้นนี้เองจึงเรียกว่า “ต้นเทียน” และเรียกต้นเทียนนี้ว่า “เทียนมัดรวม”

ในทางพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญของเทียนโดยเรียกเทียนว่า “ทีป” หรือ “ปทีป” หรือที่รู้จักกันในภาษาไทยว่า “ประทีป” ว่าเป็นสิ่ง จำเป็น สำหรับพระสงฆ์ที่จะให้แสงสว่างในเวลากลางคืน

ประเพณีเข้าพรรษาในประเทศไทยมีมาตั้งแต่เมื่อใดไม่มีหลักฐาน ปรากฏชัดเจน หากแต่พบหลักฐานตามที่กล่าวไว้ในหลักศิลาจารึกที่ให้เชื่อได้ว่าประเพณีเข้าพรรษาเกิดขึ้นในสมัยสุโขทัย ซึ่งนอกจากเทียนของชาวบ้านที่มีศรัทธาถวายแด่พระสงฆ์ ยังมีเทียนหลวงที่พระมหากษัตริย์ทรงจุดเพื่อถวายแด่พระพุทธรูปของวัดประจำพระบรมมหาราชวังในช่วงเข้าพรรษาอีกด้วย ซึ่งกลายเป็นพระราชประเพณีที่พระมหากษัตริย์และราษฎรในช่วงอยุธยาถึงรัตนโกสินทร์ถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติ การพระราชทานเทียนพรรษาถือเป็นการพระราชกุศลอย่างหนึ่งที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดทำเทียนพรรษาขึ้นเพื่อพระราชทานไปถวายเป็นพุทธบูชายังพระอารามหลวงต่าง ๆ เป็นประจำทุกปี

จังหวัดอุบลราชธานี เป็นจังหวัดหนึ่งในภาคอีสานที่ได้รับอิทธิพลคติความเชื่อเรื่องอานิสงส์ของการถวายจีวรและการถวายแสงสว่างเป็นทาน ผสมกับความเชื่อเรื่องฮัตติบสอง

คองสิบสี่ ในงานบุญเดือนแปดหรืองานบุญเข้าพรรษา ตลอดจนความอุดมสมบูรณ์ของรวงผึ้งในบริเวณที่ตั้งจังหวัดอุบลราชธานีจนมีชื่อเรียกว่า “ดงอู่ผึ้ง” ส่งผลให้มีพิธีการถวายเทียนที่ทำมาจากจีวรเพื่อให้ความสว่างแด่พระสงฆ์ถือกำเนิดขึ้น ทุกครัวเรือนจะมีการฟั่นเทียนจากจีวรเป็นของตนเอง โดยฟั่นเทียนให้ยาวรอบศีรษะ (เทียนเวียนหัว) และความยาวของลำตัว (ลำคิง) จากนั้นจะนำไปถวายพระสงฆ์ในช่วงวันเข้าพรรษาพร้อมกับเครื่องไทยธรรมอื่น ๆ ในปี พ.ศ. 2495 ได้มีการฟื้นฟูศิลปการทำต้นเทียน และการแห่เทียนพรรษา ของจังหวัดอุบลราชธานี มีการประกวดต้นเทียนพรรษา 2 ประเภท คือ ประเภทมัดรวมติดลายและประเภทติดพิมพ์ และปี พ.ศ. 2500 มีการจัดงานถึงพุทธกาลทั่วประเทศงานด้านศาสนาเฟื่องฟูมาก การแห่เทียนพรรษาจังหวัด

อุบลราชธานีได้รับการสนับสนุนให้ยิ่งใหญ่มากขึ้น ทั้งด้านการจัดขบวนแห่ และการจัดหาสาวงาม ประจำต้นเทียน นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2520 จังหวัดอุบลราชธานีได้จัดงานสัปดาห์ประเพณีแห่เทียนพรรษาให้เป็นงานประเพณีที่ยิ่งใหญ่และมโหฬาร มีการประกวดต้นเทียนประเภทต่าง ๆ ประกวดขบวนแห่ และนางงามประจำต้นเทียน มีการประชาสัมพันธ์งานกันอย่างกว้างขวาง ทำให้มีผู้คนทั้งชาวไทยและต่างชาตินิยมเที่ยวและชมงานเป็นจำนวนมาก จนกลายเป็นประเพณีที่สำคัญของจังหวัด เป็นสัญลักษณ์ของเมือง และเป็นงานประเพณีที่มีชื่อเสียงของประเทศ

ลำดับเหตุการณ์สำคัญในงานแห่เทียนพรรษาเมืองอุบล

ก่อนพุทธศตวรรษที่ 25 ชาวบ้านเมืองอุบล แต่ละบ้านยังทำเทียนพรรษาดวายพระสงฆ์เป็นของตน เริ่มตั้งแต่เป็นเทียนเล่มเล็กขนาดยาวรอบศีรษะ ต่อมาพัฒนาเป็นการมัดรวมเทียนเล่มเล็ก แล้วพันด้วยกระดาษสีกลางพุทธศตวรรษที่ 24 พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ โปรดฯ ให้มีการแห่เทียนพรรษาเป็นครั้งแรกและจัดให้มีการประกวดขบวนแห่เทียนพรรษาเป็นครั้งแรกก่อนพุทธศตวรรษที่ 2470 (พ.ศ. 2470-2497) ได้มีการริเริ่มการหล่อเทียนพรรษาด้วยรางไม้เป็นครั้งแรก พ.ศ. 2480 ริเริ่มการทำลวดลายลงบนเทียนพรรษาเป็นครั้งแรก โดยนายโพธิ์ ส่งศรี (ถึงแก่กรรมปี พ.ศ. 2522) เป็นการคิดพิมพ์ขึ้น พ.ศ. 2494 นายชอบ ชัยประภา ผู้ว่าราชการจังหวัดอุบลราชธานีสนับสนุนให้งานแห่เทียนพรรษาเป็นงานประจำปีของจังหวัดเป็นครั้งแรกนายสวน คุณผลได้ริเริ่มการทำองค์ประกอบเทียนพรรษาเป็นรูปสัตว์และใช้ไม้ฉลุเป็นลวดลายประดับเทียนพรรษา พ.ศ. 2495 มีการเปลี่ยนแปลงรถแห่เทียนพรรษาจากเกวียนเป็นรถยนต์ และมีการรื้อฟื้นการประกวดเทียนพรรษาแบบดั้งเดิม (แบบมัดรวมเทียน) และแบบคิดพิมพ์ต้นพุทธศตวรรษที่ 2500 (พ.ศ. 2500 – 2509) ริเริ่มการหล่อเทียนพรรษาด้วยแบบพิมพ์สังกะสีเป็นครั้งแรก พ.ศ. 2502 มีการคิดค้นการทำลวดลายเทียนพรรษาแบบแกะสลักจากต้นเทียน โดย นายคำหมา แสงงาม (ถึงแก่กรรมปี พ.ศ. 2533)

มีการแบ่งประเภทการประกวดเทียนพรรษาออกเป็น 3 ประเภท คือ แบบดั้งเดิม (มัดรวมเทียน) แบบคิดพิมพ์ และแบบแกะสลัก ซึ่งในที่สุดแบบดั้งเดิมก็เสื่อมความนิยมและหายไป พ.ศ. 2510 งานแห่เทียนพรรษาหยุดชะงักไป 1 ปี ซึ่งมีการคัดค้านการประกวดเทียนพรรษาจาก “พุทธสมาคมจังหวัดอุบลราชธานี” เนื่องจากการประกวดเทียนพรรษาในปีที่ผ่านมามีการแข่งขันกันสูงโดยมีผู้เข้าร่วมแข่งขันบางส่วนไม่พอใจผลการตัดสิน ก่อให้เกิดความรุนแรงภายในงานเกิดขึ้น ส่งผลให้ ไม่มีการจัดงานประเพณีแห่เทียนพรรษาในจังหวัดอุบลราชธานีในปีดังกล่าว ซึ่งทำให้ชาวบ้านเกิดความไม่พอใจ จนกระทั่งมีการทบทวนและจัดงานประเพณีแห่เทียนพรรษาขึ้นมาอีกครั้งในปี ต่อมา พ.ศ. 2511 ทำต้นเทียนที่มีขนาดใหญ่โตและสูงมากขึ้น โดยเป็นครั้งแรกที่ริเริ่มแกะสลักลวดลายเป็นพุทธประวัติ หรือชาดก พ.ศ. 2512 เทศบาลเมืองอุบลราชธานี (ปัจจุบันเป็นเทศบาล

เมืองนครอุบลราชธานี) ได้จัดให้มีการประกวดเทียนพรรษาบริเวณศาลากลางหลังเก่า (บริเวณข้างศาลหลักเมืองในปัจจุบัน) ซึ่งส่งผลให้มีการส่งเทียนพรรษาเข้าประกวดเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ พ.ศ. 2516 แต่ละคุ้มวัดให้ความสนใจส่งขบวนแห่เทียนพรรษาเข้าประกวดมากขึ้น ทำให้เทศบาลเมืองอุบลราชธานีต้องย้ายสถานที่จัดงานไปที่เป็นบริเวณทุ่งศรีเมืองตราบจนปัจจุบัน พ.ศ. 2519 จังหวัดอุบลราชธานีและเทศบาลเมืองอุบลราชธานีได้เชิญให้องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (อศท.) ส่งคณะกรรมการแห่เทียนพรรษาเพื่อยกระดับให้เป็นงานระดับชาติ พ.ศ. 2520 องค์กรส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (อศท.) เริ่มเข้ามาสนับสนุนงานแห่เทียนพรรษาของจังหวัดอุบลราชธานีให้เป็นงานประจำปีและระดับชาติเป็นครั้งแรกที่เพิ่มระยะเวลาการจัดงานแห่เทียนพรรษาเป็น 3 วัน

เทียนพรรษาจังหวัดอุบลราชธานี จึงมีความเลิศล้ำ เลอค่า มาโดยลำดับนับ 100 ปี ด้วยเหตุผลสำคัญ 6 ประการ คือ

1. จังหวัดอุบลราชธานี เป็นเมืองพุทธศาสนาที่มีวัดมากที่สุดในประเทศไทย มีพระสงฆ์ชั้นสมเด็จถึง 4 องค์ คือ สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (ติส โส อ้วน) สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (มานิต ถาวโร) มีพระอริยสงฆ์ที่มีชื่อเสียงทั้งในสายคันถธุระ อาทิ พระอาริยวงศาจารย์ (สุ้ย) ท่านพญูโล (ดี) ท่านเทวธมณี (ม้าว) พระอริยกวี (อ่อน) พระครูวิโรจน์รัตโนบล (บุญอนันตโร) พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจันโท) และสายวิปัสสนากรรมฐาน อาทิ พระอาจารย์สีทา ชยเสโน พระอาจารย์เสาร์ กนตสีโล พระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระ พระอาจารย์สิงห์ ขนดยาคโม พระอาจารย์ขาว อนาลโย พระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) เป็นต้น

2. ชาวจังหวัดอุบลราชธานี เป็นผู้มีความเป็นกุศล ใฝ่ธรรมมีความเชื่อว่า การถวายเทียนพรรษาเป็นผลให้บังเกิดปัญญาเลียบแหลม มีความเฉลียวฉลาด สมกับเป็นพลเมืองนักปราชญ์

3. จังหวัดอุบลราชธานี มีคงอุ้งซึ่งเป็นที่ที่มีทรัพยากรสำคัญในการทำเทียนพรรษา นั่นก็คือ รวงผึ้งอันอุดมสมบูรณ์ซึ่งมีมากมาย มาจนถึงปัจจุบัน สำนักพระราชวังได้นำจี้ผึ้งจากจังหวัดอุบลราชธานี เพื่อไปใช้ในการจัดทำเทียนพระราชทาน เพราะที่อุทยานแห่งชาติภูจองนายอย ซึ่งอยู่ติดกับพรมแดนประเทศไทย ลาว และเขมร เป็นคงอุ้งซึ่งที่มีรวงรังของผึ้งที่อุดมสมบูรณ์อีกแห่งหนึ่งของจังหวัดอุบลราชธานี

4. ชาวจังหวัดอุบลราชธานี ให้ความใส่ใจ และพิถีพิถันในการถวายเป็นสิ่งใด ๆ ที่อุทิศถวายแด่พระรัตนตรัย จะต้องสวยสดงดงามเป็นพิเศษ เพราะถือว่า เป็นการขัดเกลาจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์ผ่องใส จะได้นั่งสมาธิทั้งร่างกายและจิตใจ ดังผญา (สุภาษิต) ได้กล่าวไว้ว่า “แนวไต่ถวายเป็น (ถวาย) เจ้าหัวต้องให้งาม เสาสิได้นามนำแผ่น” แปลความหมายได้ว่า สิ่งใด ๆ ที่นำ

ถวายให้พระสงฆ์ ต้องเป็นสิ่งที่ดีงามที่สุด เราจะได้งามทั้งกายและใจ บรรพชนได้อบรมสั่งสอน
เรื่องนี้มาแต่อดีตกาล ลูกหลานสืบสานจนเป็นธรรมเนียมต่อมาจนถึงปัจจุบัน

5. จังหวัดอุบลราชธานีมีสกุลช่างทุกสาขาวิชาช่างศิลปะ จึงสามารถรังสรรค์
ผลงานออกมาได้อย่างวิจิตรบรรจงตามจินตนาการ เพื่อสนองเจตนาและสอดคล้องกับความเชื่อของ
บรรพชน ตามข้อ 4

6. ประเพณีแห่เทียนพรรษาจังหวัดอุบลราชธานี มีเจตนาส่งเสริมพระพุทธศาสนา
บูชาพระรัตนตรัย ตามเป้าหมายดั้งเดิม อีกประการหนึ่ง เป็นการถวายสักการะพระมหากษัตริย์
ในวโรกาสพระราชพิธีสำคัญ แต่ละปี โดยลำดับตลอดมา ชาวจังหวัดอุบลราชธานีได้น้อมเกล้าฯ
ถวายความจงรักภักดีโดยทั่วกัน

ปี พ.ศ. 2542 มีชื่องานว่า “งานแห่เทียนพรรษา เฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษา
มหาราชชา” เนื่องจากเป็นปีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
เป็นที่มาของ “เทียนเฉลิมพระเกียรติฯ” ที่ทุ่งศรีเมือง

ปี พ.ศ. 2543 มีชื่องานว่า “หลอมบุญบูชา ถวายไถ่ทวงคืน” มีความหมายว่า
การหล่อเทียนพรรษาของชาวอุบลฯ เพื่อบำเพ็ญกุศลร่วมกัน การหล่อหลอมจิตศรัทธาให้เป็นหนึ่ง
เดียว เปรียบประดุจการหลอมบุญบูชา เพื่อน้อมเกล้าฯ ถวายแด่องค์พระมหากษัตริย์

ปี พ.ศ. 2544 มีชื่องานว่า “งามล้ำเทียนพรรษา ภูมิปัญญาชาวอุบลฯ” เนื่องจาก
เทียนพรรษาได้วิวัฒนาการไปจาก “ภูมิปัญญาดั้งเดิม” จนแทบจะจำเค้าโครงแต่โบราณไม่ได้
จึงได้มีการหันกลับมาทบทวนการจัดงานแห่เทียนพรรษา ตามภูมิปัญญาของชาวอุบลฯ ตั้งแต่เดิมมา

ปี พ.ศ. 2545 มีชื่องานว่า “โรจน์เรือง เมืองศิลป์” ด้วยเหตุผลที่ ททท.ได้เลือก
งานแห่เทียนพรรษาจังหวัดอุบลราชธานี เป็นงานที่โดดเด่นที่สุดของประเทศในเดือนกรกฎาคม
ตามโครงการ “เที่ยวทั่วไทย ไปได้ทุกเดือน” จึงจัดให้มีกิจกรรมการท่องเที่ยวตลอดเดือน อาทิ
ได้เชิญช่างศิลป์นานาชาติประมาณ 14 ประเทศ ร่วมแสดงงานศิลป์ที่สร้างสรรค์จากศิลปินที่มี
ชื่อเสียงจากต่างประเทศมาร่วมสร้างผลงานและร่วมแสดงผลงานตลอดเดือน

ปี พ.ศ. 2546 มีชื่องานว่า “สืบศาสตร์ สานศิลป์” เนื่องจากงานประเพณีแห่เทียน
พรรษาเป็น “การสืบทอดศาสนาและสืบสานงานศิลปะ” ดังคำกล่าวที่ว่า “เทียนพรรษา คือ
ภูมิศิลป์แห่งศรัทธา” เพื่อความกระชับ จึงใช้ชื่อว่า “สืบศาสตร์ สานศิลป์” แต่โดยเหตุที่มีผู้ให้
ความเห็นเพิ่มเติมว่า คำว่า “ศาสตร์” มีความหมายกว้างกว่า ชื่องานจึงเป็น “สืบศาสตร์ สานศิลป์”
ด้วยเหตุนี้

ปี พ.ศ. 2547 มีชื่องานว่า “ทวยราษฎร์ไฝ่ธรรม งามล้ำเทียนพรรษา เกิดให้ ๗๒ พรรษา มหาราชินี” เนื่องจากเป็นปีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พระแม่ของแผ่นดิน

ปี พ.ศ. 2548 มีชื่องานว่า “น้อมรำลึก 50 ปี พระบารมีแผ่คุ้มเกล้าฯ ชาวอุบลฯ” เนื่องจากเมื่อวันที่ 16-17 พฤศจิกายน 2498 ล้นเกล้าทั้งสองพระองค์ ได้เสด็จเยือนอุบลราชธานี ยังความปลาบปลื้มปิติแก่ชาวอุบลฯ เป็นล้นพ้น เพราะตั้งแต่สร้างบ้านเมืองมาเกือบ 200 ปี ยังไม่เคยมีพระมหากษัตริย์พระองค์ใดเสด็จเยี่ยม หรือทรงใกล้ชิดกับราษฎรอย่างไม่ถือพระองค์เช่นนี้ ชาวอุบลฯ ทุกหมู่เหล่า ต่างพร้อมน้อมรำลึกด้วยสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าล้นกระหม่อม พระบารมีแผ่คุ้มเกล้าฯ ชาวอุบลฯ ปิติล้นพ้น ตลอดระยะเวลา 50 ปี ที่ผ่านมาและตลอดไป

ปี พ.ศ. 2549 มีชื่องานว่า “60 ปี พระบารมีแผ่ไพศาล งามตระการเทียนพรรษา เติบราชน” เพื่อแสดงความจงรักภักดี ต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในวโรกาสทรงครองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี

ปี พ.ศ. 2550 มีชื่องานว่า “สูงเฮืองเมืองธรรม เลิศล้ำเทียนพรรษา ปวงประชา พอเพียง” เนื่องจากเป็นปีมหามงคล เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระชนมพรรษา 80 พรรษา 5 ธันวาคม 2550 เพื่อแสดงออกถึงความจงรักภักดี และสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ ที่มีต่อพสกนิกรปวงชนชาวไทย และการน้อมนำแนวพระราชดำริมาใช้ดำรงชีวิต

ปี พ.ศ. 2551 มีชื่องานว่า “เมืองอุบลล้นล้ำ บุญธรรม บุญทาน สืบสานตำนาน เทียน” เนื่องจากอุบลราชธานี มีสมญานามว่า “เมืองแห่งดอกบัวงาม” ซึ่งดอกบัว เป็นพฤษภษาชาติ ที่มีคติธรรมทางพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง อุบลราชธานีจึงมีวัฒนธรรมประเพณี ทำบุญทุก ๆ เดือน คือ การขีตถือฮิตสิบสอง กองสิบสี่ (ฮิตสิบสอง คือ จาริตที่ปฏิบัติแต่ละเดือน ตลอดปี จนเป็น ประเพณีสืบต่อมา) ประเพณีแต่ละอย่างในฮิตสิบสอง ล้วนมีแต่ชื่อ ขึ้นต้นว่าบุญ หมายถึง ประเพณี ที่มุ่งการทำบุญเป็นสำคัญ ประเพณีแห่เทียนพรรษาของชาวอุบลราชธานีก็มีมาแต่โบราณ โดยเริ่ม จากในสมัยแรก ๆ เป็นเทียนเวียนหัว มัดรวมติดลาย วิวัฒนาการมาจนเป็น หลอมเทียน หลอมใจ หลอมบุญ สืบสานมาจนถึงปัจจุบัน จึงเป็นที่มาของชื่องานประเพณี แห่เทียนพรรษาอุบลราชธานี ปีนี้

ปี พ.ศ. 2552 มีชื่องานว่า “สูงเฮืองเมืองธรรม บุญล้ำเทียนพรรษา ประชาพอเพียง” เนื่องจากอุบลราชธานีเป็น “อุ่อารยวัฒนธรรม อุดมอริยทรัพย์ อริยสงฆ์ รุ่งโรจน์ศาสตร์ เรืองรอง ศิลป์ ถิ่นไทยดี” สูงเฮืองเมืองธรรม จึงเป็นความรุ่งเรือง สว่างไสว อุดมสมบูรณ์ ในธรรมที่สำคัญยิ่ง 3 ประการ คือ พุทธธรรม อารยธรรม และธรรมชาติ ประกอบกับ การทำบุญเข้าพรรษาที่ อุบลราชธานี มีชื่อเสียงมานานนับร้อยปี จึงเป็นที่รวมทำบุญเข้าพรรษาของประชาชนทั่วประเทศ

รวมถึงนักท่องเที่ยวทั่วโลกทุกท่านที่มาทำบุญเดือนแปดที่เมืองอุบลฯ จึงเป็นการบำเพ็ญกุศล ได้รับ “บุญล้ำเทียบพรรษา” โดยทั่วหน้ากัน พร้อมกันนี้ ยังได้เสนอเน้นคำขวัญ ประชาพอเพียง ซึ่งเป็นที่ทราบกันอยู่แล้วว่า ประชาชนพลเมืองจะมีความพอเพียงได้ ก็ด้วยคุณธรรมความพอเพียง ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทำชีวิตให้อยู่ดีมีสุข ไม่มีความฟุ้งเฟ้อ ทะเยอทะยาน ยินดีในสิ่งที่ได้ พอใจในสิ่งที่มีซึ่งเป็นที่มาของชื่องานประเพณีแห่เทียนพรรษา อุบลราชธานี ปีพุทธศักราช 2552

ปี พ.ศ. 2553 มีชื่องานว่า “สู่เมืองมั่งคั่ง ร่มเย็น งามล้ำเทียนพรรษามณีปญญา ชาวอุบลฯ”

2. ผลกระทบและปัญหาความร่วมมือ

ในการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษาของจังหวัดอุบลราชธานีการพัฒนาจังหวัดในทุก ๆ ด้านในปัจจุบัน รวมทั้งการพัฒนากิจกรรมเทียนพรรษาเมื่อการท่องเที่ยวส่งผลกระทบทางลบต่อการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษา ทั้งด้านความเชื่อ การทำเทียน การแห่เทียนพรรษา และการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษา ด้านความเชื่อชาวบ้านขาดความเชื่อมั่นในการทำบุญด้วยเทียนพรรษา ละเลยการทำเทียนไปถวายวัด การทำเทียนเป็นการทำเพื่อประกวด การแห่เทียนผู้ร่วมกิจกรรมไม่ได้ทำด้วยศรัทธา ไม่ใช่สภาพจริง ด้านการสืบสานทั้งความรู้ ศิลปะและช่างขาดแคลนกระทบต่อความร่วมมือในการสืบสานที่นับวันจะลดน้อยลง

3. รูปแบบการจัดการเพื่อสร้างความร่วมมือของชุมชนในการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษาของชุมชนจังหวัดอุบลราชธานี

จากการประชุมเชิงปฏิบัติการของกลุ่มผู้รู้ กลุ่มผู้รับผิดชอบและกลุ่มผู้เกี่ยวข้องทั่วไป ในการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษาจังหวัดอุบลราชธานี ได้ข้อสรุปรูปแบบการจัดการเพื่อสร้างความร่วมมือของชุมชนในการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษาจังหวัดอุบลราชธานี ได้ข้อสรุปเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการเพื่อสร้างความร่วมมือของชุมชนในการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษาของชุมชนจังหวัดอุบลราชธานี ดังนี้

1. ชื่อรูปแบบ “รูปแบบการจัดการเพื่อสร้างความร่วมมือในการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษาของจังหวัดอุบลราชธานี

2. ลักษณะรูปแบบ รูปแบบที่พัฒนาขึ้นมีลักษณะสำคัญ ดังนี้

2.1 เป็นรูปแบบวิธีการ (Semantic Model) แสดงวิธีการในการจัดการเพื่อสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษา ประกอบด้วยแนวทาง กลไก และการจัดการ

2.2 เป็นรูปแบบที่พัฒนาขึ้นจากความเห็นที่เป็นฉันทามติของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ทั้งผู้รู้ ผู้ปฏิบัติ และผู้เกี่ยวข้องทั่วไปหรือผู้รับบริการ

2.3 เป็นรูปแบบที่พัฒนาขึ้นจากแนวทางความร่วมมือของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย

2.4 เป็นรูปแบบที่มีการตรวจสอบคุณธรรมและความเป็นไปได้ของรูปแบบ
รวมทั้งความเหมาะสมของรูปแบบ จึงนับเป็นรูปแบบที่มีความเชื่อและความเป็นไปได้สูง
ดังภาพประกอบ 43

เงื่อนไขความสำเร็จ

ภาพประกอบ 43 รูปแบบการจัดการเพื่อสร้างความร่วมมือในการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษา
จังหวัดอุบลราชธานี

4. รายละเอียดของรูปแบบ

4.1 เป้าประสงค์

การจัดการเพื่อสร้างความร่วมมือในการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษาของ จังหวัดอุบลราชธานี มีเป้าประสงค์ที่เป็นความสำเร็จที่คาดหวัง ดังนี้

4.1.1 การแห่เทียนพรรษาเป็นประเพณีที่เป็นอัตลักษณ์ของชาวจังหวัด อุบลราชธานีอย่างแท้จริง

4.1.2 ชาวบ้านและชุมชนมีการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษามาตามสภาพ จริงและทั่วถึง

4.1.3 ชาวบ้านพึงพอใจ มีความสุขและได้รับประโยชน์จากการแห่เทียน พรรษา

4.1.4 ชุมชนตระหนักเห็นและร่วมกิจกรรมแห่เทียนพรรษา

4.2 แนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วม

ดำเนินการจัดการเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษา ใน 4 แนวทางสำคัญ ดังนี้

4.2.1 การสร้างความตระหนักด้วยกระบวนการทางวัฒนธรรม : ดำเนินการ สร้างความตระหนักในสำคัญของการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษา โดยการใช้การสืบสาน สืบทอดผ่านระบบครอบครัว เครือญาติ และชุมชนตามลำดับ ใช้กระบวนการทางวัฒนธรรม ในการสร้างความตระหนัก

4.2.2 การสืบทอดภูมิปัญญาการทำเทียนพรรษา : ดำเนินการสืบทอดและ พัฒนาภูมิปัญญาการทำเทียน ด้วยการยกย่องภูมิปัญญา การสืบทอดผ่านระบบครอบครัว จัดระบบ สังคม การจัดการความรู้การทำเทียนและการแห่เทียนพรรษา การจัดการเรียนการสอนตาม หลักสูตร และการส่งเสริมการใช้และการพัฒนาภูมิปัญญา

4.2.3 การพัฒนาการแห่เทียนพรรษาโดยใช้ศิลปะและดนตรีอีสาน: เพิ่มความ หลากหลายและความสวยงามของกระบวนการแห่เทียนพรรษา โดยการมีส่วนร่วมรับผิดชอบของคุ้ม วัดและหน่วยงาน สถานศึกษาและผู้เกี่ยวข้อง การใช้วิธีการฟ้อนรำอีสาน และดนตรีอีสานประกอบ กระบวนแห่ การจัดและพัฒนาการฟ้อนรำอีสานให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการพัฒนากระบวนการ แห่เทียนพรรษา

4.2.4 การสร้างเครือข่ายเทียนพรรษา : สร้างและพัฒนาเครือข่ายเทียน พรรษาในชุมชนทุกระดับ ตั้งแต่ระดับข้างศิลาปีนครอบครัว วิทยาลัย มหาวิทยาลัย ให้เครือข่ายมี ส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมและพัฒนาเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง

4.2.5 การจัดการความรู้เพื่อการสืบสานประเพณีและพระศาสนา : ดำเนินการจัดการความรู้เกี่ยวกับเทียนพรรษา กระบวนแห่เทียนพรรษา และการสืบสานพระศาสนา

4.3 แนวดำเนินการบริหารจัดการ

กำหนดแนวทางการบริหารจัดการและเงื่อนไขที่ต้องควบคุมเพื่อให้เกิดความสำเร็จแล้ว ตามแนวดำเนินการดังต่อไปนี้

4.3.1 การจัดการ

- 1) จัดโครงสร้างการบริหารร่วมในการแห่เทียนพรรษาของชุมชนอย่างชัดเจน พร้อมกับพัฒนาบุคลากร ผู้รับผิดชอบอย่างต่อเนื่อง
- 2) จัดระบบงานการจัดประเพณีแห่เทียนพรรษาในระดับชุมชนเป็นการเฉพาะ
- 3) จัดทำคู่มือการแห่เทียนพรรษาของคุ้มวัด
- 4) สร้างค่านิยมร่วมความร่วมมือของชุมชนในการร่วมประเพณีแห่เทียนพรรษา

4.3.2 เงื่อนไขความสำเร็จ : การจัดการเพื่อสร้างความร่วมมือในการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษาตามแนวทางที่กล่าวแล้ว จะประสบความสำเร็จตามเป้าประสงค์ ภายใต้อาณัติ ดังนี้

- 1) ชุมชนทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมอย่างทั่วถึง
 - 2) ทุกชุมชน ทุกวัดได้รับการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องและเท่าเทียม
 - 3) จัดกิจกรรมแห่เทียนพรรษาตามสภาพจริง ผู้เกี่ยวข้องร่วมด้วยใจ
- เน้นการสืบสานประเพณีวัฒนธรรม

อภิปรายผล

1. ประเพณีแห่เทียนพรรษาของจังหวัดอุบลราชธานีมีมายาวนานบนพื้นฐานความเชื่อการทำบุญด้วยเทียนมีอันสงฆ์ในด้านความสุขและปัญญา ประกอบกับเดิมเป็นป่าฝั้ มีการใช้จี๊ฟทำเทียนมาก่อนใคร การทำเทียนถวายวัดพัฒนาเรื่อยมาจากเทียนเส้น (เทียนเวียนหัวคำคิง) เทียนต้นคิดลาย (ติดพิมพ์) และเทียนต้นแกะสลักตามลำดับ พร้อมกับพัฒนาขบวนแห่จากการแห่ด้วยชาวบ้านเป็นการแห่ที่เป็นทางการมากขึ้น จนปัจจุบันการทำเทียนและการแห่เทียนพรรษาเป็นประเพณีสำคัญของชาวจังหวัดอุบลราชธานี เป็นที่รู้จักทั้งในระดับชาติและนานาชาติ มีข้อควรอภิปรายเพิ่มเติมดังนี้

ประเพณีการทำเทียนและถวายเทียนพรรษาจังหวัดอุบลราชธานี มีพัฒนาการก่อน จังหวัดอื่น ๆ อาจเนื่องจากเป็นพื้นที่ที่เป็นแหล่งฝัง มีการทำเทียนขี้ผึ้งจนกลายเป็นวัฒนธรรมสำคัญ สอดคล้องกับทฤษฎีนิเวศวัฒนธรรม ที่กล่าวถึงวัฒนธรรมของมนุษย์เกิดและพัฒนาการตาม สภาพแวดล้อมที่ตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ จังหวัดอุบลราชธานีเป็นแหล่งฝังจึงเป็นต้นกำเนิดของประเพณี แห่เทียนพรรษา นอกจากนั้นชาวอุบลราชธานียังเป็นชุมชนที่ยึดมั่นในหลักพระพุทธศาสนา สิตสิบสอง คองสิบสี่ ที่เป็นข้อห้าม ข้อปฏิบัติในการดำเนินของชาวอุบลราชธานี ด้วยความยึดมั่น ในพุทธศาสนาประกอบกับความคิดที่จะต้องถวายเทียนพรรษาให้พระภิกษุได้ใช้จุดให้เกิดแสงสว่าง ในการศึกษาเล่าเรียนในเวลากลางคืนและการประกอบพิธีกรรม รวมทั้งประเพณีต่าง ๆ ตาม สิตสิบสอง คองสิบสี่ ชาวอุบลราชธานีมีประเพณีตลอดทั้งปี การแห่เทียนหรือประเพณีแห่เทียน พรรษา จึงผสมผสานอย่างเป็นปึกแผ่นกับประเพณีตามสิตสิบสอง คองสิบสี่ ที่ชาวบ้านยึดถือ ได้อย่างมั่นคง ประเพณีแห่เทียนพรรษาของจังหวัดอุบลราชธานีจึงได้รับการพัฒนาได้มากกว่า จังหวัดอื่น ๆ ที่นับถือพุทธศาสนาด้วยกัน สอดคล้องกับทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ที่ยอมรับว่าวัฒนธรรมมีการแพร่กระจายจากท้องถิ่นหนึ่งไปยังอีกที่หนึ่งได้ โดยกระบวนการ แลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม วัฒนธรรมที่เข้มแข็งกว่าจะได้รับการยอมรับจากวัฒนธรรมที่อ่อนแอกว่า และหากทั้งสองวัฒนธรรมมีความใกล้เคียงกัน จะผสมผสานได้รวดเร็วและเข้มแข็งยิ่งขึ้น ประเพณี แห่เทียนพรรษาจังหวัดอุบลราชธานีจึงมีความเข้มแข็งกว่าในจังหวัดอื่น ๆ พัฒนาการของการทำ เทียนพรรษาของจังหวัดอุบลราชธานีที่พัฒนาจากการทำเทียนขี้ผึ้งง่าย ๆ เป็นเทียนต้นติดลาย ขนาดใหญ่และเทียนต้นแกะสลัก สอดคล้องกับผลการวิจัยของ วสิน อิงคพัฒนากุล (2542 : 253) ได้ศึกษาศิลปกรรมหมายถึง สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น หรือกำหนดขึ้นด้วยความสามารถ สถิติปัญญา กำลังกาย กำลังใจ และได้รับการยกย่องว่ามีคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมประวัติศาสตร์ โบราณคดี และเทคโนโลยี ผลการวิจัยพบว่า ผลงานในอดีต และปัจจุบัน นอกจากนี้สิ่งแวดล้อมสิ่งแวดล้อม ศิลปกรรม หมายถึง ศิลปกรรม และสิ่งแวดล้อมที่มีความเกี่ยวเนื่องกับสิ่งที่มนุษย์ได้สร้าง หรือกำหนดขึ้น ทั้งในอดีต และปัจจุบันมีคุณค่าในทางศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์โบราณคดี เทคโนโลยีศิลปกรรม (สำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม) สอดคล้องกับผลการวิจัยของ ทรงคุณ จันทกร (2549 : 144) ได้วิจัยการถ่ายทอดภูมิปัญญาพื้นบ้านในเรื่องทรัพยากร ดิน น้ำ ป่าไม้ของกลุ่ม ชชาติพันธุ์กะเลิงบนเทือกเขาภูพาน อำเภอกุดบาก จังหวัดสกลนคร ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ กะเลิงมีความเชื่อเรื่องผีในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติที่อาจลงโทษผู้ล่วงเกินต่อผี และมีความเชื่อใน เรื่องพุทธศาสนา ชาวกะเลิงมีความรู้ของภูมิปัญญาพื้นบ้าน ด้านการใช้ประโยชน์ทรัพยากร ดิน น้ำ ป่าไม้ สำหรับการถ่ายทอดภูมิปัญญาพื้นบ้านใช้วิธี ผ่านทางพิธีกรรมผ่านการให้ลงมือปฏิบัติจริง ผ่าน หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ผ่านการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ผ่านนิทานพื้นบ้าน ผ่านการ

ทดลองผิดทดลองถูก ผ่านจารีตกฎเกณฑ์ข้อห้าม และผ่านการให้เอบจจำและเอบปฏิบัติที่เรียกว่า ครุพักลักจำ ซึ่งผลจากการถ่ายทอดทำให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากร ดิน น้ำ ป่าไม้ของชุมชนกะเลิง

2. การพัฒนาและความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศรวมทั้งการเร่งจัดประเพณีแห่เทียนพรรษาเพื่อการท่องเที่ยว ส่งผลกระทบต่อความเชื่อ แนวคิดการทำเทียน การจัดขบวนแห่การจัดการและการสืบสานวัฒนธรรม โดยทำให้ชาวบ้านปัจจุบันมีความเชื่อความศรัทธาในประเพณีแห่เทียนพรรษาน้อยลง ทำเทียนเพื่อการประกวดเป็นเชิงธุรกิจ ผู้ร่วมขบวนแห่มิได้ร่วมด้วยใจ ใช้เทียนไม่ตรงกับความเชื่อเดิมทางศาสนาและกระบวนการสืบสานไม่ได้เกิดประโยชน์กับประชาชน โดยถ้วนหน้า มีข้อควรอภิปรายเพิ่มเติม ดังนี้

การพัฒนาความก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการเร่งพัฒนาการจัดประเพณีเพื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว ส่งผลกระทบต่อความเชื่อ แนวคิดการทำเทียนและการจัดขบวนแห่รวมทั้งการมีส่วนร่วมในการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษา สอดคล้องกับทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ที่วัฒนธรรมจากภายนอกที่มีความเข้มแข็งหรือมีประโยชน์มากกว่าจะได้รับ การยอมรับทดแทนวัฒนธรรมดั้งเดิม การพัฒนาเทียน การแห่เทียนเชิงธุรกิจ (เพื่อการท่องเที่ยว) การละเลยวัตถุประสงค์เดิมของเทียนพรรษาและการพัฒนาที่ได้ประโยชน์ร่วมกันจะทำให้ประเพณีแห่เทียนพรรษาอ่อนแอและได้รับความร่วมมือน้อยลง สอดคล้องกับทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม ที่ประเพณีแห่เทียนจะยั่งยืนได้จะต้องทำเทียนพรรษาให้ตรงกับหน้าที่ คือใช้ถวายพระเพื่อจ่านาพรรษา หากละเลยการถวายเทียนตามหลักพระพุทธศาสนาจะทำให้การสืบสานได้รับความร่วมมือและอ่อนแอลง สอดคล้องกับแนวคิดการสืบสานและถ่ายทอดวัฒนธรรม ที่วัฒนธรรมใดจะได้รับ การยอมรับสืบทอดจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่งได้ เมื่อวัฒนธรรมนั้น ยังคงมีประโยชน์ และได้รับประโยชน์ร่วมกันเป็นสำคัญ สอดคล้องกับผลการวิจัยของ สุชาดา จักรพิสุทธิ์ (2547 : 15-16) ศึกษาเรื่องชุมชนกับการมีส่วนร่วมจัดการศึกษา สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของชุมชน แบ่งได้ออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ 1) ลักษณะการมีส่วนร่วมจากความเกี่ยวข้องทางด้านเหตุผล โดยการเปิดโอกาสให้สังคม องค์กรต่างๆ ในชุมชน ประชาชนมีบทบาทหลักตามสิทธิ หน้าที่ ในการเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนิน งานตั้งแต่การคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ วางแผน การร่วมปฏิบัติและการรับผิดชอบในผลกระทบที่เกิดขึ้น รวมทั้งส่งเสริม ชักนำ สนับสนุนให้การดำเนินงานเกิดผลประโยชน์ต่อชุมชนตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดด้วยความสมัครใจ 2) ลักษณะการมีส่วนร่วมจากความเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ เป็นการมีส่วนร่วมของชุมชน ที่การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ อารมณ์ รวมทั้งค่านิยมของประชาชนเป็นเครื่องชี้นำตนเองให้เข้ามามีส่วนร่วม แสดงความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ การกระทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ทำให้ผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วม เกิดความผูกพัน มีความรู้สึกรับผิดชอบต่อกิจกรรมที่ดำเนินงานด้วยความสมัครใจ

3. รูปแบบการจัดการเพื่อเสริมสร้างความร่วมมือในการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษาของจังหวัดอุบลราชธานี ที่ได้จากการวิจัย เป็นรูปแบบที่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายยอมรับในวิธีการตามรูปแบบที่สอดคล้องกับปัญหาความร่วมมือในการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษาโดยเน้นการสร้างความตระหนักด้วยกระบวนการทางวัฒนธรรม การสืบสานภูมิปัญญาการทำเทียน การพัฒนาการแห่เทียนที่เน้นศิลปะคนตรีอีสาน การสร้างเครือข่ายเทียนพรรษาและการจัดการความรู้เพื่อการสืบทอดประเพณีแห่เทียนพรรษา สอดคล้องกับแนวคิดของ ชัยวัฒน์ ธีระพันธ์ (2543 : 25) ชุมชนท้องถิ่นเป็นหัวใจสำคัญที่สุดในการสร้างกระบวนการทัศน์ใหม่ ด้านการท่องเที่ยว การมีส่วนร่วมของประชาชนก็เป็นส่วนประกอบสำคัญตามแนวการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมซึ่งมีพื้นฐานหลักการเช่นเดียว กับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ดังนั้น กล่าวถึงหลักสำคัญในการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการท่องเที่ยว ดังนี้

1. ต้องมีเงื่อนไขและโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นได้กระทำ ซึ่งควรให้ท้องถิ่นมีอำนาจปกครองตนเองรวมทั้งผลักดันให้มีการเสนอข่าวของท้องถิ่นให้คนทั่วไปรู้จักและเข้าใจท้องถิ่นของตนเองมากที่สุด

2. ชุมชนต้องมีแนวทางที่ชัดเจนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวของท้องถิ่นให้ยั่งยืน โดยการพัฒนาการท่องเที่ยวต้องไม่ทำลายรากฐานชีวิต ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่นเพื่อสืบต่อให้คนรุ่นหลังได้ รวมทั้งพยายามรักษาสมดุลระหว่างคุณภาพชีวิตที่ดี และรายได้ จากการท่องเที่ยว โดยที่ชุมชนท้องถิ่นต้องปฏิบัติดังนี้

2.1 ไม่ให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวเกินขีดจำกัดโดยมุ่งหวังแต่รายได้จากการท่องเที่ยวจนกลายเป็นการทำลายรากฐานของท้องถิ่น ทั้งด้านวิถีชีวิต วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.2 ต้องช่วยกันรักษาและพัฒนาเอกลักษณ์ของท้องถิ่นตนไว้ เช่น เทศกาล ประเพณี วิถีชีวิต อาชีพ สถานที่สำคัญของชุมชน เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้คือ สิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวทั้งสิ้น

2.3 คนในชุมชนต้องมีความรู้เรื่องการจัดการ การทำการตลาด และการประชาสัมพันธ์ เพื่อนำมาพัฒนาการท่องเที่ยวในท้องถิ่นให้ยั่งยืน โดยอาศัยความช่วยเหลือของคนนอกจากท้องถิ่น เช่น สถาบันการศึกษา หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ เป็นต้น

การสร้างความตระหนักด้วยกระบวนการทางวัฒนธรรม เป็นการสร้างศรัทธาในประเพณีแห่เทียนพรรษา เนื่องจากปัจจุบันชาวบ้านศรัทธาในประเพณีน้อยลงด้วย ไม่ได้รับประโยชน์และไม่มีส่วนร่วมจริงในกิจกรรมแห่เทียนพรรษา สิ่งแรกที่จะช่วยสร้างการมีส่วนร่วมจึงต้องสร้างศรัทธาให้ประชาชนเห็นประโยชน์เป็นสำคัญ การสืบสานภูมิปัญญาเทียนพรรษา

เป็นการให้ความสำคัญของช่างเขียน มีการถ่ายทอดศิลปะการทำเทียนอย่างต่อเนื่องและต้องทำเทียนเพื่อดำรงไว้ ชาวบ้านมีส่วนร่วมจริงในการทำเทียน มีความรู้สึกว่าได้ทำบุญ (ถวายเทียน) ความเป็นเจ้าของ การสนับสนุนการทำเทียนจากทางราชการต้องไม่ละเลยการทำบุญของชาวบ้าน สอดคล้องกับผลการวิจัยของ ยูวัฒน์ วุฒิเมธี (2526 : 25) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชน พบการวิจัยพบว่า การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติ และการร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่างๆ อันมีผลกระทบมาถึงตัวของประชาชนเอง การที่จะสามารถทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา และนำมาซึ่งสภาพความเป็นอยู่ที่ดีนั้นผู้นำการเปลี่ยนแปลงจะต้องยอมรับในหลักปรัชญาการพัฒนาชุมชนที่ว่ามนุษย์ทุกคนต่างมีความปรารถนาที่จะอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นอย่างมีความสุข ได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรม และเป็นที่ยอมรับของผู้อื่น และพร้อมที่จะอุทิศตนเพื่อกิจกรรมของชุมชน ขณะเดียวกันจะต้องรับด้วยความบริสุทธิ์ใจว่า มนุษย์นั้นสามารถพัฒนาได้ถ้ามีโอกาสและการชี้แนะที่ถูกต้อง

การพัฒนาการแห่เทียนด้วยศิลปะพื้นบ้านอีสานนั้นเป็นวิธีการที่จะช่วยให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการแห่เทียนอย่างแท้จริง มีความภาคภูมิใจในความสำเร็จ คือ ความงดงามที่เกิดขึ้นที่จะนำไปสู่การพัฒนาศิลปะท้องถิ่นอีสานซึ่งมีอัตลักษณ์ หากใดจะเลียนแบบได้ยาก หากการจัดขบวนแห่เทียนได้เน้นการพัฒนาศิลปวัฒนธรรมอีสานด้วย และได้รับการยกย่อง (ประโยชน์) โดยถ้วนหน้าและเท่าเทียมกันแล้ว การพัฒนาศิลปะดนตรีอีสานก็จะเข้มแข็งและนำไปสู่การสร้างความร่วมมือได้อีกด้วย สอดคล้องกับผลการวิจัยของ ไพรัตน์ เดชะรินทร์ (2527 : 6-7) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมว่า เป็นกระบวนการที่รัฐบาลทำการส่งเสริม ชักนำ สนับสนุน และสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชนทั้งในรูปส่วนบุคคลกลุ่มคน ชุมชน สมาคม มูลนิธิ และองค์การอาสาสมัครรูปแบบต่าง ๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใด เรื่องหนึ่งหลายเรื่องร่วมกันให้บรรลุตามวัตถุประสงค์และนโยบายของการพัฒนาที่กำหนด เช่น ร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหา และสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนตลอด จนความต้องการของชุมชน ร่วมคิดหาและสร้างรูปแบบและวิธีการพัฒนา ร่วมวางแผนนโยบาย ร่วมตัดสินใจใช้ทรัพยากรที่มีขีดจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ร่วมลงทุนในกิจกรรมโครงการชุมชนตามขีดความสามารถของตนเอง และของหน่วยงานที่วางไว้ ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงาน โครงการและกิจกรรม ให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้ ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล ควรอาศัยผู้นำชุมชนที่ชาวบ้านศรัทธาเคารพนับถือ ขึ้นตอนการดำเนินงานต่าง ๆ ควรให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่ขั้นต้น

การสร้างเครือข่ายเทียนพรรษา เป็นการจัดเครือข่ายบุคคลและสังคมที่เกี่ยวข้องกับเทียนพรรษา เครือข่ายจะช่วยให้เกิดการมีส่วนร่วมในกิจกรรมเทียนพรรษามากขึ้น โดยเฉพาะ

กลุ่มต่าง ๆ ในระดับชุมชนจะช่วยให้มีผู้รับผิดชอบในทุกส่วนทุกกิจกรรมแก่เทียนพรรษาอย่างเป็นรูปธรรม สำหรับการจัดการความรู้เพื่อการสืบสานนั้น เป็นวิธีการสำคัญที่จะช่วยให้เกิดวิธีการที่ 1-4 โดยการจัดการความรู้จะช่วยให้ชาวบ้านรู้ เข้าใจ เห็นประโยชน์และมีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้และพัฒนาองค์ความรู้การสร้างความร่วมมือในการสืบสานประเพณีแก่เทียนพรรษาให้เป็นอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 ชาวจังหวัดอุบลราชธานีควรได้ใช้แนวทางการสืบสานจากการวิจัยนี้เป็นแนวทางสำหรับสืบสานประเพณีแก่เทียนพรรษาของจังหวัดอย่างต่อเนื่อง

1.2 ภาววัฒนธรรม สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องใช้ผลการวิจัยนี้เป็นสารสนเทศในการสนับสนุนส่งเสริมการสืบสานประเพณีแก่เทียนพรรษาของจังหวัด

2. ข้อเสนอสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ศึกษาตัวชี้วัดความสำเร็จของความร่วมมือในการสืบสานประเพณีแก่เทียนพรรษาของชุมชน จังหวัดอุบลราชธานี

2.2 ศึกษาปัจจัยความร่วมมือของชุมชนที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการการสืบสานประเพณีแก่เทียนพรรษาของชุมชน จังหวัดอุบลราชธานี

2.3 ศึกษาการสืบสานประเพณีแก่เทียนพรรษาของชุมชน จังหวัดอุบลราชธานี เพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันในการใช้สื่อ หรือการสืบสานเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว การพัฒนาเศรษฐกิจและรายได้ของประชาชน

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2550.
- . “โครงการโบราณคดีภาคตะวันออกเฉียงเหนือ,” รายงานการค้นคว้าเรื่องเมืองโบราณในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. กรุงเทพฯ : กองโบราณคดี กรมศิลปากร, 2522.
- . ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1 กรมศิลปากร. กรุงเทพฯ : บรรณกิจเทรดดิ้ง, 2526.
- . ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 4. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2508.
- กองโบราณคดี. การศึกษาสภาพแวดล้อมทั่วไป และสภาพของชุมชน ตลอดจนประเพณีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เด่น ๆ ของท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : กองโบราณคดี, 2522.
- งามพิศ สัตย์สงวน. การวิจัยเชิงคุณภาพทางมานุษยวิทยา. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.
- จรินทร์ อาสาทรงธรรม. การจัดการความรู้ในมุมมองนักบริหารรุ่นใหม่. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, 2548.
- จารุบุตร เรื่องสุวรรณ. ของดีอีสาน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2529.
- จ่านงค์ แรกพิณิจ. บทบาทของชุมชนกับการศึกษา รายงานการศึกษาวิจัยเสนอสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. กรุงเทพฯ : สำนักนายกรัฐมนตรี, 2541.
- ชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์. จิตสำนึกสาธารณะและการสื่อสาร : กระบวนการสร้างประชาสังคม. กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2543.
- ชำนาญ รอดเหตุภัย. การวิจัยทางภาษาไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553.
- ชินรัตน์ สมสืบ. การมีส่วนร่วม ของประชาชนในการพัฒนาชนบท. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2539.
- เดิม วิชาภพจนกิจ. ประวัติศาสตร์อีสาน. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542.
- . ประวัติศาสตร์อีสาน เล่ม 1. กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2513 .
- ทรงคุณ จันทกร. การถ่ายทอดภูมิปัญญาพื้นบ้านในเรื่องทรัพยากร ดิน น้ำ ป่าไม้ ของกลุ่มชาติพันธุ์กะเลิง. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2549.
- ทวิวงศ์ ศรีบุรี. สิ่งแวดล้อมกับเศรษฐกิจ สังคมและการศึกษา. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.

ธวัช ปุณโณทก. พื้นเวียง : การศึกษาประวัติศาสตร์และวรรณกรรมอีสาน. กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2532.

ธีระ รุญเจริญ, อุดม บัวศรี และประสิทธิ์ คุณารัตน์. รายงานการวิจัยเรื่องสภาพและปัญหาการบริหารและการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของสถานศึกษาในประเทศไทย. กรุงเทพฯ :
คณะกรรมการศึกษาแห่งชาติ, 2545.

น้ำทิพย์ วิภาวิน. นวัตกรรมห้องสมุดและการจัดการความรู้. กรุงเทพฯ : ซีเอที. โซลูชั่น,
2551.

นิคม มุสิกคามะ. วัฒนธรรม: บทบาทใหม่ในยุคโลกาภิวัตน์. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2535.

นิเทศ ดินตะกุด. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : แอคทีฟ พรินต์, 2549.

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. การมีส่วนร่วม. กรุงเทพฯ : แอคทีฟ พรินต์, 2527.

ประยูร ศรีประสาธน์. รายงานการวิจัย เรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วม ในการดำเนินงานของชุมชนในการดำเนินงานของคณะกรรมการ ประถมศึกษา. นนทบุรี : มหาวิทยาลัย
สุโขทัยธรรมมาธิราช, 2542.

พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว. ศาสตร์แห่งการวิจัยทางการเมืองและสังคม. กรุงเทพฯ : สมาคมรัฐศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2543.

———. “หนังสือ อีสาน เนื่องในโอกาสครบรอบ 50 ปี ของสมาคมชาวอีสาน,” ใน บทความเมืองในภาคอีสาน. หน้า 387-398. กรุงเทพฯ : สมาคมรัฐศาสตร์แห่งประเทศไทย,
2534.

ไพฑูรย์ มีกุล. ประวัติศาสตร์ไทยสมัยต้น. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
มหาสารคาม, 2528.

ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม. แลหน้าเศรษฐกิจสังคมไทย. 2547.

<http://www.thailabour.org/thai/news/47120601.html>. 25 มกราคม 2552.

ไพรัตน์ เฉชะรินทร์. นโยบายและกลไกการมีส่วนร่วมชุมชนในยุทธศาสตร์การพัฒนาปัจจุบันของประเทศไทยในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพฯ : ศักดิ์โสภะ
การพิมพ์, 2527.

มานี ไชยธีรานุวัฒน์ศิริ และคณะ. บทบาทของพระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์: กรณีศึกษาในภาคกลางและภาคตะวันออก. นครปฐม : มหาวิทยาลัยมหิดล, 2540.

มารีสา สุจริตจิตร. คริสเตียนกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม : ศึกษากรณีคริสเตียนในคริสตจักรที่สังกัดสภาคริสตจักรในประเทศไทย เขตกรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ :
ศูนย์วิทยบริการ มหาวิทยาลัยคริสเตียน, 2539.

- ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ : ไทยอนุเคราะห์ไทย, 2526.
- รัชฎา คชแสงสันต์. การศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมเชิงนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว. วิทยานิพนธ์ วท.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหิดล, 2543.
- วสิน อิงคพัฒนากุล. การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและมรดกวัฒนธรรม. นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์, 2548.
- วิจิต นันทสุวรรณ และจำนงค์ แรกพิณิจ. บทบาทของชุมชนกับการศึกษา รายงานการศึกษาวิจัยเสนอสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. กรุงเทพฯ : สำนักนายกรัฐมนตรี, 2541.
- วิรัช วิรัชนิการณ. การบริหารและการจัดการเทศบาลในยุคปฏิรูปการเมือง. กรุงเทพฯ : โฟร์เฟซ, 2546.
- . การศึกษาความหมายของการบริหารและการบริหารจัดการ. กรุงเทพฯ : โฟร์เฟซ, 2545.
- วิโรจน์ ชีวาสุทธาร. การศึกษาประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตชุมชน กรณีศึกษา กุ่มบวม อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2552.
- ศรีศักร วัลลิโภคม. การตั้งถิ่นฐานลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมประเพณีอีสาน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2511.
- . “การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ท่ามกลางกระแสของการเปลี่ยนแปลง,” ใน รายงานการสัมมนาวิชาการทางวัฒนธรรม : กรณีศึกษา. หน้า 12-14. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2534.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 พ.ศ. 2550 - 2554. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550.
- สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. การมีส่วนร่วม. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2537.
- สุชาดา จักรพิสุทธิ. “การศึกษาทางเลือกของชุมชน,” วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. 2(4) : 15-16 ; มิถุนายน – สิงหาคม, 2547.
- สุภัทรดิศ ดิศกุล. ศิลปะในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, 2522.
- สุวิทย์ จิระมณี. สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอีสานในวัฒนธรรมไทย-ลาว. ชลบุรี : มหาวิทยาลัยบูรพา, 2545.

- เสถียร โกเศศ. ประเพณี เรื่อง การแต่งงานของไทย. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2505.
- อกิน รพีพัฒน์. การมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนา. กรุงเทพฯ : ศูนย์การศึกษานโยบาย
สาธารณสุข, 2547.
- อภิญญา กังสนารักษ์. รูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมในองค์กรที่มีประสิทธิผลระดับคณะของ
สถาบันอุดมศึกษา. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.
- อภิศักดิ์ โสมอินทร์. อีสาน. กรุงเทพฯ : อภิศักดิ์การพิมพ์, 2522.
- อรุณศรี นาคะวิสุทธิ. ความคิดเห็นของผู้ประกอบการต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ : กรณีศึกษา
อ่าวพระนาง อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหิดล, 2543.
- Arnold, W. Green. Sociology. New York : McGraw-Hill, 1972.
- Cohen , J. M. and N. T. Uphoff. Rural Development Participation : Concept and Measures for
Project Design Implementation and Evaluation. Cornell : Rural Development
Committee Center for International Studies , Cornell University, 1981.
- Fukui, H. Y. Kaida and M. Kuchiba. A Rice-Growing Village Revisited : An integrated Study
of Rural Development in Northeast Thailand. Doctor's Thesis, Kyoto : The Center
of Southeast Asian Studies Kyoto University, 1985.
- Fornaroff , A. Community involment in Health System for Primary Health Care. Geneva :
World Health Organization, 1980.
- Green, Theresa. A Descriptive Case Study of A Community Collaborative: Connecting
High School Students with A Museum As A Workplace Experience. Virginia : George
Mason University, 2002.
- Kewison, Joshua I. A Multiple Case Analysis of Museum Participation in Community
Visioning: Connecting Civic Engagement and Entrepreneurial Social Infrastructure.
Delaware : University of Delaware, 1990.
- Kuchiba, Rosa M. Beyond Dust, Memories and Preservation: Roles of Ethnic Museums in
Shaping Community Ethnic Identities. Illinois : University of Illinois at Chicago,
1989.
- Koufman, H. F. Participation Organized Activities in Selected Kentucky Localities.
New York : Agricultural Experiment Station Bulletins, 1949.
- Lloyd, May C. Museum as Educational Institutions. New Jersey : New Directions for Adult
and Continuing Education, 2000.

- Myers, Monika. Looking, Knowing, Making: Art Education Best Practice in the Museum, Community and School. New York : McGraw-Hill, 1981.
- Oakley, P. Approaches To Participation In Rural Development. Geneva : Internation Office, 1984.
- Paitoon, Mikusol. Social and Cultural History of North Eastern Thailand from 1898-1910 : A Case Study of the Humuang Khamen Padong (Srin Sangkha and Khukhan). Washington : University of Washington, 1984.
- Pendleton, Greenhill. Museum, Media, Message. London : Routledge, 2003.
- Robert, L. Pendleton. "Land use Northeastern Thailand," Geographies Reviews. 33(15) : 15-41, 1943.
- Reeder, W. W. Some Aspects of The Information Social Participation of Farm Families in New York State. Doctor's Thesis, New York : Cornell University, 1974.
- Timothy, Charles Lloyd. Lake Erie Fisherman. Washington D. C. : The George Washington University, 2000.
- William, Ascher. Why Governments Waste Natural Resources : Policy Failures in Developing Countries. Baltimore : John Hopkins University Press, 1999.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

แบบสัมภาษณ์ชุดที่ 1

แบบสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของงานแห่เทียนพรรษาอุบลราชธานี

ชื่อเรื่อง รูปแบบการจัดการเพื่อสร้างร่วมมือในการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษาของชุมชน
จังหวัดอุบลราชธานี

ตอนที่ 1 ประวัติและสถานภาพผู้ให้สัมภาษณ์

1.1 ชื่อ.....นามสกุล.....

1.2 อายุ.....ปี การศึกษา.....อาชีพ.....

1.3 ที่อยู่.....

1.4 สถานภาพทางครอบครัว

() โสด () สมรส () ม่าย () หย่าร้าง

ตอนที่ 2 ความเป็นมาของประเพณีแห่เทียนพรรษาอุบลราชธานี

2.1 ประวัติความเป็นมาของงานแห่เทียนพรรษาของจังหวัดอุบลราชธานีมีความเป็นมาอย่างไร

.....

2.2 การได้มาซึ่งองค์ความรู้/ภูมิปัญญาท้องถิ่น วิธีการทำเทียนพรรษา

2.2.1 ท่านได้รับความรู้เกี่ยวกับวิธีการทำเทียนพรรษาจากบุคคล/กลุ่มใดบ้าง

.....

2.2.2 บุคคล/กลุ่มนั้นมีวิธีการให้ความรู้กับท่านอย่างไร

.....

2.2.3 สาเหตุ/เหตุผลที่ท่านยอมรับความรู้ตลอดจนวิธีการทำเทียนพรรษาจากบุคคล/

กลุ่ม

.....

.....

.....

ตอนที่ 3 ความร่วมมือ กระบวนการทำเทียนและการแห่เทียนพรรษาของชุมชนชาวจังหวัด

อุบลราชธานี

3.1 องค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น การทำเทียนพรรษา

3.1.1 ท่านได้รับความรู้เกี่ยวกับการทำเทียนพรรษาของชุมชนอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

3.1.2 ความน่าเชื่อถือ/ความถูกต้องของความรู้เรื่องวิธีการทำเทียนพรรษา/ภูมิปัญญาที่ท่านได้รับ

.....

.....

.....

3.1.3 ท่านมีวิธีสรุปความรู้เรื่องการทำเทียนพรรษา/ภูมิปัญญาที่ท่านได้รับอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

3.2 การพัฒนาความร่วมมือและการต่อยอดองค์ความรู้เรื่องวิธีการทำเทียนพรรษา

3.2.1 ท่านมีการพัฒนาและเพิ่มเติมจากความรู้เรื่องวิธีการทำเทียนพรรษาที่ได้รับมาต่อไปหรือไม่โดยวิธีการใด

.....

.....

.....

3.2.2 สภาพความร่วมมือในการทำเทียนในปัจจุบันแตกต่างกับในอดีตอย่างไร

.....

.....

3.2.3 ถ้าท่านจะหาวิธีให้เกิดความร่วมมือในการทำเทียนพรรษาของชาวจังหวัดอุบลราชธานี
ท่านจะมีวิธีดำเนินการอย่างไร

.....

3.2.4 ท่านพบปัญหาใดบ้างที่เกี่ยวกับการพัฒนาความร่วมมือของคนในชุมชนและ
ตัวท่านตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบันและท่านมีแนวทางใดในการแก้ไขปัญหานั้นอย่างไร

.....

3.2.5 ท่านมีวิธีการใดที่จะสืบสานงานประเพณีแห่เทียนพรรษาของชุมชนชาว
จังหวัดอุบลราชธานี ให้คงอยู่สืบไป

.....

ลงชื่อ.....ผู้สัมภาษณ์

()

...../...../.....

แบบสัมภาษณ์ชุดที่ 2
แบบสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อสร้างร่วมมือของชุมชน

ชื่อเรื่อง รูปแบบการจัดการเพื่อสร้างร่วมมือในการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษาของชุมชน
 จังหวัดอุบลราชธานี

ตอนที่ 1 ประวัติและสถานภาพผู้ให้สัมภาษณ์

1.1 ชื่อ.....นามสกุล.....

1.2 อายุ.....ปี การศึกษา.....อาชีพ.....

1.3 ที่อยู่.....

1.4 สถานภาพทางครอบครัว

() โสด () สมรส () ม่าย () หย่าร้าง

ตอนที่ 2 ความร่วมมือของชุมชนกับการทำเทียนพรรษา

2.1 ชุมชนของท่านมีส่วนเกี่ยวข้องกับการทำเทียนและแห่เทียนพรรษาอย่างไร

2.2 เทียนพรรษากับวิถีชีวิตในชุมชนของท่านเป็นอย่างไร เกี่ยวข้องกันอย่างไรบ้าง

2.3 การทำเทียนพรรษาในชุมชนของท่านเริ่มต้นเมื่อใด

2.4 การถ่ายทอดการทำเทียนพรรษาสู่ชุมชนของท่านโดยวิธีการใดบ้าง

2.5 ชุมชนของท่านทำเทียนพรรษาในระยะแรกเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

2.6 เทียนพรรษาแบบใดที่ได้รับความนิยมมากที่สุดในชุมชนของท่าน เพราะเหตุใด

.....

.....

.....

2.7 การทำเทียนพรรษาในชุมชนของจังหวัดอุบลราชธานีเหมือนหรือต่างจากจังหวัดอื่นหรือชุมชนอื่นอย่างไร

.....

.....

.....

2.8 ความสนใจ ความร่วมมือของชาวบ้านในการทำเทียนเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

2.9 การที่ชาวบ้านมาทำเทียนพรรษาเนื่องจากสาเหตุใด

.....

.....

2.10 จุดเด่นของการทำเทียนในชุมชนท่านเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

ตอนที่ 3 ปัญหาของการพัฒนาความร่วมมือในการทำเทียนพรรษาของจังหวัดอุบลราชธานี

3.1 ชุมชนของจังหวัดอุบลราชธานีพบปัญหาใดบ้างเมื่อจะเริ่มงานแห่เทียนพรรษา

.....

.....

3.2 กลุ่มบุคคลใดบ้างที่ให้การสนับสนุนและเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการแห่เทียนพรรษาของจังหวัดอุบลราชธานี

.....

.....

.....

3.3 ค่านิยมเกี่ยวกับการเข้าร่วมกิจกรรมการทำเทียนพรรษาเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

3.4 การที่จะเปิดโอกาสให้เยาวชนและคนที่มีความประสงค์จะเข้าร่วมในการทำเทียนพรรษาโดยอิสระจะเป็นไปได้หรือไม่

.....

.....

.....

3.5 แนวทางการที่จะพัฒนาความร่วมมือให้เกิดขึ้นในชุมชนจะเป็นเช่นไร (ให้แสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ)

.....

.....

ลงชื่อ.....ผู้สัมภาษณ์

()

...../...../.....

แบบสัมภาษณ์ชุดที่ 3
แบบสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เข้าร่วมงานแห่เทียนพรรษาอุบลราชธานี

ชื่อเรื่อง รูปแบบการจัดการเพื่อสร้างความร่วมมือในการสืบสานประเพณีแห่เทียนพรรษาของชุมชน
 จังหวัดอุบลราชธานี

ตอนที่ 1 ประวัติและสถานภาพผู้ให้สัมภาษณ์

1.1 ชื่อ.....นามสกุล.....

1.2 อายุ.....ปี การศึกษา.....อาชีพ.....

1.3 ที่อยู่.....

1.4 สถานภาพทางครอบครัว

() โสด () สมรส () ม่าย () หย่าร้าง

ตอนที่ 2 ความร่วมมือกับชุมชนกับการเข้าร่วมแห่เทียน

2.1 ชุมชนของท่านเข้าร่วมงานแห่เทียนมานานเท่าใดและเพราะเหตุใดจึงเข้าร่วมงาน

.....

.....

2.2 ชุมชนของท่านมีกระบวนการคิดและออกแบบการแห่เทียนอย่างไรมีใครเข้ามาเกี่ยวข้องบ้างในด้านใด

.....

.....

.....

2.3 ท่านได้รับความร่วมมือจากส่วนงานใดบ้าง

.....

.....

.....

2.4 ชุมชนของท่านได้แนวคิดจากภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาในส่วนใด

.....

.....

.....

2.5 ค่านิยมในการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนเป็นอย่างไรและช่วงอายุคนในชุมชนช่วงใดที่เข้าร่วมกิจกรรมมากที่สุดเพราะเหตุใด

.....

.....

2.6 รูปแบบและวิธีการแก้ไขเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

2.7 ลักษณะและวิธีการสืบทอดการแก้ไขของชุมชนท่านเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

2.7 การสืบทอดองค์ความรู้ในเรื่องการทำเทียนและการแก้ไขจะสืบทอดองค์ความรู้ในรูปแบบใด

.....

.....

.....

2.7 งานแก้ไขมีส่วนในการสืบสานและมีส่วนที่ทำให้ชุมชนพัฒนาขึ้นหรือไม่อย่างไร

.....

.....

.....

ตอนที่ 3 กิจกรรมในวันงานแห่เทียน

3.1 ท่านประทับใจในส่วนของงานแห่เทียนเนื่องจากอะไร

.....

.....

3.2 ท่านเข้าร่วมกิจกรรมการแห่เทียนในฐานะใดและมีส่วนร่วมในการจัดงานนี้อย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

3.3 การจัดงานส่วนประชาชนจะมีส่วนร่วมในด้านใดบ้างอย่างน้อยเพียงใด

.....

.....

.....

3.4 การจัดงานแห่เทียนพรรษาของจังหวัดอุบลราชธานีแตกต่างหรือเหมือนกับอดีตที่ผ่านมาอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

3.5 ถ้าท่านเป็นผู้มีสิทธิ์ที่จะจัดงานแห่เทียนพรรษาให้อยู่ในดุลยพินิจของท่าน ท่านอยากให้งานแห่เทียนออกมาในรูปแบบใดระหว่างให้ชุมชนคิดออกแบบเองหรือให้หน่วยงานเข้ามาเป็นผู้บริหารจัดการ

.....

.....

ลงชื่อ.....ผู้สัมภาษณ์

()

...../...../.....

ภาคผนวก ข
รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

เกสร อันทรบุตร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุษบา กิตติจันทโรภาส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่โรงเรียน

บ้านหนองปลาปาก อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 19 กรกฎาคม 2552.

แก้ว อาภาหาญ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุษบา กิตติจันทโรภาส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ตำบลในเมือง

อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 28 กรกฎาคม 2552.

จิตรกร โพธิ์ตันคำ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุษบา กิตติจันทโรภาส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่โรงเรียน

คอนมดแดงวิทยาคม อำเภอกอนมดแดง จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 19 กรกฎาคม 2552.

เจ เชาว์ฉลาด เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุษบา กิตติจันทโรภาส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ตำบลในเมือง

อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 29 กรกฎาคม 2552.

ฉลาด พรหมดาว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุษบา กิตติจันทโรภาส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ตำบลในเมือง

อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 30 กรกฎาคม 2552.

ชาญชัย ประเสริฐ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุษบา กิตติจันทโรภาส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ตำบลในเมือง

อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 30 กรกฎาคม 2552.

ชาญณรงค์ สอนอาจ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุษบา กิตติจันทโรภาส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ตำบลในเมือง

อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 30 กรกฎาคม 2552.

ชาญยุทธ สุวรรณดี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุษบา กิตติจันทโรภาส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ตำบลในเมือง

อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 30 กรกฎาคม 2552.

ชัยรัตน์ สุทธรประภา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุษบา กิตติจันทโรภาส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ตำบลในเมือง

อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม 2552.

ไชยวัฒน์ พันธุ์นรา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุษบา กิตติจันทโรภาส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ตำบลเมืองเดช

อำเภอเดชอุดม จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 30 กรกฎาคม 2552.

ทรงพล ตำราญสุข เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุษบา กิตติจันทโรภาส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ตำบลในเมือง

อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม 2552.

ทวี บุญล้อม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุษบา กิตติจันทโรภาส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ตำบลโพธิ์ตาก

อำเภอบึงนาราง จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 30 กรกฎาคม 2552.

นนท์นคร มณีวงศ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุษบา กิตติจันทโรภาส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ตำบลในเมือง

อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 29 กรกฎาคม 2552.

- บุญมี นิลวันดี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุษบา กิติจันทโรภาส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ตำบลในเมือง
อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 29 กรกฎาคม 2552.
- บุญมี ศรีสุวรรณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุษบา กิติจันทโรภาส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ตำบลในเมือง
อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม 2552.
- เบญจวรรณ โคตรคัสสา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุษบา กิติจันทโรภาส เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่ตำบลเมืองเดช อำเภอเดชอุดม จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 30 กรกฎาคม 2552.
- ประดัด ก้อนแก้ว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุษบา กิติจันทโรภาส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ตำบลในเมือง
อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 19 กรกฎาคม 2552.
- ประเสริฐ บุญมาก เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุษบา กิติจันทโรภาส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ตำบลในเมือง
อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม 2552.
- ปราโมทย์ พละสา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุษบา กิติจันทโรภาส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ตำบลในเมือง
อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม 2552.
- เปียง สายแวว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุษบา กิติจันทโรภาส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ตำบลในเมือง
อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 29 กรกฎาคม 2552.
- พนมกร สุทธิประภา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุษบา กิติจันทโรภาส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ตำบลในเมือง
อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 29 กรกฎาคม 2552.
- พรมงคล สุทธิประภา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุษบา กิติจันทโรภาส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ตำบลในเมือง
อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 29 กรกฎาคม 2552.
- พันธ์ศักดิ์ พูลเสมา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุษบา กิติจันทโรภาส เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่โรงเรียนวารินชำราบ อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 19 กรกฎาคม
2552.
- พระศิริพัฒนานภรณ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุษบา กิติจันทโรภาส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ตำบลในเมือง
อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม 2552.
- พระใบฎีกาทองใบ สิริมงคล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุษบา กิติจันทโรภาส เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม 2552.
- พระครูปลัดพิฑูรย์ ขนดิสาวโร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุษบา กิติจันทโรภาส เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม 2552.
- พระครูปลัดกิตติพงษ์ อุดมกิตติเมธี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุษบา กิติจันทโรภาส
เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 24
กรกฎาคม 2552.

[illegible]

- ยอดชาย ราชมณี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุษบา กิตติจันทรโรภาส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ตำบลปทุม
อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 19 กรกฎาคม 2552.
- ราชนทร์ จุลทุม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุษบา กิตติจันทรโรภาส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่อำเภวารินชำราบ
จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 19 กรกฎาคม 2552.
- รุ่งเรือง พรหมภูงา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุษบา กิตติจันทรโรภาส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ตำบลในเมือง
อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม 2552.
- ฤทธิชัย หมีกุนทด เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุษบา กิตติจันทรโรภาส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ตำบลในเมือง
อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 29 กรกฎาคม 2552.
- ละมล แก่นคำ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุษบา กิตติจันทรโรภาส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ตำบลในเมือง
อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 29 กรกฎาคม 2552.
- วิจิต บุญจริง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุษบา กิตติจันทรโรภาส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ตำบลในเมือง
จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 19 กรกฎาคม 2552.
- วิเชียร ภาดี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุษบา กิตติจันทรโรภาส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ตำบลแจระแม
อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 19 กรกฎาคม 2552.
- วินัย โชคสุข เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุษบา กิตติจันทรโรภาส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ตำบลในเมือง
อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 28 กรกฎาคม 2552.
- วิลาศ นาเมืองรักษ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุษบา กิตติจันทรโรภาส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ตำบลในเมือง
อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม 2552.
- วีรธรรม พูลทา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุษบา กิตติจันทรโรภาส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ตำบลในเมือง
อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 30 กรกฎาคม 2552.
- วีระชัย เขาว์บูล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุษบา กิตติจันทรโรภาส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ตำบลในเมือง
อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม 2552.
- ศรีศักดิ์ พิมพ์พล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุษบา กิตติจันทรโรภาส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ตำบลในเมือง
อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม 2552.
- ศักดิ์ดา พิมพ์พล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุษบา กิตติจันทรโรภาส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ตำบลในเมือง
อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม 2552.
- ศุภกฤต สอนอาจ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุษบา กิตติจันทรโรภาส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ตำบลในเมือง
อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 19 กรกฎาคม 2552.

สงกรานต์ พลเมืองหล้า เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุษบา กิตติจันทโรภาส เป็นผู้สัมภาษณ์,
 ที่ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม 2552.
 สว่าง สมยา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุษบา กิตติจันทโรภาส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ตำบลโพธิ์ตาก
 อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 30 กรกฎาคม 2552.
 สถาพร สุทธิประภา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุษบา กิตติจันทโรภาส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ตำบลในเมือง
 อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม 2552.
 สมคิด สอนอาจ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุษบา กิตติจันทโรภาส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ตำบลในเมือง
 อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 19 กรกฎาคม 2552.
 สมพร พิมพ์พัฒน์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุษบา กิตติจันทโรภาส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ตำบลในเมือง
 อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 29 กรกฎาคม 2552.
 สมพิศ สอนอาจ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุษบา กิตติจันทโรภาส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ตำบลในเมือง
 อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 30 กรกฎาคม 2552.
 สัมภาษณ์ สุทธิประภา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุษบา กิตติจันทโรภาส เป็นผู้สัมภาษณ์,
 ที่ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม 2552.
 สมาน แสนทวีสุข เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุษบา กิตติจันทโรภาส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ตำบลในเมือง
 อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 30 กรกฎาคม 2552.
 สายฝน แก่นคำ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุษบา กิตติจันทโรภาส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ตำบลในเมือง
 อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 29 กรกฎาคม 2552.
 สุขุม เขาวฤทธิ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุษบา กิตติจันทโรภาส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ตำบลเมืองเดช
 อำเภอเดชอุดม จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 30 กรกฎาคม 2552.
 สุทัศน์ จันทวิ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุษบา กิตติจันทโรภาส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ตำบลในเมือง
 อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม 2552.
 สุชาติ จิงเจริญ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุษบา กิตติจันทโรภาส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่โรงเรียน
 บ้านโนนบ่อห้วยดินดำ เมื่อวันที่ 19 กรกฎาคม 2552.
 สุพล พลเสา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุษบา กิตติจันทโรภาส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ตำบลในเมือง
 อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม 2552.
 สุรัชย์ จันทร์ส่อง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุษบา กิตติจันทโรภาส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ตำบลในเมือง
 อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 28 กรกฎาคม 2552.
 สุรพล สายอ่อน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุษบา กิตติจันทโรภาส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ตำบลโพธิ์ตาก
 อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 30 กรกฎาคม 2552.

สุรศรี สุทธิประภา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุษบา กิตติจันทโรภาส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ตำบลในเมือง
อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 29 กรกฎาคม 2552.

สุวรรณ สมรู้ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุษบา กิตติจันทโรภาส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ตำบลในเมือง
อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 30 กรกฎาคม 2552.

สุวัฒน์ สุทธิประภา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุษบา กิตติจันทโรภาส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่อำเภอวารินชำราบ
จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 19 กรกฎาคม 2552.

อริวัฒน์ จันทรวิจิตร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุษบา กิตติจันทโรภาส เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 19 กรกฎาคม 2552.

อนันต์ สุทธิประภา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุษบา กิตติจันทโรภาส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ตำบลในเมือง
อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม 2552.

อภิชาติ อินทวิเชียร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุษบา กิตติจันทโรภาส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ตำบลในเมือง
อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 28 กรกฎาคม 2552.

อริวัฒน์ บังเคียร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุษบา กิตติจันทโรภาส เป็นผู้สัมภาษณ์,
ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 30 กรกฎาคม 2552.

อรุณ พุ่มหมาย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุษบา กิตติจันทโรภาส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ตำบลในเมือง
อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม 2552.

อาทิตย์ จันทวิ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุษบา กิตติจันทโรภาส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ตำบลในเมือง
อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม 2552.

อาทิตย์ สุทธิประภา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุษบา กิตติจันทโรภาส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ตำบลในเมือง
อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม 2552.

อุตสาห์ จันทวิจิตร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุษบา กิตติจันทโรภาส เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ตำบลวาริน
ชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 19 กรกฎาคม 2552.

อุบลพงศ์ ขวัญเมือง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุษบา กิตติจันทโรภาส เป็นผู้สัมภาษณ์,
โรงเรียนปทุมวิทยากร อำเภอเมือง จังหวัด อุบลราชธานี เมื่อวันที่ 19 กรกฎาคม 2552.

ภาคผนวก ค
ภาพประกอบ

ภาพประกอบ 44 เทียนมัจฉรวมติดลาย ตกแต่งประดับประดาด้วยดอกไม้ใบทองในรูปแบบของชาวอีสาน
โดยแท้

ภาพประกอบ 45 ต้นเทียนประเภทติดพิมพ์

ภาพประกอบ 46 เทียนติดพิมพ์ ปี พ.ศ. ๒๕๔๘

ภาพประกอบ 47 การออกแบบต้นเทียนพรรษาโดยนายสมคิด สอนอาจ

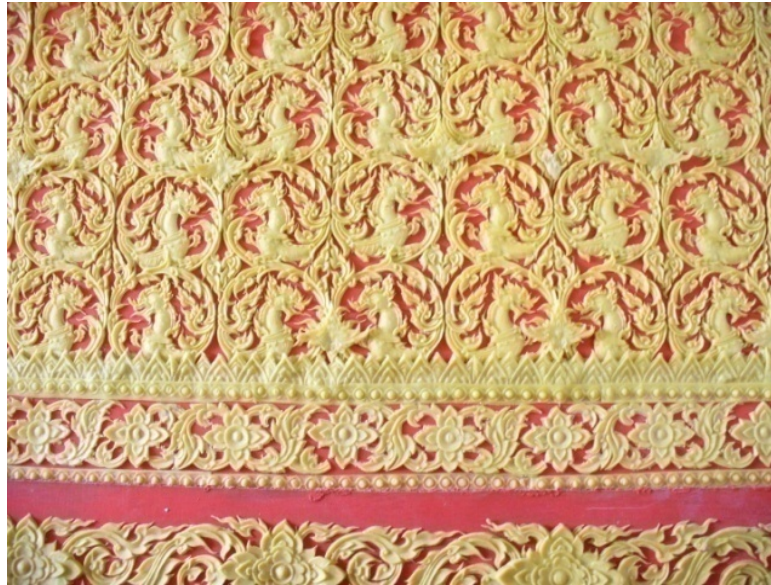

ภาพประกอบ 48 การร่างภาพเพื่อเตรียมทำแม่พิมพ์ลายดอกผึ้ง

ภาพประกอบ 49 แม่พิมพ์ลายดอกผึ้ง

ภาพประกอบ 50 ลายดอกแบบต่าง ๆ ใช้ประกอบส่วนต่าง ๆ ของต้นเทียน เช่น ฐานของต้นเทียน

ภาพประกอบ 51 การกรองขี้ผึ้งเพื่อนำเอาเศษฝุ่นจากเทียน

ภาพ ก

ภาพ ข

ภาพ ค

ภาพ ง

ภาพประกอบ 52 การพิมพ์ลายดอกผึ้งแบบต่างๆ เพื่อเตรียมประกอบเป็นส่วนต่างๆ ตามที่ช่างผู้ออกแบบ
ได้ออกแบบให้ (ต้นเทียนแต่ละต้นใช้ประมาณหลักแสน-หลักล้านชิ้นที่นำดอกผึ้ง
มาติดพิมพ์)

ภาพประกอบ 53 การตัดลายดอกผึ้ง

ภาพประกอบ 54 กระดาษหรือแผ่นหินสำหรับรองตัดดอกผึ้ง

ภาพประกอบ 55 มีดตัดลายจะใช้ซี่รถจักรยานมาทำให้ปลายแหลมและมีคมทั้งสองด้าน เพื่อความคล่องตัวในการตัดลายดอกผึ้ง

ภาพ ก

ภาพ ข

ภาพ ค

ภาพ ง

ภาพ จ

ภาพ ฉ

ภาพประกอบ 56 ดอกผึ้งที่ตัดลายเตรียมประกอบต้นเทียน

ภาพ ก

ภาพ ข

ภาพ ค

ภาพ ง

ภาพ จ

ภาพ ฉ

ภาพประกอบ 57 ดอกผึ้งลวดลายต่างๆ ที่ตัดลายเรียบร้อยแล้ว เตรียมไว้ในปริมาณที่เพียงพอ เพื่อตัดลายตามที่ช่างได้ออกแบบไว้ สำหรับต้นเทียนแบบติดพิมพ์

ภาพ ก

ภาพ ข

ภาพ ง

ภาพ จ

ภาพ ฉ

ภาพประกอบ 58 ดอกผึ้งลาวหลายต่าง ๆ ที่ตัด แล้วเตรียมประกอบเป็นต้นเทียน

ภาพประกอบ 59 การติดดอกผึ้ง

ภาพประกอบ 60 การติดดอกผึ้งของ
(นายประดับ ก้อนแก้ว)

ภาพประกอบ 61 ต้นเทียนประเภทติดพิมพ์ ปี พ.ศ. 2525

ภาพ ก

ภาพ ข

ภาพประกอบ 62 ส่วนฐานของต้นเทียนแบบต่างๆ

ภาพประกอบ 63 ส่วนลำต้นของเทียนพรรษา

ภาพประกอบ 64 ส่วนยอดของเทียนพรรษา

ภาพ ก

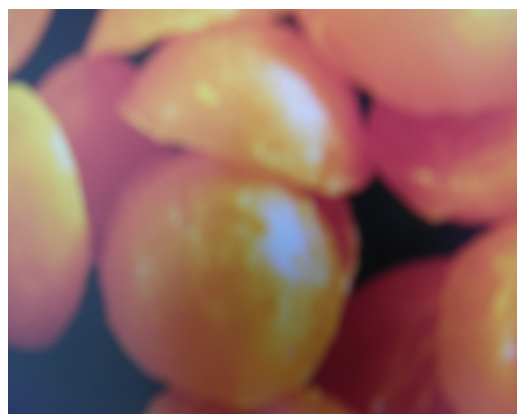

ภาพ ข

ภาพประกอบ 65 จี๊ฝั้งแท้

ภาพ ก

ภาพ ข

ภาพประกอบ 66 จี๊ฝั้งเทียม หรือจี๊ฝั้งน้ำมัน หรือจี๊ฝั้งตลาด

ภาพประกอบ 67 การเตรียมต้นเทียนก่อนการแกะสลัก

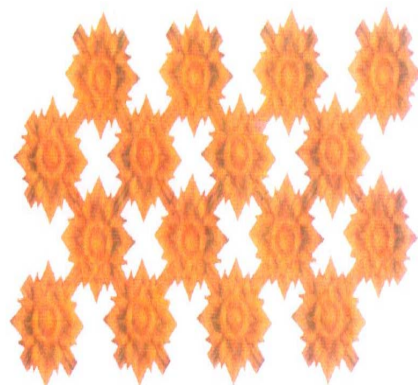
ภาพประกอบ 68 การแกะสลักหุ่นประกอบต้นเทียน

ภาพประกอบ 69 การตกแต่งลวดลายบนเทียนพรรษา

ภาพประกอบ 70 ลายกนกสามตัว

ภาพประกอบ 71 ลายประจําขาม

ภาพประกอบ 72 ลายกนกเปลว

ภาพประกอบ 73 ลายประจําขามก้ามปู

ภาพประกอบ 74 ลายเปลวรวงข้าว

ภาพประกอบ 75 ลายกนกใบเทศ

ภาพประกอบ 76 ลายกระปี่

ภาพประกอบ 77 ลายนารี

ภาพประกอบ 78 ลายคชะ

ภาพประกอบ 79 การประดับตกแต่งรถคันเทียนและลาวคล้ายบนคันเทียน

ภาพประกอบ 80 เทียนพรรษาชนะเลิศประเภทติดพิมพ์ ปี พ.ศ. 2553.

ภาพประกอบ 81 เทียนติดพิมพ์ ปี พ.ศ. 2549

ภาพประกอบ 82 เทียนแกะสลักปี พ.ศ. 2549

ขั้นที่ 1

ขั้นที่ 2

ขั้นที่ 3

ขั้นที่ 4

ภาพประกอบ 83 ขั้นตอนการหล่อต้นเทียน

ภาพประกอบ 84 การหล่อต้นเทียน รอกแคะสลัก, และติดพิมพ์

ภาพ ก

ภาพ ข

ภาพประกอบ 85 ภาชนะต้มยี่ผึ้ง

ภาพประกอบ 86 การต้มยี่ผึ้ง

ภาพประกอบ 87 จี๊ผึ้งที่ต้มแล้วสำหรับแกะสลัก

ภาพประกอบ 88 จี๊ผึ้งที่ต้มแล้วสำหรับติดพิมพ์

ภาพ ก

ภาพ ข

ภาพประกอบ 89 การต้มเทียนเพื่อเตรียมทำสิ่งแผ่น

ภาพประกอบ 90 การเทขี้ผึ้ง

ภาพ ก

ภาพ ข

ภาพประกอบ 91 จี๊ฟั้งแผ่น

ภาพประกอบ 92 จี๊ฟั้งก้อนใหญ่

ภาพประกอบ 93 เครื่องมือที่ใช้สำหรับแกะสลักดินเทียน

ภาพประกอบ 94 การตัดขี้ผึ้งแผ่นบนหุ่นประกอบดินเทียน

ภาพประกอบ 95 ตัวอย่างลายแกะสลัก

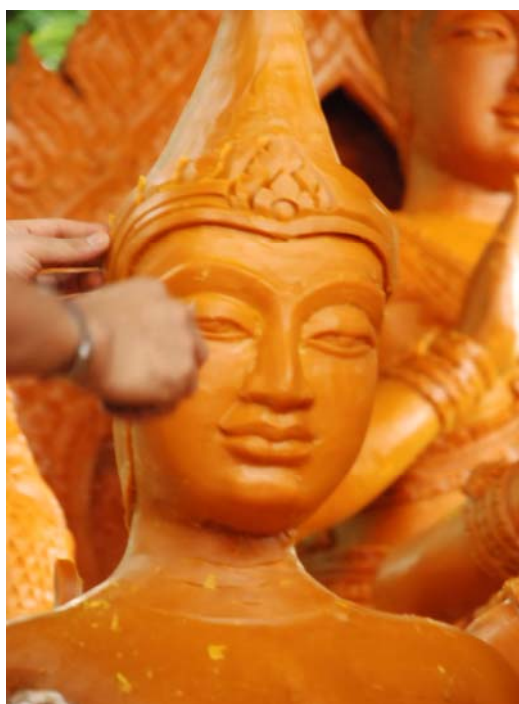

ภาพประกอบ 96 การแกะสลักเทียน

ภาพประกอบ 97 ตัวอย่างลายพิมพ์เทียนพรรษากนกเปลว

ภาพประกอบ 98 การแกะสลักส่วนประกอบเทียนพรรษา

ภาพประกอบ 99 การตกแต่งต้นเทียนพรรษา

ประวัติย่อของผู้วิจัย

ประวัติย่อของผู้วิจัย

ชื่อ นางนุชบา กิตติจันทโรภาส
เกิดวันที่ วันที่ 10 พฤษภาคม พ.ศ. 2503
สถานที่เกิด อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี
สถานที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ 57/10 ถนนพุทธมณฑลสาย 3 ซอย 26 แขวงศาลาธรรมสพน์
เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร 10170
ตำแหน่งหน้าที่การงาน ครู คศ.3 วิทยาลัยนานาชาติการพิเศษ
สถานที่ทำงานปัจจุบัน โรงเรียนวัดพลับพลาชัย เลขที่ 5/2 ถนนไมตรีจิตต์ แขวงป้อมปราบฯ
เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร 10100

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2517 มัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนอาเวมารีอา อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี
พ.ศ. 2519 ประกาศนียบัตรวิชาการศึกษา (ป.กศ.) วิทยาลัยครูอุบลราชธานี
พ.ศ. 2521 ประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาระดับสูง (ป.กศ.ชั้นสูง) วิชาเอกศิลปศึกษา
วิทยาลัยครูสวนสุนันทา
พ.ศ. 2527 ปริญญาครุศาสตรบัณฑิต (ค.บ.) วิชาเอกศิลปศึกษา
วิทยาลัยครูฉะเชิงเทรา
พ.ศ. 2536 ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม.) สาขาวิชาไทยคดีศึกษา
(เน้นมนุษยศาสตร์) มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
พ.ศ. 2554 ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ปร.ด.) สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

